

SKAPA BERÄTTELSE

fördjupning - uppslagsverk

Bilaga till utvecklingsarbetet SKAPA slutrapport

Expressive Arts i möte med Svenska Kyrkans tradition

Per Apelmo (red)

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Innehållsförteckning

Kapitel 1 sidan 5

Introduktion; Det finns En skönhet med

P Apelmo (red)

Två röster

A Kings, C Norelius

Kapitel 2 sidan 11

Utvecklingsarbetet SKAPA – en presentation.

P Apelmo

Kapitel 3 sidan 19

Expressive Arts och exemplet Skaparkväll

P Apelmo

Kapitel 4 sidan 33

Skaparkväll – en kvalitativ studie

M Stenlund

Kapitel 5 sidan 69

Tisdagskväll – med ett exempel

P Apelmo

Kapitel 6 sidan 77

Freire-grupp med ett exempel

H Lundkvist

Kapitel 7 sidan 93

Inre resor

M Stenlund

Kapitel 8 sidan 113

Musikens roll

M Stenlund

Kapitel 9 sidan 134

Samarbetet med Mälardalens Högskola

P Apelmo

Kapitel 10 sidan 141

Intern Fortbildning

C Bäck, P Apelmo

Kapitel 11 sidan 151

Konfirmationsläger

M Stenlund

Kapitel 12 sidan 160

Socialt och diakonalt arbete; krisarbete

P Apelmo

Kapitel 13 sidan 170

Socialt och diakonalt arbete; Läger för unga vuxna

E Solhäll

Kapitel 14 sidan 192

Socialt och diakonalt arbete; Ungdomar 12-14 år

K McKeogh

Kapitel 15 sidan 207

Socialt och diakonalt arbete; Familjen D

M Stenlund

Kapitel 16 sidan 217

16 Socialt och diakonalt arbete; Öppen Förskola

E Solhäll

Kapitel 17 sidan 230

Gudstjänstfestival och Kammarkör

H Ekhem m.fl. och E Solhäll

Kapitel 18 sidan 251

Skapargudstjänst och påskfirande

M Stenlund

Kapitel 19 sidan 261

Mässans ordinarium – en nätverksträff

P Apelmo

Kapitel 20 sidan 269

20 Teologisk reflektion

H Ekhem

Ett antal deltagare sammanställde texter och bilder i egna böcker som trycktas upp genom SKAPA. Det var böcker som på olika sätt beskrev liv och utveckling

I boken ”En ny Tonart” av H Ekhem (red) samlade Helena texter och bilder som vuxit fram under bibelateljerna.

De olika författarna svarar var för sig för sina texter.

SKAPA BERÄTTELSER

**Bilaga till SKAPA Slutrapport; fördjupning - uppslagsverk
Expressive Arts i möte med Svenska Kyrkans tradition**

1

Introduktion

Per Apelmo (red.)

med

Två röster

Alexander Kings och Christian Norelius

Kort om innehållet

SKAPA Berättelser Introduceras och sätts in i sitt sammanhang. I SKAPA dansar kommunikationen genom kreativa uttrycksformer med ett förhållningssätt och de båda parterna i denna dans är beroende av varandra.

Alexander och Christian som på olika sätt deltagit i SKAPA och dess olika verksamheter ger röst åt sina erfarenheter.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Introduktion till ”SKAPA Berättelser”

I ”SKAPA Berättelser” möter du som läsare olika röster som alla på olika sätt berättar om erfarenheter från utvecklingsarbetet SKAPA. Var och en står för sin text och sina tankar. Omfattningen av de olika berättelserna varierar och för många av inslagen står vi som arbetat med SKAPA. Också andra som på olika sätt mött SKAPA och som velat bidra kommer till tals. Därmed skapas en bredd i berättelserna.

Utvecklingsarbetet SKAPA redovisas på olika sätt.

”SKAPA Slutrapport” är vår formella avslutande rapport. I den har vi utrymmesmässigt försökt begränsa oss. Detta för att göra rapporten tillgänglig. Samtidigt ger den en överblick av SKAPA. Texten skall svara upp mot de krav på avrapportering som anslagsgivaren ställer.

”SKAPA Berättelser” som du just håller i din hand har ett större omfång. Denna kan ses som ett uppslagsverk som inbjuder till fördjupning i relation till utvecklingsarbetet SKAPA och dess olika typer av insatser.

”En ny tonart” är en sammanställning som Helena Ekhem gjort av bilder och texter hämtade från våra bibelateljéer.

Därtill finns fem böcker som producerats av deltagare under projektets gång samt de kvartalsvisa statusrapporter som tillsänts anslagsgivaren.

”SKAPA Berättelser” är skriven för dig som med intresse vill fördjupa din kännedom om vårt utvecklingsarbete i sin helhet eller i relation till någon del som är av särskilt intresse. Vår förhoppning är att den skall vara ett inlägg i de samtal som förs vad gäller Kyrkans framtid och tilltal. Inledningsvis presenteras SKAPA som projekt samt EXA då båda för många innebär något nytt. Presentationen av EXA varvas med exempel från Skaparkväll. Skaparkväll har med tiden kommit att bli ett nav kring vilket mycket av vårt utvecklingsarbete kommit att kretsa. Därefter följer berättelser från de olika erfarenheter som vuxit fram.

Eskilstuna hösten 2012

Per Apelmo, Huvudsekreterare, redaktör

Det finns en skönhet

Det finns en skönhet
I kommunikationen i och genom expressiva estetiska uttryck
I följsamhet och möten med ett förhållningssätt som
bär, tillåter improvisation och tillkortakommanden,
uppmannar att våga

Som en dans
där parterna gjort sig fina för varandra och betraktarna
kommunikation som öppnar för bredd i olika riktningar
djup på olika nivåer
bärs fram av förhållningssättet

Den ena är beroende av den andre
Det ena är beroende av det andra

Utan förhållningssättet riskerar kommunikationen att falla
platt
utan kommunikationen, i alla dess intrikata delar, hänvisad
till enbart verbal saklighet
skulle förhållningssättet inte komma
till sin fulla rätt

Orden är nödvändiga
Orden formar vårt sätt att förstå och närma oss tillvaron
men
Orden begränsar också, snävar in

Det finns en skönhet
som växer och mognar
i dansen
som öppnar för det tidigare inte sedda
det tidigare erfarna men ännu inte benämnda

När vi uppmärksammar kommunikation
i all dess rikliga mångfacetterade former
bortom och befriad
från den verbala logiken
öppnas för sinnen och känslor

Det finns en skönhet som befriar orden,
låter dem röra sig fritt, vilt och lyckligt.

Där finns en skönhet

Per Apelmo

SKAPA

Av Alexander Kings

Början

En liten Alexander tar sig upp för den långa stentrappan, upp mot Ansgarskyrkan för första gången. Den lilla Alexander tar sig igenom den nu välbekanta och välkomnande glasgången och möts av nyfikna blickar när han för första gången ställer frågan om han får sätta sig, vid deras piano, inne i kyrkan och klinka.

De nyfikna blickarna från arbetslaget som för mig än idag har blivit en otroligt dyrbar grupp personer, gav mig ett leende tillbaka och sa; att det var bara var att spela på!

Tusentals upprepade gånger, varje skoldag, varje rast så tog jag mig upp till Ansgarskyrkan, satte mig vid pianot och klinkade, klinkade, klinkade.

När tiden gick och pianot spelades, märkte jag hur jag successivt började erövra konsten och tekniken som jag redan tidigare visste att jag hade inuti mig, i mitt väsen.

Tack vare deras support och tro till min förmåga så har jag lyckats överträffa mig själv i mitt spelande och mina uttryck inom musiken. Jag skulle troligtvis aldrig ha kommit så här långt, satt så många milstolpar om det inte var för den villkorlösa kärlek så många i Ansgarskyrkan har överöst mig utan att jag någonsin har behövt att be om den.

*Om begreppet Gud
ska beskrivas av mig
och som har
beskrivits av många
andra*

*Så finns känslan av
Gud
i mitt spelande*

jag kommer nära den

Sedan

Per introducerade mig tidigt i mitt liv till någonting som kallas för "Skapakvällar. Det var också under den perioden av mitt liv som jag hade det som värst innanför skolans väggar, innanför mig själv.

Jag låg på botten av min karriär.

Men när jag valde färg istället för tårar, penseln istället för sorgen och pappret till min spegel, så började lekandet och jag fick en djupare förståelse, insikt om mig själv. Jag tog in det jag ville ta till mig genom andra människors erfarenheter och värderingar, och som jag kunde relatera till.

Eller inte.

Bilden blev min spegling av mig och mina erfarenheter från min historia.

Jag kommer fortfarande ihåg min första bild jag målade i SKAPA, jag minns hur min mentala bild skulle se ut mot det vita pappret; En mörk bild med mörka nyanser, det skulle bli en klippavsats som sträckte sig ut mot ett mörkgrönt skogsområde. I horisonten låg den blå himlen med de lila fläckarna lite här och var. Jag var nöjd med bilden, den var helt rätt, precis som allting fortfarande är i SKAPA:s anda. Den grunden gör mig fortfarande trygg när jag står framför staffliet med mitt vita papper, en tallrik med färgklickar på, penslarna bredvid på en pall och en känsla i mig att få chansen att bli målade på pappret.

*Känslan blev till färg
och färgen blev jag*

*Drar penseln över pappret
en åder
livsström
som jag har strukit och blev
perfekt*

*Lägger mer färg, stryker ut, späder med vatten
MER färg!
Se där, ett ansikte!
målar in den i bilden, den ska vara där
detaljer sätts dit, konturer blir en bild
Perfekt
Perfekt...
Så jävla inåt helvete underbart!*

Mötet med Ansgarskyrkan

Av Christian Norelius

Jag kommer ihåg mitt första möte med Ansgarkyrkans skaparkvällar och den uttryckande konsten så väl, och likaså minns jag tydligt mitt första intryck och min första tanke när vi värmdes upp inför skapandet i källarateljén med den klassiska namnrundan samt rörelser av olika slag. Intrycket var; vad är detta för skum samling med galna hippies som flummar runt?? Föga anade jag då att denna kväll; min första skaparkväll och mitt första möte med mig själv genom uttryckande konst, skulle komma att ha stor betydelse för min utveckling och även öppna upp för fantastiska framtida erfarenheter och underbara minnen. Detta är en av de saker som jag tagit med mig från skaparkvällar, konfirmationsläger och uttryckande konsten; döm inte något utan att prova det först, och om du vågar prova så kan det inte bli annat än rätt.

Jag inser först nu vad det egentligen innebär att något aldrig kan bli fel, för hur kan man ge människor de kriterierna? Så länge något kommer från den personen så kan ju ingen anmärka på det genom fel/bra/dåligt. Vi är alla de vi är, varken mer eller mindre, så hur kan det vara fel? Denna fundamentala hållning som Ansgarskyrkan värnat om så mycket i den uttryckande konsten är något jag tillämpar ständigt i synen och mötet med andra människor, och deras respons på den synen brukar vara väldigt... ja, som att de upplever en fläkt av sval och frisk luft för första gången på väldigt länge. Folk har en tendens att klandra sig själva för diverse saker om/hos sig själva samt nedvärderar sina prestationer, men om jag bemött människor som känner så med att det alltid är rätt så länge det kommer från dem själva, oavsett hur resultatet blir, så har deras respons varit förvåning först vilket övergått till en känsla av att kunna ge sig själv beröm och heder för den man faktiskt är. En människa är väl så mycket mer och mer komplicerad än fel, bra, eller dålig? Att komma på skaparkvällar har alltid vart ett skönt break från vardagens annars prestationskrävande tillvaro. En plats där man fritt kan uttrycka sig genom färg/bild, text och rörelse. För mig har det varit en mycket värdefull möjlighet att få visa vem jag är genom denna typ av uttryck i en kontext där jag och mina uttryck bemöts... nej, omsluts av den största ömhet, respekt och värdefullhet av vars like jag inte funnit någon motsvarighet någon annan stans än så länge. För mig har skaparkvällar inneburit att man våghalsat och impulsivt kastat sig ut i gruppen på detta sätt och sagt "här är jag" och varje gång fått det omsorgsfulla svaret "vi ser dig, och du är bra".

Att även få vara med och ge den inputen till andra har vart en fantastisk upplevelse och en riktigt kick. Det är utifrån denna erfarenhet som jag utvecklat en förmåga av att förstå mig själv i samband med andra och vice versa; att få andra att förstå sig själva genom mig... en erfarenhet och egenskap som jag värderar till oändlighet.

Christian

SKAPA

BERÄTTELSER

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

2

Utvecklingsarbetet SKAPA – en presentation

Per Apelmo

Kort om innehållet

SKAPA i dess olika delar presenteras tillsammans med de personer som varit aktiva.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

1 Inledning

Fors Församlings ungdomsteam ansökte hösten 2008 om utvecklingsmedel hos Svenska Kyrkan centralt. Ett anslag omfattande två miljoner kronor avsattes och "Utvecklingsarbetet SKAPA" sätts med start 090401. SKAPA avslutades 120630.

I sin reflektion kring SKAPA skriver Helena och Per, som projektledare, följande introduktion.

"Kyrkans tradition har sitt ursprung i ett antal berättelser, bibelns berättelser. Dessa berättelser är sprungna ur mänsklig erfarenhet i en kontext och ett sammanhang som ibland är främmande i relation till de liv vi lever här i Eskilstuna på 2000-talet. Men varje bibelberättelse, liksom varje utformad trossats i kyrkans historia, bygger på djupt mänsklig erfarenhet; erfarenheter av vad det är att vara människa – de livsfrågor och livsval, existentiella förhållningssätt som också är vår livssituation.

Att vara kyrka i Eskilstuna år 2012 är den situation som Eskilstuna församling och livet i Ansgarskyrkan har som uppdrag. Att vara en plats där det glada budskapet, evangelium gestaltas; där brödet bryts och ordet delas. Den vardagsverklighet som är Eskilstuna idag är något av en smältdegel. Här möts människor med olika kulturell bakgrund, akademiker, analfabeter och arbetarklassfamiljer. Området kring Ansgarskyrkan, där SKAPA har sin hemvist, befolkas till stor del av låginkomsttagare; här finns en social problematik. Arbetslösheten är stor och särskilt för unga vuxna finns få arbetstillfällen. Även om många är tillhöriga Svenska kyrkan, präglas Eskilstuna av en extremt låg kyrklighet och låg känsla av samhörighet med kyrkan och de uttryck som kyrkan traditionellt stått för. Möten med andra religioner tillhör vardagen.

Vad är det att stå i traditionen, att räcka bröd och ord till människor i det sammanhang som är Sverige och Eskilstuna 2012? Hur räcker vi det så att det känns igen i och relaterar till den egna livserfarenheten, ger stöd och bekräftelse och leder till ett växande; som individ och som församling?

Uttryckande konst är ett intermodalt arbetssätt där kommunikation sker genom olika uttryckssätt, exempelvis bild, musik, rörelse, poesi; och i mötet dessa uttryckssätt emellan. När olika uttryck möts, då uppstår något nytt, då skapas en väg framåt, nya perspektiv, ett berikande öppnande av världar. I det äkta mötet överbryggas distans och ett växande sker¹. Uttryckande konst är också en processinriktad metod där varje steg syftar till att fördjupa kommunikationens rörelse.

¹ Ett jag-du/jag-du-möte enligt Martin Bubers terminologi.

I SKAPA har vi fått möjlighet att utforska mötet mellan människor och mellan människan och kyrkans tradition genom användandet av Uttryckande Konst. Uppgiften har handlat om att i och genom de expressiva estetiska uttrycksformerna synliggöra de egna erfarenheterna för att sedan möta traditionens erfarenheter i ett intermodalt möte.

Projektet bygger på antagandet – att *Uttryckande Konst, eller på engelska Expressive Arts, EXA (som är ett redskap för kommunikation), är en fungerande metod i mötet med och mellan människor; för att skapa "språk" för att kunna uttrycka sig och samtala kring andlighet och livets djupaste frågor; rädsla, relationer, identitet, vad det är att vara människa, Vad är Gud? med mera. Därigenom upptäcker människor en kyrka som svarar upp mot längtan efter tillhörighet.*

Det är fikastund i Öppna förskolan. Många av de som kommer är inte särskilt "kyrkliga", många från olika kulturer med annat språk som modersmål och annan religion. En pappa frågar *Var köper ni era ljus?* Frågan är enkel och konkret, men visar sig vara större än så. Det blir ingången till ett samtal om att tända ljus för det som är svårt och viktigt i livet. Om liv och död och tankar kring evigheten, livet efter döden och meningen med livet. Istället för att svara: Dem beställer vi på internet, så svarar medarbetaren: Ja, det är korrekt iakttaget, här går det åt mycket ljus. Det förhållningssätt som SKAPA på detta sätt gestaltar genomsyrar all verksamhet. Det handlar om öppenheten för det äkta mötet, att lyssna in det subtila och skapa de miljöer där trygghet och värme gör det möjligt att fortsätta de trevande frågorna. Då kan samtalet röra sig mot frågor av större existentiell karaktär och vikt.

Att arbeta i projektet SKAPA har inneburit mycket glädje och skratt, värme, livfullhet och öppenhet för det nya. Vi har fått ta del av fantastiska möten och ett växande bland dem vi mött och i oss själva. Aha-upplevelser och genombrott där människor har utmanat sig själva och vågat kliva fram. Vågat visa upp sig, sina bilder, sjunga och spela, vågat ta plats, vågat inta platsen i centrum. Att se och bli sedd. Att ta ansvar, uttrycka sig i ord och bild.

Vi har gått den till mötes som egentligen känner stark misstänksamhet till allt vad kyrka och kyrkorum är och som trots detta faktiskt vågat komma och finna ett hem i gemenskapen i Ansgarskyrkan. Tack vare lite färg på ett papper som ingång eller musik som irriterat eller harmonierat och berört, har nya världar öppnats. Vi har fått möta människor, som helt obekanta med bibeln, nyfiket deltar i bibelateljé och upptäcker att bibelns tilltal har något med det egna livet att göra. Att den bild man själv målat hör samman med en bibelberättelse. Mitt uttryck möter traditionens och det som uppstår i

det mötet är inte något främmande utan något djupt berörande, vardagligt och meningsfullt.²

Projektets olika delar har handlat om att leda fram till detta växande hos individerna och som församling.”

2 Utvecklingsarbetet SKAPA – en sammanfattande presentation

Utvecklingsarbetet SKAPA vilade på två större och två mindre ben. Arbetet i de olika ”benen” inspirerades av EXA. Det första större benet handlade om verksamhetsutveckling (A). Dels handlade det om utveckling av befintlig verksamhet (A1), dels om att skapa nya verksamhetsformer (A2). Det andra större benet handlade om ett socialt och diakonalt arbete (B). Det första av de två mindre benen var utbildning (C) som kom till uttryck i ett samarbete med Mälardalens Högskola (MdH) genom skapandet av en ny kurs ”Självkännedom och professionalitet”. Ur denna kurs växte sedan uppdraget att forma en intern fortbildning för församlingens präster, musiker, diakoner och pedagoger. Det andra mindre benet kallades för ”Projekt i projektet” (D) och betydde att ett utrymme skapades för initiativ från deltagare i mötet med SKAPA. Bland annat har fem olika böcker producerats där deltagare delar med sig av bilder och tankar.

Utveckling av befintlig verksamhet betydde en förnyelse genom EXA av traditionell kyrklig verksamhet. Arbetet fick följande betydelse:

- I våra skapargudstjänster samlades deltagare för att utifrån egen livserfarenhet forma mässan. I möte med söndagens bibeltext lyftes livserfarenheter fram som utforskades genom måleri och samtal. De livserfarenheter som aktualiserades fick sedan forma texter, kanske fler bilder, de fick ta gestalt i kropp och rörelse och i improviserad musik. Utifrån det samlade materialet formades mässan i linje med kyrkans tradition.
- I vår konfirmationsundervisning fick EXA en alltmer central betydelse i bearbetandet av teman och livserfarenheter. Detta i en strävan efter att se och bekräfta den enskilde deltagaren. Samtidigt ville vi utmana i existentiella frågor genom presentationen av Svenska Kyrkans hållning i fråga om "Gud" och människans andliga dimension. EXA blev ett viktigt redskap för upptäckten av människans skapande, andliga dimension. Konfirmanderna utmanades att ta ställning till ”tro” och formulera sig kring ”gudsbild”.
- I vårt påskfirande möttes deltagarna i vernissage och workshops. Påskens bibeltexter ställdes i relation till egna livserfarenheter och

² Se ”En ny tonart” sammanställd av Helena Ekhem

tolkades i dans, bild, musikalisk improvisation och nyskrivna texter. Tradition och nyskapande sammanfördes till en helhet.

Utveckling av nya verksamhetsformer genom EXA fick följande betydelse:

- "Skaparkväll" utvecklades som, skulle det visa sig, ett nav ur vilket flera andra initiativ växte. Här samlades män och kvinnor i åldern 15-65 år med olika kulturell och religiös erfarenhet i bagaget. Det var troende och icke troende, muslimer och kristna såväl som deltagare med rötter i hinduisk och buddistisk tradition. Deltagarna kom för att lyssna till musik, röra på kroppen, måla och samtala utifrån vad bilderna som skapades förmedlade av livserfarenhet. Kvällen avslutades med en halvtimmes improvisation. Under kvällen fanns inga inslag så som traditionell bön, psalmsång eller bibeltexter med. Detta var ett medvetet ställningstagande i syfte att skapa en mötesplats som till sin form inte var exkluderande. I spåren av Skaparkväll har periodvis annan verksamhet vuxit fram som exempelvis "Tisdagskväll" – ett samtalsforum såväl som läger för unga vuxna.

Utvecklingen av ett socialt och diakonalt arbete fick följande betydelse:

- Ett kraftfullt socialt och diakonalt arbete³ växte fram. Inledningsvis i direktkontakt med Skaparkvällsbesökare utifrån enskildas behov. Gradvis fick vi också uppdrag av skola och socialtjänst; enskilda och grupper, en skolklass, uppföljningsarbete i samband med självmord bland ungdomar, flyktingproblematik, social utsatthet, speciella personlighetsprofiler - arbetet täckte många områden. Vi har inte jobbat psykoterapeutiskt men vi har använt vår samlade psykoterapeutiska erfarenhet för att optimera utvecklandet av en pedagogik för våra sociala sammanhang.

Utveckling av utbildning fick följande betydelse:

- Mälardalens högskola (MdH) bjöd in till ett utvecklingsarbete genom vilket vi skapade kursen "Självkännedom och professionalitet" (SoP). Kursen omfattade 7,5 högskolepoäng och genomfördes på kvartsfart över en termin. Den bestod av fyra dryga halvdagar med föreläsningar och tre heldagar förlagda till vår ateljé i Ansgarskyrkan. Under heldagarna fick studenterna arbeta i mötet med sig själva, varandra och i och genom expressiva estetiska uttrycksformer. Teoretisk förankrades kursen hos⁴ B. Knutsdotter Olovsson och hennes forskning om lekens roll och betydelse för människans utveckling. Hos M. Buber i dennes tankar kring mötet

³ SKAPA bygger bland annat på erfarenheter från Utvecklingsarbetet "Fristadsbarn", Eskilstuna Kommun, Apelmo m.fl. Se litteraturlistan för rapporter.

⁴ B Knutsdotter Olofsson, "I lekens Värld", Liber 2003, M Buber, "Jag och Du", Dualis 1993, S Todd, "Att lära av den andre", Studentlitteratur 2008, P Apelmo, "Expressive Arts – Uttryckande konst, Teoretiska perspektiv och exempel från skola och socialtjänst", Pedagogiska rapporter, Lunds Universitet 2008, S.A. Christiansen, "Professionsetik", Gleerups 2007

mellan människor i termer av hur ett Jag-Du respektive Jag-Det möter ett annat jag som också består av ett Du och ett Det. Genom S Todd och hennes resonemang om en våldsfri undervisning samt hennes sätt att se på begrepp som empati, kärlek, skuld och lyssnande mötte studenterna den filosofi som Levina formulerat – Hur vi blir till i mötet med den andre. Studenterna fick också möta P Apelmo och läsa om EXA i teori och tillämpning. I SA Christoffersson (red) och dennes resonemang kring professionsetik utmanades studenterna av ett etiskt förhållningssätt kopplat till vardagsverklighet och handling. MdH har därtill inbjudit till inslag av endagskaraktär också i andra kurser, både i uppdragsutbildningar och i den nya socionomutbildningen.

- Kursen SoP visade sig svara upp mot de nya krav som högskoleverket initierade på poängsatta program för personlig utveckling (PPU). Dessa krav gäller för all utbildning som syftar till arbete i möte med människor. Som en konsekvens kom inslagen under heldagarna i vår ateljé att tas in som en obligatorisk del av PPU-arbetet i den socionomutbildning som startades ht 2011.
- SKAPA fick uppdraget att ansvara för en intern fortbildning i möte med samtliga präster, musiker, diakoner och pedagoger i Eskilstuna församling. Detta var ett direkt resultat av de positiva erfarenheterna från SoP. Den interna fortbildningen byggde på erfarenheterna av SoP. Litteraturen var densamma men sidorna som skulle läsas bantades ner betydligt. De traditionella föreläsningarna ersattes av arbete i och genom EXA, både som en bearbetning av litteraturen och som en fördjupning av det processinriktade mötet mellan deltagare.

”Projekt i projektet” fick följande betydelse:

- Enskilda och grupper kunde söka ekonomiskt- och handledningsstöd för egna projekt Fem böcker har skrivits och tryckts där livserfarenheter blandas med bilder från Skaparkväll. En grupp åkte till Göteborg på gudstjänstfestival och upptäckte att vi kommit längre i utvecklingsarbetet av våra gudstjänster hemma. En grupp har läst P Freire ”Pedagogik för förtryckta” och samtalat om bokens innehåll kopplat till egna livserfarenheter. SKAPA har under Mats Stenlunds ledning sökt nya former för konserter där åhörarna inbjudits att vara delaktiga. I mötet med Kammarkören skapades ny förutsättningar för körens arbete.

3 Bakgrund

Dåvarande Fors församling, Eskilstuna, tillsatte i början av 2000-talet ett ungdomsteam med ett uttalat mål att söka nya former för arbete i möte med unga och unga vuxna. Teamet fick sin bas i en av distriktskyrkorna; Ansgarskyrkan och bestod av Helena Ekhem, präst och Agneta Berg-Apelmo, pedagog och distriktschef samt Mats Stenlund, musiker. I teamet fanns också en diakon. Hösten 2005 hade Mats, med stöd från arbetsgivaren påbörjat sin utbildning i EXA. Samtidigt hade diakonen lämnat sin tjänst. I oktober anställdes Per Apelmo för att med sin speciella kompetens utifrån ett mångårigt arbete med EXA förstärka och komplettera ungdomsteamets arbete.

Ett förändringsarbete inleddes där EXA gradvis fick ett allt större utrymme. I februari 2006 inleddes arbetet med ”Skaparkväll”. Ett socialt och diakonalt arbete växte samtidigt fram byggt på EXA. Gradvis förändrades konfirmandarbetet genom inslag av EXA. I samband med självmord bland unga och uppföljningen av dessa breddades och fördjupades ungdomsteamets arbete generellt och genom EXA. Ett samarbete inleddes med Eskilstuna kommun, skola och socialtjänst.

Våren 2008 öppnades en möjlighet att söka nationella utvecklingspengar från Svenska Kyrkan. Ungdomsteamets tidiga erfarenhet av EXA i mötet med Kyrkan användes som grund för en presentation i en förstudie. En ansökan om stöd för ett fortsatt utvecklingsarbete sammanställdes. Fors Församling fick ett anslag på 2 miljoner kronor och utvecklingsarbetet SKAPA inleddes formellt den 1 april 2009. Ytterligare en person, Eva Solhäll, psykiatrispecialiserad sjuksköterska och knöts till utvecklingsarbetet. I samband med att SKAPA fick uppdraget att genomföra en intern fortbildning för församlingens präster, diakoner, musiker och pedagoger, förstärktes gruppen med ytterligare en person, Karin McKeogh, verksam som lärare och keramiker, på halvtid 2011. De båda sistnämnda är också EXA-utbildade.

Under resans gång har de tidigare två församlingarna i Eskilstuna – Fors och Kloster - slagits samman till Eskilstuna Församling. Eskilstuna Församling står därefter som formell huvudman för utvecklingsarbetet SKAPA⁵ från och med 100101.

Den samlade formella kompetensprofilen i teamet såg ut som följer:
Helena Ekhem, präst, projektledare med särskilt ansvar för det teologiska utvecklingsarbetet.

⁵ Vårt sammanhang och den erfarenhet ur vilket denna bok vuxit fram är Utvecklingsarbetet SKAPA - 1/4 2009 tom 30/6 2012 - Svenska Kyrkan – Eskilstuna Församling. I bilaga 1 presenteras utvecklingsarbetet SKAPA genom dess projektplan.

Per Apelmo, socionom, diplomerad Expressive Arts Therapist, legitimerad psykoterapeut och projektledare med särskilt ansvar för implementeringen av EXA.

Mats Stenlund, kyrkomusiker, diplomerad Expressive Arts Therapist och biträdande projektledare.

Agneta Berg Apelmo, församlingspedagog, vid projektets start distriktschef för Ansgarskyrkan.

Eva Solhäll, psykiatrispecialiserad sjuksköterska och diplomerad Expressive Arts Therapist.

Karin McKeogh, keramiker och diplomerad Expressive Arts Therapist.

Utvecklingsarbetet SKAPA innebar att EXA (Expressive Arts / Uttryckande Konst), sammanfördes med Svenska Kyrkan, Eskilstuna Församling. För församlingen var EXA en ny kompetens vilken spänner över filosofiska, teoretiska och forskningsmässiga samt metodmässiga och praktiska aspekter. Så vitt vi i gruppen kring SKAPA känner till är det första gången på nordisk basis som ett så genomgripande försök genomförts. Å ena sidan tog kyrkan i sitt sökande efter identitet och tilltal i vår tid, till sig och utforskade vad EXA skulle kunna betyda. Framför allt gällde detta vilken betydelse kommunikation i och genom expressiva estetiska uttrycksformer (KEEU) skulle kunna få. Å andra sidan tog EXA, genom sina representanter, ett steg in i ett sammanhang av andlighet och mänsklig erfarenhet byggt på en månghundraårig tradition.

Syftet med SKAPA var att undersöka vad mötet mellan EXA och Kyrka skulle betyda. Genom SKAPA förstärktes en pågående teologisk reflektion och verksamhetsutveckling i Eskilstuna Församling i linje med de mål som sattes upp. I arbetet utvecklades en pedagogik för sociala sammanhang. SKAPA har fortlöpande dokumenterats genom kvartalsvisa statusrapporter som tillsänts anslagsgivaren. Samtliga utbildningsinsatser har dokumenterats i särskilda protokoll och delrapporter. Vidare har deltagare i SKAPA på olika sätt skriftligt utvärderat det de varit med om. SKAPA har haft en bredd och ett djup, det har varit ett spännande arbete. Trots ihärdiga försök att hitta en finansiering har SKAPA saknat medel för vetenskaplig granskning och utvärdering.

SKAPA

BERÄTTELSER

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

3

Expressive Arts och exemplet Skaparkväll

Per Apelmo

Kort om innehållet

Expressive Arts (EXA) presenteras och exemplifieras genom hänvisningar till Skaparkväll. EXA är den tradition - förankrad i filosofi, teori och metod - som varit det ”nya” för Svenska Kyrkan i utvecklingsarbetet SKAPA. Skaparkväll har varit ett nav för verksamheten ur vilket andra verksamhetsformer vuxit fram.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

1 EXA

Expressive Arts (EXA) – Uttryckande Konst – har sitt ursprung i urgamla kunskaper om expressiva estetiska uttrycksformers, i dess olika tillämpning, läkande, befriande och utvecklande egenskaper. I det moderna västerländska samhället med dess betoning av naturvetenskap och teknik har kunskapen om leken och de kreativa processernas betydelse och användningsmöjligheter trängts undan. Detta gäller tillämpningen inom de flesta arbetsområden där människan står i centrum – inom vård, omsorg, utbildning på olika nivåer, organisationsutveckling såväl som socialt arbete i vid mening. Idag ser vi dock att allt fler intresserar sig för leken och tillämpningen av expressiva estetiska uttrycksformer på olika områden⁶ såväl i praktik som i forskning. EXA växte fram i USA under 1970-talet som ett resultat av olika individers och grupper praktiska erfarenhet från behandlingsinriktat arbete och pedagogisk verksamhet där man aktivt prövat att arbeta intermodalt – gränsöverskridande mellan olika konstnärliga uttryck - och utvecklat former för detta.

Pionjärerna hade mestadels en gedigen utbildning och bakgrund inom en konstform, såväl som i psykoterapeutiskt, pedagogiskt och socialt arbete. Gemensamt för dem var att de upplevt de enskilda konstformernas både möjligheter och dess begränsningar. Därför sökte de sig fram mot nya sätt att arbeta som tog i anspråk fler konstformer och därigenom också fler sinnen. Detta är kärnan i det som kallas intermodalt arbete och som också är kärnan i EXA. I och med att flera konstnärliga språk togs i anspråk kom deltagarna att involveras på nya sätt. Deltagarnas olika sinnen aktiverades medvetet. Insikten att människan i en skapande process, i sökandet efter uttryck, involveras i sin helhet med alla sina sinnen och hela sitt känsloliv var viktig. Målare målar till musik och rör sig oavbrutet fram och tillbaka inför duken för att ta ett exempel. Musikern drömmer på natten om sitt verk, dansaren söker inspiration i naturen eller litteraturen och så vidare.

1970 initierades i USA fyra av varandra oberoende program som koncentrerades på vad som senare kom att kallas Expressive Arts. 1973 startades den första reguljära utbildningen som fokuserade på att integrera olika konstformer. En av initiativtagarna var Shaun McNiff, vid Lesley College Graduate School i Cambridge, USA. År 1981 startade P Speiser, utbildad vid Lesley College, Skandinaviska Institutet för Uttryckande Konstterapi. Speiser drev arbetet med Uttryckande Konst, i Norden, till 1991. Det skandinaviska Institutet delades därefter upp i ett svenskt- och ett norskt utbildningsinstitut. Ett nära samarbete mellan de båda instituten har därefter kännetecknat utvecklingen.⁷

⁶ För konkreta exempel se Apelmo (red.) 96, samt Projektet ”Kultur i vården - vården som kultur”, Stockholms läns landsting. + DN + Vetenskapsradion

⁷ Idag finns utbildningsmöjligheter också i Finland och Danmark.

Utbildningen⁸ i Sverige och Norge är idag psykoterapeutiskt inriktad. Vid det Norska utbildningsinstitutet bedrivs sedan 2002 också en pedagogisk utbildning med inriktning på organisationsutveckling. I spåren av utbildningen växer olika former av tillämpning. Dels i psykoterapeutiska sammanhang såväl som i sociala och pedagogiska sammanhang inklusive näringsliv och organisationsutveckling.

1:1 **Konstnärliga språk**

De konstnärliga discipliner, eller språk, som EXA förankras i är

Ljud/musik	Ljud och rytmimprovisationer med hjälp av kroppen och andra instrument. Användningen av inspelad musik av olika former.
Kropp/rörelse	Kroppens uttryck i form av uppvärmning/"grundning", kroppslig gestaltning samt dans/rytmisk rörelse.
Bild/skulptur	Bildskapande i olika former och med olika material såsom måleri, lera, skulptur, collage med mera. Användningen av redan färdigställda uttryck.
Poesi, myt och saga	Skapande av poem, prosa och saga – uttryck baserade på det verbala språket. Användningen av nedtecknade poem, myter och sagor.
Drama/iscensättning	Psykodrama, improvisationer, sociodrama och frigörande teater. Användningen av delar av redan skrivna verk.
Samtal och samhandling	De samtal som stiger fram ur det processinriktade arbetet samt den samhandling som sker mellan deltagaren/-na (D) och Processledaren/-na (P).

I det vardagliga arbetet kommer de olika språken till uttryck på följande sätt. Ofta är de integrerade med varandra.

I det som följer presenteras de olika konstnärliga språken närmare. I exemplen hämtade från "Skaparkväll" inom ramen för utvecklingsarbetet SKAPA ges en bild av hur ett arbete kan konkretiseras.

Ljud/musik.

Det handlar om ljud, att göra ljud och att lyssna till ljud: Det kan handla om ljudskapande med hjälp av kroppen inklusive rösten likväl som med hjälp av instrument av olika slag. Det kan ibland bli frågan om renodlad musikalisk improvisation. "Musik" innefattar också inspelad musik som källa till inspiration för eget skapande och/eller som en ram för arbetet. För några blir det dessutom en fråga om att lära sig behärska ett instrument. Det handlar om

⁸ För en presentation av utbildningen se Apelmo (red.) –96. Se också "Utbildningsgruppens betydelse för identitetsutveckling till psykoterapeut", Jönsson och Wärja 2001 samt "Handledningens betydelse vid uppsatsarbete", Andersson 2003. Under benämningen "Expressive Arts" ges vid sökning på internet presentationer av utbildningsinstitutioner samt en bild av det breda internationella fält som är under framväxt.

rytm, om tempo med dess kopplingar till kroppen – puls och hjärtslag bland annat - i en skapande process.

Exempel 1

Skaparkväll - vi sitter i kyrksalen samlade i ett par halvcirklar, den ena halvcirkeln bakom den andra. Halvcirklarna öppnar mot koret. Klockan är 18.30. P har hälsat välkommen och introducerat kvällen. Ikväll har Lisa valt musiken. Detta val är fritt så när som på ett villkor – det får inte vara sång med en text som vi som deltagare kan förstå eftersom en text styr alldeles för mycket. Deltagarna uppmanas att sätta sig bekvämt till rätta. Lisa startar musiken som varar i 10 – 15 minuter. Det kan vara ett sammanhängande stycke eller några samlade.

När musiken är klar samtalar vi där vi sitter, två och två, om vår upplevelse av musiken. För några väcker musiken bilder, fantasier och sätter sinnen i rörelse. Vi delar detta liksom vi delar vilka känslor som musiken ger upphov till.

P efterfrågar därefter deltagarnas synpunkter på och upplevelser av musiken. Ofta tycker någon att musiken verkligen berört, för någon annan känns musiken intetsägande. P konstaterar att det är som det brukar vara. Musiken, som alla konstverk, väcker olika aspekter och känslor till liv. Någon av deltagarna berättar om bilder och tankar som väckts. För andra har musiken betytt en stunds avkoppling och ytterligare en av deltagarna berättar att tankarna för iväg åt alla möjliga håll: ” jag lyssnade egentligen bara de första minuterna”.

Lisa får därefter stiga fram och berätta dels vad vi lyssnat på, dels varför K valt just denna musik och vad musiken betyder för Lisa. P tackar Lisa och efterfrågar om det är någon i gruppen som vill bjuda på musik nästa gång. Så är det dags att gå ner till ateljén

Kropp/rörelse.

Det handlar om att skapa och gestalta genom kroppens uttryck. Det kan också gälla strukturerade kroppsövningar som syftar till att stå stadigt, mjuka upp kroppen, att kunna säga nej för att nämna bara några exempel. Vidare om olika former av beröring eller avslappning. Därtill rörelse-improvisation - förutsättningslös eller i dialog med något annat uttryck eller till musik. Arbetet skapar förutsättningar för en fördjupad kroppsmedvetenhet. Kropp/rörelse är grunden för allt skapande arbete, oavsett konstnärligt språk.

Exempel 2

Skaparkväll - vi har gått ner i ateljén. Klockan har blivit 19.00. Nu står vi i en cirkel och var och en har sagt sitt namn med ett tillägg. Tillägget varierar. Det kan vara ”om jag vore ett djur skulle jag just nu vara ett” När presentationen är avslutad leds deltagarna in i en fokuseringsövning genom kropp och rörelse som kan innehålla följande moment:

- *Stå förankrad mot golvet, känn underlaget under dina fotsulor*
- *Var mjuk i knäleden, gunga lite framåt och bakåt samt åt sidorna*

- *Lägg märke till din andning. Andas in och ut några gånger i ett långsamt tempo*
- *Tänk dig att du genomströmmas av en varm färg, från huvudet ner genom kroppen och ut i fötterna.*
- *Sträck lite på kroppen – så som du behöver!*

Så är det dags att måla.

Bild/skulptur.

Det handlar om skapande med hjälp av pennor, kriter, händer/fingrar, våta färger, papper, lera av olika slag samt annat material som kan komma till användning vid bildskapande eller byggande av skulptur. När det gäller materialval är det fantasi och faktisk tillgång som sätter gränser. I arbetet används också redan färdiga bilder/skulpturer som en källa till inspiration, dialog och för eget skapande.

Exempel 3

Skaparkväll - deltagarna är samlade i ateljén och klockan är 19.20. D har tagit fram var sitt staffli och placerat detta lutat mot väggen under en lampa. En pall är framtagen – på denna placeras färger, penslar med mera. Ett papper är fäst vid staffliet.

De som varit med några gånger är vana. För nytillkomna ger P en särskild instruktion. Är den nytillkomne ovan vid att måla betyder detta en genomgång av tillgängligt material - färger, papper, redskap att lägga på färg med. I något fall kan P demonstrera olika tekniker - måleri med svamp, med målarkniv, med roller och i en blandning av våta färger och pastellkriter.

Det viktigaste budskapet är: det blir rätt! Så fort du gör ett avtryck på pappret blir det rätt! Det är ditt uttryck just nu, i stunden och det kan aldrig bli fel! Försök att ignorera din inre domare. Försök att släppa prestationskrav – lek i stället och utforska. Du får gärna måla med fingrarna, skvätta, stänka – prova dig fram. Deltagarna sätter färg och form på pappret.

Poesi, myt och saga.

Det handlar om ord, improvisation med ord och lek med ord. Ibland struktureras orden till något vi kallar för dikt, saga, en berättelse eller en historia. Dessa skrivs ner. Därtill kan redan färdiga texter användas: dikter, sagor, myter och andra berättelser som källa för dialog och inspiration.

Exempel 4

Skaparkväll: några av deltagarna är klara med sitt bildarbete. P föreslår möjligheten att sätta ord till bilden. Det kan ske på olika sätt. Att D helt enkelt sitter ner framför sin bild och samlar de ord som känns aktuella. Eller att D, i möte med sin bild, prövar att bara föra pennan över ett papper i ständig rörelse utan att lyfta pennan från pappret. Det blir en blandning av klotter och ord som faller på.

D kan välja att sammanställa, redigera sina ord i form av en dikt eller en berättelse.

Drama/iscensättning.

Det handlar om redan skrivet material såväl material som skapas i stunden. Det kan gälla ett gestaltande av en bild, delar av en bild eller något annat uttryck. Att utifrån ord som spontant dyker upp utveckla en saga som sedan gestaltas som en teater, eller en kort vinjett. Det kan vara charader med hjälp av kropp eller handdockor, eller improvisationer utifrån känslor som återfinns i "livets låda"⁹/själen. Det kan gälla gestaltning genom träfigurer.¹⁰

Exempel 5

Skaparkväll - och deltagarna målar. Några är snabbt färdiga och söker sig till cafeterian för förtäring och samtal med varandra. Samtalens innehåll varierar från det vardagliga småpratet för att ibland handla om mer livsviktiga frågor.

Klockan 20.30 är det dags för samtal kring bilderna som hänger kvar på stafflierna i ateljén. P har delat in kvällens deltagare i små grupper. I mötet med respektive bild ställs frågan "Vad berättar bilden?". Den som målat får börja med sina tankar och kommentarer. Därefter ställs frågan "Vill du höra vad vi tänker när vi gör din bild till vår?". Detta betyder att jag tänker att jag målat den bild som jag just möter och som gjorts av någon annan. Jag speglar mitt liv, mina erfarenheter i den andres bild och berättar vad som väcks hos mig. Det är alltid tillåtet att ställa frågor till den som målat bilden. Denne har dock alltid möjligheten att säga "pass, det vill jag inte gå in på". På detta sätt värnas den enskildes integritet.

Inför avslutningen i kyrksalen samtalar "dela"-grupperna kort om hur bilderna skall presenteras genom att de hålls upp eller ... Några gånger beslutar sig den lilla gruppen för att i samhandling göra en speciell presentation.

Samtal och samhandling.

Det handlar om den ständiga dialog som växer fram mellan de personer som involveras i arbete med EXA. Det handlar om allt från vardagsfrågor och konfliktbearbetning till ett delande av djupare existentiella frågeställningar, förhoppningar och drömmar – nattens såväl som dagens. Samhandling skall förstås som ett uttryck för det som växer fram i ett arbete där tanke och handling förenas i ett ömsesidigt meningsbärande utbyte mellan parterna som är involverade. Denna enhet i tanke och handling utgör "praxis".

Exempel 6

Skaparkväll - det är dags att avsluta. Nu samlas gruppen återigen uppe i kyrksalen. Klockan har blivit 21.00 och vi skall vara klara 21.30. Alla bilder

⁹ Livets låda är en kartong full med ihopknycklade tidningssidor – och används som ett pedagogiskt redskap för att kommunicera hur det känna "där inne". Iden är inspirerad av Virginia Satirs "gryta".

¹⁰ Med inspiration från BOF och Tejping

som målats ligger på golvet innanför halvcirklarna, upp mot altaret. P samlar gruppen och överlämnar till en improvisation av ljud/musik – någon eller några av D gör detta. Sedan kliver deltagarna fram, enskilt eller i små grupper och håller fram sin respektive bild. Någon berättar kort om en livserfarenhet som aktualiserats, någon läser en dikt som skrivits under kvällen, en annan ber om ord till sin bild och alla deltagare uppmanas därmed att ge ord. Ytterligare någon presenterar en kroppslig gestaltning, eller ber om detsamma från övriga deltagare. Kvällen avslutas med att P samlar deltagarna runt bilderna. En stunds tystnad, ett ord från var och en som sammanfattar kvällen innan det är dags för ”reklam” – information om kommande aktiviteter.

2 Berättande, scen och sammanhang

”Människan är en berättelse”¹¹. Människan är också berättande och det berättande självet konfirmeras i och genom språkutvecklingen¹². Möten mellan människor konstitueras av de berättelser som utvecklas, verbalt såväl som genom annan kommunikation eller konstnärliga språk. Människan skapar sin historia och sitt sammanhang genom att berätta. Berätta kan vi göra på olika sätt. Berättandet kan handla om korta episoder, om fragment av en livserfarenhet, likväl som om de stora dragen och perspektiven i en människas liv.

Människan är en berättelse, och lever sin berättelse. Om du kommer till jobbet haltande berättar du för dina arbetskamrater, förutsatt att du inte haltade redan tidigare, att något inträffat. Vi är och lever vår berättelse och denna berättelse kommuniceras på olika sätt ständigt och på en mer eller mindre medveten nivå. Arbete i och genom EXA stryker på ett särskilt sätt under detta faktum; detta ständiga berättande som, genom EXA, erbjuder nya kanaler för att komma till uttryck. Som P är du tränad att se berättelserna i människorna du möter och därför ständigt observant på hur människan som en berättelse på olika sätt kommer till uttryck.

Människan söker former för berättande. Ett berättande söker sin form och sitt innehåll. Det kan ta sitt ursprung i en idé eller en impuls för att sedan få klarare gestalt. Detta sker mer eller mindre medvetet. Genom de expressiva estetiska uttrycksformerna prövas olika former för berättande. Samtidigt utforskas känslor och erfarenheter. Arbete i och genom EXA erbjuder den som så önskar att söka och utveckla former för berättande och, i dess följd, former för ett mer medvetet berättande. I första steget handlar det kanske om att förstå att berättandet faktiskt äger rum hela tiden. I andra steget att leka med och känna lusten i skapandet. I ett tredje steg att mer medvetet observera vad det som skapas uttrycker. Först därefter, kanske, handlar det om ett mer medvetet berättande genom olika uttrycksformer.

¹¹ Se C Crafoord ”Människan är en berättelse”

¹² Se bland andra D Stern ”Spädbarnets interpersonella värld” samt JR Björkvold ”Sköldpaddans sång”

Människan söker sin/sina berättelse/-ser. När insikten gällande kraften och möjligheten i berättandet genom expressiva estetiska uttrycksformer växer inleds ett efterforskande av de egna berättelserna; den stora berättelsen och alla de små berättelserna. Det handlar om en djupare förståelse av det egna livet och dess förutsättningar, om de stora samhälleliga skeendena såväl som det lokala. Det handlar om att söka ett mer medvetet berättande. Arbetet i och genom EXA utgår från deltagarens förutsättningar och preferenser – det deltagaren föredrar. Berättandet kan byggas utifrån konkreta händelser och/eller utifrån den skapande processen i sig, i och genom arbete med en eller flera konstnärliga modaliteter. Genom de expressiva estetiska uttrycksformerna stiger en kroppsligt förankrad medvetenhet fram.

Människan berättar i och genom medvetna (och omedvetna) ställningstaganden och val, ibland genom väl utprovade former. Några ger ut böcker, andra målar tavlor som ställs ut, musiker spelar och så vidare. Några av oss skriver, musicerar, målar på vår fritid och berättar på detta sätt i ett mindre offentligt sammanhang. För några stannar det medvetna berättandet i en trängre krets av vänner och bekanta. Berättelsen, berättelser, så som de skall gestaltas växer fram i och genom processinriktat arbete och skeenden. Skärvor söker sin helhet.

Människan möter andra berättelser. I mötet med andra deltagare erbjuds möjlighet att ställa den egna berättelsen, de egna berättelserna i relation till andras berättelser. Vidare en möjlighet att studera formerna för det egna berättandet i möte med andra deltagares berättande. Båda aspekterna ger impulser för fortsatt arbete.

De olika aspekterna av berättande ovan blandas och växlar i betydelse i och genom arbete med EXA. Det sker i samstämmighet och särskildhet, individuellt och gemensamt. I arbetet, i den process som uppstår, engageras både processledaren och deltagaren/-na.

Berättandet landar så småningom i frågor som:

- Vad var det som skedde?
- Vad var det som blev sagt?
- Vad var det som jag ville säga?
- Blev det jag ville säga sagt?
- Sades något nytt, något annat, något som överraskade mig?

Exempel 7

Skaparkväll - som under åren samlat allt mellan 12 – 38 deltagare (män och kvinnor i åldern 15-60 år) för en kväll, har erbjudit en mötesplats där berättandet och den levda berättelsen fått form och sammanhang att komma till uttryck. Deltagarna har genom mötet med varandra och måleriet, med musiken, med ord och i kropp, sökt sina berättelser.

Alla har berättat, några mer återhållsam. Andra har haft behovet av att verkligen få dela det som skapat glädje likväl det av livserfarenheter som skapat besvikelse och smärta.

För oss som deltagit har Skaparkväll varit ett speciellt sätt att få lära känna. Ofta har vi inte frågat efter vardagen i meningen vad vi arbetar med eller om vi studerar. I stället har vi mötts i kommunikation genom skapandet och de frågeställningar som då aktualiserats.

Scen och sammanhang

Vi behöver alla tillgång till en scen - ett sammanhang - där vi blir sedda och där vi får möjlighet och utrymme att på ett särskilt sätt söka ge gestalt åt det som är vår berättelse och också berätta. I vår vardag erbjuder familj, vänner och kanske arbetskamrater sådana sammanhang. Där finns tillräckligt med form och utrymme för berättande.

För några av oss blir det dock av olika skäl ibland viktigt att hitta sammanhang utöver de vardagliga för berättandet. Det finns ett behov av ett mer specifikt sammanhang där vi kan träda fram på ett särskilt sätt med vår berättelse, vårt berättande. De vardagliga sammanhangen räcker inte till, de har inte erbjudit tillräckligt av form och utrymme nog för berättande. Eller så är det så att vi gått igenom upplevelser som är av sådant slag att de ställer särskilda krav på sammanhanget när de skall berättas. Ett berättande kan också behöva fördjupas.

En berättelse söker sitt sammanhang.

Arbete i och genom EXA erbjuder ett sådant sammanhang i en specifik form. Denna form kan metaforiskt beskrivas som en scen ställd i ordning för berättande och lyssnande, en scen där deltagaren blir synlig och sedd på ett särskilt sätt.

En scen,

oavsett vi talar om scenen som en metafor eller om scenen som en konkret plats där ett scenutrymme markerats eller ställts i ordning, eller som ett mellanting av metafor och konkret plats ...

- på vilken deltagaren får ta plats utifrån det sammanhang, den historia, de erfarenheter av olika slag, de frågeställningar, glädjeämnen, sorger och rädslor, de frustrationer och de positiva sidor som man som människa bär på av både individuell och generell, kollektiv karaktär.
- där deltagaren tillåts arbeta skapande, där deltagaren kan pröva sig fram och experimentera med den livserfarenhet deltagaren bär på, själv och tillsammans med andra.
- som erbjuder trygga former och förutsättningar för ett sådant skapande
- där berättelser kan utväxlas i ett sökande efter det generella och gemensamma likväl som det privata och individuella.
- som erbjuder deltagaren en möjlighet att upptäcka det komplexa och paradoxala i livet: Att en erfarenhet samtidigt kan vara såväl unik och individuell som gemensam och generell.

- som erbjuder oss möjligheten att ”se med nya ögon”, där nya infallsvinklar och perspektiv stiger fram och där deltagaren kan låta sig överraskas av sig själv och av andra.
- som gör deltagaren tydlig för sig själv och för andra.

En scen konkretiseras i form av det rum och det särskilda sammanhang till vilket deltagare inbjuds att möta samt arbeta med och bearbeta sitt berättande. Med ”rum” och ”sammanhang” avses här det fysiska rummet och de material som finns i rummet. Vidare det formella rummet med de ekonomiska ramar som ställts upp samt den form (tid för var träff, antal träffar, särskilda ”kontrakt”) som arbetet ges. Tillsammans formar dessa aspekter den scen som i mer övergripande mening utgör basen för ett arbete.

Ambitionen är att scenen skall erbjuda form och struktur så att de deltagare som väljer att beträda scenen kan känna sig trygga. Det skall finnas en tydlig och hållande ram i meningen att fungerande socialt rum.

Scenen utgör ramen för kommande arbete och skapar förutsättningar för olika slag av arbete i kommunikation på olika nivåer, i och genom expressiva estetiska uttrycksformer, som i sig är berättande och som samtidigt är ett utforskande för kommande berättande.

En scen kan se ut på olika sätt. Den formas av de tre rummen; det formella rummet, det fysiska rummet samt av det sociala rummet med dess demokratiska ansats. Ett sätt att forma en sådan scen är våra Skaparkvällar.

Exempel 8

Skaparkväll - och P presenterar som vanligt kvällen på följande sätt:

”Välkomna till Skaparkväll! Särskilt välkomna till er som är här för första gången. Jag skall kort berätta om hur kvällen är upplagd. För er som är här för första gången bjuder vi på kvällen. Annars kostar det 30 kronor för fika och konstnärsmaterial. För dig som går på högstadium eller gymnasium är det alltid kostnadsfritt.

Vi börjar alltid här uppe i kyrkorummet med att lyssna till musik. Under åren som gått har vi lyssnat till alla möjliga sorters musik. I kväll har Erik valt musiken. Valet av musik sker som en stafett och till nästa gång är det någon annan som väljer. Musiken varar i 10-15 minuter (här stämmer P av med Erik – hur lång är musiken du valt?) i kväll i 14 minuter och det består av tre olika stycken (det kan ibland vara ett sammanhängande stycke). När vi lyssnat färdigt samtalar vi två och två kort om vår upplevelse av musiken. Fick vi några bilder eller associationer, väcktes det känslor och så vidare. Efter ett tag kommer jag att göra en avstämning i gruppen i sin helhet. Vad väcktes av tankar, känslor, bilder? Kanske valde någon att slappnade av en stund för att låta tankarna komma och gå. Ofta kan det vara så att någon säger ”det här var det bästa jag hört på länge” medan någon annan säger ”det här tyckte jag inte alls om”. Så är det i mötet med konsten, vi upplever den på olika sätt. Här får vi en möjlighet att dela och lyssna till varandra.

Därefter går vi en trappa ner till vår ateljé. Vi samlas i en ring, säger våra namn, med något tillägg för att sedan kort fokusera på kroppen – P leder detta i kväll.

Sedan är det dags att måla. För er som vill hjälper vi som P till med presentation av material samt med tekniska tips. Tveka inte att fråga om du undrar över något. Kom ihåg en sak! När du sätter ditt avtryck på pappret blir det alltid rätt – det är ju ditt uttryck här och nu. Har du en inre domare som säger att det du gör är dåligt eller fult – håll tillbaka denne – det blir rätt! Det blir olika förstås beroende på vilken erfarenhet man har men allt är lika rätt! Ingen får dock stå bredvid och titta på. Alla involveras. När du är färdig med din bild har du möjlighet att gå vidare och sätta ord till den. Under tiden vi målar finns möjligheten att ta en paus och gå en trappa upp för att fika. Är du pratsugen så är platsen för samtal cafeteria. I ateljén försöker vi hålla fokus på skapandet. Cafeteria stänger för övrigt 20.15. Klockan 20.30 samlas vi igen i ateljén. P delar in oss i små grupper om 3-5 personer. I dessa delar vi sedan tankar runt bilderna. Exakt hur det går till vet gruppledarna som kommer att informera er som inte varit med tidigare. Centralt är att vi lånar varandras bilder. Vi ställer oss frågan: Om jag hade målat den här bilden vad skulle bilden då berätta om mitt liv? Det är tillåtet att ställa frågor till den som målat. Samtidigt har alla möjligheten att när som helst säga pass. Du avgör själv hur mycket du vill dela av dina livserfarenheter. Ingen blir expert på någon annans liv genom att titta på en bild. Inte någon får sätta sig på en annan genom att säga exempelvis ”Jag ser att du är deprimerad då du målar svart”. Den som målat en bild har alltid tolkningsföreträde. För övrigt är det så att så fort jag uttalar mig om en bild, min egen eller någon annans, berättar jag något om mig själv och min livserfarenhet.

Klockan 21.00 samlas vi sedan här uppe igen för en avslutning – med fri improvisation på olika sätt. Hur det går till får du reda på i den lilla gruppen i samband med att ni delar tankar kring bilderna!

Så

Välkomna! Sätt er skönt tillrätta. Möt musiken!”

Berättelser träder fram under Skaparkväll.

Det kan handla om korta berättelser eller långa, fragment och embryon, berättelser som skall finslipas och berättelser som skall träda fram. Berättelser som anades eller berättelser som dyker upp och som vi inte visste fanns. Vi skapar förutsättningar för att D under trygga former få prova på, utforska, experimentera och söka handlingsalternativ i formandet av en fortsatt berättelse. I förutsättningarna för att kunna skapa och gå in i en process av skeenden ingår olika former av moment som grundar, förankrar, som skapar närvaro och som dessutom förbereder och värmer upp.

Språket och den bokstavliga realiteten kan framstå som en tvångströja: det vi förstår baseras på det vi redan vet och det vi vet kommer från det vi har förmågan att förstå.

Den bokstavliga verkligheten är det som vi i vardagligt tal refererar till som verklighet. Det handlar om det dagliga eller det reella, objektiva. Vi betraktar ofta detta som något givet. Men det som är objektivt kan endast existera inom ramen för ett språkligt, verbalt och kognitivt, sammanhang. Det objektiva definieras av våra ord, våra begrepp, av oss som berörs. En verklighet görs objektiv av dem som berörs och det sker genom samtalet mellan dem som berörs. Det objektiva kan således endast existera inom ramen för en språklig konstruktion.

Kommunikationen, berättandet genom expressiva estetiska uttrycksformer, lyfter fram kroppsligt förankrad kunskap och medvetenhet, ännu ej formulerad i ord. De konstnärliga uttrycksformerna och samhandlingen i och genom EXA spränger den bokstavliga realitetens tvångströja. Vi uppenbarar oss själva.

I samtalet som följer skapas nya "lingvistiska kopplingar" och en annan och annorlunda berättelse formuleras. Så blir EXA med dess kommunikation i och genom expressiva estetiska uttrycksformer och efterföljande samtal ett exempel på hur P och D hjälper varandra fram i ett kontinuerligt tillblivande som manifesteras i berättelser.

Arbetet utgår från deltagarens livserfarenhet. De teman och/eller de frågeställningar som aktualiseras bearbetas och analyseras både verbalt och ickeverbalt. Syftet med arbetet är att deltagaren skall få en klarare upplevelse och förståelse av sig själv och sitt sammanhang. Vidare att utveckla sin kompetens att på olika sätt hantera och möta sitt sammanhang i vardagen. I det konkreta arbetet kan de olika uttrycksformerna sägas vara expressiva och estetiska – deltagare inbjuds att kommunicera genom expressiva estetiska uttrycksformer (KEEU). Med "expressiv" menas att deltagaren får möjligheten att uttrycka sig, både inom ramen för en eller flera språk och samtidigt en eller flera sinnesmodaliteter, enskilt och i grupp. Med "estetisk" avses skönheten i ett autentiskt "äkta" uttryck, vilket inte skall sammanblandas med vad som i vardaglig och populärkulturell mening kallas "skönhet, vackert".

I sin praktiska tillämpning ger EXA med dess intermodalitet en möjlighet att anpassa ett arbete till deltagaren - den enskilde eller den grupp som arbetet gäller. Arbetet kan utgå från det "språk", den uttrycksform och den sinnesmodalitet som deltagaren/deltagarna själva väljer att arbeta utifrån för att sedan kunna vidgas till att omfatta flera. Som P är du inte låst – du har flera vägar att erbjuda, flera språk att använda i oändligt många olika kombinationer.

I sin tillämpning erbjuder EXA en möjlighet till fördjupning av ett arbete genom övergångarna mellan olika språk – genom olika konstnärliga språk såväl som olika sinnesmodaliteter. Detta kallas "intermodal transfer" och är

specifikt för EXA. EXA erbjuder och inbjuder till, genom olika språk på olika nivåer, kommunikation av mänsklig erfarenhet.

Arbete i och genom EXA ger deltagaren en breddad kommunikativ kompetens tillämplig i många olika sammanhang.

Sammanfattningsvis kan sägas att EXA utgår från följande antaganden¹³:

- Frigörandet av kreativitet är ett sätt att stärka psykisk hälsa.
- Att skapande konstnärligt arbete i sig är läkande och utvecklande.
- Att inte begränsa ett arbete till ett konstnärligt språk, ett uttrycksmedel eller endast en kommunikativ modalitet möjliggör fördjupning och ”förmering”.
- Att ett konstnärligt uttryck, en symbol, säger mer än vad som kan fångas med traditionella verbala metoder.
- Att ett konstnärligt uttryck har en hållande och bärande funktion och betydelse.
- Att begreppet skönhet får stå synonymt med autentiska uttryck och att skönheten har en stor betydelse i arbetet med expressiva estetiska uttrycksformer.
- Att det finns ett känslomässigt flöde mellan den som leder och inbjuder till ett arbete och den som väljer att delta i detta arbete.
- Att detta flöde mellan parterna innehåller rika mått av olika slag av kommunikation både verbalt och ickeverbalt.
- Att arbetet är processinriktat och att det inte går att ställa upp färdiga mål för arbetet. Målen för arbetet söks i samarbetet och samhandling mellan parterna.
- Att arbetsprocessen, skeendet mellan deltagande parter, är en skapande process i sig.
- Att processledarrollen är ett medlevarskap baserat på ömsesidighet och empati.
- Att arbetet innebär ett avståndstagande till en traditionell ”expertroll” där ledaren tolkar deltagarens material och ger dessa tolkningar som sanningar. Istället förespråkas en tilltro till varje deltagares möjlighet och

¹³ I ”Uttryckande Konstterapi - en presentation (Apelmo red -96) återfinns en genomgång och presentation av vad tre viktiga företrädare skriver om EXA. Dessa är P Knill, A Robbins samt N Rogers. De är Fil dr. och internationellt erkända terapeuter, handledare, författare av facklitteratur och undervisare. P Knill leder idag utvecklingen vid EGS, Schweitz, en av myndigheterna godkänd EXA utbildning där det idag finns möjlighet att också inleda studier på doktorsnivå. A Robbins har skrivit ett flertal böcker utifrån ett kliniskt behandlarperspektiv. Dessa böcker är också undervisningsmaterial och behandlar olika aspekter av psykoterapeutiskt arbete kopplat till erfarenheter av skapande arbete. N Rogers bygger sitt arbete med expressiva estetiska uttrycksformer som en vidareutveckling av den forskning som hennes far, C Rogers, ”den humanistiska psykologins fader”, utvecklade under sin mångåriga FoU-verksamhet med dels terapeutisk tillämpning dels pedagogisk tillämpning. N Rogers verkade under ett antal år i ett nära samarbete med sin far. De tre författarna, som företräder tre något olika inriktning, kan sägas vara överens på de punkter som presenteras ovan.

förmåga att genom egna inneboende resurser i och genom skapandet i samklang med den skapande processen i relationen mellan parterna komma till insikt.

- Att det är nödvändigt att vara medveten om kraften i överföringar respektive motöverföringar¹⁴ och att medvetet arbeta med/via dessa.
- Tilltron till var människas inre drivkraft i riktning mot helande och förmåga att hitta ”Växandets punkt”¹⁵, så som denna drivkraft också kan benämnas.

Till detta kan läggas ytterligare ett perspektiv. Arbeta i och genom EXA hjälper den enskilde att upptäcka livets andliga dimension. Därmed blir EXA ett fungerande redskap för Kyrkan både för kyrkans roll som en presentatör av evangelium och som ett kraftfullt redskap i kyrkans sociala- och diakonala arbete.

¹⁴ Överföring: överföring av känslor och förhållningssätt som man har haft under tidigare relationer, vanligen gentemot föräldrarna, på nya relationer.

Motöverföring: process som består i att en psykoterapeuts omedvetna konflikter och motiv får inflytande över den terapeutiska behandlingen. Egidius, Termlexikon, 1977.

¹⁵ Från Mats Wahl ”På spaning efter växandets punkt”

SKAPA

BERÄTTELSER

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

4

Skaparkväll

- en kvalitativ studie av konstens möjligheter i mellanmänniska möten

Mats Stenlund

Kort om innehållet

Skaparkväll presenteras genom det examensarbete som Mats Skrev hösten 2012 inom ramen för sin fortbildning vid institutionen för Musik, Pedagogik och Samhälle, Kungliga Musikhögskolan

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Examensarbete 15 hp, ht 2012

Musiklärarexamen

Institutionen för Musik, Pedagogik och
Samhälle vid Kungliga Musikhögskolan

Handledare: Ralf Sandberg

Mats Stenlund

Skaparkväll

En kvalitativ studie av konstens möjligheter i
mellanmänniska möten

Abstrakt

Den här studien handlar om konstens möjligheter i mellanmänskliga möten utifrån en öppen verksamhet kallad "Skaparkväll", som bedrivs i en mellansvensk stad inom ramen för Svenska kyrkan. Studien syftar till att få en fördjupad förståelse av några deltagares personliga upplevelser av verksamheten med hjälp av kvalitativa intervjuer. Med inspiration från en hermeneutisk ansats tolkas intervjuerna samt blir belysta genom en teoretisk förståelseram. På så sätt fördjupas förståelsen både för personernas upplevelser samt för verksamheten i allmänhet. Den teoretiska förståelseramen hämtas från traditionen kring Uttryckande konst – Expressive arts – i huvudsak. Utöver det används tidigare forskning gällande KASAM (känsla av sammanhang), utvecklingspsykologisk och psykoterapeutisk forskning, samt forskning om lek och lekens betydelse. Studien visar i ett övergripande perspektiv att deltagarna i skaparkväll har upplevt något som för dem är meningsfullt och att denna upplevelse är kopplad både till det egna skapandet samt mötet med andra deltagare. De positiva upplevelserna rör bland annat det faktum att deltagarna fått uppleva känslor av befrielse och överraskning. De har dessutom mött utmaningar av större eller mindre grad och funnit dessa i huvudsak stimulerande. En viktig aspekt som möjliggjort dessa upplevelser är den struktur som genomsyrat både förhållningssätt och andra ramar för verksamheten.

Sökord: Konst, Uttryckande konst, Hermeneutik, Skapande, Möten

Abstract

This study is about the possibilities of art in interpersonal meetings, based on the experiences from an open activity called "Skapar kväll", which is run by the Swedish Church in a small town in the middle of Sweden. Thru qualitative interviews, the study aims to reach a deeper understanding of some participants' personal experiences of the activity. The interviews are construed through a theoretical frame with a hermeneutic approach. In that way the understanding increases, both in terms of the personal experiences as well as for the activity in general. The theoretical framework is based on the tradition of Expressive arts, together with applicable theories from SOC, psychology as well as psychotherapy. In addition to that, the theoretical frame also contains theories of play. The study shows in a broad perspective that the participants in this activity, "Skaparkväll", have experienced something that is meaningful and that this experience is linked both to the personal creativity as well as interacting with other participants. The positive experiences are related to, among other things, the fact that participants have experienced feelings of relief and surprise. They have also encountered challenges of greater or lesser degree, and found them essentially stimulating. One important aspect of the enabling of these experiences is the structure that permeated both attitudes and the frameworks in "Skaparkväll".

Key words: Art, Expressive arts, Hermeneutics, Creation, Meetings

Innehållsförteckning

1. Inledning	37
2. Bakgrund	39
2.1. Uttryckande konst – Expressive arts (EXA)	
3. Problematisering	41
4. Syfte.....	41
4.1. Urval	
5. Tidigare forskning	43
5.1. Att vara skapande – Uttryckande konst (EXA), grundläggande teoretisk förankring	
5.1.1. Intermodalitet	
5.1.2. Imagination	
5.2. Leken och lekområdet.....	
5.3. Det salutogena perspektivet – KASAM.....	
5.4. Terapeutiskt – Psykoterapeutiskt perspektiv.....	
6. Vetenskapligt perspektiv	50
6.1. Hermeneutik och fenomenologi	
7. Undersökningsmateriel	51
7.1. Verksamheten vid Skaparkväll.....	
7.2. Skaparkvälls upplägg.....	
7.2.1. Musik.....	
7.2.2. Kropp och rörelse	
7.2.3. Skapande.....	
7.2.4. Delande.....	
7.2.5. Avslutning.....	

8. Bearbetningsmetod	53
9. Resultatredovisning	53
9.1. Strukturen.....	
9.1.1. Sammanfattande tolkning	
9.2. Utmaningar.....	
9.2.1. Sammanfattande tolkning	
9.3. Befrielse	
9.3.1. Sammanfattande tolkning	
9.4. Överraskningar	
9.4.1. Sammanfattande tolkning	
10. Diskussion	60
10.1. Struktur	
10.2. Utmaningar.....	
10.3. Befrielse	
10.4. Överraskningar	
11. Studiens kvalitet – några kritiska aspekter	63
11.1. Intervjuerna och intervjuaren	
11.2. Min egen förståelse	
11.3. Intervjumaterialet.....	
12. Slutsatser.....	65
13. Avslutande reflektioner och fortsatta frågeställningar	65
14. Referenslista	67

1. Inledning

*Inne i den väldiga romanska kyrkan trängdes turisterna
i halvmörkret.
Valv gapade bakom valv och ingen överblick.
Några ljuslågor fladdrade
En ängel utan ansikte omfamnade mig
och viskade genom hela kroppen:
”Skäms inte för att du är människa, var stolt!
Inne i dig öppnar sig valv bakom valv oändligt.
Du blir aldrig färdig, och det är som det skall.”
Jag var blind av tårar
och föstes ut på den solsjudande piazzan
tillsammans med Mr och Mrs Jones, Herr Tanaka och
Signora Sabatini
och inne i dem alla öppnade sig valv bakom valv oändligt.*

(Tomas Tranströmer, ur diktsamlingen "För levande och döda, 1989)

När jag var 13 år klev jag för första gången in i Lövångers kyrka ensam, en sen torsdagskväll. Jag hade fått nyckel till kyrkan och hade nu tillgång till detta rum och framför allt denna orgel. Under någon månads tid hade jag fått prova orgeln tillsammans med kantorn, men att ensam inta rummet, fritt få undersöka detta instrument, utan överinseende från vakande ögon, ingav en känsla av både högtidlighet, spänning och lust. Jag sätter mig på orgelpallen, drar ut ett av registerandragen, "gedackt 8", lägger fingrarna på tangenterna, ett ackord fyller den tomma katedralen. Den reaktion som detta väckte i min kropp glömmar jag aldrig. En vibrerande, nästan stickande, kraft spred sig genom hela ryggraden. Samtidigt tycktes kraften på samma gång komma från det yttersta lagret av min hud och via hudens alla porer sprida sig in mot kroppens centrum.

Drygt 28 år senare är jag på Nasjonalgalleriet i Oslo. Efter lång promenad i Vigelandsparken är min fru och jag, lätt frusna, omgivna av några av de mest kända norska konstnärernas verk. Galleriet är inte välbesökt denna dag, stegen ekar i de stora hallarna. Trots alla starka intryck, talande motiv, tidlösa berättelser, söker sig min blick mot ett speciellt mål, en alldeles särskild målning.

Så plötsligt känner jag kontakten, min blick fastnar, där! Edward Munchs "Skriet". Så ofta har jag sett målningen på bild, men att se den så här är en helt annan upplevelse. Kroppen är som vanligt före tanken i fråga om att registrera upptäckten. Den där vibrerande, slitande och rivande kraften, utan att för den skull vara obehaglig, överfaller min kropp. Än en gång samma

tvekan om ursprunget. Kommer den från mina yttersta utmarker och söker sig inåt, eller är det vibrationer från mina dolda djup som likt ett vulkanutbrott söker sig ut, vill frigöras?

Skriet är helt tyst, mannen på bilden är helt stilla. Jag är upplöst.

Tranströmer talar om ängeln som viskar genom hela kroppen, en omfamning som öppnar upp okända valv, ett alldeles speciellt möte. Ett möte som rör och berör. Änglar är av tradition budbärare, sända att upprätthålla kontakten mellan oss människor och det gudomliga. Änglarna blir de som fogar samman det kända med det okända, det immanenta med det transcendent. Samtidigt är änglarna också i många religiösa traditioner både väktare, rådgivare, domare och även krigare.

Den här uppsatsen handlar om konst, att vara konstnär och att möta sin och andras konst. Det handlar om det änglalika i konsten, konsten som budbärare mellan människor, men också budbärare inom människan, mellan hennes kända marker och de dolda, utforskade landskapen. Konsten som kan öppna portarna in till de valv som döljer sig bakom valv inom oss.

Scenen för denna uppsats är inte en romansk kyrka, utan en liten distriktskyrka i Eskilstuna. Turisterna trängs inte halvmörkret, utan är en grupp människor som möts i konsten och kreativiteten varje torsdag kväll, i en verksamhet som kommit att kallas *Skaparkväll*.

2. Bakgrund

Jag har under stor del av mitt yrkesverksamma liv intresserat mig för hur människors relation till konsten ser ut. Vilken betydelse har konsten för den enskilde? Vilket värde har den?

I min roll som körledare, musiklärare, mentor och kyrkomusiker har jag genom åren mött en mängd personer som på olika sätt beskrivit detta. Elever som sagt att "jag skulle inte orka skolan utan musiken", "om jag inte får måla akvarell varje vecka mår jag dåligt" eller den sörjande änkan som sa att "musiken du spelade bar mig verkligen genom denna begravning".

Under de senare åren har jag genom mitt arbete fått möta människor i längre processer med olika konstnärliga uttryck. Detta tack vare projektet SKAPA som genomförts i Svenska Kyrkan, Eskilstuna, under en 3-års period. Projektet har finansierats av rikskyrkan och har bland annat haft som syfte att med hjälp av kreativa metoder utveckla kyrkans arbete. Detta arbete har omfattat redan befintliga områden, såsom gudstjänster, konfirmandarbete och konserter, men har även inneburit att nya verksamhetsformer vuxit fram. En av dessa nya verksamhetsformer är "Skaparkväll". Den verksamheten fanns redan 3 år innan projektet startade, men har under projekttiden fått utökade resurser.

Skaparkväll är en mötesplats där besökarna får möjlighet att delta i skapande aktiviteter, såsom att måla, lyssna på musik samt skriva. Stort fokus ligger på möjligheten att möta andra deltagare, att mötas i varandras konstnärliga uttryck. Verksamheten är öppen i den bemärkelsen att det inte krävs någon föransökan eller att den riktar sig mot någon bestämd målgrupp. Samtidigt har Skaparkväll haft en fast form ända sedan starten, där vi börjar i musiklyssning, går via kropp och rörelse, målande, eller skrivande, till att dela våra alster.

Min nyfikenhet har kommit att mer och mer försöka förstå vad dessa personer som deltagit i Skaparkväll har upplevt.

Förhållningssättet som genomsyrar skaparkväll är hämtat från traditionen kring Uttryckande konst – Expressive arts. I nästa avsnitt redogör jag för de grundläggande tankarna kring Uttryckande konst – Expressive arts, som också utgör en viktig del av förståelsegrunden för resultaten i denna studie.

2.1. Uttryckande konst – Expressive arts (EXA)

Uttryckande konst (EXA) används i många *pedagogiska* och *socialpedagogiska* sammanhang. Dessutom används uttryckande konst i *psykoterapeutiska* sammanhang, *Expressive arts therapy*, *Uttryckande konst terapi*. I de sammanhangen ligger Uttryckande konst inom traditionen för den *psykodynamiska* skolan.

I Sverige bedrivs utbildning i Uttryckande konst på institutet Expressive arts. Utbildningen ger grundläggande psykoterapeutisk kompetens, samt RACS-ackreditering¹⁶. Jag genomförde utbildningen mellan 2005 - 2009.

¹⁶ De yrkesutövare som kan bli auktoriserade via RACS är samtalsterapeuter med olika inriktningar. RACS är svensk representant för den europeiska paraplyorganisationen för counsellors (EAC).

Inom Uttryckande konst använder man sig av både verbal och ickeverbal kommunikation. Alla de olika konstnärliga uttrycksformerna finns representerade.

- MUSIK, både inspelad och skapad i stunden
- BILD, skapande med olika material
- KROPP/RÖRELSE
- DRAMA/TEATER
- LYRIK/SAGA OCH PROSA

Alla dessa konstnärliga språk – *discipliner* – finns närvarande hos oss genom livets alla faser. Vi vaggas till ro som spädbarn, vi omges av ramsor vid skötbordet. Rytmer, puls och melodi är ingredienser i vår språkutveckling. I tonårstidens frigörelse och sökande efter identitet är musiken och dansen ofta närvarande. Hela livet med dess olika övergångsriter, exempelvis dop, vigsel och begravning, är fyllt med konst och konstnärliga uttryck.

Med utgångspunkt från modern spädbarnsforskning kan vi anta att varje individ föds med en skapandekraft – kreativitet. Anders Broberg skriver i boken "Anknytningsteori":

Det nyfödda barnet använder alla sina sinnen för att lära sig så mycket som möjligt om sig själv och om den värld den fötts in i. (Broberg, 2006 s. 159)

Denna kreativitet verkar vara en viktig förutsättning för växande och tillblivande som människa. Den finns med i oss, är en del av vår omedvetna, ordlösa, värld likväl som en del av vår medvetna drivkraft, nyfikenhet och lust.

Genom att möta sitt eget skapande och gå i dialog med det, öppnas förutsättningar till bearbetning av sin egen historia, de tidiga erfarenheterna samt möjlighet att påverka sin utveckling, vardag och framtid. I boken "Expressive arts – uttryckande konst, tillämpning i skola och socialtjänst" beskriver författaren Per Apelmo (2008) en arbetsprocess med en ung person, samt det skapande materialet – bilder, texter med mera – denne producerat:

Uttrycken (bilderna, texterna) tolkas inte. De ges istället tillbaka i form av speglingar, frågor som väckts, förslag till fortsatt arbete etcetera. Vad berättar bilden, ljuden, kroppen? Vad förmedlar dikten, musiken, vilka känslor finns där, vilka fantasier väcks, vilka associationer görs? Vad ser du, vad hör du, vad känner du? På så sätt byggs en process där D (den unge personen författaren mött i arbetet) hela tiden har tolkningsföreträde. (Apelmo 2008, s. 69)

Konsten både ger form åt och bär våra upplevelser och erfarenheter. Konstens alldeles särskilda kvalitet finns både med och bortom orden. Detta gör att konsten ofta blir bärare av *mening* och *innehåll* både vad gäller vardagliga frågor men även våra mer existentiella frågor rörande livet, dess mening, förutsättningar, villkor och yttersta gränser. Konsten rör alltså människans inre såväl som yttre värld och relationen däremellan.

Det är genom våra sinnen som konsten talar till oss, vilket gör att det finns en tydlig kroppslig förankring inom Uttryckande konst. Sinnena hjälper till att orientera oss i omvärlden. Ofta är flera sinnen samtidigt engagerade i konstupplevelser och eget skapande. Precis som sinnena hör ihop finns det också ett inneboende släktskap mellan olika konstnärliga språk.

Denna grundläggande intention, att olika konstformer och olika sinnen är besläktade, att dessa kan engageras till en helhetsupplevelse, påminner om det späda barnets sätt att relatera till

omgivningen innan språket inträder som en selekterande och benämmande faktor (Stern, 1990). Arbetsformerna ligger i linje med allkonstverk som opera, film och musikteater.

I den skapande akten finns ett bearbetande och en potentiellt läkande och utvecklande kraft. Detta har människan förstått att använda sig av under hela släktets historia; som svar på det grundläggande behovet att få berätta, dela och förmedla livserfarenheter (Apelmo 2008).

3. Problematisering

Skaparkväll som verksamhet ligger inom ett område som inte självklart går att definiera. Verksamheten kan förankras i olika traditioner, och förstås som både *social* och *pedagogisk*. En annan möjlig definiering skulle kunna vara *terapeutisk* verksamhet. Dessutom finns en tydlig kyrklig – religiös – förankring. Denna förankring har medvetet tonats ner, då det inte föreligger några traditionella religiösa inslag.

Mina grundläggande ambitioner med denna uppsats är att försöka förstå hur deltagarna upplever skaparkväll. Många av besökarna har kommit regelbundet under alla år, vilket har väckt min nyfikenhet på de faktorer som gjort att dessa besökare återvänt över tid.

För att förstå de enskilda personernas upplevelser är det av stor vikt att låta dessa komma till tals. Detta i ett intervjusammanhang där frågorna är av öppen karaktär och på så sätt i så ringa utsträckning som möjligt färgas av intervjuarens förförståelse. På så sätt är ambitionen att skapa en kvalitativ studie (Backman, 1998, s.47ff) som kan öka förståelsen för deltagarnas upplevelser av verksamheten inom Skaparkväll.

Dessa enskilda upplevelser behöver sammanställas för att på så sätt kunna se gemensamma mönster vad gäller upplevelserna kring Skaparkväll. Balansen mellan det specifika och det gemensamma sker genom ett hermeneutiskt tolkningsarbete. Andra avgörande aspekter för den kvalitativa studien är spridning i intervjugruppen, att den är representativ vad gäller åldersfördelning, kön, bakgrund, närvaro över tid etcetera.

Till grund för detta arbete, både vad gäller mötet med dessa människor samt själva skrivarbetet har jag några antaganden. Dessa rör följande områden:

- Att ett konstnärligt uttryck har en tydlig funktion samt en betydelse. Vi är konstnärer och skapande individer för vi finner detta meningsfullt.
- Att kreativitet och frigörandet av denna, stärker den psykiska hälsan samt i sig är läkande och utvecklande.
- Att konsten säger oss mer än vad vi kan fånga i vårt verbala språk.
- Att deltagarna i skaparkväll har upplevt något som för dem är meningsfullt och att detta är kopplat till det egna skapandet samt mötet med andra personer.

4. Syfte

Syftet med denna uppsats är att ge en bild av några deltagares personliga upplevelser av verksamheten Skaparkväll. Detta arbete sker i ett första steg genom intervjuer. Genom att

tolka dessa intervjuer med inspiration av en hermeneutisk ansats vill jag fördjupa förståelsen av dessa personers upplevelser och i och med det även öka förståelsen för själva verksamheten Skaparkväll.

Genom att sedan belysa tolkningarna genom en teoretisk förståelseram vill jag ytterligare förstå de processer och fenomen som ligger till grund för de enskilda upplevelserna, samt för verksamheten som helhet.

Vägledande frågor i studien blir:

- Hur har dessa personer upplevt verksamheten skaparkväll över tid? På vilket sätt är verksamheten meningsfull?
- Vilka faktorer är avgörande för dessa upplevelser?
- Vilken roll spelar de konstnärliga uttrycken, sett i relation till de två ovanstående frågorna? Både de egna uttrycken samt de övrigas.
- Vilka generella slutsatser går att dra utifrån de enskildas upplevelser?

4.1. Urval

Av alla de människor som deltagit under åren har jag valt ut 4 personer, 2 män, 17 respektive 56 år samt 2 kvinnor, 21 respektive 47 år. På så sätt har jag med ett fåtal deltagare fått en spridning både vad gäller kön och ålder. Utöver att dessa människor deltagit regelbundet under lång tid, var det också av vikt att de hade intresse av att göra den här intervjun.

Här följer kort beskrivning av de 4 personerna. De framträder inte med sina riktiga namn.

Fredrik är 56 år, beskriver sig själv som ”kreativ entreprenör”. Han har arbetat i näringslivet i många år i olika ledande positioner, både som anställd och som egenföretagare. Intresse för coaching och ledarskap har följt honom under hela arbetslivet. ”Jag är en visuell person” säger Fredrik och han berättar vidare att teckning varit ett stort intresse ända sedan barndomen.

Gunilla är en kvinna som, enligt egen utsago, alltid ”levt nära sin kreativitet”, sitt konstnärskap. Framför allt har sången varit det centrala uttrycks sättet för henne. Hon sjöng som barn, har tagit sånglektioner i olika omgångar i livet, sjungit i kör samt sjungit solo. Repertoaren har varit mest klassisk, men Gunilla har även provat andra genrer. I dag är Gunilla 47, arbetar till vardags på en statlig myndighet.

Anna är 21 år, har 4 syskon, beskriver sig själv som ett ”mellanbarn”, det vill säga att hon finns i mitten av syskonskaran. Anna berättar att hon hela livet sysslat med konstnärliga aktiviteter. Målning i första hand men även keramik, porslin, lera, poesi. Till vardags går hon en utbildning inom grafik på en högskola.

Johan är 17 år, går andra året på gymnasiet. Han berättar att musiken och bilden alltid funnits med i hans liv. Som barn ritade Johan ofta och som tonåring, ungdom och ”ung vuxen” har han spelat i band. Till vardags finns Johan på ett gymnasialt program med estetisk inriktning.

Intervjuerna har varit av öppen karaktär. Jag har låtit de personer jag intervjuat styra samtalet i stor utsträckning. Som ram för dessa samtal har jag använt mig av 3 huvudteman. Dessa tre teman, *ramar*, *utforskande arbete* och *reparativt arbete*, är hämtade från uppsatsen ”Den ickeverbala kommunikationens betydelse” (Apelmo, 2008). Frågeställningarna har fått olika

stort utrymme i de fyra intervjuerna, då den enskilde individen till stora delar styr riktningen i samtalen.

1. Ramarna för skaparkväll.

Hur har den enskilde upplevt de yttre förutsättningarna för verksamheten? Jag tänker på begrepp som *rummet*, *riten*, *formen*. Vad innebär det att arbeta med skapande verksamhet i ett så speciellt rum som kyrkorummet? Hur påverkar det individen? Hur ser individen på den fasta form vi haft ända sedan starten, med musik – kropp och rörelse – skapande – delande – avslutning?

2. Det utforskande arbete – konkret och symboliskt.

Vilka frågor, temata, enskilda händelser har dykt upp i det skapande arbetet samt i de samtal som momentet *delande* i Skaparkväll utgör? Vilka symboler, figurer etcetera har funnits med och vad har de berättat? Finns det någon koppling mellan torsdagskvällarnas skapande verksamhet och vardagen? För att underlätta den delen av intervjun erbjöd jag de medverkande att ta med en eller flera centrala bilder till samtalet.

3. Reparativt arbete.

Finns det inslag av läkandeprocesser i de enskilda berättelserna? Finns det ”terapeutisk vinning” i en verksamhet som inte är tydligt uttalad som terapi? Dessa frågor ställs inte till deltagarna, utan ligger som en undersökande fråga hos mig själv.

Jag har fört anteckningar under samtalens gång och de citat jag återgett är ordagrant återgivna. Samtliga fyra personer har fått läsa igenom det jag skrivit och göra nödvändiga korrigeringar i citat och dylikt.

5. Tidigare forskning

5.1. Att vara skapande – Uttryckande konst (EXA), grundläggande teoretisk förankring
Inom Uttryckande konst (hädanefter enbart benämnt som EXA) arbetar man utifrån ett tvärvetenskapligt förhållningssätt där *psykologi*, *sociologi*, *antropologi* och *humaniora* integreras (www.expressivearts.se, 2012). EXA tar sin utgångspunkt i den *psykodynamiska teoribildningen*. De *naturvetenskapliga* kunskaperna, såsom *biologi*, *medicin*, *samhällsvetenskap*, blandas med de *fenomenologiska* kunskaperna rörande konstens läkande och livsbefrämjande förmåga. Användandet av ickeverbala uttryckssätt har ett starkt stöd i aktuell *psykobiologisk* forskning och dess samband med *anknytningsteoretisk* forskning (Apelmo, 1996).

Som tidigare nämnts är en av grundpelarna i EXA människans *kreativitet* och *skaparförmåga*. Enligt denna föreställning utgår man från att det inom varje människa finns en konstruktiv, skapande och längtande kraft som strävar efter helhet, skönhet och integration.

I boken *Modet att skapa* skriver författaren Rollo May:

Skaparprocessen måste undersökas som emotionell hälsa i dess högsta form, som normala människors sätt att uttrycka sig i förverkligandet av sig själva. (May, 1975, s. 39)

Vidare skriver han:

Kreativitet är människans möte med sin värld. (May, 1975, s. 52)

5.1.1. Intermodalitet

Ordet *intermodal* handlar om *överföring* och i psykisk mening handlar det om överföringsmekanismer mellan våra sinnen och våra känslor (Apelmo, 2008, s. 19). Detta är ett grundläggande sätt för människor att effektivt bearbeta information och kunna orientera sig i omvärlden. Dessutom ges förutsättningar för rikare upplevelser, då det öppnar för ett samarbete och sammankoppling mellan våra olika sinnen.

Ett centralt begrepp här är det vi kallar för *amodal perception*, vår förmåga att översätta ett sinnesintryck till ett annat sinne (Carlberg, 2001, s. 84). Detta kan vi lättast beskriva med ett klassiskt exempel. Ett spädbarn suger på en knottig napp och samtidigt får den betrakta ett antal bilder på olika nappar. Vid studier visar det sig att barnet väljer att fokusera den bild som visar den knottiga nappen. Barnet kan alltså överföra känselintrycket från munnen till det visuella sinnet, bilden. Överföringen skulle naturligtvis även kunna gå åt motsatt håll.

Ett annat sätt att uttrycka detta gör Daria Halprin:

Vi föds, vi är vår kropp. Kroppen är där vi härbärgerar och skapar vårt medvetande och vår medvetenhet. (Halprin, 2003, s. 20)

Det finns ett samspel mellan vår fysiska kropp och känslor och tankar, där påverkan sker i flera riktningar. Mental aktivitet och motoriska kroppsörelser är sammanlänkade (Halprin, 2003).

Ett annat viktigt begrepp är *synestesi*, att en sinnestimulering kan väcka förnimmelser som egentligen är relaterade till andra sinnen (Gabrielsson, 2008, s. 456). Till exempel finns det människor som kopplar vissa färger till speciella personer, eller veckans dagar. Synestesi handlar alltså om att koppla samman sinnen för att öka upplevelsen och förståelsen, men också om vår strävan att skapa ett helhetsintryck av den stimulans som når oss.

Inom EXA är övergångarna mellan olika konstnärliga språk, så kallade *intermodala övergångar* (Apelmo 2008, s. 19), och därmed även mellan olika sinnesintryck, ett centralt förhållningssätt. Genom dessa kan vi förstärka och fördjupa upplevelsen, söka nya uttryck samt öka förståelsen (Knill, 2005, s. 125).

Följande fyra aspekter – fält – samverkar när det gäller konstens möjligheter sett i det intermodala perspektivet när vi arbetar med EXA (Levine, 2005, s. 45).

1) Den Interpersonella – mellanmännsliga – aspekten.

Konsten erbjuder unika interaktioner mellan gruppmedlemmar. Vi kan göra gruppen synlig, vi kan göra en bild av gruppen eller lyssna till den. Dansen och rörelsen skapar relationer och samhörighet i gruppen. Kort sagt, de konstnärliga språken reglerar kommunikationen mellan de olika medlemmarna på ett unikt sätt.

2) Den intrapersonella – individuella – aspekten.

Vi har olika relation till de olika konstnärliga modaliteterna. I och med det är upplevelserna subjektiva. Detta handlar såväl om medfödda som kulturella aspekter. Vi känner oss mer eller mindre ”hemma” i de olika konstnärliga språken.

3) *Den rituella – transpersonella – aspekten.*

Konsten har alltid varit central i rituella sammanhang. Det kan handla om de ramar som sätts i en grupp, att använda sig av specifik musik eller dikt varje gång man träffas. Riten skapar på så sätt en känsla av igenkännande, en känsla av trygghet.

Här handlar det också om konstens förmåga att vara bärare av gemensamma upplevelser och på så sätt skapa sammanhållning. Detta ser vi ofta i religiösa sammanhang. Konsten har i dessa fall ett ”tydligt budskap”, de ger deltagarna en likartad upplevelse.

4) *Den synestetiska aspekten.*

Konsten är till sin natur intermodal. När vi uttrycker oss i musik är hela kroppen engagerad, på samma sätt när vi skapar en bild. Att betrakta en bild är en visuell upplevelse, medan själva skapandet är sensomotoriskt.

Bara det faktum att vi rörs och blir berörda, av konsten ligger inom sfären av intermodalitet. Kopplingarna mellan de konstnärliga språken och sinnesmodaliteterna är oändliga!

5.1.2. Imagination

Imaginationen, eller vår inre *föreställningsförmåga*, är ett annat centralt begrepp i EXA. Av tradition tänker vi oss den förmågan främst kopplad till bilder, att visualisera.

Imaginationsförmågan är mer än detta, den är en förspråklig företeelse. Allt vad vi gör, förnimmer, säger, har sitt fundament i psykiska bilder (Levine, 2005, s. 39). Imaginationen är intermodal.

Detta föranleder oss att tydliggöra distinktionen mellan de 3 verkligheter vi rör oss i, den *bokstavliga (literal)* verkligheten, den *imaginära (imaginal)* verkligheten och den *verkande (effective)* verkligheten (Apelmo 2008, s. 22ff; Levine, 2005, s. 41).

Den bokstavliga verkligheten.

Detta handlar om vår dagliga verklighet som vi uppfattar den med våra sinnen. Oftast är det detta vi menar med ordet verklighet, det reella, det som vi ibland nämner som objektivt.

Den imaginära verkligheten.

Detta är den värld som möter oss i drömmar, dagdrömmar, fantasier och vårt konstnärliga skapande. Det som är omöjligt i den bokstavliga verkligheten kan vara helt naturligt i den imaginära verkligheten, till exempel att vi i våra drömmar kan uppleva och göra de mest fantastiska saker.

Den imaginära verkligheten spränger våra gränser, den överraskar oss.

Den verksamma verkligheten.

Detta begrepp syftar på det materiel som kommer till oss från det skapade, både vad gäller den bokstavliga såväl som den imaginära världen. Detta lever vi med dagligdags Böcker, musik, film påverkar oss på mer eller mindre kraftfulla sätt. Naturligtvis ska vi inte begränsa denna verklighet till konsten, utan denna verklighet uppstår i möte med allt som vi påverkas av och påverkar.

Konsten, eller annat vi möter, är inte i sig bärare av denna verklighet, utan denna verklighet uppstår i mötet med mig, i en relation av ”subjekt - subjekt”. Här är det viktigt att betona den kontextuella aspekten, att denna verklighet är kulturellt betingad (Levine, 2005, s. 51).

Dessa olika verkligheter är beroende av varandra, de kan inte existera var för sig. Samtidigt får den verksamma verkligheten en särställning inom EXA.

5.2. Leken och lekområdet

Tidigare forskning kring lek och lekens betydelse är viktig att lyfta fram. Forskningen kring leken och dess betydelse i sammanhang av psykoterapi, fick sitt genombrott tack vare barnläkaren och psykoanalytikern Donald Winnicot. Redan på 1970-talet myntade han begreppet *lekområde* (även kallat *mellanområde* samt *övergångsområde*) (Winnicot, 1971).

Lekområdet kan närmast beskrivas som det område som finns mellan två, eller fler, individer. Det område som varken är du eller jag, men som ständigt formar och formas av oss. Där blommar vår nyfikenhet och kreativitet. Allt som rör detta lekområde handlar om att främja utveckling och skapa relation. Det aktiverar oss både fysiskt och psykiskt samt är intimt kopplat med vår fantasi, våra drömmar och vår föreställningsförmåga.

Det är enbart i lekandet som barn och vuxna kan vara kreativa, och det är enbart genom kreativiteten som man kan finna självet. (Winnicot, 1971, s. 92)

Lek främjar utveckling då barnet genom den övar sig inför vuxenblivandet genom olika rollerkar, bland annat. Utvecklingen befrämjas också då leken alltid innefattar delar av att erövra ny kompetens. På så sätt blir leken grunden för vår frigörelse, vår drivkraft till att bli självständiga.

Att leka handlar ofta om en läkande process, leken öppnar upp för möjligheter att bearbeta olika upplevelser. Genom leken kan barnet skapa en nödvändig distans samt ge form åt upplevelser som annars inte går att forma. Detta i sin tur gör att en lek aldrig behöver tolkas eller förstås. Den blir bärande och meningsskapande i sig själv (Winnicot, 1971).

Koncentration är en annan viktig ingrediens i leken. Trots det är leken sällan målstyrd. Tillit är ett annat nyckelord då barnet genom leken utforskar sina gränser och omvärldens. Detta utforskande innebär ett möte med det som hittills varit okänt för barnet och all förändring innebär ett visst mått av mod, att våga förlora fotfästet för en stund. Tilliten är både en förutsättning (*trygg anknytning*) men också något som kan utvecklas i leken.

Winnicot nämner också vikten av att ta in vår kultur som en del av vårt lekområde. Människan är lika med *människa* plus *summan av hennes kulturella upplevelser*, allt som finns i det gemensamma förrådet av nedärvda traditioner som vi kan hämta upp.

Det är dessa kulturella upplevelser som ger människan den kontinuitet som når över den personliga existensen. De kulturella upplevelserna är en direkt fortsättning på leken. (Winnicot, 1971, s. 158)

Winnicot leder sina tankar så långt att han lägger själva upplevelsen av att vara en individ inom ramen för lekområdet.

Vi upplever livet på övergångsfenomenens område. I den spänningsladdade sammanflätningen av subjektivitet och objektiv iakttagelse i ett område som ligger mellan individens inre verklighet och den gemensamma verkligheten hos den värld som ligger utanför individen. (Winnicot, 1971, s. 107)

Birgitta Knutsdotter Olofsson har forskat kring leken och skriver i sin bok "I lekens värld":

Den som tror att lek bara är lek, bedrar sig. Lek är skapande av ordning och koncentration. Lek, liksom konst, myt och teori är människans försök att förstå tillvaron. Livet är förvirrat och utan ordning, men vi går under om vi ger upp vår strävan efter sammanhang, struktur eller någon sorts fast punkt. All konst är sträva efter form, att bringa ordning i kaos. (Knutsdotter 1998, s. 55)

5.3. Det salutogena perspektivet – KASAM

Det salutogena förhållningssättet har sin teoretiska förankring i [Aaron Antonovsky](#)s forskning rörande KASAM - *känsla av sammanhang*.

[Antonovsky](#) var professor i medicinsk sociologi vid Ben Gurion Universitetet i Israel. Han är en av de första att ta det *salutogena* perspektivet i sin forskning rörande människan och hennes välmående. Ett salutogent förhållningssätt handlar om att fokusera på de faktorer som gör oss friska (Antonovsky, 1987, sid. 19).

Själva begreppet KASAM står alltså för *känsla av sammanhang* och Antonovsky beskriver själv begreppet så här:

Känslan av sammanhang är en global hållning som uttrycker i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig men dynamisk känsla av tillit till att

1. de stimuli som härrör från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga,
2. de resurser som krävs för att man skall kunna möta de krav som dessa stimuli ställer på en finns tillgängliga, och
3. dessa krav är utmaningar, värda investering och engagemang.

(Antonovsky, 1987, s. 46)

KASAM handlar således om i vilken utsträckning vi upplever vår omgivning och det vi möter som *begripligt* och *hanterbart*, att vi har de *resurser* som krävs för att möta dessa och att detta känns *meningsfullt*. Tillsammans skapar dessa känslan av att vi befinner oss i ett *sammanhang*. Dessa 3 huvudord – *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet* – står i relation till varandra och måste ses i ett helhetsperspektiv. De innefattar dessutom hela livssituationen (Antonovsky, 1987).

5.4. Terapeutiskt – Psykoterapeutiskt perspektiv

Skaparkvällarna är inte en terapeutisk verksamhet, samtidigt nämnde jag i kapitel 2, gällande mina antaganden, konstens läkande aspekter.

Låt oss därför stanna upp en stund vid själva begreppet *psykoterapi*. Hur definierar vi själva ordet? Detta blir även viktigt i relation till den diskussion som följer. Författaren Daniel Stern, som jag redan hänvisat till, har ett sätt att relatera till begreppet psykoterapi som tilltalar mig. Dels att han betonar det *mellanmänniska mötet*, det vill säga att han inte skiljer på det goda mötet i allmänhet och mötet i terapirummet (Stern, 2005, s. 91f). Den andra aspekten som

tilltalar mig är att han betonar vikten av att *uppleva* och inte enbart *förstå*. Förändring grundar sig på *levd erfarenhet*, att enbart *förstå* räcker inte (Stern, 2005, s, 17).

Stern beskriver i boken "Ögonblickets psykologi" (2005) det speciella mötet som skapar "nytt sätt att vara med andra". Det mötet sker på både *implicit* och *explicit* nivå och samspelet där emellan beskriver han kortfattat:

Bilder, känslor, intuitiva uppfattningar inom den implicita domänen måste översättas till den verbala explicita domänen... och i motsatt riktning måste ord översättas till bilder, känslor och intuitiva uppfattningar. (Stern, 2005, s. 194)

Med implicit nivå menas enkelt uttryckt vår kunskap (vetande) som ligger på en nivå som i huvudsak är omedveten. Den rör kroppsrörelser, affekter, sinnesförmimmelser, vår motivation med mera (Stern 2005, s. 135 och framåt). Explicit nivå är alltså motsatsen.

Harlene Andersen skriver följande i boken "Samtal, språk och möjligheter":

Terapi ses som en speciell form av social diskurs och kan bäst beskrivas som ett målinriktat samtal (möte), vars syfte är att skapa en miljö som underlättar en process där klient och terapeut tillsammans frambringar och konstruerar mening som leder till nya livsberättelser och därmed ny handlingsförmåga. Genom dialog framträder nya möjligheter. (Andersson, 2006, s. 73)

Både Andersen och Stern betonar den *narrativa aspekten*, att i psykoterapi iscensätta sin livsberättelse, men också möjligheten att omformulera den (Stern 1985, s. 36). Livsberättelsen gestaltas och iscensätts – den blir inte läst – så gestaltandet som gestaltande är av största vikt (Andersson, 2006, s. 225ff).

Det i sin tur öppnar upp för en annan slags meningsfullhet där vi fördjupar *upplevelsen*, inte enbart *förståelsen*. Här kan vi dessutom se den terapeutiska processen mer utifrån ett *fenomenologiskt* perspektiv, än ett *naturvetenskapligt*.

Förändring grundar sig på *levd erfarenhet*. Att verbalt *förstå*, *förklara* eller *berätta* något räcker inte i sig för att få till stånd en förändring. Det måste också finnas en faktisk erfarenhet, ett subjektivt *levt skeende*. (Stern, 2005, s. 17)

Denna *faktiska erfarenhet* som Stern skriver om är det vi i andra sammanhang benämner att *vara här och nu*, eller att *vara kvar i det nuvarande ögonblicket*.

Vi får en fin jämförelse från musiken av Stern, när han skriver om Beethovens femte symfoni, de inledande berömda 4 tonerna. Denna figur återkommer i flera skepnader genom den första satsen och varje gång denna fras hörs, skapas en djupare förståelse och upplevelse av det som tidigare hörts. Det skapas ingen generalisering genom upprepandet, utan en utvidgning, breddning. Stern kallar detta "ett utvidgat nuvarande ögonblick" (Stern, 2005, s. 212).

I ett utvidgat nuvarande ögonblick av detta slag blir det förflutna en aktiv bakgrund mot vilken aktuella händelser kan speglas.

Sterns tankar om psykoterapi kan sammanfattas i hans mening:

Med betoning på implicita upplevelser snarare än explicit innehåll blir målet för terapin mer att fördjupa och berika upplevelsen och mindre förstå dess mening. (Stern, 2005, s. 226)

Centralt för denna studie blir den tidigare forskning som rör Uttryckande Konst (EXA). Där hämtas kunskap om konstens betydelse för människan, gällande såväl sociala som psykologiska aspekter. Dessa aspekter får en tydligare, samt mer fördjupad, förståelseram genom forskningen kring leken samt KASAM. Som komplement till detta behövs den renodlade utvecklingspsykologiska och psykoterapeutiska forskningen för att få större förståelse för de specifika detaljer rörande konstens möjligheter i denna studie.

6. Vetenskapligt perspektiv

6.1. Hermeneutik och fenomenologi

I analysen av mina intervjuer har jag inspirerats av ett hermeneutiskt förhållningsätt. Hermeneutik handlar om att tolka, att genom reflektion få en djupare förståelse för materialet. Hermeneutik blir på så sätt en kvalitativ metod som jag använder i analyser och tolkningar av mina resultat.

Ordet hermeneutik kommer från den grekiska guden Hermes som var gudarnas budbärare. Enligt de Grekiska gudasagorna överförde han inte budskapen mellan sändare och mottagare ordagrant, utan budskapen omformulerades via Hermes egna tolkningar av budskapens innehåll. Vi kan anta att Hermes gjorde sin tolkning utifrån de egna erfarenheterna, samt utifrån ett tänkt mottagarperspektiv.

Fenomenologi handlar om min direktkontakt med världen, den primära erfarenheten, hur jag upplever denna. Upplevelsen sker genom min perceptionsförmåga och fenomenologin svarar på frågan "vad" jag upplever och handlar alltså inte om observation utan om själva upplevelsen. Att beskriva denna upplevelse handlar ofta om att kliva in i metaforernas och poesins värld. Där kan vi om möjligt hitta essensen av det vi upplever.

För att kunna tolka och förstå krävs en förförståelse. Förförståelsen finns i exempelvis i traditionen, kulturen, tidigare kunskap etcetera. Tolkningen blir således en subjektiv akt som görs utifrån en viss aspekt (Ödman, 2007, s. 71).

Genom förförståelsen får min studie en tydlig riktning, eftersom den blir det raster genom vilket den nya förståelsen frambringas. Förförståelsen skapar en tydlig problematisering och ger således ledtrådar i sökandet efter en vidgad vy.

Den tolkningsprocess som sker mellan min förförståelse och den nya förståelsen kallas dialektik. I det dialektiska arbetet växlar fokus mellan delar och helhet. Ödman liknar arbetet med att lägga pussel. Enskilda bitar ger helt nytt perspektiv på helheten, men helheten hjälper mig att se var enskilda bitar passar in. Genom denna växelverkan mellan delar och helhet erhålls en fördjupad insikt om innehållet, den "hermeneutiska cirkeln" (Ödman, 2007).

Fenomenologi används i studien då målet med denna är att genom intervjuerna fånga de enskilda deltagarnas upplevelser gällande skaparkväll. Det fenomenologiska perspektivet blir ett reduceringsarbete (Apelmo, 2008) där processer och upplevelser bryts ner, för att på så sätt hitta den kärna, essens, som dessa upplevelser består av. Genom det arbetet når vi de grundläggande erfarenheterna i livet, de erfarenheter som nås via perceptionsförmågan.

I studien finns det fenomenologiska perspektivet i två olika nivåer. Dels det fenomenologiska perspektivet för de deltagare som intervjuas, dels mitt egna fenomenologiska perspektiv i arbetet att tolka intervjuerna.

7. Undersökningsmateriel

7.1. Verksamheten vid Skaparkväll

Bakgrunden till verksamheten Skaparkväll finns i de samtal som fördes redan hösten 2005 mellan några av de anställda i den församling där denna studie är gjord. Samtalen rörde möjligheterna att starta en ny verksamhet med fokus på konstnärliga uttryck i enlighet med traditionen kring Uttryckande konst (EXA). Redan från början bestämdes att verksamheten skulle vara *öppen*, omfatta *många konstnärliga uttryckssätt – modaliteter* – vara en *mötesplats* för människor att *möta sig själva* och *andra*, i konsten. Ett *intermodalt förhållningssätt* skulle finnas mellan de olika uttryckssätten i deltagarnas skapande.

7.2. Skaparkvälls upplägg

Här följer en kort beskrivning av hur verksamheten med Skaparkväll är upplagd.

Varje torsdag under terminerna samlas deltagarna klockan 18.30. Slutpunkt för kvällen är 21.30. Inledningen sker i kyrkorummet, stolar är placerade i en halvcirkel längst fram i kyrkan. Två kandelabrar med levande ljus finns på golvet.

7.2.1. Musik

Det första momentet handlar om musiklyssning. Musiken, en eller flera spår, tar oftast cirka 10 – 14 minuter. Musiken hämtas från en mängd genrer och kan vara både instrumental, innefatta röst eller en kombination av båda. Dock får det vid inslag av sång inte vara ett språk som någon av deltagarna kan, då detta styr upplevelsen i för stor grad.

Efter att vi lyssnat på musiken ges utrymme att under någon minut dela upplevelsen i par eller mindre grupper, där man sitter. Därefter en avslutande reflektion i stora gruppen, där var och en ges möjlighet att dela tankar och upplevelser.

7.2.2. Kropp och rörelse

Därefter sker en förflyttning till undervåningen, till den ateljé som ställts i ordning. Samtliga deltagare samlas i en cirkel och var och en säger sitt namn. Till det ges varje gång en liten uppgift, till exempel:

- Ett semesterminne.
- Något jag längtar efter.
- Det bästa med hösten.
- Om jag vore ett djur vore jag...

Efter det momentet följer en stunds uppvärmning av kropparna. Antingen genom rörelse, aktivitet eller genom en stunds avspänning och fokusering.

7.2.3. Skapande

Här ges utrymme att gå in i skapande. I huvudsak handlar det om att måla, men några väljer att även arbeta med ord, oftast dock som komplement eller vidareutveckling av sitt bildskapande. 27 stafflier finns att tillgå och de som inte får plats vid ett sådant, eller av annan anledning väljer bort det, sitter vid något av de runda borden som finns i ateljén.

Lokalen är välförsedd med pappersark i olika storlekar, penslar, svampar, ritkol, akrylfärger, oljekritor, färgpennor och annat som kan vara användbart i skapandet.

7.2.4. Delande

Här delas samtliga deltagare in i mindre grupper om 3 – 5 personer. Vars och ens bild i den lilla gruppen besöks. Den som har skapat bilden, konstnären, berättar så mycket, eller så lite den vill. Utgångspunkten är: "Vad berättar bilden?"

Därefter ställs frågan:

- Vill du ha våra tankar och frågor kring bilden?

I det allra flesta fall vill personen det och ett samtal formas. Ett samtal som naturligtvis blir väldigt olika beroende på gruppen, bilden och sammanhanget i övrigt. Utgångspunkten är att individen tar ansvar för sina egna associationer. Dessa hämtas från vars och ens inre vilket innebär att deltagarna "lånar" den andres bild, gör den till sin.

7.2.5. Avslutning

I samband med avslutningen samlas gruppen återigen i kyrkorummet, i halvcirkeln. Alla bilder läggs på golvet, i mitten. Här finns utrymme för improvisation, både vad gäller text och musik. Möjlighet finns att ställa sig på "scenen", dela tankar och reflektioner eller få ytterligare respons av gruppen på det man skapat. I lokalen finns en del instrument att tillgå, vilka ibland används av deltagare för improvisatoriska inslag. Här blandas bilder, poesi, rörelse och musik.

Kvällens sista moment brukar innehålla en gemensam aktivitet, ett gemensamt uttryck, för hela gruppen. Ofta sker det genom att hela gruppen ställer sig i cirkel runt bilderna, låter rösterna ljuda i ton och/eller ljud, eller att vi står helt tysta.

8. Bearbetningsmetod

Bearbetningsprocessen inleddes med att jag läste igenom alla intervjuer, efter att dessa sammanställts och renskrivits. På så sätt fick jag en första, preliminär, bild och uppfattning av materialet som helhet. Efter några ytterligare genomläsningar samlade jag in centrala ord och meningar, det Ödman kallar *meningsbärande enheter* (Ödman, 2007). Utifrån dessa enheter satte jag samman 4 teman:

Struktur – utmaningar – befrielse – överraskningar.

Dessa teman blev för mig centrala i arbetet att närma mig förståelsen gällande dessa personers upplevelser. Genom att belysa intervjuerna genom dessa 4 teman fick jag vad man skulle kunna kalla ett koncentrat. Belysningen är gjord *horisontellt* – varje tema för sig.

9. Resultatredovisning

9.1. Strukturen

Även om inte själva ordet struktur sägs i intervjuerna, är det ett tema som blir kvar hos mig efter genomläsningarna av materialet. Strukturen handlar mycket om själva formen, att vi har samma ordning genom kvällen vad gäller musiklyssning, kropp och rörelse etcetera. Samtidigt handlar strukturen om det förhållningssätt vi som ansvariga har satt, att det aldrig kan bli fel i skapandet, att vi speglar våra egna liv i varandras bilder, vikten av att våga leka och känna sig fri. Struktur handlar även om många andra aspekter, såsom rummet, materialtillgång, tidsaspekten samt en rad andra faktorer.

Fredrik talar om formen i stort, att vandra från musiklyssning till kropp och rörelse, vidare till bildskapande.

Det känns gott att öppna upp med musiklyssning, musiken öppnar upp. Ofta har jag inte bestämt vad jag ska måla... musiken gav öppning... öppna dammluckorna... sedan går det i varandra... som att skala en lök... att gå vidare till kroppen känns bra... kropp och psyke hänger ihop. Ibland vill jag inte gå vidare... jag vill bara måla, eller skriva... men där är det bra att ni styr... att alla ska vara med på allt...

På en gång som Fredrik talar om vikten av ha denna fasta struktur, talar han i nästa mening om fördelen med det ”mållösa” i arbetet:

I de sammanhangen (näringslivet) handlar det ofta om att först skaffa sig en målbild... vart vill jag komma?... var vill jag befinna mig om si och så många år... sedan kan man med hjälp av till exempel visualisering arbeta med detta mål... här blir det annorlunda... något annat... vi kan landa i vad som helst när vi arbetar på det här sättet. Jag tror mycket av det här arbetssättet skulle kunna vara fruktbart för människor i många sammanhang... arbetslösa... utveckling och stimulering inom näringslivet...

Gunilla talar om strukturen som en slags ritual. Här säger hon något om det första momentet, musiklyssningen:

Det öppnar rummet, öppnar gruppen...vi landar, vi ser varandra...jag öppnar mina sinnen... vi öppnar gruppen och samtidigt sluter vi den för omvärlden...en viktig ritual...

En annan aspekt av strukturen är själva rummet Gunilla lägger in begreppet "Helighet". Heligheten handlar dels om rummet, "Lokalen ger en laddning, det är inte som på ABF" som Gunilla uttrycker det. Det har också stor betydelse att sitta i en cirkelform, och med många levande ljus, tycker hon. Mörkret och ljuslågorna ger en koncentration. Heligheten handlar också om förhållningssättet till kvällen som helhet.

Du kan inte göra fel i skapandet...den öppenheten och mottagligheten för mig som person ger en känsla av helighet... skapar en möjlighet hos mig för öppenhet... säger Gunilla för att sedan fortsätta: Jag vill blanda saker... kropp, rörelse, bild och ord... det som kommer kan få uttryckas oavsett form.

Vidare säger Gunilla:

Det är otroligt stimulerande att det är så fritt, man kan komma när man vill, det är inga krav på närvaro, prestation eller så. Jag får också med mig oerhört mycket av att se och höra vad de andra gör.

När jag pratade med Anna berättade hon om känslan av delaktighet, vikten av att måla tillsammans, ta del av andras upplevelser av bilderna. Hon beskriver också hur bildskapandet blev annorlunda under skaparkvällarna, jämfört med skapandet utanför.

Jag tycker om de "fula bilder" jag gjort här... mer än de "snygga bilderna" utanför... det ligger mer i de fula... det som spontant kommer för mig, får komma ut på papperet... allt det jag inte satt ord på lägger jag in i bilderna... jag är reserverad med känslor... men jag kan visa mina bilder och på så sätt bli öppen med mina känslor... alla bilder speglar mig...

9.1.1. Sammanfattande tolkning

Min förståelse av dessa människors upplevelser är att strukturen i skaparkväll är central på många sätt. Den verkar skapa en slags trygghet både för individen och gruppen. Å andra sidan verkar den också utmana, exempelvis när Fredrik talar om att han ibland "inte vill gå vidare".

Fredrik talar om "musiken gav öppning" i relation till det han senare skapade. Å ena sidan är musikmomentet det som ligger först under kvällen och på så sätt är det naturligt att den öppnar upp. Samtidigt finns tolkningsmöjligheten att det är just musiken - själva fenomenet - som "ger öppning". Jag tror mest på det senare, att det är musikens kvalitéer som ger denna känsla av öppning, oavsett var den ligger i strukturen.

Strukturen för kvällen verkar skapa en känsla av både krav och kravlöshet. Krav att följa den fasta formen med de olika moment som ingår, och samtidigt en kravlöshet i själva skapandet. Kravlösheten i själva skapandet verkar kopplad till förhållningssättet, "att det inte kan bli fel i skapandet" som Gunilla uttrycker det. Utöver det nämns också kravlösheten i att "inte behöva komma".

Fredrik talar om "en annan målbild", att vi kan landa "var som helst här" vilket jag finner intressant. Han talar om att vi ofta har "målbilder" innan vi startar med något, men inte i detta sammanhang av skaparkväll, vilket verkar vara positivt för honom. En möjlig förståelse av detta är att närma sig leken, att se detta som ett utforskande fält, där processen – leken – är i centrum, inte det som ska produceras.

En intressant aspekt på strukturen är själva rummet, "lokalen ger laddning" säger Gunilla. Rummets betydelse verkar vara av vikt. Här finns naturligtvis både medvetna och omedvetna aspekter och framför allt mycket personliga erfarenheter som spelar in. Tidigare erfarenheter av kyrka och kyrkorum sätter sin prägel på de enskilda deltagarnas upplevelser.

Strukturen handlar om återkommande moment, att ha en fast form för kvällen. Gunilla talar om detta som en "rit", att det skapas "koncentration". Det verkar vara en tydlig koppling mellan strukturen och trygghet. Dels verkar riterna ha ett värde i sig, dels verkar den öppna upp för andra aspekter, där trygghetsupplevelsen och friheten i skapandet verkar vara det mest framträdande.

9.2. Utmaningar

Alla fyra personer pratar om utmaningar och dessa utmaningar verkar vara något som i huvudsak är positiva. Jag uppfattar dessutom att många av utmaningarna har tydligt samband med de möten som uppstår med övriga deltagare. Gunilla pratar om att hon "vågade ge sig hän, trots att rummet var fyllt av andra personer". Anna är tydligast då hon uttrycker:

Utmaning! Första gången blev jag rädd... det var människor som inte håller sig inom ramarna... ställer sig upp och låter (Anna syftar på avslutningarna i kyrksalen) jag var inte van vid att vuxna leker på det sättet... jag minns att min pappa blev skeptisk när jag berättade... att jag hamnat i någon konstig sekt...(skratt).

Samtidigt verkar det finnas ett annat perspektiv av temat utmaningar, där individer utmanats av sig själva. Johan säger att det "känns bra att utmana sig själv, hitta nya uttryck". Fredrik talar om att det varit lätt att "undvika prestationskraven och i och med det underlättat att utmana sig". Fredrik uttrycker också, som jag redan nämnt, att strukturen utmanar:

Ibland vill jag inte gå vidare... jag vill bara måla, eller skriva... men där är det bra att ni styr.

Johan berättar om en, för honom, viktig bild. En bild med mycket rött, som han rivit i. Inte förrän under arbetets gång förstod Johan att den handlade om aggressivitet.

Jag har aldrig kunnat uttrycka min aggressivitet...

I Annas fall får utmaningen ytterligare en dimension de verkar komma från henne själv, men via den egna bilden. Hon säger:

Det blev bilder med halva ansikten... upptäckte att jag va på väg att bli sjuk igen... "weird" att inte veta vad jag känner förrän det kommer på papper...

Annas berättar vidare om hennes reaktion, hon försökte hitta sätt att måla som inte "skulle ge känslomässiga intryck". Efter någon vecka kunde hon inte värja sig längre, utan accepterade att sjukdomen kommit tillbaks.

9.2.1. Sammanfattande tolkning

Utmaningar är något som dessa personer verkar uppfatta som positiva. De kommer både från dem själva, men även i mötet med andra deltagare samt i mötet med de bilder som de själva skapat. För att kunna utmana sig, eller bli utmanad behövs en grundläggande trygghet, men

vad skapar denna trygghet? Dels finns kopplingar till strukturen i skapandet, den återkommande formen, men även andra aspekter såsom närvaro över tid, förmåga att sätta gränser, det egna modet.

Dessutom kan vi fråga oss om utmaningar är viktiga, och i så fall varför? Min förståelse är att dessa personer upplever sig ha vuxit genom dessa utmaningar. Med att växa menar jag ta större plats (Gunilla och Anna), mindre krav och mindre målstyrt (Fredrik), större acceptans (Anna). Ingen av de intervjuade ger några reflektioner kring detta, vilket försvårar tolkningsarbetet.

9.3. Befrielse

I intervjuerna framträder många exempel på det som jag skulle benämna som en känsla av befrielse. Det handlar om upplevelser av "hur saker lyfts av en", att "få återkoppling av andra" eller uttryck som "jag behöver inte vara orolig". Ett exempel är Fredriks berättelse om sin mamma, hennes alkoholproblem, känslan av att vara bestulen på barndomen. Han målar först en bild, sedan skriver han en dikt, som i sin tur inspirerar honom till en ytterligare bild, kallat "himmelsfärden":

Jag har aldrig uttryckt något liknande! Den betyder så mycket... själva energin... själen... energin går uppåt... Hela processen fick mig att släppa något av min barlast! Här blir upplägget så bra! Här går vi in och leker!

Fredrik pratar vidare om detta, hur sorgen efter mammans död fått ny betydelse, hur befriande och överraskande hela upplevelsen varit.

Fredrik har också ett annat exempel på känslan av befrielse, där han kopplar upplevelsen till att inte ha något tydligt mål med skapandet. Han jämför med näringslivet, där det

...handlar ofta om att först skaffa sig en målbild... vart vill jag komma?... var vill jag befinna mig om si och så många år... sedan kan man med hjälp av till exempel visualisering arbeta med detta mål... här blir det annorlunda... något annat... vi kan landa i vad som helst när vi arbetar på det här sättet. Jag tror mycket av det här arbetssättet skulle kunna vara fruktbart för människor i många sammanhang... arbetslösa... utveckling och stimulering inom näringslivet...

Här återvänder jag till Johans berättelse, bilden med mycket rött, som handlade om aggressivitet.

Jag har aldrig kunnat uttrycka min aggressivitet... jag hade vänner som drogade på den tiden... det var en befrielse att göra bilden!

Gunilla pratar om den förändringsfas hon är inne i, där gruppens respons verkar förstärka henne känsla:

Det känns som en bekräftelse på en diffus känsla inombords av att jag är inne i en förändring. Det är skönt att få den återkopplingen så tydligt från de andra på skaparkvällarna... det ger mig en känsla av kvitto på något som jag annars kan känna mig orolig för.

Själva den skapande processen verkar vara förenad med en känsla av befrielse. Förutom det jag skrev ovan, om Fredriks känsla av att "vi kan landa var som helst", berättar Gunilla hur

hon vid ett tillfälle lät "känslan av att vara 3 år få råda". Gunilla målade med fingrarna och säger att "det var skönt att kunna och våga ge sig hän i målandet trots att rummet var fyllt av andra personer".

Gunilla har ett sätt att uttrycka sig som jag fastnar för, när det gäller hur bilderna växer fram. Hon säger vid några tillfällen hur "bilden går före", eller att bilden "styr"

Mitt liv är på väg att förändras. Vet ej vart jag är på väg... bilderna går före! Jag kommer att bli hel... Känner tacksamhet! Skaparkvällarna hjälper mig...

I relation till de egna orden säger hon:

Jag är väldigt van att hantera ord och skriva, och tycker om när bilderna och texterna kan förenas, utan att jag använder huvudet och intellektet för mycket. Jag försöker att låta bilderna styra... att låta det som kommer upp få flöda som det vill... Det är roligt!

Slutligen vill jag lyfta fram Anna. Hon uttrycker sig så här i relation till det egna skapandet och spontaniteten:

Jag tycker om de "fula bilder" jag gjort här... mer än de "snygga bilderna" utanför... det ligger mer i de fula... det som spontant kommer för mig, får komma ut på papperet... allt det jag inte satt ord på lägger jag in i bilderna... jag är reserverad med känslor... men jag kan visa mina bilder och på så sätt bli öppen med mina känslor... alla bilder speglar mig...

9.3.1. Sammanfattande tolkning

Känslan av befrielse verkar finnas både i relation till själva skapandet, men även i relation till de teman som vuxit fram ur det som skapats. Här finns, i mina ögon, berättelser av central betydelse för några av deltagarna. Fredriks sorgprocess är möjligen den tydligaste, men även Johans berättelse om den egna ilskan, Gunillas upplevelse som "3-åring" samt Annas begynnande öppenhet med känslor.

Befrielsen verkar handla om att få släppa taget om något, eller "barlasten" som Fredrik uttryckte det. Samtidigt verkar befrielsen handla om att få större utrymme (Gunillas upplevelse av 3-åringen, exempelvis), eller hitta nya sidor hos sig själv (Johans ilska). Dessutom finns känsla av befrielse kopplat till själva bildskapandet.

Befrielse är en stark känsla och just upplevelsen i sig blir av största vikt. Samtidigt är det också av stor vikt att få dela dessa upplevelser med andra.

Den berättelse som mest fångar min uppmärksamhet är Fredriks. Hans berättelse ligger nära det jag skulle kalla ett "terapeutiskt" arbete, då det så tydligt handlar om en bearbetning av en längre sorgprocess. Hans känsla av befrielse verkar tydligt kopplad till den skapande processen, där både musik, bild och ord verkar ha samarbetat.

Samtidigt finns många tolkningsmöjligheter. Vi vet inte i vilken mån andra händelser och möten under kvällen spelat in i Fredriks bildskapande och känslomässiga upplevelse. En kommentar från en annan deltagare, en snabb blick på en annan persons bild, kan ha satt igång processer likväl som den egna bilden. Samtidigt kan vi bara gå på det Fredrik själv säger, alltså fokusera på den det han själv säger sig ha upplevt.

9.4. Överraskningar

Många av berättelserna handlar om att bli överraskad. Dessa överraskningar handlar i stor utsträckning om de egna bilderna. Överraskningsmomentet verkar komma i mötet med andra deltagare, men kan även handla om den enskilda personens möte med sig själv. I de fall det rör den enskilda personens möte med sig själv finns många exempel på att det kan handla om hur själva bilden kommer till, växer fram. Det finns också en tydlig koppling till ovanstående tema, det om befrielse.

Ett exempel är Fredrik, när han berättar om bilden som handlade om mammans död. Jag har redan nämnt den processen under rubriken "befrielse", men här fokuserar jag på hur själva bilden växte fram:

Bilden kom ur musiken... jag slappnar av... musiken kommer... jag minns inte musiken, men bilderna dök upp... inte en specifik bild utan en känsla... barriären bröts... känslan mörkt och ljust... mörka färger... bara blev en kista... plötsligt tyckte jag synd om mig själv! På ett lekfullt sätt hade jag plötsligt öppnat upp... både för mig och mamma.

Även det som gäller Fredriks upplevelse av den sista bilden, den han kallar "Himmelsfärden", visar tydligt på en känsla av överraskning:

Jag har aldrig uttryckt något liknande! Den betyder så mycket... själva energin... själen... energin går uppåt... Hela processen fick mig att släppa något av min barlast! Här blir upplägget så bra! Här går vi in och leker! Hade någon sagt till mig att du ska bearbeta din barndom hade jag inte kommit någon vart...

Gunillas upplevelse av att "måla som en 3-åring" har jag också nämnt. Även här finns tydlig upplevelse av hur hon blir överraskad. När Gunilla målat färdigt – bilden blev mycket svart - upptäckte hon att det fanns utrymme kvar, längst ner i bilden, som inte var fyllt. Där fyllde hon i med blå färg.

När jag hade gjort bilden upptäckte jag att det svarta, all ilska, inte gick ända ner... det ljusblåa i kanten... att längst in är det lugn! Det gav mig tröst och styrka... jag behöver inte vara orolig... det var så härligt att dela den bilden...

En annan viktig bild för Gunilla är den som hon kallar "porten". Överraskningen är så stark att hon känner sig "drabbad" av bilden:

Den bilden drabbade mig... jag började i en form... gjorde en dörr... plankor... handtag... i delandet ställer man sig vid sidan... folk kommenterar... "något svart framför porten" minns jag att någon sa... KLONK kände jag... Herre Gud... jag vågar inte gå igenom!

Gunilla berättar vidare att hon står i känslan av att vara på väg i en ny fas i livet. Hur hon integrerar olika sidor hos sig, den yttre, effektiva kvinnan med den inre "andliga, meditativa, intuitiva, sökande kvinnan".

Vidare berättar Gunilla det "dyker upp" många symboler i bilderna: "Jag målar inte dit dom, jag upptäcker... jag gör... waooh...!" berättar hon.

Symbolerna är fönster, dörrar, solar, ljus, mörker, ”former som sträcker sig”. Symboler som för Gunilla får en religiös innebörd.

Ibland gör Gunilla texter eller ord till sina bilder. Även här förstår jag att Gunilla överraskas av den egna processen:

Ibland kommer formuleringen snabbt, kanske redan under musiken, andra gånger dyker teman och ord upp medan jag gör bilder. Jag är väldigt van att hantera ord och skriva, och tycker om när bilderna och texterna kan förenas, utan att jag använder huvudet och intellektet för mycket. Jag försöker att låta bilderna styra... att låta det som kommer upp få flöda som det vill... Det är roligt!

Eller när hon pratar om upplevelser från avslutningarna av Skaparkväll. Gunilla improviserar gärna med röst och kropp och någon av dessa upplevelser beskriver hon så här:

Vet inte hur jag ska uttrycka... improvisationer... när jag improviserar... fortsätter jag med känslan från bilden... och från texterna... eller jag kan upptäcka att jag plockar upp sådant som dykt upp i andras bilder...

Anna har också tydliga exempel av överraskningar. I relation till en bild hon har med sig till vårt möte, berättar hon följande. Bilden är ett porträtt av ett ansikte.

Jag visar aldrig att jag är arg! Musiken vi lyssnade på den här gången (då bilden skapades) var aggressiv... jag har haft en ”stalkerbrud” efter mig... bilden är färdig innan jag målar... jag har en inre bild - laddad men samtidigt diffus... jag börjar alltid måla ögonen... när jag målade runt ögonen blev ilskan tydlig!

Som jag tidigare nämnt brottades Anna med sin sjukdom under denna period. Under samtalets gång berättar hon om den överraskning hon upplevde vid ett delande av bilderna, där en person såg så mycket av hennes problem kring sjukdomen i den bild Anna gjort, utan att personen kände Anna eller hennes sjukdom.

Jag blev förvånad att det syntes... men inte obehagligt.

9.4.1. Sammanfattande tolkning

Överraskningsmomenten är många och hänger ofta ihop med upplevelsen av befrielse, vilket jag ser som naturligt. Många av oss upplever överraskningar som något i huvudsak positivt.

Jag tycker mig se ett slags mönster, där överraskningen ofta kommer till följd av en längre eller kortare process. Fredrik talar om en "diffus känsla" som så småningom blev en bild. Gunilla pratar om överraskningen i delandet av bilder, där hon plötsligt inser något. Anna pratar om en "inre bild... laddad men diffus".

Det verkar finnas en naturlig rörelse i många av överraskningsmomenten, där det diffusa tar form genom olika steg. Att överraskningen på en nivå är förberedd genom tidigare arbete, eller tidigare upplevelser.

Även här är det lätt att se andra aspekter. Det vi kallar överraskningar kan ofta vara naturliga följder av vår egen förförståelse, att överraskningen i sig är mer naturlig än vad som först

upplevs. Även här är fältet öppet för en mängd andra aspekter som kan påverka vår överraskning. Det är alltför många faktorer som kan vara inblandade i dessa upplevelser.

Samtidigt är det av vikt för förståelsen av denna studie att tillåta oss tolka det som faktiskt går att tolka. I detta fall det som personerna faktiskt ger uttryck för. I det som sägs kan vi ana mönster i framväxandet av det som i slutänden upplevs som just en överraskning.

10. Diskussion

Uppsatsens syfte är att öka förståelsen för hur enskilda deltagare upplever denna verksamhet och det är lätt att se det självklara, nämligen att de alla uttrycker mycket positiva erfarenheter. Utmaningen blir däremot att förstå de underliggande processer som är verksamma. Dessutom väcks en hel del frågor och en kritisk analys är nödvändig.

Först vill jag dock stanna upp vid de fyra teman som jag skrivit om.

10.1. Struktur

En tydlig struktur hjälper individen att uppleva sig själv som insatt i ett *sammanhang* (Antonovsky, 1987). Ett tydligt sammanhang hjälper oss att *hantera* och *begripa* de stimuli som når oss (Antonovsky, 1987). I strukturen finns också en tydlig *rituell* aspekt, eller den *transpersonella aspekten* (Levine, 2005). Strukturen sätter ramar som skapar igenkännande och därmed skapas även en trygghet för individen. Gunilla beskriver detta tydligt i intervjun när hon talar om musiken, att den "blir en viktig ritual", att vi "öppnar gruppen för varandra" och samtidigt "sluter den för omvärlden". Andra saker som nämns i intervjuerna som ligger in om det rituella området är deltagarnas tankar om *lokalen*, *de levande ljusen*, att vi ofta samlas i *cirkelform* med mera.

Vi ser också det intermodala perspektivet tydligt i strukturen. Deltagarnas ord om "musiken som öppnar upp", "musiken som går före" är tydliga exempel på intermodaliteten i konsten (Apelmo 2008), (Levine, 2005). Musiken väcker något som inte blir tydligt förrän i bildskapandet. Mer om detta under rubriken "överraskning".

En viktig del av strukturen är det förhållningssätt som präglar Skaparkväll. Gunilla pratar om ett förhållningssätt som handlar om att "du kan inte göra fel i skapandet" och att "det skapar en möjlighet hos mig för öppenhet".

Här finns en tydlig parallell till leken, att vi enbart kan vara kreativa i den fria leken (Winnicot, 1971). Att leka handlar dessutom om att skapa ordning och koncentration (Knutstdotter, 1989), men det är sällan som leken är målstyrd. Fredrik uttrycker att "vi kan landa i vad som helst när vi arbetar på det här sättet", till skillnad från det som han upplever som *målstyrt* inom exempelvis näringslivet.

Det finns en koppling mellan struktur och frihet, då strukturen kan skapa trygghet och därmed frigöra vår kreativitet.

10.2. Utmaningar

Utmaningarna i intervjuerna har tydligt *interpersonella* aspekter – man utmanas av att andra är närvarande i rummet, eller av andras respons på det som skapas. Exempelvis Gunilla som säger att hon vågade måla som en 3-åring, trots "att andra var närvarande" i rummet.

Utmaningarna har också tydligt *intrapersonella* aspekter – att man utmanas av sig själv. Vi har exempelvis Johan som uttrycker att det "känns bra att utmana sig själv" i sammanhanget av skaparkväll.

Utmaningarna har också *transpersonella* aspekter – individerna utmanas av ramarna och formen. Exempelvis Fredrik som säger att ha ibland "inte vill gå vidare" utan bara måla, men att det är "bra att vi styr".

Att ställas inför utmaningar är en del av livets realiteter och i intervjuerna framträder upplevelser av utmaning som något positivt, i huvudsak. Utmaningar förutsätter en känsla av trygghet och således finns en koppling mellan utmaningar och strukturen (se ovan – struktur).

Att kunna möta utmaningar har också ett direkt samband med vår förmåga att *hantera* och *förstå* (*begripa*) det som sker om kring oss (Antonovsky, 1987). Genom utmaningarna ökar mina resurser att möta de stimuli som kommer både inifrån mig själv och utifrån. Mitt sammanhang kan vidgas (Antonovsky, 1987).

Enligt Winnicott och andra teorier om leken, finns dessutom en tydlig koppling emellan utmaning och utveckling. I leken – kreativiteten – ges möjlighet till både utforskande av nya roller, bearbetning av upplevelser, testande av gränser med mera (Winnicott, 1971).

Leken skapar dessutom en nödvändig distans till upplevelserna (Winnicott, 1971), vilket underlättar för oss människor. Denna aspekt är intressant i det intrapersonella perspektivet – ovan om Johan – att våga utmana sig själv. Bilden av ilskan ger en naturlig distans till själva fenomenet, som i sin tur underlättar för Johan att ta den till sig.

10.3. Befrielse

Känslan av befrielse finns både i relation till det egna skapandet, mötet med andra deltagare eller en kombination av båda.

Den tydligaste upplevelsen är, i mina ögon, den hos Fredrik. Han berättar i intervjun om de två bilderna – kistan och himmelfärden – samt dikten, hur han i den processen fick "släppa något av min barlast". Vi märker ett uttryck för en bearbetning av en central händelse och känsla av befrielse (släppa barlasten) sprungen ur ett helt omedvetet sammanhang. Den förvåning som denna process väcker, beskriver Fredrik så här:

Jag har aldrig tidigare uttryckt något liknande... den betyder så mycket...

Här finns kopplingar till ett psykoterapeutiskt perspektiv. Vi kan se det utifrån det Stern skriver om *utvidgat nuvarande ögonblick*. Ett tema, en fras, upprepas många gånger. Varje ny upprepning sätts i relation till den tidigare och blir aldrig identisk med någon av de tidigare spelade eller visade. Upprepningen av temat ökar inte förståelsen, men fördjupar upplevelsen (Stern, 2004). Vi ser även en läkande process i detta.

Med betoning på implicita upplevelser snarare än explicit innehåll blir målet för terapin mer att fördjupa och berika upplevelsen och mindre förstå dess mening. (Stern, 2004)

Vi får en tydligt *narrativ* aspekt, vi kan se hur både Fredrik och övriga deltagare iscensätter sina livsberättelser (Anderssen, 2006) genom det egna skapandet, samt i mötet med de andra deltagarna. Dessa berättelser vidgas, förändras och fördjupas genom dessa möten, samt skapar nya *levda erfarenheter* (Stern, 2004).

Ett annat exempel är Johans berättelse om bilden med "ilskan", där han uttrycker sin känsla av befrielse i relation till den egna aggressiviteten, att han först nu kan uttrycka den. Även Johan är ett exempel på en vidgad livsberättelse, en berättelse som Johan inte bara gestaltar i bilden utan även upplever. Den faktiska erfarenheten, detta *subjektivt levda skeende* (Stern, 2004), är grunden för känslan av befrielse.

Ur ett perspektiv av psykoterapi kan vi öppna upp för en annan slags meningsfullhet där vi fördjupar *upplevelsen*, inte enbart *förståelsen*. Här kan vi dessutom se den terapeutiska processen mer utifrån ett *fenomenologiskt* perspektiv, än ett *naturvetenskapligt*. Konsten blir i detta sammanhang inte bara en del av den imaginära världen, utan tydligt en del av den verkliga världen (Apelmo, 2008).

Förändring grundar sig på levd erfarenhet. Att verbalt förstå, förklara eller berätta något räcker inte i sig för att få till stånd en förändring. Det måste också finnas en faktisk erfarenhet, ett subjektivt levdt skeende. (Stern, 2004)

10.4. Överraskningar

Ett moment i det jag tolkar in som överraskning i intervjuerna, är hur själva bilden växer fram. Fredrik berättar om bilden som handlade om mammans död, hur den växte fram. Han beskriver hur den "växer fram ur musiken", hur "musiken kommer", att han "inte minns musiken", men "bilderna dök upp", inte en specifik bild "utan en känsla". denna känsla, som Fredrik beskriver som "mörkt och ljus", bara "blev en kista".

Överraskningarna är sprungna ur en tydlig process, där vi kan se kopplingen till det *intermodala* perspektivet. Bilden växer fram i en överföring mellan sinnen och känslor (Apelmo, 2008). I Fredriks fall ser vi en överföring från *musiken*, till *inre bilder*, till en *känsla* som sedan tog sig uttryck i *bilder* på papper. Dess övergångar både förstärker uttrycket och fördjupar den samma. Dessutom kan man nå en större tydlighet i själva uttrycket, eller ett tydligare fokus (Knill, 2005) och därmed också öka den egna förståelsen av själva upplevelsen.

Dessa överföringsmekanismer är ett grundläggande sätt för oss att effektivt bearbeta information och kunna orientera oss i vår omvärld. Dessutom ger det oss förutsättningar för rikare upplevelser, då det öppnar för ett samarbete och sammankoppling mellan våra sinnen.

Ett annat perspektiv är det *synestetsiska*, att en sinnestimulering kan väcka förnimmelser som egentligen är relaterade till andra sinnen (Apelmo, 2008). Genom synestesi kopplas sinnen samman, upplevelsen och förståelsen kan ökas. Dessutom skapas ett helhetsintryck av den stimulans som når oss. Att Fredrik ger uttryck för en överraskning är naturligt, då dessa intermodala processer sker på en nivå vi inte kan kontrollera, vi måste överraskas.

Detsamma gäller även Gunillas berättelse om "dörren" eller Annas berättelse om hur hennes bild är "färdig innan jag målar".

Överraskningsmomentet har även en tydlig interpersonell dimension då många uttrycker att mötet med den andre skapar överraskningar. Vi har exempelvis Gunillas berättelse om bilden med porten, där hon överraskades av de andras kommentarer.

11. Studiens kvalitet – några kritiska aspekter

Det finns ett par viktiga aspekter gällande kritik, som behöver lyftas fram, både vad gäller själva intervjuerna samt den diskussion som framställts. Dessa rör sig inom följande områden:

- Hur intervjuerna utformades.
- Intervjuarens roll.
- Den egna förförståelsen.
- Själva innehållet i intervjuerna.

11.1. Intervjuerna och intervjuaren

Att jag, som en av ledarna och initiativtagarna till själva verksamheten Skaparkväll, genomförde intervjuerna skapar begränsningar. Jag anar att de som intervjuats hade kunnat ha ett mer kritiskt förhållningssätt om intervjun skett med en mer objektiv person. Då de redan fanns band oss emellan genom kontinuerlig närvaro i skaparkvällarna kan man inte bortse från möjligheten att de som intervjuats medvetet eller omedvetet färgats av det faktum att den som leder intervjun är en av de som också leder själva verksamheten. Om intervjuerna genomförts av en annan, mer okänd, person hade materialet kunnat se annorlunda ut och därmed hade andra aspekter på upplevelserna framkommit.

En begränsning är också det ringa urvalet. Det finns visserligen en spridning i ålder och kön, men samtidigt en homogenitet vad gäller faktorer som *närvaro över längre tid, kulturell bakgrund* (alla svenskfödda), *tidigare erfarenhet vad gäller konstnärligt skapande* samt *erfarenhet av kontexten att vara i en kyrka*.

11.2. Min egen förförståelse

Min egen förförståelse har på olika sätt präglat både intervjusituation, val av frågor och tolkningen av materialet. Denna förförståelse har 2 kontexter som mer än annat präglat hela uppsatsarbetet.

Den kyrkliga kontexten.

Att jag växt upp i kyrkan och i stora delar av livet arbetat i den, har präglat arbetet på många sätt. Bara det faktum att verksamhet och intervju genomförts i en kyrka ger en, i mina ögon, stark påverkan på materialet. Det speciella rum som kyrkan utgör, är förknippat med centrala upplevelser i våra liv av så väl utmanande som mer bekräftande karaktär. Jag tänker på upplevelser av såväl dop, konfirmation, vigsel och begravning samt andra upplevelser.

Utöver det finns min egna, mer specifika förförståelse av både positiv och mer utmanande karaktär vad gäller den kyrkliga kontexten. Min egen relation till de utvalda temana – *befrielse, utmaningar, struktur och överraskning* – går inte heller att bortse från.

Den psykoterapeutiska kontexten.

Min grundläggande kompetens, och erfarenhet, gällande psykoterapi har satt sin prägel på denna studie – vilket inte ska sammanblandas med de antaganden jag gjort under rubriken "problemformulering". För mig har ord som *utmaning* och *befrielse* varit viktiga i den egna processen och varit förknippat med nyfikenhet och att växa som individ.

En annan del av den psykoterapeutiska kontexten är erfarenheten av konst, inte minst inom traditionen av uttryckande konst som är en annan del av min förförståelse.

11.3. Intervjumaterialet.

För en mer grundläggande förståelse för deltagarnas upplevelser hade intervjuerna behövt vara mer omfattande och haft en tydligare riktning. Med det menar jag att jag hade behövt vara mer aktiv och ställa följdfrågor utifrån de svar som gavs. En mer reflekterande intervjusituation hade gett ett rikare material att undersöka.

I materialet framkommer viktiga aspekter, såsom de enskildas upplevelser av befrielse, hitta nya känslomässiga uttryck, hitta vidgade perspektiv på sorgebearbetning, för att nämna några. Dock kvarstår många frågor kring hur dessa upplevelser kommit fram och en mer grundläggande förståelse för dessa fenomen är önskvärd. Se vidare under "avslutande reflektioner och fortsatta frågeställningar".

12. Slutsatser

I ett övergripande perspektiv kan vi se att deltagarna i skaparkväll har upplevt något som för dem i mångt och mycket är meningsfullt. 3 grundläggande aspekter verkar avgörande för dessa upplevelser, nämligen det *egna skapandet*, *mötet med detta* och *mötet med andra* deltagare.

Genom skapandet och ovan nämnda möten har deltagarna bland annat fått uppleva känslor av *befrielse* och *övertäckning*, vilka i sin tur verkar ha haft en positiv inverkan på den psykiska hälsan både i form av läkande processer men även i form av större förståelse för den egna individen. Upplevelsen av befrielse och övertäckning är också tydligt kopplad till det *egna skapandet* vad gäller att förstå dess subjektiva mening och innehåll, gällande de egna livserfarenheterna.

Deltagarna har dessutom mött *utmaningar* av större eller mindre grad och funnit dessa i huvudsak stimulerande.

En central faktor som möjliggjort dessa upplevelser är den *struktur* som präglar skaparkväll. Denna struktur rör yttre former, såsom tid, rum, olika konstnärliga modaliteter och de intermodala övergångarna där emellan. Samtidigt finns strukturella nivåer på andra plan, där inte minst det tydliga förhållningssättet till det egna skapandet är en avgörande faktor. Ett förhållningssätt som i huvudsak handlar om att "det blir aldrig fel när du skapar".

Den grundläggande aspekten som rör de *möten* som uppstått har varit av stor vikt. Detta både vad gäller de möten som uppstått mellan deltagarna och de möten som gällt enskilda individers möten med sig själva och konsten. Fokus i dessa möten har varit att *spegla* de egna livserfarenheterna. I dessa möten har de egna *livsberättelserna* kunnat gestaltas men även *vidgats* och *fördjupats*.

Konsten har både varit *bärare* av dessa berättelser och också i många fall blivit tydlig utgångspunkt för vidare samtal och fördjupning. Även här har de aspekter som handlar om större *självförståelse* tydliggjorts och i och med detta har det skapats större handlingsfrihet för den enskilde.

13. Avslutande reflektioner och fortsatta frågeställningar

Jag citerade tidigare Rollo May, i hans bok "Modet att skapa", där han säger:

Skaparprocessen måste undersökas som emotionell hälsa i dess högsta form, som normala människors sätt att uttrycka sig i förverkligandet av sig själva. (May, 1975, s. 39)

Den här uppsatsen har visat på några möjligheter vad gäller konstens möjligheter i en verksamhet kallat Skaparkväll, där mötet mellan människor och mötet i konsten är i fokus. Dock dröjer en del frågor sig kvar.

Kan vi nå en större förståelse för konstens möjligheter i perspektiv av mänskligt växande och välmående? Deltagarna i dessa intervjuer vittnar om positiva upplevelser i mötet med den egna konsten och andras, men hur ska vi på djupet förstå dessa processer? Jag tror vi behöver

hitta andra former av kvalitativa intervjuer, där de personer som intervjuas får möjlighet att över tid processa kring de egna upplevelserna av konsten och mötet med den.

Det skapar en annan huvudfråga, nämligen vilka "glasögon" som lämpar sig bäst för vidare studier? Kanske är det så att ett renodlat psykologiskt perspektiv, eller sociologiskt perspektiv? Eller ett renodlat pedagogiskt perspektiv, eller ett tvärvetenskapligt? Hur som helst behöver vi forska vidare för att kunna tydliggöra de underliggande faktorerna än mer och på så sätt öka förståelsen för konstens möjligheter i vårt samhälle.

Uttryckande konst är ett relativt nytt fält i Sverige och för att komma vidare i ovan nämnda frågeställningar behövs tydligt samarbete med andra etablerade forskare i angränsande områden, såsom psykologer, psykoterapeuter, sociologer och pedagoger.

*En ängel utan ansikte omfamnade mig
och viskade genom hela kroppen:
"Skäms inte för att du är människa, var stolt!
Inne i dig öppnar sig valv bakom valv oändligt.
Du blir aldrig färdig, och det är som det skall."*

(Tomas Tranströmer, ur diktsamlingen "För levande och döda, 1989)

14. Referenslista

- Anderssen, H. (2006). *Samtal, språk och möjligheter*. Stockholm: Mareld.
- Antonovsky, A. (1987). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Apelmo, P. (2008). *Den icke-verbala kommunikationens betydelse*. Umeå Universitet Psykoterapiprogrammet, uppsats, 15 högskolepoäng.
- Apelmo, P. (red.) (1996). *Uttryckande konst – en presentation*. Eskilstuna: Centrum för välfärdsforskning.
- Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Broberg, A., Granqvist, P., Ivarsson, T., & Risholm-Motander, P. (2006). *Anknytningsteori*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Carlberg, G. (1989). *Dynamisk utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Gabrielsson, A. (2008). *Starka musikupplevelser*. Riga: Gidlunds förlag.
- Halprin, D. (2003). *The expressive body*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Havnesköld, L., & Risholm-Motander, P. (2002). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Liber AB.
- Knill, P., Levine, S., & Levine, E. (2005). *Principles and practice of expressive arts therapy*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Knutsdotter Olofsson, B. (1998). *I lekens värld*. Stockholm: Liber förlag.
- Levine, S., & Levine, E. (2005). *Foundations of expressive arts therapy*. Great Britan: Jessica Kingsley Publishers.
- May, R. (1975). *Modet att skapa*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Stern, D. (1985). *Spädbarnets interpersonella värld*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Stern, D. (1990). *Ett spädbarns dagbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Stern, D. (2004). *Ögonblickets psykologi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Winnicott, D. W. (1971). *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ödman, P-J. (2007). *Tolkning, förståelse, vetande*. Finland: Norstedts Akademiska Förlag.
- Hemsidor
Expressivearts.se (december 2012)

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

5

Tisdagskväll – med ett exempel

Per Apelmo

Kort om innehållet

Tisdagskväll med upplägg, de fem olika inriktningarna och dess demokratiska ansats presenteras. Deltagarna bestämde teman för kvällarna. De teman som valdes levde i en cykel över fem veckor: "Filmkväll" som en introduktion till ett tema som därefter behandlades genom "Samhälle och politik", "Tro och teologi", "Drama" samt "Utvärdering". Ett exempel ges på tankar som följde på Tisdagskvällarnas "Tro och Teologi" i mötet med en bibeltext.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Tisdagskväll

Tisdagskväll växte fram ur en efterfrågan från deltagarna i Skaparkväll – ”vi måste skapa ett utrymme där vi får mer tid att prata!” Skaparkvällarna och alla samtal som följde i mötet med de bilder som målades skapade ett behov av mer utrymme för just samtalet. Ett antal teman hade aktualiserats. ”Tisdagskväll” pågick under fem terminer. Under den sista terminen var efterfrågan inte längre lika stark – flera av de tidigare deltagarna hade lämnat Eskilstuna för studier eller arbete på annan ort. En mindre grupp samlades den sista terminen till mycket meningsfulla samtal men det låga deltagarantalet motiverade en förändring. I linje med detta presenterades ”Inre resor” som en möjlighet för fortsatta träffar på tisdagskvällar.

Tisdagskvällarna kom så småningom att följa en rytm över fem kvällar. Deltagarna tog beslut vilka ämnen som skulle behandlas. Det kom att bli en formfast kväll med syfte att skapa tydliga rum; ett tydligt formellt rum, ett tydligt fysiskt rum samt ett tydligt socialt och demokratiskt rum.

Det formella rummet kom att se ut som följer. Tidsmässigt startade kvällen kl 18.30 och avslutades kl 21.00. Kvällen var öppen med ett fokus på målgruppen unga vuxna i åldersspannet 17-30 år. Ansvariga var initiativtagarna tillsammans med personal från SKAPA. Kvällen var kostnadsfri.

För det fysiska rummet togs beslut att kvällen skulle inledas i kyrkorummet och att gruppen efter inledningen skulle förflytta sig till ateljén. Möjligheter skulle finnas för fika under kvällen. I ateljén samlades vi i soffor och fåtöljer i en cirkel runt ett bord när vi hade renodlade samtalskvällar. Där gjordes i ordning för filmvisning och drama utifrån de särskilda förutsättningarna.

Det sociala och demokratiska rummet byggdes på följande faktorer. Det fanns redan en gemenskap ur vilken behovet av mer tid för samtal växte fram. Skaparkvällens form och förhållningssätt var inarbetat och tjänade som en modell att tänka utifrån när tisdagskvällen skulle utformas. Innehållet, de teman som skulle behandlas beslutades gemensamt av intresserade. Alla förslag skrevs upp på en tavla. Därefter fick alla närvarande tre röster var. Därmed trädde de mest angelägna temana fram ur vilka deltagarna vid en sista omröstning kunde fastställa teman för den kommande terminen.

Kvällarna fördelades som följer över fem kvällar. Ansvar för kvällarna fördelades och flera personer gick in med ett ideellt engagemang. Den första kvällen skulle bestå av filmvisning. Två personer, Måns och Hannes Lundkvist, tog ansvar för att välja en lämplig film som speglade det aktuella temat. Den andra kvällen hade rubriken ”Samhälle och politik”. Här tog Per Apelmo tillsammans med Ciro Aparicio, sociolog vid MdH ett särskilt ansvar. För den tredje kvällen ”tro och teologi” svarade Helena Ekhem. Den fjärde var drama och ansvarig var Elisabeth Linder inledningsvis tillsammans med Måns Lundkvist. Serien av kvällar avslutades med en kväll för utvärdering och samtal. Fler personer kom efterhand att engagera sig ideellt i planering och genomförande.

Kvällarna inleddes i kyrkorummet där deltagarna samlades i en halvcirkel. På ett staffli stod en bild. Deltagarna samlades i tystnad för att därefter slå var sitt slag på en klangskål. Ett samtal fördes därefter kring bilden och vad bilden väckt i form av tankar och känslor innan det var dags att gå ner i ateljén. Inledningen kom att präglas av eftertanke.

De renodlade samtalskvällarna inleddes alltid med en runda där var och en uppmanades att dela med sig av några tankar utifrån aktuellt tema. I samtalet poängterades möjligheten att tänka högt, att kunna tappa bort sig i tankegångarna – någon annan kunde alltid fylla på, komma med infallsvinklar, söka vidare i funderingar.

Rundorna återkom flera gånger under kvällen. Därmed uppmuntrades, utmanades och uppmuntrades alla närvarande att vara aktivt deltagande. Ett demokratiskt rum formades i vilket alla olika röster och tankar sågs som värdefulla, oavsett om de bestod i ett prövande av nya tankegångar, teorier man mött eller idéer eller helt enkelt stod för ett första försök att formulera något kring ett ämne som var nytt och okänt.

Under ”samhälle och politik” tog Ciro och Per rollen av att koppla deltagarnas tankegångar till samhällsvetenskapliga tänkare och filosofer, att förklara begrepp som exempelvis ”postmodern”. Under ”tro och teologi” tog Helena ansvar för en koppling till ett bibelord, svenska kyrkans tro, teologi och tradition. Elisabeth och Måns förberedde dramakvällarna med ett upplägg och program i linje med aktuellt tema.

Följande teman i föreliggande ordning har varit aktuella:

2009: Vad är politik? Hur skall vi förstå partipolitiken i relation till mer allmänpolitiska frågor? Att vara en politisk varelse vad är det? Engagemang. Motsättningar och konflikt. Demokrati och delaktighet.

2010: Kärlek. Sexualitet. Frihet. Tystnadens kultur. Integritet. Beröring, att bli berörd. Sanning.

2011: Motstånd. Rädsla och mod. P Freires pedagogiska ansats.

Tankar efter ”Tro och teologi”

Ett exempel på hur ”Tisdagskväll” öppnar upp för reflektion där alla involveras i ett sökande, var och en utifrån sina förutsättningar är följande text. Temat är ”makt och konflikt” och Helena har valt en bibeltext i anslutning till detta tema. Samtalet har rört sig i runda efter runda.

Tisdagskväll

Det handlar om att förvalta kapital!

Liknelsen om fåren och den gode herden

10 1 "Sannerligen, jag säger er: den som inte går in i fårfällan genom grinden utan klättrar in på ett annat ställe, han är en tjuv och en rövare. 2Men den som går in genom grinden är fårens herde. 3För honom öppnar grindvakten, och fåren hör hans röst, och han ropar på sina får med deras namn och för ut dem. 4När han har släppt ut sina får går han före dem, och fåren följer honom därför att de känner igen hans röst. 5Men en främling följer de inte, utan springer ifrån honom, därför att de inte känner igen främmande röster." 6Denna bild använde Jesus när han talade till dem, men de förstod inte vad han menade.

7Sedan sade Jesus: "Sannerligen, jag säger er: jag är grunden in till fåren. 8Alla som har kommit före mig är tjuvar och rövare, men fåren har inte lyssnat till dem. 9Jag är grunden. Den som går in genom mig skall bli räddad. Han skall gå in och han skall gå ut, och han skall finna bete. 10Tjuven kommer bara för att stjäla, slakta och döda. Jag har kommit för att de skall ha liv, och liv i överflöd.

11Jag är den gode herden. Den gode herden ger sitt liv för fåren. 12Den som är lejd och inte är herde och inte äger fåren, han överger fåren och flyr när han ser vargen komma, och vargen river dem och skingrar hjorden. 13Han är ju lejd och bryr sig inte om fåren. 14Jag är den gode herden, och jag känner mina får, och de känner mig, 15liksom Fadern känner mig och jag känner Fadern. Och jag ger mitt liv för fåren. 16Jag har också andra får, som inte hör till den här fållan. Också dem måste jag leda, och de skall lyssna till min röst, och det skall bli en hjord och en herde. 17Fadern älskar mig därför att jag ger mitt liv för att sedan få det tillbaka. 18Ingen har tagit det ifrån mig, jag ger det av fri vilja. Jag har rätt att ge det, och jag har rätt att få det tillbaka. Detta har min fader bestämt för mig."

Joh 10:1-18

Fåren och Herden – för mig är det här en knepig text. Det är den typ av texter som utmanar. Samtidigt väcks andra tankar och känslor; Vad är det jag håller på med? Skulle jag inte kunna använda min tid bättre än att brottas med bibeltexter?

Nu är det som det är utifrån arv, miljö och mina egna val – och att brottas med texter hör dit.

1

Är vi människor att likna vid får? "Fårskalle"; dum som ett får?

Det går inte ihop med att vi skulle vara skapade till guds avbild – eller är gud att likna vid ett får?

Herde; att gå i flock, att inte tänka själv, att bara följa efter, aningslöst, eller i tillit, ansvarslöshet?

Nej, det stämmer inte för mig och min uppfattning av evangelium!

Att höra hans röst och följa den; det påminner om min barndoms väckelsemöten: En manlig predikant, utstrålning och en stor hop som säger ja och amen. När jag tittar närmare på vad predikanten säger är det mest en rad av vedertagna fraser; det handlar om nåd, helvete, kärlek, synd men konkretiseras sällan. Konkretionen får lyssnaren själv stå för – det är därför så många kan nicka instämmande. En god talare lägger fram sitt budskap så att det talar till en känsla som många kan identifiera sig med, var och en efter sin förståelse av vad budskapet betyder i deras vardag! Om det nu betyder något mer än den där känslan; att tillhöra en grupp, att få föreställningar bekräftade, att låta sig föras med av känslöstämningar i musik, sång och bön ledd av en karismatisk talare.

2

"Tisdagskväll" för unga vuxna i Ansgarskyrkan, tro och teologi är kvällens inriktning utifrån temat "makt och konflikt". Helena, präst, har valt att utgå från texten om fåren och herden. Vi som är på plats, ett tiotal personer, lyssnar till texten som Helena läser tre gånger. Vid den första läsningen stannar var och en upp vid ett ord hämtat ur texten, vid den andra en gestalt och vid den tredje en känsla som förmedlas av texten. Vi delar tankar om vilka ord, gestalter och känslor vi fastnat vid och hur vi tänker kring detta.

Herdar och hjordar av får har jag mest sett på TV! I höga visan liknas en kvinnas hårsvall vid en fårhjord som rinner iväg, ner utmed en sluttning – den bilden kan jag ta till mig, däri kan jag hitta ett igenkännande! Men det här ... ?

Som vanligt utmanar texten. Hur skall jag förstå denna text? Vilken ingångspunkt skulle göra texten meningsfull, konkret och levande för mig i min vardag, i mitt samhälleliga sammanhang?

3

Plötsligt slår det mig; fårhjorden, liksom alla andra flockar av djur i människans tjänst, är att betrakta som rikedom, kapital! I gamla testamentet finns gott om exempel på hur en människas, en familjs, en klans faktiska rikedom mäts i antalet djur (och hustrur och slavinnor knutna till de ledande männen).

Med andra ord – texten handlar om kapitalförvaltning!

Ägaren till djuren/kapitalet ser till att placera sina tillgångar, i förtroende och efter särskilda avtal, hos någon som står för förvaltning (herden), i vår tid en bankman/fondförvaltare eller liknande.

Har man tillräckligt med medel att förvalta uppstår en personlig kontakt mellan ägare och förvaltaren av kapitalet – en personlig bankman/rådgivare. Förhoppningsvis är denne en god herde som för kapitalet ut på bete mellan värdepapper, aktiefonder, räntefonder, mark och fastighetsaffärer med mera. Och se, när det fungerar håller fåren sig vid god vigör, förökar sig och hjorden växer även om vi då och då gör ett uttag för konsumtion (helstekt lamm eller varför inte gris?).

Försåvitt det inte visar sig att herden, eller har kanske grindvakten blivit ombedd att se bort en stund (mot viss ersättning), eller för den delen kanske tjuvar och rövare tagit sig in och för egen vinnings skull lagt beslag på/spelat bort förmögenheten (Lehman Brothers m.fl. kortsquaddare och nätbedragare – sätten är många). Man kan tänka sig hur det gick till; ”Tjena du är ju ägare till (alternativt förvaltare av) en hjord med får – vi känner till en fantastisk betesmark i en dal några mil härifrån där gräset är extra saftigt och näringsrikt. Låter du fåren beta där kommer de att växa till sig. Vissa örter har ett afrodisiak som gör att tackorna ofta får flera lamm, diar fet mjölk, med andra ord, allt växer så det knakar, vi beräknar tillväxten till 97% per kvartal.”

För bra för att vara sant men man vill ju gärna tro, det är mänskligt att tro, vem hoppas inte på en högvinst, eller kanske som ett pyramidspel där någon annan förväntas ta risker, göra jobbet och ingenting skall kunna gå fel!

Kapitalförvaltning! Och mitt sinne lugnar sig – nu har jag fått en kodnyckel som passar mellan text och min vardags system- och livsvärld.

Är Jesus i denna analogi att likna vid finansinspektionen? Eller, kanske ännu bättre, vid lagstiftaren som sätter upp spelregler, och, om vi ser till lagstiftarens intentioner, står för en värdegrund, en värdemässig inriktning för kapitalförvaltningen? Just nu arbetas det hårt på att få fram säkrare fårfällor där tjuvar och rövare hålls ute samt hitta system för att hålla bättre koll på grindvakter och herdar (vem kan vara bättre på en insideraffär?) i de fall de skulle avvika från den rätta vägen! Ny lagstiftning för, och ny reglering av, banker och kapitalmarknad i USA och Europa!

4

Och jag funderar vidare; ok jag har tagit ett steg men något fattas mig fortfarande!

Humankapitalet! Där har vi det! Handlar inte texten också om en förvaltning av humankapital, varumärke, om trovärdighet och ett etiskt handlande i vetskap om behov avseende, fysisk konkret respektive psykosocial, miljö, fattigdom, globalisering. Därtill om pedagogiken i våra skolor och andra institutioner som kyrkan, om drogmissbruk, kriminalitet, genusperspektiv, exkludering eller inkludering, om homosexualitet och heterosexualitet, om

jämlikhet och alla människors lika värde - kort sagt om alla de utmaningar som just nu diskuteras i vårt samhälle.

Tjuvar och rövare, grindvakter som inte gör sitt jobb, herdar som tappat fokus i sitt arbete, - det drabbar!

Vi möter detta på många sätt! Föräldrar som kapitulerat, pedagoger, socialarbetare, präster, lärare, läkare, sjuksköterskor, företagsledare som kapitulerat vilket kommer till uttryck på olika sätt. Vi möter detta bland alla de uppgivna, de som tappat bort sig själva i de uppgifter de är satta att utföra. Ur detta vakuum stiger ibland en svart pedagogik, i uttalanden som "du får inte bli personligt engagerad", i uppdelningar som "vi" och "dom", i utveckling av språk och miljöer som, trots vackra intentioner, skapar innanförskap för några och utanförskap för andra! Se hur svårt det är för en ickenordisk, ickeuropeisk invandrare att etablera sig i det svenska samhället, se hur "kyrkiskan", i dess form och struktur samt språkliga innehåll, håller människor utanför kyrkan; som därmed reduceras till en snävare plats (en fårfålla med grindvakt?) för de rättroende! För de personer som väljer denna position är dock detta kanske deras sätt att förvalta sitt kapital?

5

Att förvalta humankapitalet - hur går det till i, sett i vårt sammanhang? Kanske kan följande ge några förutsättningar!

Att ha en tydlig värdegrund, formulerad och ständigt ifrågasatt, därför att förvaltarskap alltid sker i sammanhang av ständigt pågående förändring!

Att skapa sammanhang där människa möter människor och därmed växer! I mötet med den andre formas växandets punkt, individuellt och kollektivt.

Att forma sammanhang där den enskilde får hjälp att, i ansvarighet för sig själv och andra samt i och genom mötet, med sig själv och andra, hitta former för att växa och förmeras i eget såväl som gemensamt humankapital.

Att den enskilde och kollektivet, därigenom blir en katalysator för växt och mognad!

Att några tar på sig uppgiften att värna om form och struktur för dessa sammanhang, i dialog med dem som väljer att delta!

Att respektfullt värna om var individs integritet och ansvarighet inför livet!

För mig har tanken givit nya perspektiv på också andra texter: Texten om skatten i lerkärlet, om kvinnan som städar och letar, talet om att inte sätta ljuset under skäppan.

Värna ditt humankapital utmanar texterna!

6

Högtravande och självrättfärdigt (kanske) och samtidigt precis vad vi strävar efter, vi som arbetar med utvecklingsarbetet SKAPA i Ansgarskyrkan! Vi vill verkligen medverka till att skapa ett sammanhang som möjliggör förvaltande av humankapital. Ett viktigt redskap är kommunikation också genom andra uttrycksformer än det verbala samtalet: bild, musik, drama, poesi, saga, kropp och rörelse. Genom dessa andra kommunikationsformer kan alla som deltar kommunicera kroppsligt förankrad erfarenhet, som inte, i vart fall i stunden, är tankemässigt verbalt formulerad. Detta ger en rikedom i mötet mellan människor och är ett sätt att lära känna sig själv och varandra.

Några exempel utifrån vår praxis.

När vi åker på sommarens konfirmationsläger använder vi oss av vår ansats och de kommunikationsformer som vi förfogar över. Vår ambition är att humankapitalet skall växa, hos konfirmander såväl som hos oss själva. Att erövra ny kunskap om sig själv, om andra och utifrån de möten om uppstår. Att växa lite i självbild och självtillit. Att utmanas av de existentiella frågorna; Om vi utgår från att det finns "Gud" – hur skall vi i så fall förstå en

sådan dimension av verkligheten? Konfirmanderna målar, formar i lera, sjunger, gör små dramatiseringar utifrån eget liv och egna livserfarenheter, prövar formuleringar, skriver till sig själva i sina skrivböcker. Utifrån en social och pedagogisk ansats erövrar därmed nya insikter, prövar konfirmanderna att formulera egna ställningstaganden som rör liv och självbild. När vi lägger samman våra respektive ord/korta meningar kring "gudsbild" till en gemensam dikt, med allt från "vet inte" till att "möten mellan människor avspeglar Guds helighet" närmar sig de olika skärorna en helhet och därmed skapas gemensam förståelse av det som är större än oss själva.

Ida, snart 14 år, skriver så här på sin blogg dagarna efter hemkomsten från lägret:
"Kommer sakna stället något enormt. Människorna, platsen o allt. Tack basgruppen för alla samtal vi hade, att ni lyssnade på vad jag hade att säga. Tack alla små grupper vi delats in i, att ni också lyssnat. Ni har ingen aning om hur tacksam jag är över att få uppleva det jag upplevt dessa nio dagar. Sångstunderna, pratstunder, kyrkan. Alltihop. Dikterna som skrivits ihop utav ord vi sagt.

Det var underbart att någon gång få sin röst hörd. Att veta att folk vet att jag finns, existerar. Skaparstunderna, att bara få måla. Inga kritiseringar eller nerklankningar på bilderna man målat. Inga betyg på hur man skrivit. Att få känna den fria känslan. Att veta att om man skulle brista ut i gråt, skulle någon ta dig i sin famn o trösta dig. Jag har blivit accepterad och sedd. För en gångs skull så var alla vänner. Inget skitsnack bakom ryggen, inga onda tankar om någon annan. Och en gemenskap som man annars måste noggrant leta efter för att hitta. Som man skulle få kämpa för, för att få ihop. Men här fall det bara naturligt. Det blev en stark grupp. En grupp av människor man kan lita på. Det jag vill komma fram till är att jag är väldigt tacksam över att jag fått lära känna alla. Och ni kommer alltid ha en plats i mitt hjärta oavsett vad som händer!"

7

Fortfarande oroar dock texten - det finns fler perspektiv som pockar på uppmärksamhet:

"... men de förstod inte vad han menade.

7Sedan sade Jesus: "Sannerligen, jag säger er: jag är grinden in till fåren. 8Alla som har kommit före mig är tjuvar och rövare, men fåren har inte lyssnat till dem. 9Jag är grinden. Den som går in genom mig skall bli räddad. Han skall gå in och han skall gå ut, och han skall finna bete. 10Tjuven kommer bara för att stjäla, slakta och döda. Jag har kommit för att de skall ha liv, och liv i överflöd.

11Jag är den gode herden. Den gode herden ger sitt liv för fåren. 12Den som är lejd och inte är herde och inte äger fåren, han överger fåren och flyr när han ser vargen komma, och vargen river dem och skingrar hjorden. 13Han är ju lejd och bryr sig inte om fåren. 14Jag är den gode herden, och jag känner mina får, och de känner mig, 15liksom Fadern känner mig och jag känner Fadern. Och jag ger mitt liv för fåren."

"Jag är", säger Jesus, grinden och den gode herden som känner mina får, liksom Fadern känner mig och jag känner Fadern. Och jag ger mitt liv för fåren.

Jag minns alla bilder från min uppväxt: En långhårig, ljushyad, välväxt, bildskön, Jesus och så fåren, i famnen eller strax intill. Hur Jesus i tolkningen av texten representerade det gudomliga och fåren församlingen.

Om jag lägger min barndoms tolkning av texten - Gud och Församlingen - åt sidan, på vilka sätt kan jag då närma mig texten?

Vad representerar Jesus? Vad är det för grind genom vilken vi bjuds att gå in och ut igenom för att finna bete och liv i överflöd. Vad erbjuder Jesus?

Låt oss anta att det Jesus representerar och erbjuder är en modell för en radikal humanism omsatt i handling. Det handlar om förhållningssätt, vägledande i det stora likväl som det lilla.

Det kan sammanfattas som följer.

Detta som är utmaningen – att se, benämna men också omsätta i handling.

Människor möts som subjekt till subjekt, med andra ord som i grunden likställda vad gäller värde. Det här har Paulo Freire skrivit om i ”Pedagogik för Förtryckta”, Harlene Andersson raserar resterna av ett subjekt-objekt- tänkande, ett expert-mottagar- tänkande i sin bok ”Samtal, språk och möjligheter”. Förhållningssättet lever i Levinas filosofi, i tankarna om hur vi blir till i mötet med den andre; ”Humanism of the other”.

Studenter från Mälardalens Högskola kommer till Ansgarskyrkan vid tre heldagar inom ramen för kursen ”Självkännedom och professionalitet”. Deltagare är både studerande och yrkesverksamma. De kommer inte för att samtala om sitt respektive sätt att se på fenomenet Gud och religiösa föreställningar. De kommer för att fördjupa mötet med sig själva och varandra i syfte att öka sin självkännedom. Ansatsen för oss som är utbildare är dock densamma som i mötet med konfirmanderna, likaså redskapen. Och det fungerar, det kan vi läsa om i studenternas rapporter och tentor samt i utvärderingarna. De förvaltar sitt humankapital, i mötet med sig själva och varandra och förankrar denna förvaltning i teori: Levina, Sharon Todd, Buber, Christensen m.fl.

Samma ansats gäller Skaparkväll i Ansgarskyrkan torsdagar mellan kl 18.30-21.30.

Människor i olika åldrar (15-60 år med en tonvikt vid 18-24 år), män som kvinnor dyker upp för att mötas för att dela livserfarenheter genom kommunikation också i skapande. Denna kväll innehåller inget av kyrkans traditionella tilltal: bibelord, psalmsång och bön. Tröskeln skall vara låg! Här erbjuds ett sammanhang där troende såväl som icke troende, kristna såväl som aktiva muslimer, kan mötas. Människans andliga dimension accentueras i och genom skapandet – frågan är, hur förstår vi denna dimension? Låt oss tala med varandra, dela erfarenheter, ställa frågor, stödja varandra i sökandet av svar!

Och Jesus, i mötet med officeren (ockupationsmakten) och dennes omsorg om sin tjänare, Sakairos, tulltjänstemannen, (som går ockupationsmaktens ärenden och dessutom skor sig själv), kvinnan vid Sykars brunn – exemplen är många på hur Jesus går in i möten som utmanar samtidens konventioner och betyder upprättelse för den enskilde. I många av texterna är det dessutom så att individen (officeren, Sakairos med flera) själv tar ansvar genom att aktivt söka kontakt med Jesus/en radikal humanism.

Människans inre strävan till liv, mening och helhet konfirmeras och befrämjas.

8

Se där: ”får” och ”herde” – och en tanke om kapitalförvaltning! Att vara en miljö som befrämjar humankapitalets tillväxt. Att skapa sammanhang där en radikal humanism får ta gestalt där du leder dig själv i mötet, i sammanhang av ”andra”, ut på bete, till vatten där du finner ro. Det är en gränsöverskridande rörelse! Detta verkar kyrkan i sin iver över att vara Kyrka – och därmed odlandet av kyrkiskan, ett eget språk som också omfattar kroppsspråk, rumslig gestaltning, former och strukturer som snarare utesluter än välkomnar – tappat bort!

16Jag har också andra får, som inte hör till den här fållan. Också dem måste jag leda, och de skall lyssna till min röst, och det skall bli en hjord och en herde. 17Fadern älskar mig därför att jag ger mitt liv för att sedan få det tillbaka. 18Ingen har tagit det ifrån mig, jag ger det av fri vilja. Jag har rätt att ge det, och jag har rätt att få det tillbaka. Detta har min fader bestämt för mig."

Deltagarna i "läger för unga vuxna" valde att arbeta med temat "relationer". Här citeras ur utvärderingar, skrivna av män och kvinnor i åldrarna 18 till 24 år.:

"Efter varje läger jag varit på, känner man sig Jag vet inte. Lite som att man vuxit tio centimeter på en vecka ungefär. Det tar väldigt mycket energi men är så givande."

"Att behandla temat relationer genom att måla och skriva har fått mig att upptäcka nya saker om mig själv och hur jag fungerar. Jag upplever att det inte finns utrymme att utforska sådant annars Dels blir det tydligare för mig hur jag relaterar till andra människor men det ger också en värdefull input i att se och höra hur andra resonerar kring temat."

"Det har också varit skönt att få utrymme och möjlighet att lyssna och tänka på sig själv för en gångs skull. Jag känner att jag insett mycket nytt om mig själv. Sådant som varit självklart men osynligt."

"Man märker så tydligt hur många frågor alla har inom sig och hur mycket alla tänker. Det är skönt för att ibland tror jag att det bara är jag som går och funderar mig galen på saker som jag oroar mig för mycket och många andra bara kan köra på."

"Man ges ett ypperligt tillfälle att ventilera men kan när som helst avböja deltagande vilket är bra. Häftiga känslor kan givetvis komma till ytan, ledarna har dock gjort ett fint jobb med att skapa ett tryggt och förstående forum för dessa känslor och tvättar bort övertygelsen om att känna sig främmande i gruppen."

"... kanske jag behöver arbeta mer med min integritet och sättet jag förhåller mig till den innan jag öppnar allt för många tunga frågeställningar."

"Man har skrattat ganska mycket. Jag kom inte med i det hela. Jag vet inte riktigt varför, om jag varit för blyg eller vad. Men det har varit en intressant resa, man har fått sett och lärt sig lite mer om relation, det är så mycket mer än vad man tror."

"..... jag har upplevt en stor kravlöshet. Förmånen att alltid få säga "pass" är något som jag inte kan hitta i det vanliga samhället."

"Att fokuset på lägret verkligen inte legat på religion är ett plus då det lättare tilltalar alla människor då. Alla moment kanske inte tilltalar mig men det känns ändå helt okej i och med att det är en så avslappnad stämning och man har inga krav på sig."

Deltagarna tar ansvar för tillväxten av humankapitalet, det egna och det gemensamma. Vår uppgift är att skapa den miljö som främjar deltagarnas ansvarstagande i en radikal humanistisk riktning.

Per Apelmo 101007

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

6

Freire-grupp med ett exempel

Hannes Lundkvist

med en introduktion av Per Apelmo

Kort om innehållet

Hannes berättar om sin erfarenhet av arbetet i SKAPA och hur denna erfarenhet kommer till användning. Exemplet som ges hämtas från en praktikuppgift som Hannes gjorde inom ramen för utbildningen till gymnasielärare.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

”Freiregrupp”

Som framgår fördjupades deltagarnas engagemang efterhand. Ur Skaparkväll växte Tisdagskväll och därur Freire-gruppen. Några började läsa P Freire ”Pedagogik för förtryckta”. Hösten -10 samlades en mindre grupp vid ett par tillfällen för att samtala om texten. Inför vårterminen 2011 beslöts att en ”Freiregrupp” skulle bildas. Alla var välkomna med ett villkor, man skulle ha läst eller läsa Freires bok. Formellt inleddes ”Freiregruppen” i januari -11. Av en slump visade det sig att Jan Erik Perneman hade ett engagemang i Stockholm som avslutades i tid för att ta tåget till Eskilstuna och vara med. Jan Erik är en kännare av P Freire och Freires pedagogiska gärning. Jan Eriks besök var därför extra roligt. Gruppen har därefter träffats regelbundet en gång per månad under terminerna. Deltagarna har varit män och kvinnor i åldern 20-60 år. Samtalen har varit intensiva och spännande. Gruppen kommer att fortsätta träffas under hösten 2012.

”Freiregruppen” öppnar upp för reflektion där alla involveras i ett sökande, var och en utifrån sina förutsättningar i relation till Freires text. Samtalen relateras till respektive deltagares vardag. Vid några tillfällen blir detta extra tydligt.

Hannes Lundkvist var en av dem som tog ansvar och drev frågan om Freire-grupp. Han hade tidigare varit aktiv, tagit ansvar och drivit frågor inom ramen för Tisdagskvälls utformning och genomförande. I det som följer berättar Hannes hur arbetet i Ansgarskyrkan kopplat till SKAPA och i Freire-gruppen kom att relateras till och få betydelse för det som är Hannes vardag.

1. Min bakgrund i Ansgarskyrkan

Samma höst som jag började på gymnasiet - hösten 2007 - följde jag i sista minuten med på ett helgläger för unga vuxna som arrangerades av Ansgarskyrkan. Jag hade sedan tidigare några bekanta i sammanhanget, däribland min bror Måns. Även Per, som var med och höll i lägret, var sedan långt tillbaka en god vän till min familj. Jag tvekade länge innan jag bestämde mig för att följa med eftersom att jag var skeptisk till att vara i kontakt med kyrkan tidigare. Jag hade en ganska fördomsfull och cynisk inställning till Svenska kyrkan; en organisation som jag tänkte var mycket konservativ. Den bilden av Svenska kyrkan var den största tröskeln för mig under denna tid. Att jag just då gav det en chans berodde på att jag precis följt en programserie på SVT om livsåskådning och religion som väckt mitt intresse för existentiella frågeställningar.

Innan jag åkte på lägret var jag som mest bekväm med att uttrycka mig verbalt och genom musik eller ibland bild. Jag tog generellt mycket plats i diskussionerna i skolan, jag uppträdde ofta som musiker, framför allt som slagverkare, och jag var stundtals ganska bortskämd med att bli bekräftad i dessa uttryckssätt. Att bli bekräftad innebar också att jag hade höga prestationskrav på mig själv som blev lika med ett värde. Jag hade en känsla av att jag var tvungen att prestera för att hålla mitt värde vid liv och när jag inte blev bekräftad i och med mina prestationer kunde jag lätt känna mig värdelös.

Lägret pågick från fredag eftermiddag till söndag eftermiddag och jag minns att jag blev väldigt utmanad av de kroppsliga övningarna på detta läger. Jag minns att jag i stunder bara ville därifrån. Jag hade mitt första möte med uttryckande konst och trots att jag upplevde flera av momenten som mycket utmanande, på ett obehagligt sätt, så var det i ett av momenten - i samtalet kring en bild tillsammans med Per - som jag fick tillgång till en liten, liten dörr som ledde mig in i sammanhanget.

Utifrån bilden jag målade till följd av en *inre resa*¹⁷ pratade vi bland annat om politik, drogmissbruk, relationer och sexualitet. Jag kan så här i efterhand se att samtalet öppnade en dörr ut för de tankar jag burit inom mig under en lång tid, även om jag inte riktigt än vågade röra vid alla dessa ämnen fullt ut.

Att få uttrycka mina tankar och dela dessa med personer som lyssnade och tog dem på allvar var något otroligt befriande för mig. Jag blev bekräftad som person och inte genom mina prestationer; jag blev nyfiket bemött och jag fick en känsla av att mina erfarenheter var intressanta och värdefulla.

De moment som däremot handlade om att uttrycka sig genom rörelser eller genom att med kroppen gestalta något skrämde mig till den grad att jag blev osäker på om den befriande känslan jag kände inför samtalen vägde upp med den obehagskänsla jag kände inför andra moment.

Hur som helst så kom jag hem efter denna helg och kände mig fullständigt tom. Direkt när jag landade hemma så kände jag en stark saknad av det sammanhang jag varit i under helgen. Jag önskade att jag kunde ha stannat kvar i den värld jag besökt på lägret eftersom att den gav mig något som inte fanns i den värld jag annars befann mig i. Jag ville utforska den dörren som

¹⁷ En övning vari jag, med flera, i ett vilsamt tillstånd guidades av Per att föreställa oss en plats med en bänk och ett träd vid vilken vi föreställde oss ett möte med en varelse. Efter den inre resan målade vi en bild utifrån upplevelsen.

hade öppnats. Jag ville dela fler tankar, öppna dörren vidare och finnas i känslan av befrielse igen och igen. Framför allt ville jag inte tillbaka till det sammanhang jag hade hemma, i skolan. Jag skolkade en hel vecka fram till torsdagen för att då gå på min första Skaparkväll i Ansgarskyrkan. På Skaparkvällen kunde jag landa efter en tung vecka. Känslan av att komma tillbaka var nästan som känslan av att komma hem, att landa i ett tryggt sammanhang där jag kunde släppa allt som annars bekymrade mig, ett sammanhang där jag blev bekräftad. Nu när jag i skrivande stund formulerar dessa minnen kommer känslorna tillbaka och det slår mig hur omvälvande det var för mig att stiga in i detta sammanhang.

Efter denna första torsdag blev Skaparkväll framöver höjdpunkten i mina veckor och jag gick dit regelbundet under en lång period på några år. Där träffade jag personer som numera är mycket nära vänner. Det var under dessa kvällar jag fick energi och utlopp för det jag behövde få utlopp för och de blev viktiga för min vardag och för min personliga utveckling. Jag gick alltid dit när jag mådde som värst och jag gick alltid därifrån lite starkare och lite mer hoppfull.

Med åren blev jag mer och mer engagerad i olika projekt som Ansgarskyrkan bedrev. Jag började bland annat vara med och planera evenemang i kyrkan tillsammans med några av de vänner jag mött på Skaparkväll - så som samtalskvällar om tro, politik, film och dylikt - och jag deltog ofta som musiker på bland annat mässor i kyrkan. Det slutade med att jag under mitt sista år på gymnasiet skrev en mäsas till påsknatten som projektarbete i skolan. I mässan hade jag med sju musikstycken, en hel del texter och fyra bilder och jag framförde den bland annat tillsammans med personer jag mött på Skaparkväll. Jag hade under en period flera teologiska samtal med prästen i kyrkan, Helena, och jag var mycket nära att döpa mig men beslutade mig efter flera månader av funderingar för att inte göra detta, något som respekterades.

Jag bekantade mig så småningom med Persson, Karl, eftersom att vi både delade ett intresse för- och en känsla av hopplöshet inför politiska frågor. Vi började båda läsa *Pedagogik för förtryckta* av Paolo Freire, eftersom att Freires teori varit central i Ansgarskyrkans verksamhet. Detta ledde att vi bestämde oss för att arrangera samtalskvällar i kyrkans lokaler kring temat politik och samhälle. I detta forum avsåg vi att i samtal med andra brottas med den dragkamp vi båda kände inför vårt politiska intresse och engagemang. Vi höll i kvällarna en gång i månaden under några år.

Jag hade haft stor nytta- och fått kraftigt omvälvande tankeställare av *Pedagogik för förtryckta* och jag insåg även att framför allt mina samtal med Karl hade hjälpt mig att erövra en större förståelse för boken. Vi hjälpte varandra att applicera teorierna på det sammanhang vi själva befann oss i. Utifrån detta ville vi arrangera en kväll för de personer med anslutning till Ansgarskyrkans verksamhet som läst boken och som ville problematisera boken och applicera den på det egna sammanhanget. Det var därför vi till slut övergav konceptet med samtalskvällarna för att starta en mer specificerad samtalskväll - en så kallad "Freirekväll" - tillsammans med ytterligare några personer.

Denna kväll, som fortfarande infaller månadsvis sedan några år, är nog den främsta anledningen till att jag kom fram till att jag ville bli lärare. Den tillhör det sammanhang som gett mig allra mest energi, idéer och hjälp till den lärarutbildning som jag sedan inledde hösten 2011. Tack vare att jag har läst Freire, samtalat utifrån Freires teorier samt genom att ha tittat på verksamheten i Ansgarskyrkan utifrån detta perspektiv, tänker jag att jag

successivt byggt mig ett förhållningssätt till den yrkesroll jag utbildar mig i. Det förhållningssätt jag formulerat har varit ovärderligt för mig i min utbildning.

Sammanfattningsvis är Ansgarskyrkan nästan som ett andra hem, dit man alltid kan och vill återkomma och där man alltid är välkommen. Dit går jag inte bara för att träffa personer som blivit viktiga för mig utan också när jag behöver inspiration och stöttning i yrket, utbildningen eller i vardagen. De lärdomar - den gåvan - jag fått från Ansgarskyrkan kommer jag att bära med mig och ha nytta av under resten av mitt liv.

1. Auskultationer

Jag ska beskriva en lektion jag höll i under min första praktik i min lärarutbildning och analysera den utifrån hur den präglats av det förhållningssätt jag erövat under mina år i Ansgarskyrkans verksamhet. Innan jag planerade denna lektion auskulterade jag i två lektioner som min handledare höll i och jag ska beskriva dessa auskultationer som bakgrund till min egen undervisning.

2.1 Klassen

Klassen bestod av åtta killar i åldern 16-17. Samtliga hade invandrabakgrund och de studerade på teknikprogrammet i slutet av årskurs 1 på gymnasiet. I lärarrummet pratades det mycket illa om denna klass. Vissa lärare, däribland min handledare, hade tappat hoppet om denna klass och menade att klassen var den värsta på skolan. Detta var i slutet av vårterminen och läraren hade haft dem i ett år. Två av eleverna (som jag kallar för *G* och *M*) skulle till kommande hösttermin mer eller mindre motas ur skolan eftersom att de inte hade nått önskvärda resultat. Men trots att de skulle läsa om sitt första år kom de fortfarande på de lektioner de var välkomna till, däribland dessa lektioner i Svenska 1.

2.2 Sammanfattning av auskultationer

2.2.1 Auskultation 1

Den första lektionen jag auskulterade i gick ut på att eleverna skulle läsa novellen *En radiotelegrafist berättar*, som handlade om en radiotelegrafist på sjön utanför Gotland under 60-talet. Utifrån texten lyfte läraren (tillika min handledare) fram och definierade ord som *ekolodslup*, *telegrafist*, *västgöta-klimax*, *pyts*, *valfångare*, *krypto* och *kodnyckel*.

Eleverna satt längs med hela den vänstra sidan av klassrummet medan läraren satt i mitten längst fram bakom katedern. Under tiden läraren berättade om texten och författaren, lyssnade två av sju elever medan de övriga fem diskuterade datorspel livligt. När han märkte att eleverna inte lyssnade höjde han rösten och fortsatte att prata trots att han blev överröstad. Efter ett tag ropade han att de skulle vara tysta men fick ingen respons och till följd såg han uppgiven ut.

När eleverna sedan skulle läsa texten var de mycket okoncentrerade. De flesta läste dock, men en elev - *G* - försökte trigga igång de andra genom att fälla kommentarer, dra skämt och dylikt. *G* tog mycket plats under hela lektionen, han var högljudd och utstrålade en stor osäkerhet.

När alla sedan hade läst färdigt ställde läraren spontana kontrollfrågor i helklass på textens innehåll. Liksom innan var samma två elever engagerade i att svara på frågorna medan de övriga eleverna pratade om helt andra saker samt överröstade såväl läraren som de deltagande eleverna. Efter en stund lämnade två elever klassrummet. De sade att de skulle på toa och

skrattade en aning hånfullt åt läraren. Läraren svarade med att sucka och se uppgiven ut. Lite senare ställde läraren en direkt fråga till G som G inte kunde svara på varpå läraren kommenterade: ”Du vet ju inte ens vad vi håller på med.”

Han fortsatte därefter med kontrollfrågorna trots att de flesta av eleverna fortfarande pratade om annat. Han frågade klassen: ”Är författaren bra på att berätta?”. ”Nej” svarade en av eleverna, till vilket läraren replikerade ”Jo, det är han”, för att sedan gå över till nästa fråga.

Eftersom att det var så surrigt så tog det lång tid att ta sig igenom frågorna. Läraren frågade till slut de elever som inte deltog i undervisningen: ”Kan ni hänga på så att vi blir klara någon gång?”

Eleverna pratade vidare med varandra och tillslut gav läraren upp, satt tyst och väntade enbart på att minuterna skulle gå så att lektionen skulle kunna avslutas. Under tiden fortsatte eleverna oberört att prata, utan att lägga märke till att läraren slutat undervisa. Efter 5-10 minuter avslutades lektionen av att en elev frågade om de fick sluta.

Efter lektionen pratade vi om G och läraren sade då till mig att G var osjälvständig och att han var lätt att trigga igång för andra elever. Han tillade även: ”Jag vet inte ens om han [G] kan läsa”.

2.2.2 Auskultation 2

Den andra lektionen jag auskulterade i var kortare. Under denna lektion närvarade en elev som läraren menade var ”problemet i klassen” till skillnad från lektionen innan. Denna elev kallar jag för *M*. Läraren menade att *M* var skolans stökigaste elev eftersom att *M* triggade sina klasskamrater till att prata och ibland även skrika.

Lektionen gick ut på att två elever skulle redovisa muntliga presentationer. Det var tydligt att *M* triggade *G* till att prata och störa de som redovisade, och det blev även tydligt att de resterande eleverna blev negativt påverkade av detta. Stämningen var irriterad.

En bit in på lektionen, efter att *G* och *M* pratat och blivit tillsagda ett antal gånger, ställde sig läraren upp och skrek: ”Ni är ett par jävla klantskallar och ni är egentligen inte välkomna här!”. Han krävde därefter att *M* skulle lämna klassrummet, vilket *M* inte gav någon respons på. Istället satt *M* kvar, skrattade bort kommentaren och blev tyst. Läraren stod fortfarande upp och fortsatte: ”Jag väntar med att fortsätta lektionen tills du går”. *M* lämnade till slut motvilligt klassrummet och sparkade till dörren på vägen ut.

Senare under lektionen kom *M* på tal bland eleverna och läraren kommenterade detta med: ”[*M*] är inte rädd eller blygsam [...] han väljer snarare att bete sig illa.”. Eleverna blev tysta.

De elever som skulle presentera sina muntliga redovisningar kunde nu göra detta utan att bli störda. Efteråt fick de kritik och betyg på framförandet inför resten av klassen. Därefter avslutades lektionen.

2.3 Kort analys av auskultationerna

När jag analyserade mina auskultationer såg jag framför allt två aspekter som var problematiska i undervisningen från lärarens sida. Det första var lektionens tema. Jag tänkte att undervisningen behövde utgå från ett tema som var relevant för eleverna och som kunde göra undervisningen mer aktuell för dem för att de skulle känna sig manade att vara delaktiga

i lärandet. Undervisningen behövde vara verklighetsanknuten för att den skulle bli relevant för dem. Det andra var bemötandet samt att elevernas röster och tankar behövde få ett större konstruktivt utrymme i klassrummet. Denna klass blev sällan, om någonsin, bemötta med nyfikenhet av lärarna på skolan av vad jag uppfattat. Jag funderade mycket på om eleverna ens själva trodde att de hade något att berätta, om de själva trodde att deras erfarenheter hade något värde och om de någon gång fått chansen att berätta något seriöst för någon som verkligen lyssnat. Jag misstänkte att beteendet de visade upp speglade ett oerhört sargat självförtroende.

Trots att det var ett problematiskt klassrumsklimat på många sätt såg jag potential i gruppen - de var lekfulla, hade energi och humor och de tyckte om att prata och säga vad de tyckte. De var inte aggressiva, utan snarare uttråkade. Jag tyckte mig se att problemet inte i första hand låg hos dem.

Problemet låg i klimatet som fanns i klassrummet och detta var ett problem som läraren inte förmådde att hantera. Jag blev känslomässigt illa berörd av undervisningssituationen jag auskulerat i. Eleverna fick i verkligheten inte den utbildningen de fick på pappret och de hade gått gymnasiet i snart ett år utan att ha blivit tagna på allvar. Läraren hade gett upp sin undervisning och han hade slutat ta sig själv, sin yrkesroll och dessa elever på allvar. Han hade utbildat sig för lite drygt 30 år sedan. Förutom att det minst sagt hänt mycket i den svenska skolan sedan dess, blev det också tydligt att han slutat vårda sin yrkesroll sedan länge. Han hanterade de problem han idag mötte på sätt som inte varit aktuella i pedagogisk eller didaktisk forskning på många år och detta blev mycket tydligt till hans egen nackdel eftersom att han helt enkelt inte hade de redskap han behövde för att kunna hantera det klassrum han stod i. Han var utbildad för den yrkesroll som var aktuell.

De flesta av eleverna i denna klass var inte intresserade av att undervisas - de hade ingen anledning att delta i undervisningen förutom just för att de av olika anledningar var tvungna. Därför måste man som lärare meddela detta syfte på ett sätt som är relevant för dem. I vissa klasser behöver man inte göra detta lika tydligt men i just en klass som denna blir det extra viktigt för att jag ska kunna visa att *jag* tar deras lärande på allvar. För att göra syftet relevant måste läraren vidare respektera deras erfarenheter och markera att deras erfarenheter är ett värdefullt inslag i undervisningen. Läraren i detta exempel är däremot inte medveten om att han i sin undervisning visar ett ointresse för elevernas lärande. Han är således inte medveten om att han i och med detta också sätter krokben för sig själv.

3. Min undervisningssituation

Jag hade mycket tankar som väckts av mötet med denna klass. När jag sedan skulle börja planera min egen undervisning med klassen så hade jag ett behov av att först bolla idéer och tankar om situationen eftersom att mina erfarenheter av att leda undervisning var knappa. Jag kände inte att jag kunde vända mig till min handledare eftersom att jag upplevde att han inte gav mig tillräckligt med stöd under praktikperioden. När vi pratade mellan lektionerna visade han inget intresse av att samtala om pedagogik eller didaktik, och han verkade varken reflektera över sin egen eller min undervisning. Jag fick således ingen feedback på det arbete jag gjorde. Istället sökte jag mig till Per. Jag hade erfarenhet av att samtala om pedagogik med Per på ett sätt som varit mycket givande för mig; jag hade en teoretisk grund som Per var någorlunda bekant vid och vi delade erfarenheter av pedagogiska situationer där Per varit processledare och jag deltagare. Han hade tidigare hjälpt mig att bli uppmärksam på

väsentliga detaljer som gynnade lärande och han hade också gett mig redskap att utveckla mitt resonemang samt benämna mitt förhållningssätt.

3.1 Mötet med Per

Under mötet med Per så beskrev jag de situationerna jag auskulterat i och jag tog upp alla de funderingar jag hade. Per föreslog bland annat att jag skulle lägga upp en lektion kring temat ”Att bli pappa”, eftersom att detta tema förmodligen skulle vara relevant för dessa åtta killar. Först hade jag inte tänkt använda mig av detta tema - jag fastnade inte för det direkt. Men efter lite funderingar formulerade jag styrkor i detta tema. Jag fastnade för det mer och mer och utformade till slut en lektionsplanering utifrån detta tema. Jag tog inte emot temat på en gång utan jag utmanades av det och laborerade med det tills jag insåg varför temat var passande. Jag hittade en form för temat och jag gjorde det på så sätt till mitt eget. Detta ser jag i efterhand som en mycket viktig aspekt i att upplägget sedan fungerade. Jag kom fram till att ämnet var konstruktivt; eleverna fick ta upp bra och dåliga sidor av faderskap (vad man bör och inte bör göra) och jag tänker att jag genom detta tillät dem att ta upp jobbiga erfarenheter av faderskap som i slutändan kunde användas till en positiv slutsats. Temat var ett sätt att ta upp något eleverna troligtvis såg som en framtida milstolpe i sina liv och om inte så kunde temat relateras till önskan om att hitta kärlek eller att utforska sexualiteten, vilket troligtvis är än mer relevant för dem.

Per föreslog också att jag skulle använda mig av en övning som Ansgarskyrkan använt sig av i ett projekt för gymnasieelever i vilken deltagarna får fylla i tre lappar – mina drömmar, mina möjligheter och mina rädslor. Jag hade varit med om denna övning och kände att den kunde vara användbar eftersom att övningen var både reflexiv och hoppingivande (i bästa fall). Men eftersom att jag ansåg att den inte passade lika bra som huvudmoment som det tidigare nämnda temat, bestämde jag mig istället för att använda den som en plan B, utfall att jag fick tid över efter att ha genomfört huvudmomentet.

3.2 Undervisningssituationen

Lektionen låg tidigt på en måndagsmorgon i slutet av vårterminen, drygt en halv månad innan elevernas betyg skulle vara bestämda av min handledare.

Innan lektionen startade ställde jag åtta stolar i en halvcirkel framför whiteboardtavlan. Tyvärr kunde jag inte flytta på katedern, annars hade jag föredragit att inte ha något mellan mig och eleverna.

När eleverna sedan började droppa in förstod de direkt att de skulle sätta sig i halvcirkeln. Vanligen tar jag upp syftet och upplägget med lektionen direkt vid lektionens start, men nu sköt jag medvetet upp detta. Eleverna hade varken med sig pennor eller papper, och detta var jag beredd på.

När alla elever i klassen var på plats (sex av åtta närvarande, inklusive både G och M) inledde jag istället med att be om en handuppräckning från de som önskade att någon gång i framtiden bli förälder. De småskrattade åt min fråga men de satt annars fokuserade på mig och så småningom räckte samtliga upp händerna. ”Vad bra”, sade jag, ”idag ska vi nämligen prata om hur man är en bra farsa”. De småskrattade igen och tyckte förmodligen att temat var underligt men de köpte det ändå direkt.

Jag vände mig mot tavlan och skrev ”Att bli farsa” högst upp och därunder ritade jag två spalter - med rubrikerna ”Rätt” och ”Fel” - och så bad jag dem att komma med förslag på vad

de *borde* göra som framtida förälder respektive vad de *inte borde* göra. De kom snabbt med flera förslag. Förslagen var generellt seriösa förutom av två elever - G och M - men jag skrev upp allt som föreslogs. G föreslog ganska snabbt att jag skulle skriva "att knivhugga barnet" i spalten "Rätt" och jag gjorde som han sade. De brast ut i ett stort skratt varenda en och de uttryckte förvåning över att jag tagit G på allvar. Ett till oseriöst förslag togs så småningom upp och jag skrev även upp detta vartill alla skrattade igen. Ett tredje oseriöst togs upp när jag stod och skrev på whiteboardtavlan och jag hörde klasskamraterna nu börja viska "Nej, säg inte det - han kommer att skriva upp det"; jag frågade vad de föreslog trots att jag hade hört deras oseriösa förslag och någon svarade "Nej, det var inget förresten". Vid två tillfällen tog jag en runda där var och en fick lägga till om de hade ett förslag. När vi började få ont om plats i spalterna frågade jag om de var nöjda med listorna varpå en elev bad mig att "ta bort de oseriösa förslagen". Jag tvekade, bad de som höll med honom om hans förslag att räkna upp händerna och fick sex uppräckta händer som svar. Jag suddade ut de förslag han påpekat och hade då två helt och hållet seriösa listor framför mig.

Listorna var färdiga och jag bad dem att var och en välja ut de tre viktigaste punkterna från båda listorna. Sedan tog vi ett varv i klassen när alla fick lägga sina röster. Jag suddade ut de punkter som blev nedröstade och det vi fick kvar var sex punkter. Vad som var *rätt*: att "filosofera med barnet", att "ha lugna konversationer med och inför barnet" samt att "lära ut respekt". Och vad som var *fel*: "att lära ut dåliga saker", att "skada barnet" samt att "svära inför barnet".

Vi kollade en stund på punkterna. Sedan berättade jag att de skulle få göra en kort skrivuppgift och detta fick flera av eleverna att ropa "Neeeej" och skratta; någon elev påstod skämtsamt att jag gjorde det för att vara elak. Jag kände att jag kunde skratta med dem utifrån deras respons, men fullföljde genom att delade ut papper och penna till de som saknade. När sorlet strax därefter lagt sig fortsatte jag med att berätta att de skulle sätta sig utspridda i klassrummet, en och en, och skriva en text till sig själva när de i framtiden blivit pappor. De skulle i detta brev berätta för sig själva vad de ansåg vara viktigt att komma ihåg - vad de skulle göra och vad de inte skulle göra som föräldrar. Inför att de skulle skriva sa jag också att de gärna fick läsa upp texterna om de sedan ville, men att jag inte tvingade dem till detta. G frågade om texten skulle lämnas in efteråt och jag svarade att de fick om de ville men att jag inte skulle tvinga dem till det heller - de skrev för sin egen skull. G svarade då "Bra, då slänger jag den efteråt". Detta svar gjorde mig glad eftersom att det betydde att G - som hittills alltid varit mycket oseriös - kanske skulle gå ett utrymme att formulera något viktigt för sig själv, eftersom att ingen annan skulle läsa detta om han så inte ville. I interaktionen med andra elever hade han förväntningar på sig att ständigt skämta, så min tanke var att han behövde ett sammanhang där dessa förväntningar inte fanns.

Hur som helst så satt de hela tio minuter i tystnad och skrev, något som var imponerande för mig med tanke på det klimat de haft under tidigare lektioner. Jag tolkade detta som ett tecken på att uppgiften var relevant för dem. När jag såg att de började bli färdiga bad jag dem att komma tillbaka till halvcirkeln. Jag frågade om någon ville läsa upp sin text. De småskrattade lite nervöst åt frågan. Efter en liten stund sa M att han ville läsa upp sin och han gjorde sedan detta, fullt allvarligt. Hans text var mycket reflexiv och genuint formulerad och jag imponerades av att han läste upp den utan att skämta. Han höll noga ögonkontakt med mig när han läste upp även om han då och då sneglade på pappret eller på sina klasskamrater. Detta var ett mycket värdefullt ögonblick för mig som lärare. Efter att han hade läst upp sin text frågade jag om någon annan kände sig manad och fler av eleverna ville då läsa upp; M satte en ribba som innebar att fler vågade. Allt som allt läste fyra av de sex eleverna upp sina

texter. G var en av de som valde att inte läsa upp sin text. Istället drog han ett internt skämt som kamraterna skrattade åt. Trots att han hade svårt att hålla sig seriös med sitt eget delande så drev han åtminstone inte med de elever som valde att läsa upp sina texter, utan han tog detta på allvar.

När de läst färdigt tackade jag dem och lyfte fram syftet med lektionen genom att jag bad dem fundera över vad vi gjort och varför. Någon kommenterade skämtsamt att han trodde att upplägget var ett sätt att lura dem till att skriva och jag skrattade med honom åt detta. Sedan fick jag ett tillfälle av fokus som jag tog tillvara på genom att då berätta att jag under lektionen innan sett att de hade svårt med att visa respekt för varandra. Jag benämnde även deras dåliga rykte på skolan, vilket samtliga i rummet var medvetna om. Jag sa att de trots detta bevisat under lektionen för mig, för sig själva och för deras ordinarie lärare att de kan vara seriösa, att de kan samtala och visa respekt för varandra och att de faktiskt är intelligenta personer med tankar som är givande att få ta del av. De satt tysta och jag tog en paus för att bara befinna mig i denna tystnad i vilken jag fick ögonkontakt med dem var och en. Därefter bröt jag tystnaden genom att fråga om de tyckte att lektionen hade varit bra till vilket en elev svarade att den varit intressant och en annan bekräftat att den varit bra.

Vi hade tid över och jag valde då att göra en sista sak innan vi avslutade. Jag bad eleverna göra tre kolumner på varsitt papper som jag delade ut. I första kolumnen skulle de skriva vad de hade för drömmar, i den andra om vilka rädslor de hade och i den tredje om vilka möjligheter de hade. Detta gjorde de en och en, i tystnad. När de var färdiga bad jag de som själva ville lämna in papprena till mig innan de lämnade lektionen (både *brevet* och *drömmar/rädslor/möjligheter*-uppgiften) att göra detta. Jag påpekade även att jag skulle uppskatta att få ta del av deras texter. Detta gjorde alla förutom M som lämnade in det sistnämnda men däremot slängde sitt brev; men detta fick jag som nämnt ta del av muntligt. Så sammanfattningsvis fick jag ta del av alla texter som skrevs, på något sätt.

För mig var det intressant att sedan läsa elevernas tankar om drömmar, rädslor och möjligheter eftersom att dessa visade att eleverna i grunden hade mer hopp om sig själva än vad lärarna uttryckt om dem. G och M - som lärarna trodde minst på - skrev exempelvis att de drömde om att i framtiden ha familj samt jobb på Google respektive som ekonom. De skrev också båda i spalten ”drömmar” att de längtade efter att få byta skola till hösten.

3.3 Varför jag gjorde som jag gjorde

3.3.1 Möblering

Det första jag gjorde var att ställa stolarna i en halvcirkel framför tavlan. Vi skulle använda oss flitigt av tavlan vilket givetvis är en mer uppenbar anledning till att möblera rummet på detta sätt. Men hade det inte varit så att vi hade använt tavlan så hade jag istället gjort någon annan form av cirkel-/halvcirkelsmöblering och detta beror på att jag tror att denna typ av möblering gynnar interaktionen mellan lärare/elev samt elev/elev. Möbleringen skapar en bättre förutsättning för ögonkontakt mellan alla deltagare i undervisningen och jag som lärare har bättre möjlighet att här visa att jag lyssnar och att jag tar det som sägs på stort allvar. Möbleringen visar eleverna att de alla är delaktiga i ett samtal och således förväntas ta varandra på lika stort allvar som de tar läraren; med ryggar vända mot varandra (som i radmöbleringen) blir läraren lätt någon eleverna både interagerar *med* och interagerar *med varandra genom*. Läraren blir den centrala personen i samtalet, när det egentligen borde vara tvärt om.

Jag visar också att jag inte är rädd för att låta dem komma nära mig och på så sätt att jag inte känner mig hotad av dem eller att de bör känna sig hotade av mig. Jag visar kanske framför allt att jag fullt ut räknar med deras delaktighet - att deras deltagande är ett självklart inslag i undervisningen. Slutligen visar jag att jag är beredd att bryta mot traditionella undervisningsmönster och om jag är beredd att göra detta så visar jag att jag tar undervisningen och deras lärande på allvar.

3.3.2 Bemötandet

Något annat jag innan var inställd att göra under lektionen var att jag skulle ta eleverna på allvar och att jag skulle bemöta skämt med så få förutfattade meningar som möjligt. Detta innebar att jag skulle tolka skämt som seriösa kommentarer i de stunder när det var seriösa kommentarer efterfrågade. På så sätt visar jag att jag tänker vara envis med att ta eleverna på allvar och att jag likaså tänker vara envis med att ta momentet på allvar - något jag också förväntar mig att de ska göra. En elev som skämtar som ett skydd mot sin egen delaktighet tvingas här bli delaktig när den envist tas på allvar och den kan då inte i längden skydda sig mot sitt eget värde i undervisningen.

3.3.3 De tre huvudmomenten

I det första momentet kom eleverna med förslag på vad de *borde* göra som framtida förälder respektive vad de *inte borde* göra. Tanken bakom temat nämns under punkt 3.1; tanken med upplägget - att de skulle komma med förslag som sedan jag skrev ner på tavlan - handlar framför allt om att skapa en scen för elevernas tankar. Skrivs inte tankarna ner så är min erfarenhet att eleverna inte heller lägger lika stort värde i dem, åtminstone inte till en början. Upplägget etablerar också ett demokratiskt klimat där alla idéer är lika värdefulla att skriva upp och där besluten om vad som bör finnas på scenen tas av eleverna. Detta görs genom handuppräckning. Eleverna måste i detta moment också vara delaktiga för att föra uppgiften vidare, eftersom att det är deras erfarenheter som är i fokus. Jag, som lärare, bidrar inte till listan de skapar på annat sätt än att jag tolkar vad de uttrycker.

Under momentet var jag också noggrann med att ta rundor och detta gör jag för att alla ska få chans att säga sitt, oavsett om man har lätt för att ta för sig eller inte. Alla är inräknade.

Det är först nu när jag har använt detta moment utifrån ett lärarperspektiv som jag insett att det är ett upplägg som lätt engagerar en hel klass. Det är lätt för samtliga elever att hänga med i processen och det är även en låg tröskel för att känna sig manad till att delta, utifrån mina egna erfarenheter. Jag insåg att det är en övning som effektivt kan hålla ihop en annars spretig grupp, eftersom att man ger gruppen ett tydligt gemensamt mål att arbeta mot.

Det andra momentet gick ut på att de skulle skriva brev till sig själva. Med detta var tanken framför allt att eleverna skulle uttrycka sig. Temat var någorlunda verklighetsanknutet och det berörde något som var väsentligt för de tankar de troligtvis befann sig i. Viktigt i detta moment var också att markera att de inte behövde visa texten för någon om de så inte ville. På så sätt visade jag att jag värdesatte *att* de skrev i första hand och inte *hur* de skrev. Övningen handlade alltså inte om att skriva korrekt utan att uttrycka sig. Däremot tror jag att det var viktigt att jag samtidigt markerade att det fanns en scen där de hade möjlighet att dela sin text med resten av klassen - jag uppmanade och kanske även utmanade dem att dela med sig, samtidigt som jag respekterade att alla inte ville. Jag tänker mig att det blev mer väsentligt för dem att skriva en text när det fanns en scen att framföra den på, oavsett om de sedan framförde den eller inte. Bara att scenen fanns tror jag gjorde att uppgiften togs på större allvar.

Det tredje och sista huvudmomentet gick ut på att de skulle skriva ner tankar kring drömmar, rädslor och möjligheter, för sig själva. Min poäng med denna övning var att eleverna skulle få möjlighet att sätta ord på centrala tankar i deras livssituation. Precis som med övningen handlar detta om att uttrycka sig i första hand och att dela med sig av sitt uttryck om man så vill, i andra hand. Jag ville också att övningen skulle vara en hoppfull och reflexiv avslutning på lektionen som samtidigt knöt ihop ett tema om framtiden tillsammans med faderskapstemat. För att övningen skulle bli hoppfull var det nog viktigt att jag inte underskattade ordningen av spalterna. Att jag lade temat *rädslor* i mitten av två mer hoppfulla teman - *drömmar* och *möjligheter* - tror jag bidrog till en positiv attityd trots det obehag som temat kan lyfta.

3.3.4 Utvärderingen

Ett annat moment som inte fick så stort utrymme under denna lektion men som jag annars värdesätter högt är utvärderingen. För min egen skull är detta ett ovärderligt sätt att utvecklas som lärare, men det handlar minst lika mycket om att visa för eleverna att jag intresserar mig för deras synpunkter, att visa att synpunkterna är värdefulla för mig och att visa att eleverna faktiskt har något att ge och lära mig även i min yrkesroll. I detta fall blev dock det korta utvärderande momentet snarare en kontrollfråga där eleverna svarade vad de "borde" svara snarare än att vara helt uppriktiga och utförliga.

3.3.5 Spontana impulser

Till sist vill jag ta upp aspekter i hur jag agerade i stunden - tillfällen då jag använde mig av situationen.

Det första exemplet handlade om att jag tog tillfället att skratta med dem vid två situationer, trots att jag varit noga med att ta dem på allvar. Jag tänker att det blir viktigt att kunna skratta med eleverna för att bibehålla- eller för att ibland bygga ett positivt klimat. Jag tänker att en lärare måste vara vaksam över vilka tillfällen det är konstruktivt att bekräfta den skämtsamma jargongen och vilka tillfällen det är viktigt att istället ta den på fullt allvar. De tillfällen jag valde var tillfällen då skämtet handlade om mig, ser jag så här i efterhand. Att jag nog instinktivt valde dessa var dels för att visa att jag kan skratta åt mig själv och dels för att skämtet inte var på bekostnad av någon elev utan jag hade bättre kontroll över vilka konsekvenser skämtet fick.

Det andra exemplet var situationen då klassen blev helt tyst och jag tog tillfället i akt att lyfta syftet med lektionen. Eftersom att syftet egentligen är det mest centrala i undervisningen var det viktigt för mig att använda ett tillfälle när de var fokuserade, för att syftet skulle bli så explicit som möjligt. Jag känner även att jag använde fokuset till att tvinga dem att vara i ett allvar som inte gick att skämta bort.

Jag tog även upp problematiken som fanns i klassens klimat. Detta tänker jag är något som är ett ständigt närvarande problem som aldrig riktigt berörs i dialog mellan läraren och eleverna. Att bara lyfta det tänker jag har ett enkelt men viktigt värde i sig - det ligger då på bordet istället för att ligga under ytan. Jag tänker att man avdramatisera spänningarna som ligger i luften genom att lyfta en konflikt, utan att för den delen peka ut en syndabock.

3.4 Analys av elevernas respons

Det är framför allt tre aspekter i elevernas respons till undervisningen som blir värdefulla för mig att titta närmare på.

Det första handlar om att eleverna skrev i tystnad. Det visar att det blev relevant för eleverna att delta i övningen. De började inte prata med varandra om saker som inte rörde undervisningen, vilket de gjorde under tidigare lektioner jag auskulterade i, utan uppgiften var tillräckligt relevant för dem för att den skulle vara värd att delta i. Med tanke på att de tidigare markerat att de haft ett val - ville de inte delta så gjorde de inte det - så är det faktum att de deltog ett tecken på att de i någon utsträckning ville.

Det andra handlar om att de lyssnade på varandras texter utan att skämta med detta delande. Detta tänker jag är ett värdefullt tecken på att de faktiskt har respekt för varandras tankar och erfarenheter. Detta visar på en styrka i klassen, en styrka som de inte fått visa tidigare. Det handlar också om att eleverna anpassar sig till ett nytt klimat; ett klimat som innebär nya roller i mötet med varandra och med mig. Ett klimat de *vill* närma sig och som bryter jargonger de egentligen kanske önskar att komma ifrån.

Det tredje och sista handlar om att alla lämnade in något till mig, trots att de inte behövde, vilket för mig kan tyda på två saker. Det ena är att de gör det av ren vana – det hör till ovanligheten att man skriver för att uttrycka sig och inte för att i första hand prestera; vanan av att ständigt prestera sitter förmodligen i ryggraden hos många elever och därför är prestationen i sig något som jag upplever att många elever förknippar helt och hållet med lärande. Jag misstänker att man som elev, på egen hand, kan tolka in att det är bättre för den egna prestationen att lämna in ett arbete och att man därför lämnar in det. Det andra detta kan tyda på är att eleverna vill att deras tankar ska bli lästa av någon som är nyfiken. Detta kanske kan låta som en naiv tolkning och jag tror att många av eleverna skulle dementera denna tolkning. Men om jag tänker tillbaka på mina egna erfarenheter av att bli lyssnad på så kan jag se att jag alltid haft ett behov av att få mina nedskrivna tankar lästa. Det handlar om ett starkt behov av att bli sedd som människa, något många ungdomar i dag allt för sällan blir.

3.5 Impulser från Ansgarskyrkan

3.5.1 Möblering

Cirkel- och halvcirkelsmöblering är något som är självklart i Ansgarskyrkan i det mesta förutom mässorna. Det är en möblering som aldrig egentligen blir riktigt ifrågasatt och på så sätt inte behöver benämnas, liksom möblering sällan behöver. Det är först när jag själv ställer mig i rollen som lärare som jag känner behovet av att möblera om klassrummet (som är möblerat i rader). På så sätt sätter jag ord på fördelarna med cirkel- och halvcirkelsmöblering. Jag inser att det som ofta är så självklart utanför skolmiljön - att samtliga deltagare i ett samtal sitter vända mot varandra - är slående sällsynt i skolsammanhang. När jag började fundera kring vad som gjorde att delaktigheten blev mer påtaglig i de sammanhang jag haft i Ansgarskyrkan i jämförelse med min tid som elev i skolan blev detta en aspekt som stod ut.

När jag planerade min lektion var denna halvcirkelsmöblering inget jag tvekade på överhuvudtaget. Jag pratade i efterhand med Per om lektionen och nämnde då att jag tydligt kunde se vilken stor inverkan möbleringen hade haft på klimatet i klassrummet och Per svarade då med att ställa frågor om vad jag tänkte att jag visade för eleverna genom att möblera om. På så sätt formulerade jag min egen tanke bakom konceptet, en tanke jag bara upplevt och aldrig tidigare benämnt.

3.5.2 Bemötande

Idén om att ta skämtsamma jargonger på allvar väcktes då jag följde med på ett läger för unga vuxna tillsammans med Ansgarskyrkan. Min roll i sammanhanget var i första hand att

auskultera i den pedagogiska situationen inför att jag senare på hösten skulle börja mina studier som lärarstudent. Parallellt deltog jag i grupprocessen och mellan momenten samtalade jag med Per om de tankar som väcktes. Hur som helst så stötte jag här på problemet med att allvaret nästan instinktivt skämtades bort av en eller flera personer. Jag tyckte personligen att detta var mycket problematiskt, men insåg när vi samtalade att jag utan att tänka på det gick in i en roll och anammade en attityd där jag slog bort skämtet och tog personen/personerna på allvar. Jag märkte då att Per gjorde detsamma och jag såg också hur detta till slut ledde till att personen/personerna bröt jargongen, om än för en kort stund. Detta var lite av en aha-upplevelse för mig och i efterhand insåg jag också att min egen attityd till personerna hade blivit förändrad; genom att jag i min roll var noga med att ta dem på allvar växte också min respekt för vad de hade att säga. Något som i första mötet störde mig mycket vändes till att bli något som gjorde mig nyfiken.

3.5.3 De tre huvudmomenten

Det första momentet då eleverna fick skapa två listor på whiteboardtavlan och sedan rösta fram de sex bästa förslagen liknar ett koncept som Ansgarskyrkan har använt sig av bland annat på läger för unga vuxna. I detta sammanhang har Per i inledningen av lägret, använt sig av en whiteboardtavla för att ta emot förslag på teman som är relevanta i gruppen att arbeta med under lägret. Alla förslag har varit välkomna, tagits på allvar och skrivits upp. Därefter har alla fått lägga egna röster på de tre teman som känts mest relevanta för dem och till slut har vi samlat de tre-fyra teman som fått flest röster och utgått från dessa i skapandet. Jag hade inte formulerat fördelarna med detta moment förrän jag själv använt mig av det, utan detta var något jag insåg när jag väl stod framför klassen och skrev på whiteboarden. Därför var denna impuls snarare något jag ”bara valde att göra” än något som jag gjorde till följd av att jag inspirerats starkt av min egen erfarenhet av momentet.

Att ta rundor i ett samtal är kanske det som allra starkast har satt sig i min ryggrad från min tid i Ansgarskyrkan. I alla samtal jag deltagit i har detta varit en viktig aspekt som deltagarna ständigt har påmint varandra om, just för att alla ska få chans att komma till tals. Det är ett slags omsorg om varandra och respekt för varandras inflikar i samtalen som blivit en självklarhet i Ansgarskyrkans miljö och som jag själv är mycket mån om att anamma i mitt framtida klassrum.

I det andra momentet - *brevet* - så finns det framför allt en aspekt som jag ser en tydlig koppling till Ansgarskyrkan i. Denna aspekt handlar om att jag värdesätter vikten av att eleverna *uttrycker sig* före vikten av att eleverna *uttrycker sig korrekt*. Som lärare i svenska tänker jag att målet i första hand är att eleverna lär sig att våga uttrycka sig framför att de lär sig att skriva felfria texter. På så sätt måste jag också börja med att uppmuntra uttrycket utan att benämna ”rätt” och ”fel”. Liksom med mycket annat är detta en självklarhet som jag bär med mig från klimatet i Ansgarskyrkan - att uttrycket går före ”rätt” och ”fel”.

Något annat som blir intressant i detta moment är *delandet* (av den egna texten). Delandet av erfarenheter är en stor del av Skaparkväll och något som annars är ett ganska sällsynt inslag i skolans värld. Delar elever med sig av sina uttryck i skolan så är det oftast i presterande syfte. En av de stora aha-upplevelserna jag fick då jag började gå på Skaparkväll regelbundet var att klimatet skiljde sig mycket från det i mina erfarenheter av skolvärlden. Både skolan och Skaparkväll genomsyrades av ett lärande - lärande om jaget och omvärlden - men i skolan skedde detta oftast genom prestation medan det på Skaparkväll istället skedde genom delandet av erfarenheter. Prestationen har i mina ögon inneburit att allt för många elever i den svenska skolan jagar betyg istället för att jaga lärande. Detta har inneburit att det i skolan inte längre är

lärandet som är det centrala. För mig har denna erfarenhet gjort att jag fått upp ögonen för att det faktiskt inte är självklart att undervisning måste handla om prestation samt att det finns ett värde i att bygga ett klimat i klassrummet som bygger på att lära genom att dela.

Det tredje momentet - om *drömmar, rädslor och möjligheter* - är direkt taget från ett performance som Ansgarskyrkan satt upp för gymnasieungdomar i Eskilstuna. Konceptet kallas för "Gymnasievandring" och går ut på att ungdomarna får förflytta sig inom Fors kyrka för att på de olika platserna få uppleva moment av berättelser, musik, dans, teater, med mera. Temat för konceptet är framtiden, om tiden efter gymnasiet och framåt slutet av vandringen får ungdomarna själva fylla i tre lappar med tankar om sina drömmar, rädslor och möjligheter. Jag har själv varit med och spelat musik på dessa vandringar och har därigenom fått upp ögonen för hur relevant det är för många ungdomar i den åldern att lyfta dessa frågeställningar och samtala om dem.

3.5.4 Spontan impuls

Slutligen bör jag nämna ett av de två exempel jag tog upp i under punkt 3.3.1 som handlade om hur jag agerade spontant i klassrummet.

Exemplet - att våga skratta med eleverna när tillfället ges för att skapa ett positivt klimat i klassrummet - hänger ihop med en erfarenhet jag tidigare nämnt i texten. Erfarenheter kom från samma läger för unga vuxna som jag nämnde i punkt 3.5.2 och den handlar om att vara vaksam över klimatet i gruppen samt att sträva mot att hålla klimatet positivt och konstruktivt. Under övningar på detta läger var det alltid några personer som kom sent så att resten av gruppen fick vänta. När de väl anlände, suckade många av deltagarna medan Per istället startade en applåd för dem samt med god ton sade "Vad roligt att se er". Till en början provocerade detta mig eftersom att jag var en av de som suckade åt att ständigt få vänta. Men sedan föll det sig så att Per lämnade lägret och jag fick uppleva skillnaden i klimatet när denna enkla gest lämnade med honom. Gruppen blev genast lite mer otrygg och det saknades att någon med den processledarroll som Per hade, tog på sig att vara på gott humör varenda dag och som å gruppens vägnar inte gjorde någon stor sak utav små irritationsmoment. Jag minns att jag plötsligt insåg något som plötsligt blev en självklarhet. Jag insåg att om man leder en grupp med splittringar eller intriger, så som denna, så måste man vara inställd på att ta ett större ansvar för klimatet än vad man annars kan behöva. Jag insåg också att det är mycket mer konstruktivt för processen om processledaren bibehåller ett positivt klimat inom gruppen och jag insåg att denna lärdom var viktig att ta med sig in i min yrkesroll som lärare.

SKAPA

BERÄTTELSER

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

7

Inre Resor

Mats Stenlund

Kort om innehållet

Inre resor bygger på avslappning och meditation i anknytning till ett tema. Arbetet bygger på improviserad pianomusik och en röst som guidar. Vi har utvecklat och arbetet med Inre Resor i möte med konfirmander såväl som unga vuxna/vuxna.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Inre resor

Under hösten 2011 samt våren 2012 har vi genomfört ett ”projekt i projektet” kallat inre resor. Nu ville vi (Mats och Per) utforska detta redskap ytterligare. I sin huvudsakliga form är det en guidad meditation med ord och musik. Bakgrunden är den erfarenhet vi har av inre resor i andra sammanhang, exempelvis konfirmandarbete, socialpedagogiskt och pedagogisk arbete. Där har vi använt oss av detta som ett redskap i 2 huvudsakliga riktningar.

1. Stadfästa en inre trygghet, i det här fallet arbeta med ”din bänk”.
2. Genom att utforska det inre landskapet också undersöka specifika teman som den enskilde eventuellt får.

I det här arbetet har den första inriktningen varit central, att befästa en inre trygghet. Den andra aspekten - undersöka eventuella teman - har funnits med men inte så tydligt i själva processarbetet.

Arbetet har byggt på följande grundläggande ramar och struktur

Det formella rummet

Gruppen träffas vid ett inledande tillfälle för en introduktion.

Därefter träffas gruppen fem gånger innan jul 2011 och fem gånger efter jul.

Till sist följer två tillfällen för utvärdering.

Deltagande är kostnadsfritt.

De Inre Resorna lades på tisdagar kl. 18.30 till kl 20.00.

Gruppen är halvöppen med vilket avses en kärna av deltagare som åtar sig att delta vid flertalet tillfällen. Därtill kommer deltagare som deltar vid ett eller flera, men ett fåtal, tillfällen.

Processledare är Mats Stenlund och Per Apelmo.

Mats svarar för form, ritual och musikalisk guidning.

Per svarar för verbal guidning.

Mats svarar för dokumentationen. I dokumentationen ingår dels att Mats antecknar det som sägs under samtalsrundorna, dels att var och en får en egen anteckningsbok för att kontinuerligt skriva reflektioner.

I ett avtal mellan process ledare och deltagare överenskoms att

- Direkt efter den inre resan skriver och målar gruppdeltagarna för att på detta sätt samla sina erfarenheter av den inre resan.

- De båda processledarna har rätt att läsa vad deltagarna skrivit

Överenskommelsen är att Per och Mats ges tillåtelse att läsa det var och en skriver. Det innebär att bilder och skrivböcker samlas in och bevaras på plats mellan träffarna.

Det fysiska rummet

Gruppen träffas i Ateljén, Ansgarskyrkan. Deltagarna samlas i sittgruppen för att efter en inledningsritual hitta en plats liggande på golvet eller sittandes i en fåtölj/på en stol. Till sitt förfogande har deltagarna liggunderlag, filtar och kuddar i syfte att kunna göra det bekvämt för sig.

En kandelaber ställs på pianot som rullats fram till en central plats i rummet.

Gruppdeltagarna får var sin anteckningsbok och har vid träffarna tillgång till papper och pastellkriter.

Under själva ”resan” släcker vi i rummet, utom en lamprad ovanför soffan.

Det sociala rummet

Var tisdag inleds träffen med

- samling i sittgruppen
 - ett välkommen
 - en runda där deltagarna får möjlighet att dela tankar inför träffen och utifrån den tidigare träffen. Här finns också möjlighet att dela om något särskilt hänt under veckan.
 - Var och en inbjuds att hitta en egen plats i rummet, på golvet eller på en stol.
 - Ljusen i kandelabern tänds.
- Därefter följer den inre resan, (ca 18.50-19.20) som följs av att deltagarna skriver och målar. (ca 19.20-19.40)
- Gruppen samlas sedan åter i sittgruppen.
- deltagarna delar bild och tankar utifrån den Inre resan. Deltagarna, en efter en, lägger sin bild på bordet och säger vad som behövs sägas. Det som delas kommenteras inte.
- Undantagsvis ber processledaren den enskilda deltagaren att läsa en gång till eller kommer med en följdfråga.
- Till sist är det dags för en avslutande runda i form av ett ord eller en mening.

Frågeställningar i anslutning till processen

- Vilken betydelse får arbetet för de enskilda deltagarna?
- Hittar deltagarna gradvis en plats för stillhet och meditation i sitt inre?
- Kan de i vardagen tänka på denna plats och finna ro i stressade situationer?
- Får vi spontana exempel på detta i deltagarnas berättelser?; i deltagarnas utvärdering?

Inre resor

Den verbala guiden

Har skett i 4 olika steg:

A- avslappningen

B- Att leda in deltagarna att hitta sin "inre bänk"

C - Rörelsen - progressionen - i orden sett över alla 10 träffar.

D - Tillbaka till rummet

A AVSLAPPNING

Sätt dig/lägg dig skönt till rätta mot underlaget

Lägg märke till din kropp – att du placerar dig själv på ett sådant sätt att ingen muskel/muskelgrupp hamnar i ett utmanande läge.

Skulle du somna är det ok, då behöver du säkert sova en stund

Möt dig själv med kärlek, omsorg och ömhet (denna mening upprepas ett antal gånger)

Spänn/slappna av

Lägg märke till andningen

Andas djupa andetag – för varje andetag når du en djupare avslappning

Som ett sätt att nå avspänning och avslappning

Låt tankar komma och gå, stanna inte vid någon.

Sätt ett märke om det är något viktigt som aktualiseras, så du kan återkomma senare.

Vägled avslappning av/i olika kroppsdelar:

Ben och fötter

Armar och händer

Bålen

Huvudet ansiktet hårbotten

Lyssna till tystnaden

Låt de små ljuden komma och gå.
Musik

B BÄNKEN

Tänk dig att du sitter på en bänk
Din favoritbänk på din favoritplats och vädret är så där som du verkligen gillar.
(Upprepas)
Lägg märke till bänken
Hur den håller och bär din kropp
Till dess :
Färg
Form
Materialet den är gjord av
Hur det känns att röra vid den?
Lägg märke till din favoritplats, ta hjälp av alla sinnen, den närmaste omgivningen
Se dig omkring
Känn in dofter
Lyssna
Se färger och former
Och lite längre bortom bänken
Lägg märke till
Se dig omkring
Känn in dofter
Lyssna
Se färger och former
Lägg märke till vädret
Hur det på verkar dig
Se, lyssna, lukta, känn mot din hud
Din favoritbänk på din favoritplats och ditt favoritväder

C RÖRELSE

Detta sker i olika steg i en samlad process över tid. De första träffarna handlar enbart om A – avslappning, och B – bänken, i syfte att etablera dessa. Benämndet från guidens sida betyder dels upprepning men också att nya moment gradvis läggs till. Efter hand blir deltagarna alltmer vana vid att slappna av och fokus hamnar då mer på senare delar av processen. Den rörelsen har över tid sett ut som följer:

C:1

Res dig, rör dig runt bänken – utforska bänken, från olika håll:
Lägg märke till underlaget under dina fötter
Se bänken ur olika perspektiv,
Lägg märke till färger
Former
Dofter
Lyssna
Känn mot din hud

C:2

Res dig, rör dig runt bänken – utforska platsen, den närmaste omgivningen där din bänk står:
Lägg märke till underlaget under dina fötter

Lägg märke till färger
Former
Dofter
Lyssna
Känn mot din hud

C:3

Res dig, rör dig i riktning från bänken – utforska den närmaste omgivningen där du går:
Lägg märke till underlaget under dina fötter
Lägg märke till färger
Former
Dofter
Lyssna
Känn mot din hud

C:4

Res dig, rör dig i riktning från bänken – det står ett träd inte så långt från din bänk:
Lägg märke till underlaget under dina fötter
Lägg märke till trädet
Lägg märke till färger
Former
Dofter
Lyssna
Känn barken, trädets olika delar, mot din hud

C:5

Res dig, rör dig i riktning från bänken – det står ett träd inte så långt från din bänk:
Lägg märke till underlaget under dina fötter
Lägg märke till trädet
Lägg märke till färger
Former
Dofter
Lyssna
Känn barken, trädets olika delar, mot din hud
Trädet lever!
Finns det olika sorters liv i trädet?

C:6

Res dig, rör dig, du tar en promenad mot ängen:
Lägg märke till underlaget under dina fötter
Lägg märke till omgivningen utmed sträckan du går
Lägg märke till färger
Former
Dofter
Lyssna
Du kommer fram till ängen, går ut på ängen
Lägg märke till ängen
Du slår dig ner

EN AVSLUTANDE INRE RESA, TRÄFF 10

Res dig från bänken, lägg märke till trädet, ängen där borta, horisonten

Lägg märke till all samlad erfarenhet som finns
Lägg märke till
Tankar
Känslor
Minnen
Allt som du haft anledning att stanna upp vid när du gett dig själv tid på bänken
Vänd åter till bänken
Som välkomnar, tar emot
Lägg märke till bänken
Färg form, hur den bär din kropp
Din favoritbänk på din favoritplats
Ditt favoritväder
”Här är jag hemma”

D TILLBAKA TILL RUMMET

Återkommer vid var resa
Det är dags att komma tillbaka till rummet
Gör det försiktigt, ha inte för brått
Ta gärna några djupa andetag.
Sträck gärna på armar och ben, på kroppen, så att du väcker dig själv
När du sätter dig upp – gör det försiktigt
När du reser dig upp – var rädd om dig!

Inre resor

Musiken

Utgångspunkten i de musikaliska improvisationerna har varit att skapa en hållande atmosfär. Det finns en tydlig koppling till den verbala guiden, musiken har i ett initialt skede haft funktionen av att stärka den grundläggande intentionen – att hitta avslappning. I takt med att detta etablerats har musiken varit del av den fortsatta processen, att utforska det inre landskapet.

Grundläggande tankar kring musiken har varit:

Musikens tid – puls och rytm.

Inledningen på varje resa blev oftast utan puls eller rytm. Då pulsen så småningom trädde in i musiken, var den oftast långsam och med enkla rytmiska figurer. Musiken som jag spelade hade, i alla fall i huvudsak en puls motsvarande en vanlig människas normala vilopuls, det vill säga cirka 60 slag per minut. Under resans gång kunde jag ofta höja tempot något, eller i alla fall låta rytmen gå från stadiga fjärdedelar till något mer rörliga figurer med åttondelar/sextondelar.

Musikens melodi - Linje, fras, mening.

Jag utgick från enkla melodier, gärna i en slags Svensk folkton. När jag skriver enkel syftar jag på några grundläggande aspekter:

Korta fraser - melodislingor som inte är längre än 4-5 sekunder

Repetitivt materiel- Upprepning av fraser ger igenkännande, vilket i sin tur skapar trygghet

Den s.k. *Närhetslagen*- Inga stora språng i melodin, det måste finnas närhet mellan tonerna.

Den s.k. *Likhetslagen* - Slingor som liknar varandra uppfattas mer som en helhet, som besläktade

Musikens klang – rum, konsonans, dissonans.

I utgångsläget hade jag i huvudsak rena klanger i dur eller moll, ja till och med s.k. "öppna kvinter", det vill säga varken dur eller moll. Ofta började jag med en enda ton, utan puls eller rytm, en helt unison klang. Trots utgångsläget med "rena klanger" fanns alltid lite dissonanser med. Utan dessa hade det blivit för uttryckslost!

Musiken färg – Relationer i musiken, instrument.

Här fanns två huvudspår:

1. En tydlig melodi i soloinsats eller en melodi med ett tydligt ackompanjemang av ackord och klanger. Alltså inget polyfont tänkande med många stämmor.
2. Klanger utan tydlig melodi.

Improvisationerna till "inre resor"

I samband med de inre resorna bestämde jag mig för att även själv försöka fånga den egna upplevelsen kring musiken och dess framväxande i relation till Pers ord, deltagarna, rummet och övriga komponenter.

Här är ett par exempel på de spontana ord jag skrev ner:

En resa

Jag njuter av mötet med mig själv. Ett oerhört lugn. Andning, vila, fokus, återhämtning. En återhämtning av mig själv, ett ihopsamlade av tankar och känslor som osorterat rört sig i min kropp.

Jag börjar med en ters, A och C#.

*En klang som känns öppen, utforskande och samtidigt stadig.
Jag repeterar tonerna, känslan av lugn inandning som följs av utandning.*

Jag lyssnar in Pers ord, lägger mig under orden, försöker inte konkurrera utan förstärka, följa.

Klanger växer fram, vandrandes i ett landskap av repetitivt materiel. Klanger som oftast färgas av ackordfrämmande toner, inser jag. Ett e-moll7 med tonen a, som mjukt skär Ett rent e-moll där både tonen f# och g skaver mot varandra, utan att för den skull göra ont. Tonerna lägger sig så tätt för att närheten just skapar närhet. Närhet skaver, men skapar också stabilitet.

Pers ord är borta, jag är i musiken.

En annan resa

Vila, linje, långsamhet, långsam puls. En melodislinga växer fram, i sin karaktär folkmusik, eller snarare fäbodlik. Någon som spontant låter sitt kohorn ljuda över de annars så tysta landskapet. Melodin går i b-moll. Med hjälp av pianopedalen låter jag klangerna gå i varandra, överlappa varandra.

Jag vill hålla lyssnaren här och nu med min klang. Jag vill bädda in och samtidigt hålla dem i ett fast grepp. Ja, jag inser att jag inte vill ha tystnad och paus utan en hållande, bärig klang.

Vill jag ha makt? Söker jag bekräftelse? Jag säger ja på båda!

Vågrörelser, flöde, friskhet och renhet. Samtidigt en känsla av att vara diffus? Eller snarare mjuka kanter som att övergångarna inte får bli för skarpa. Hållande! Vill genom hållandet öppna upp för utforskandet.

Ytterligare en annan resa

Koncentration, sökande!

D, G, F#, Bb, A, C#, D, A.

Jag ser tangenterna, tar tydlig utgångspunkt, en ansats.

Harmonin känns både självklar och samtidigt oerhört koncentrerad.

Fram växer en känsla av polyfoni, även om det samtidigt är mer fritt i form och tradition. Melodin blir koralisk, samtidigt som den i sina intervall blir svårsjungen. En slags utsmyckad koralvariant där melodin tänjer sina egna gränser, en slags frigörelse från det gamla, uttjatade, hymnsjungandet. Kanske inte när man lyssnar, men när man sjunger den.

Mellanpartiet blir en böljande - samtidigt eggande - vandring. Parallella kvinter, en ensam ton - en fast punkt - som i sin orubblighet förvandlas från grundton, till ters, till 9:a i den gungande miljön av ackord.

Någoting hände i dag som var nytt. En större koncentration, ett överlämnande till form och struktur

Ytterligare en annan resa

Märklig upplevelse.

Jag blev vilsen, ståendes utanför. Betrakta och samtidigt planera och värdera.

En osäkerhet också. Vad fungerar? Hur fungerar det? På vilket sätt är jag en del i dessa människors resa?

Blir mån om att ge en massa input, samtidigt som jag blir rädd att ge för mycket.

Trots det en känsla av renhet och tydlighet i det enkla tonmaterielet, ett brutet A-dur ackord.

Stora ytterligheter också!

Å ena sidan stor enkelhet, unisont och ensamt, tydlig melodi.

Å andra sidan stora klanger som flyter i varandra, den ena klangen tar vid där den andra slutar.

...och ytterligare en annan resa

Magi!

Stillhet, rymd, berg,

sjö i skymning.

det som ger liv,

det som driver mig varsamt

Tystnad...nej, pauser! Klanger ligger kvar,

får självdö bland strängar, trä, trumhinnor

och precis innan den allra sista vågen av ljud, då kommer nästa klang.

En av resenärerna berättar...

Här följer en sammanställning där vi får följa en av deltagarna i dessa ”inre resor”. Materialet är dels nedtecknat från de olika samtalsrundorna som inlett och avslutat varje träff (skrivet med kursiv stil), dels hämtat från den anteckningsbok varje deltagare fick. Vi har försökt återge det så ordagrant som möjligt, både vad gäller samtalen och avskrifter från anteckningsboken.

Vi har valt att kalla personen för K

8/11

I samband med den första träffen ber vi deltagarna skriva i sin anteckningsbok utifrån följande teman:

- Här är jag, förväntningar, tankar samt ”hur jag handskas med medgång och motgång”

K skriver i anteckningsboken:

Jag upplever mig själv som en jordnära person, en människa som trivs när alla andra mår bra.

Jag klarar inte av när människor i min närhet har det kämpigt, vilket innebär att jag har tagit på mig familjens hjälparroll. Det är sådana saker som får mig att må bra, att få finnas för andra. I övrigt är jag väldigt noggrann och vill att allt skall vara i ordning. Ja, jag är pedantiskt lagd kan man säga och blir stressad när det är stökigt.

Jag har en nackdel också. Tyvärr kommer jag på mig själv att med att ha svårt att lyssna på andra. Jag har också svårt att sitta still. Dessutom är jag väldigt verbal och vill gärna prata och göra min röst hörd.

Mina förväntningar över att företa en inre resa.

Jag känner detta kan vara ett verktyg och en meditation att verkligen börja lyssna på mig och mitt inre. Ta reda på vem jag är.

Att hantera med och motgångar.

Jag väljer att stoppa huvudet i sanden när det är motgångar och blir upprymd när livet är bra

Resa 1

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Jag ligger på golvet. Det är hårt. Min första tanke är det här går aldrig, aj så hårt det är. Sen slappnar jag av, ger mig iväg. Det börjar med mörka svarat moln för att senare vandra mot ljuset. Jag letar efter en bänk, en plats att sitta på. Jag ser många bänkar men bara som jag minns dem från förr. Där är pappas bänk vid graven, där finns också bänken i Rothofsparken där jag brukar äta medhavd lunch på våarna.

Jag försöker se bilden. Vill att bänken ska träda fram. Sen märker jag att jag sitter på något som bär mig, lyfter mig upp, upp bland molnen. Vi svävar min bänk och jag. Vi trivs tillsammans men vet att vi snart ska landa nere på marken igen det är dags att vakna. Min bänk släpper sakta ner mig på marken igen och jag står stadigt med båda fötterna på jorden. Jag tycker verkligen inte om att jäkta för då blir det så slarvigt skrivet

16/11

K:s ord i inledningsrundan:

- *Ganska skönt att komma hit. Ganska avslappnande. Slocknade framför datorn innan jag gick hit, tog en "powernap", känner mig pigg.*

Resa 2

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Kraft och styrka samlar sig. Jag är lugn när den kommer. Den drar i mig, liksom man drar i ett tuggummi.

I vänster örat, det kittlar när den börjar sin helande kraft.

Jag känner hur den tar tag, vrider och vänder. Det kittlar så skönt så att jag vill börja gapflabba där jag sitter i denna tystnad.

Tyst, det är så tyst i rummet. I mig råder ingen tystnad. Jag hör varje knäpp, varje liten knakning blir större och större och så dessa andetag.

brummande väsande, en liten suck. Och den lugna andhämtningen som påminner mig om tvånget att andas på beställning. Kraften fortsätter att kittla mig, det hela blir till ett barns lek mitt i allvaret. Kanske det är det som är den läkande kraften som den ingjuter i mig. Kraften att få ge mig hän som ett barn helt utan ansvar för vad som ska hända.

Helt plötsligt vrider den om, drar och dra, ut drar den det som skaver. Jag andas lättare och tyngre. Jag ger mig hän och försvinner bort, långt bort.

2:a tisdagen i den inre resans land. Jag ser ingen bänk. Jag både är i rummet, närvarande och inte och jag känner hur det drar i mig.

Slutord i rundan:

- *Läkande kraft*

22/11

K:s ord i inledningsrundan:

- *Har ingenting att tillägga, veckorna rusar iväg. Jag går in i detta (inre resorna), tycker det är spännande. Väntar med spänning på den stora upplevelsen. Jag fantiserar om att du och Per knäppte förra gången, gjorde ljuden i tystnaden...*

Per går in och berättar om olika tekniker, låta ljuden komma och gå, precis som tankar, inte låta dem få fäste utan "lägga dem vid sidan".

Resa 3

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Jag bestämmer mig tidigt för att följa musiken. Just idag bär den mig. Ett piano fyller min själ. Jag kan inte röra mig nu, precis som det blir när Jussi Björling stämmer in i sin skönsång. Just då när han sjunger kan jag inte röra mig. Rösten får min kropp att vibrera och hitta sitt inre, den där känslan av fullkomlighet att jag är ett med allt och allt är ett med mig. Jag hör bara alla underbara toner. Ett piano, en man som spelar. Spelar in mig själv. In i mitt innersta. Musiken för mig till dåtiden, till förfädernas grottor och vidare bakåt mot begynnelsen.

Jag känner deras avkommor i min kropp, deras lämningar, deras arv. Jag känner hur jag blir den människa jag är.

Musiken, just nu har jag hittat mig själv. Sen hör jag den: rösten, den pockar på, uppmanar mig att tänka på en bänk. Jag vägrar, vill inte. Hela mitt liv tänkte jag det ni sa. Jag vill inte sitta still på en bänk, jag vill sväva med musiken i blodet.

Jag hör musik, den för mig vidare. Bara den. Bara den är jag i dag. En känsla av upplevelse. Varje inre resa är annorlunda. Varje resa är det jag som bestämmer vart jag är på väg.

K:s ord efter resan:

- *Gripande historia (K säger detta till en annan person i gruppen, som precis delat sin upplevelse), du för mig in på nya banor...har alltid drömt...grep mig i hjärtat. Jag fick lugn och protest (angående den egna resan)...*

Slut ord:

- *Du får vara precis hur du vill*

29/11

K:s ord i inledningsrundan:

- *I dag är jag ganska nollställd... vet inte var jag befinner mig... känns behagligt i varje fall..*

Resa 4

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Grått, det rör sig. Jag kämpar, en trång gång Jag tar i, trycker, måste igenom.

Färdig, klar och nydanad. Trycket över hjärnan, jag skapas, klonas i flera oberoende individer i samma kropp. Vatten, jag fortsätter ner under vatten. Vem är det som trycker mig ner i djupet. Upp, jag reser mig, pånyttfödd, varm och i ljuset.

Jag vandrar i ljuset en lång tid.

Mörker, jag ser tunneln komma. Det är dags snart. Jag måste in i mörkret.

När allt är noll när inget av någonting återstår, då blir jag bländad av ljuset.

K:s ord efter resan:

- *Bilden har inget med upplevelsen att göra... knepigt... höll på att somna... det hände något i kroppen, nått som höll fast, tyngder...ville inte släppa taget. Kändes som jag föddes...tog tag i mig, började skapas..is också...*

Slutord

- *Hur ska jag orka cykla hem... jag blev trött!*

6/12

K:s ord i inledningsrundan:

- *Jag har inga förväntningar... jag har upplevt... förra gången hade jag en dröm när jag kom hem...drömde om en människas död... inte otäckt... en som jag har kär...Fick inblick i något... hur det är att förlora någon...om döden...spännande , lärde mig något... Har vart ledig idag, sov en stund.*

Resa 5

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Tårar, minnen, längtan.

Du bär mig vidare genom livet.

Kroppen minns och glömmer inte.

Ditt leende, din röst.

Din gång och din andhämtning allt minns den

när du vilar nära mig känner jag din själ

när du ligger nära mitt bröst värmer du mitt hjärta

Du är mina ögons vackraste minnesbild.

Du är det som var en gång för länge sedan.

Tack för att du har funnits i mitt liv.

K:s ord efter resan

- *Omtumlande resa... kort... bara 20 minuter...hade kunnat vara längre...längre med målningen också...omtumlande känslomässigt*

Slutord.

- *Synd att det är uppehåll, nu när vi har kommit in i det här... blivit en grupp... synd att det är uppehåll.*

10/1

K:s ord i inledningsrundan

- *Haft det bra, ledig i mellandagarna...god mat, god familjesämja. Har hunnit med det jag ville...det är viktigt för mig. Spännande med ny resa, har upplevt så mycket på tidigare resorna...har ett cementlock över mig...har svårt att släppa in..jag är verbal, men har svårt att släppa in.*

Resa 6

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Det har sagts av en stor konstnär att det är en stor konst att kunna rita som ett barn när man är i vuxen ålder. Konstnärens namn är Picasso.

Vad detta har att göra med dagens inre resa att göra har jag inte den blekaste aning om. Vad min teckning har för betydelse vet jag inte heller. Bara att i dag är det en bild som känns rätt. Kanske är det jag som hänger där nytvättad på tork mellan två träd.

Slutord:

- *Det rinner av som en gås.*

17/1

K:s ord i inledningsrundan:

- *Förra gången blev jag irriterad...man ska väl klara av ändå att säga något...att vara tyst, inte säga något alls...drabbade hela gruppen...*

(K syftar på en person i gruppen, för henne väldigt bekant, som hon blev irriterad på förra gången, att denne inte ville säga något i delandet)

Mats och Per bryter in, att K inte har någon aning om det drabbade hela gruppen, om vikten av att inte göra sig till tolks för vad andra eventuellt upplevt. Samtalet rör också vikten av den ömsesidiga respekten. Om någon väljer att vara tyst är det i sin ordning. Vi måste ha den friheten i gruppen.

Resa 7

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Det är ingen som förstår mig när jag säger att jag hellre blir blind än döv. Att bli döv är fruktansvärt för mig. Tänk att aldrig mer få höra en känsla, att vara stängd inne i sig själv. Att höra allt det underbara, att känna vibrationerna, pirrandet i kroppen, det kan jag inte vara utan.
/Hann ej något idag!

K:s ord efter resan

- *Som vanligt beslöt jag att inte lyssna på Per... Känsla av att inte få höra är fruktansvärd... hellre blind än döv...musiken betyder så mycket...resa med tårar...jag borde lyssna mer!*

Slutord

- *För mig var det ett återbesök hos min familj*

24/1

K:s ord i inledningsrundan:

- *Vad ska jag säga... Skönt att komma hit! Första gången jag sätter mig idag... har redan börja avslappningen...*

Resa 8

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Jag tror inte det är sant, men pennan dör mitt i teckning. Jag vill slutför. I dag kommer jag att skriva en dikt med olikfärgade människohalvor. I dag fånga färgerna mig. Jag vill också vara olikfärgad.

K:s ord efter resan:

- *Jag gick utanför gränsen idag... jag målade olikfärgade strumpor...!*

Slutord:

- *Jag skulle vilja gapskratta... som man gjorde i småskolan.*

31/1

K:s ord i inledningsrundan:

- *Känner mig tom...har hållit på med bokföring. I övrigt känns det bra. Veckorna går fort, ju äldre jag blir, ju mer får jag att göra...vad beror det på?*

Resa 9

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Mitt hjärta, det ska rymma så mycket. Självtalar jag i ditt hjärta, när du är hos mig i drömmen, andas jag. Mitt hjärta minns och ja vill skriva till dig. Så att du blir levande igen.

Oj vad färgglada kritorna kladdar!

Ord efter resan:

- *Musiken... jag följde den... blev hungrig...hamburgare...korv med bröd... Slutade med att vara ett hjärta, som ibland måste vara så stort för att rymma andra... nere vid kanten (bilden)...där är jag på en kyrkogård, där jag har 2 personer.*

Slutord:

- *Nu är det dags för mig att ta plats!*

7/2

K:s ord i inledningsrundan:

- *...en incident... telefonen är borta...*

K berättar att hon glömt telefonen, att hon behöver gå till bilen för att se om den är där, ”annars kan jag inte slappna av... kommer bara att tänka på telefonen...”. Hon går och kommer sedan tillbaka. Telefonen var inte i bilen, men K väljer att vara kvar.

Resa 10

K skriver i anteckningsboken efter resan:

Min Far.

Min far kunde nästan allting. När jag var ett litet barn, plockade han ner himlens alla stjärnor och fick dem att lysa i mina barnaögon.

Min far alltid så rak och ärlig. Principfast och noggrann. saker som jag skulle komma att få ära och bära med mig i livet.

Han fanns där under min tidiga uppväxt för att sakta blekna bort allt eftersom jag växte.

Min far, som kunde lägga sig ner på golvet eller klättra i träner. Alltid med på vad vi barn ville att han skulle förvandla sig till.

Så gick åren, och beskyddarens roll blev mer påtaglig. För så var han min far, envis och krävande när det kom till saker som att göra rätt för sig.

Min far, den store mannen med sitt bullrande skratt och glada ögon kunde under min uppväxt förvandlas till en fordrande man.

Min far som jagade rätt på mig när jag gick på villovägar och som vägrade att ge upp.

Min far, hette Benkt och som den karaktärsfaste man han var bestämde han att hans namn skulle stavas med ett K istället för ett G.

Min far kunde nästan allting, men det var en sak han inte klarade av. Nämligen att laga våra trasiga själar som blev ensamma kvar när han gav sig av.

K:s ord efter resan:

- *Allting far iväg och försvinner i mitt liv... men det kommer fram till slut (telefonen)... irritationsmoment.... Ordningen försvinner... måste ha ordning... predikar för andra om det... Jag skrev om min far! Kommer sig av att jag såg en bild på hans bror, å de var så lika... jag ska ej läsa... det blir så tungrott...*

Slutord:

- *Ring*

Utvärdering 1.

Den 14 februari träffas gruppen för en utvärdering av de inre resorna. Vid det tillfället får respektive deltagare en utskrift i kronologisk ordning på vad han eller hon sagt i inledningsrundan, vad som skrivits och vad som sagts i delande och i avslutningsrundan.

Deltagarna uppmanas läsa och skriva ner:

1. Vad blir tydligt för dig själv? Hur vill du sammanfatta erfarenheten?
2. Titta på bilderna – vad berättar de?
3. Koppla till de förväntningar du skrev i samband med den första träffen

K skriver i sin anteckningsbok:

Jag har fått i uppgift att sammanfatta vad jag skrivit och upplevt under mina ”inre resor”.

Oj, jag säger bara oj!

Är detta jag, verkligen jag?

Blir förvånad!

Bilden står i alla fall färdig för mig att jag är noga med ordningen!

Varför det?

undrar jag.

Där växer också en känsla fram av att jag bär på saknad efter vissa personer att jag kanske inte har sört färdigt eller tillåtit mig att sölja.

Behöver jag gå i terapi nu?

Är det vad som framkommer egentligen?

Kanske det skulle vara bra men så är det denna känsla av att släppa in någon...va. Fan då måste jag sänka garden, då blir jag sårbar. Ändå sitter jag här nu och skriver så pennan glöder och sätter på pränt precis det jag känner. Den inre resan, dessa tisdagar gör mig nyfiken på mig själv och stolt. Jag ser också en stark kvinna i mig själv men att jag har för mycket runt mig och för mycket krav på mig själv.

Den starkaste bilden som jag får av detta är att jag bör skriva mer och också låta människor få ta del av vad jag skapar. Jag behöver tro på mig själv!

Vad berättar mina bilder för mig?

Jag har inget val utan måste ta mig över hindren som korsar min väg.

Alltid detta måste, så är jag fostrad. Att ta hand om, vara den starka, men inom mig växer det revolutionära drömmar om att få leva själv under en period. Bara vara jag helt enkelt.

Mitt liv, all denna omhändertagande fordran att bara få stå upp, finnas där för andra. Där finns drömmen om att flyga iväg som i bilden med fågeln, men även en ledsen K full med skuld för saker hon gjort och för att behöva tåla när hon behöver prata.

Nu kommentar jag bilderna en och en:

1. Bild med steg:

Alla dessa hinder som är i vägen.

2. En väg med en hand som visar var jag ska gå:

Talar om för mig att jag ska lyda.

3. Var är min telefon:

Oordning - Aja baja inte jag inte!

4. En man som håller upp sina händer framför ett gråtande ansikte:

Finns du där om jag behöver dig?

5. Olikfärgade fötter:

Ja så var det, det här med oordningen igen då!

6. En ängel och en bänk:

Någon beskyddar mig, ser till att jag håller mig frisk.

7. En fågel:

Frihet, att få flyga iväg.

8. Det hänger tvätt på tork:

All denna städning, det är slut med det nu (tror jag)

7. Ett hjärta + en person:

Det är jag som måste försöka ha ett gott hjärta, ta hand om alla. Handskarna behövs för att orka lyfta alla och skorna behövs för att jag måste gå vägen åt alla svaga.

8. En gråtande kvinna:

Ja, kanske är det jag, men detta hände faktiskt under en av de inre resorna.

Mina förväntningar. Har de uppfyllts? Ja det tycker jag. Jag känner att detta får mig lugn och sansad. Det får mig i balans.

Hela denna period har varit underbar och jag kommer att ta med mig lärdomen om mig själv för att utveckla mig mer både att måla och skriva. Jag har också lärt mig att lyssna mer på andra men också förstå att jag måste ta hand om mig själv och lära mig att bearbeta det dåliga samvete jag konstant lider av. Kanske jag en dag kan lära mig att man faktiskt får säga nej också att inte behöver säga ja till allting fast man inte vill.

Utvärdering 2.

I detta andra steg av utvärderingen, som genomfördes efter ca en månad, bad vi de enskilda deltagarna reflektera kring 3 olika frågeställningar.

1. Först en ytterligare sammanfattning av hela processen. Hur ser du på dina erfarenheter nu, när det gått en tid och du fått möjlighet att ta del av allt ditt material?
2. Har resorna fått någon konsekvens i vardagen?
3. Form och ram. Hur ser du på de olika inslagen i resorna, såsom:
 - Rösten
 - Orden
 - Musiken
 - Målandet
 - Skrivandet
 - Det faktum att vi inte processat materialet

Här följer K:s reflektioner.

Sammanfattning.

Detta med en inre resa var väldigt omtumlande för mig. Ibland "vandrade" jag långt in i mig själv, ibland fick jag inte den upplevelse jag önskade mig.

Jag kände under ett par resor att jag blev väldigt sårbar. En gång började jag t o m att gråta och det var när jag upplevde en känsla av saknad efter en viss person.

Saker som jag trodde var glömde kom fram igen och jag förstod att jag hade minnen som jag "lagt locket på" och som behöver komma fram.

Att genomföra resan på detta sätt som skedde kändes ibland obekvämt. Då jag hade svårt att ligga direkt på golvet på ett tunt liggunderlag föredrog jag att sitta i en stol istället.

Jag hade önskat mig en annan form av "plats" där jag kunde bli mer bekväm och på så sätt slappna av ännu mer.

Ibland upplevde jag att de andra närvarande i rummet distraherade mig och ibland hörde jag irriterande ljud och knäppningar i rummet. Jag hade svårt att slappna av då. Jag blev ombedd att låta ljuden komma och gå och att jag skulle lägga dem åt sidan, men det hade jag svårt med.

Konsekvenser i vardagen

Jag tycker att jag efter dessa inre resor börjat förstå mig själv lite bättre och varför jag många gånger handlar som jag gör. Samtidigt har jag blivit mer lyhörd för andra människor och förstår att de också har svårigheter i livet. Jag tycker dessutom att jag lyssnar mer på mig själv och inte dömer mig så hårt om det inte blir som jag planerat.

Rösten.

Rösten som talade upplevde jag som ett mantra. Jag berördes bara ibland av den men jag tror att om den inte hade funnits där hade det saknats något.

Orden.

Orden irriterade mig ibland, framförallt var ordet bänk väldigt provocerande för mig då jag aldrig riktigt kunde se någon bänk.

Musiken.

Musiken berörde mig mest och jag beslöt många gånger att bara följa den. Den förde mig långt in i mig själv och öppnade många vägar. Det kändes som den speglade min själ.

Målandet.

Målandet innebar form och färg. Jag fick måla med kriterier vilket gjorde att jag inte riktigt kunde uttrycka mig. Jag saknade vanlig färg och pensel. Jag saknade att få "känna" materialet.

Skrivandet.

Skrivandet var en bra uttrycksform. Orden bara forsade fram under pennans skrivande. Flera gånger upplevde jag att jag inte kunde styra tankens kraft och att orden bara kom. Det jag skrev var inte alltid relaterat till det jag upplevde i den resan.

Process.

Det hade för mig personligen varit givande att ha en fördjupning kring målandet och skrivandet. Nödvändigtvis inte i samband med de inre resorna.

Avslutningsvis

Sist kommer här en sammanställning av det samtal vi förde med ytterligare 3 deltagare om upplevelserna och erfarenheterna kring dessa "Inre resor". Samtalet var en del av utvärdering nummer 2.

Inledningsrunda:

A:

– *Känn bra! Det här är sista gången... känns bra få avsluta.*

B:

– *Yrvaken! Sov i det längsta... känns bra! Påverkad av det som hände i går...C dog (en flyktigt bekant till B)... han var som en hemlig kärlek.*

C:

– *Sovit middag! Känner mig öppen... inga speciella tankar*

1. Var och en berättar om upplevelserna genom resorna, en egen sammanfattning

A:

– *Hade inte förväntat mig att bli så avslappnad och skönt trött... det är så mycket i vardagen, svårt att slappna av. Jag gillar att måla bilder i den sinnesstämningen... och få reflektera.*

B:

– *Hade inga förväntningar... blev positivt, liksom för A (en annan deltagare i gruppen)... blev så VÄLDIGT avslappnad... tung i kroppen... flög iväg. Jag har haft en tydlig längtan efter att känna avslappning... trygghet. Jag har svårt att släppa taget... jag har en människa jag sörjer... har sörjt länge... behöver klippa bandet.*

C:

– *Jaa... det har handlat mycket om många olika saker... efteråt har jag sett att det hänger ihop... har inte sett det från gång till gång. Det har handlat mycket om mig och mitt förhållningssätt i världen... mina egna gränser.*

2. Har resorna fått någon konsekvens i vardagen?

C:

– *Jag tror jag har stoppat relationen till människor som suger energi. Svårt att sätta fingret hur... mediterandet har påverkat... att gå med i en grupp som den här... att ta beslut... att öppna upp för förändring. Meditationen påskyndar processen.*

B:

– *Intressant med det du säger... hålla med "att öppna upp för förändring"... vet inte... men det har med det att göra... Har känt mig lugnare, har fått en oas... tanka bilen! Jag har blivit*

lugnare... hög blandat med låg... fåt stanna upp, gå in i sig själv... har haft en lägre ångestnivå.

A:

– En konsekvens ser jag... lätt att vända på dygnet när jag går hemma... jag har blivit mer pigg!

3. Form och ram:

- Rösten

B:

– Lugnet i rösten... stabilitet... känslan av att det är en lugn, stabil person... det upplevde jag.

A:

– Upplevde också lugn... du har en mörk röst... lite skrovlig... orden är inte viktiga, utan hur du använder rösten... givande att lyssna... rösten lugnande i sig.

C:

– Jag lyssnar ofta på rösten mer än innehållet... tänker inte på det så detaljerat.

- Orden

B:

– Hade svårt med bänken... gjorde om den till en korg som hängde i ett rep... rakt upp i himlen. Du lämnade mycket öppet. Bra! Det blev inte för styrt... blev glad för min korg. Lite trotsigt! Han pratade om sin bänk, men jag hade min korg... gick min egen väg! Kände bra.. är annars så lydig i vardagen...!

A:

– Blev också trotsig med bänken! Första gången försökte jag tänka... hittade sen min egen väg... svävade fritt i luften... i ingenting... med osynliga vingar... i mig själv! Åkte runt i luften... in i trädet... lövverket kom mot mig... blev ett förstoringsglas. Kärlek och omsorg om sig själv väckte andra känslor... andra färger. Jag började lyssna mer på orden efter det.

C:

– Olika från gång till gång... vet inte... ibland följer jag dem mer detaljerat... ibland är jag någon helt annan stans... Bänken har jag sett olika varje gång, men samma plats! I början var den fastkedjad... jag renoverade den... den har varierat i utseende. Kom sen tillbaka till hur den såg ut från början. Jag blev irriterad när man skulle "se över allt"... "lägg märke till omgivningen"... En gång gick jag in i trädet... det handlade om att jag var trött på andra.

- Musiken

C:

– Har det varit musik? Den har funnits... stör den inte är det positivt... den passade in.

A:

– Musiken var viktig! En gång va musiken inte där... det blev halvt! Om jag kunde spela piano skulle jag spela som Mats. I en meditation stod jag vid ett vattenfall... ville kasta mig ut... explodera mot solen. Jag upplevde sorgsenhet på något glatt sätt... låta klangerna klinga ut... sedan nästa.

C:

– Jag hörde musiken starkt... en bra hjälp att sväva in i det meditativa. Jag gillar det--- utom I gång... "va ettrig han är... stackars piano", tänkte jag. Svårt att koppla bort

- Målandet och skrivandet

A:

– *Inte förtjust i att skriva... vill måla! Ibland får jag idéer på en gång... ibland måste jag leta...*

C:

– *Olika! Ibland bra... ibland inte... ibland det ena, ibland det andra. Roligt efteråt! Se mönster.*

B:

– *Som Malin! Ibland det ena, ibland det andra. Orden är lättare än målandet.*

- Det faktum att vi inte processat materialet

B:

– *Skönt att bara delge. Integritet!*

C:

– *Håller med!*

A:

– *Ibland har jag känt mig rädd... ingen respons! Tystnaden gjorde mig osäker! Rädslan har suttit i hela tiden... hade en tanke innan: "o nej, nu är det min tur..."*

Detta med en inre resa var väldigt omtumlande för mig. Ibland "vandrade" jag långt in i mig själv, ibland fick jag

inte den upplevelse jag önskade mig.

Jag kände under ett par resor att jag blev väldigt sårbar. En gång började jag t o m att gråta och det var när jag upplevde

en känsla av saknad efter en viss person.

Saker som jag trodde var glömde kom fram igen och jag förstod att jag hade minnen som jag "lagt locket på" och som behöver komma fram.

Att genomföra resan på detta sätt som skedde kändes ibland obekvämt. Då jag hade svårt att ligga direkt på golvet på

ett tunt liggunderlag föredrog jag att sitta i en stol istället.

Jag hade önskat mig en annan form av "plats" där jag kunde bli mer bekväm och på så sätt slappna av ännu mer.

Ibland upplevde jag att de andra närvarande i rummet distraherade mig och ibland hörde jag irriterande ljud och knäppningar

i rummet. Jag hade svårt att slappna av då. Jag blev ombedd att låta ljuden komma och gå och att jag skulle lägga dem

åt sidan, men det hade jag svårt med.

Konsekvens.

Jag tycker att jag efter dessa inre resor börjat förstå mig själv lite bättre och varför jag många gånger handlar som jag gör.

Samtidigt har jag blivit mer lyhörd för andra människor och förstår att de också har svårigheter i livet.

Jag tycker dessutom att jag lyssnar mer på mig själv och inte dömer mig så hårt om det inte blir som jag planerat.

Rösten.

Rösten som talade upplevde jag som ett mantra. Jag berördes bara ibland av den men jag tror

att om den inte hade funnits
där hade det saknats något.

Orden.

Orden irriterade mig ibland, framförallt var ordet bänk väldigt provocerande för mig då jag aldrig riktigt kunde se någon bänk.

Musiken.

Musiken berörde mig mest och jag beslöt många gånger att bara följa den. Den förde mig långt in i mig själv och öppnade många vägar. Det kändes som den speglade min själ.

Målandet.

Målandet innebar form och färg. Jag fick måla med krita vilket gjorde att jag inte riktigt kunde uttrycka mig.
Jag saknade vanlig färg och pensel. Jag saknade att få "känna" materialet.

Skrivandet.

Skrivandet var en bra uttrycksform. Orden bara forsade fram under pennans skrivande. Flera gånger upplevde jag att jag inte kunde styra tankens kraft och att orden bara kom. Det jag skrev var inte alltid relaterat till det jag upplevde i den resan.

Process.

Det hade för mig personligen varit givande att ha en fördjupning kring målandet och skrivandet. Nödvändigtvis inte i samband med de inre resorna.

SKAPA BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

8

Musikens roll

Mats Stenlund

Kort om innehållet

Mats berättar om hur vi i SKAPA på olika sätt och i våra olika sammanhang som utbildningstillfällen, gudstjänster, kurser med mera använt oss av musik. Mats reflekterar över musikens betydelse och dess möjligheter som ett redskap för kommunikation.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Improvisation - möte - samspel **Delrapport från Projektet SKAPA**

1. Inledning

För några år sedan spelade jag på en begravning. Precis innan begravningen skulle börja satt jag i koret, längst fram i kyrkan (oftast är jag på läktaren och spelar orgel när det är begravning, men denna gång hade de anhöriga önskat "Bridge over trouble water" som ingångsmusik och gärna på piano). Som vanligt infann sig en känsla av nervositet tillsammans med en tydlig fokusering och koncentration. Trots alla års erfarenhet finns alltid en spänning inför varje musicerande och det handlar bland annat grundläggande behov, tänker jag. Behovet av att bli mottagen, att jag ska och min musik ska bli mottagen, få fylla en viktig funktion, ge tröst, vila och närvaro i denna så speciella stund.

Från kyrkorummet kände jag tydligt den speciella atmosfären av återhållen sorg och gråt. Det låg något spänt i luften, som om ingen riktigt vågade andas, utan bara ytterst ytligt och ljudlöst lät ett minimum av luft passera ner i kroppen. En stillhet utan lugn.

Klockorna har ringt klart, jag lägger fingrarna på tangenterna. Jag har bestämt tonarten och formen, men inte hur innehållet ska formas i detalj. Någon sekunds tystnad efter den sista klockklangen, sedan sjunker fingrarna ner på tangenterna. En Eb-dur klang i ett ljust läge. Reaktionen är omedelbar, överraskande men samtidigt även bekant och kommer från 2 håll samtidigt. Utifrån församlingen kommer en våg, en respons, en utandning. Det är som att tonerna frigjort kropparna att återigen andas! I och med andningen kommer också ljuden, sorgen och gråten befrias.

Inifrån mig kommer en vibration, omöjlig att härröra huruvida den har sin startpunkt i hudens kontakt med tangenterna eller väller upp från kroppen innersta djup. Den ger stickningar, vibrationer genom ryggraden, sprider värme, den skänker en känsla av lust, lugn och trygghet. Samtidigt den obändiga känslan av styrka, att ha både makt och kontroll och att i detta fall få bruka det i möte med dessa människor och detta rum.

Vilken av dessa båda kroppsliga reaktioner som kommer först vet jag inte och det är oväsentligt. Tydligt är dock samspelet, att båda dessa reaktioner är varandras förutsättning, att allt detta växer fram i samspel, i ett ögonblick som är lika svårfångat som det är helt avgörande.

Musik berör oss människor på ett särskilt sätt och kanske är det den konstform vi omger oss mest med i vardagliga sammanhang. Vi har musik i bakgrunden när vi arbetar, vi lyssnar när vi kör bil, musiken finns i våra sociala sammanhang. Genom musiken blir jag berörd och jag kan på samma sätt beröra andra med den. Den påverkan musiken har på oss människor är påtaglig. Musiken är kommunicerande, både inåt den egna individen såväl som utåt i samspel med min omvärld.

Under projektet med skapa har det funnits ett utrymme att fördjupa förståelsen kring musikens möjligheter. Detta i relation till den enskilde individen såväl som en hel grupp. Inom ramen för Skapa har också vi haft utrymmet att experimentera - leka - med nya former för användandet av musiken i såväl gudstjänstsammanhang, konserter, pedagogiskt och socialt arbete.

Här har jag valt att dela in musicerandet i projektet SKAPA i 3 olika områden:

Det egna musicerandet - där jag själv har varit musiker. Detta område har i huvudsak rört improvisation, men även noterad musik och trots att jag i dessa fall varit ensam musiker, finns det tydligt en känsla av samspel i detta område. Ett samspel med så väl andra människor, lyssnare, som rummet, texter och sammanhanget.

Musicerandet med kollegor - där jag samspelat med mina medarbetare, främst Per Apelmo.

Musicerande i grupp - främst skaparsöndagarna där vi arbetat fram former för musikalisk improvisation i grupp, där målet varit delaktighet oavsett om det funnits förkunskaper eller ej vad gäller sång och spel.

Först vill jag dock närma mig musiken som fenomen, ge en översikt.

2. Om musik

2:1 Musik - ljud?

Arbetet med SKAPA har innefattat musik, men även ljud. Vi har inte nämnvärt gått in för att definiera skillnaden mellan dessa begrepp, men vi har däremot varit noga att poängtera den enskildes "*konstnärliga frihet*". Det innebär att när jag frambringar ljud med ett instrument, min röst eller på något annat sätt, är det "*min musik*". Jag äger mitt egna musikskapande, det är mitt unika uttryck.

Samtidigt kan det vara av värde att stanna upp vid själva begreppen *musik*, kontra *ljud*.

Termen *ljud* handlar om svängningar hos partiklar och föremål. Svängningarna kan vara regelbundna eller oregelbundna och når oss vi hörselsinnet. Vi omger oss ständigt med ljud, samtidigt uppfattar vi bara en bråkdel av dessa ljud, då vår fysiologiska begränsning gör att vi inte uppfattar ljud med vare sig för långsam eller snabb svängning, eller ljud som är för svaga.

Jan Fagius skriver i "*Hemisfärernas musik*" att vi kan förstå begreppet musik som "*konstnärligt ordnad mängd av toner av (vanligen) olika tonhöjd och klang, ordnad efter rytmiska harmoniska och melodiska lagar*". Musik skulle i så fall kunna ses som en mer ordnad form av ljud och att dessa ljud kan vara såväl toner, puls och rytmer. Dessa var för sig, eller tillsammans.

Samtidigt kan vi inte räkna med en allmängiltig definition som särskiljer begreppen ljud och musik från varandra. Det kommer alltid att finnas en subjektiv aspekt på dessa begrepp vilket innebär att det som klingar som musik i någons öra, kan uppfattas som ett ljud – oljud - hos den andre.

Jag har valt att använda termen musik i huvudsak när jag fortsättningsvis skriver. Detta för att benämningen musik, i enlighet med Jan Fagius formulering ovan, stämmer överens med våra intentioner i projektet. I många fall har vi använt oss av ljud, men vi har alltid satt in ljuden i ett sammanhang, vilket i sin tur ger en tydlig riktning och intention. Vi har i mötet med varandra alltid sökt samspel och former för dessa ljud, alltså skapat musik!

2:2 Musikens grundläggande kvalitéer och förmågor.

Musik är förknippat med en mängd grundläggande behov, både vad gäller att ge uttryck för dessa behov, samt få ett intryck av dem. Det kan exempelvis handla om musikens förmåga att förmedla *trygghet*, *omsorg* eller väcka *glädje*, *ilska*, *nyfikenhet* för att nämna några exempel. Våra första upplevelser av ljud och musik finns redan i moderlivet med hjärtljuden, andningens långsamma puls och andra kroppsljud. Med hjälp av dessa ljud kan upplevelser av både trygghet och omsorg förmedlas till det lilla barnet och den begynnande anknytningen mellan barnet och vårdnadshavaren sker. Allt detta samspel sker på en förspråklig nivå. Margareta Wärja skriver i boken "*Foundation of expressive arts theory*" att dessa aspekter bidrar till musikens kvalitéer när det gäller att kunna bära, hålla oss (sid 171). Det lilla barnet föds sedan in i en värld av relation där både ljuden och musiken finns med från starten. I det nära mötet med vårdnadshavare finns allt från ljudskapandets stigande och fallande tonslingor, jollrets rytmiska lek till vaggvisornas rogivande sång, med mera.

Vi ser alltså att ljud och musik finns med oss från vår allra första tid i livet och att dessa etableras på den förspråkliga nivån, innan symboliseringsförmågan är utvecklad, men då vi ändå har kroppsliga minnen. När vi senare i livet arbetar med musik, kan vi möjligtvis omsätta dessa kroppsliga erfarenheter i ord.

När det gäller mitt improviserande märker jag att jag ofta startar i lyssnandet. Ett lyssnande som fokuserar såväl inåt den egna kroppen som utåt mot dem, eller det, som för stunden samspelar med mig.

Lyssnandet inåt handlar om mina egna kroppsliga reaktioner och känslor. Oro eller förväntan i magtrakten, svettningar i händerna, blossande kinder. Det blir likt resonanssträngarna på en nyckelharpa, dessa som man inte spelar på utan som finns där för att förstärka de klanger som uppstår av stråkens friktion mot spelsträngarna. Utan dessa resonanssträngar blir klangen torr, instängd och död

Lyssnandet utåt gäller i första hand de människor som finns närvarande. Oavsett det handlar om människor som lyssnar eller om det är människor som aktivt deltar i musicerandet är det dessa som kräver störst fokus i lyssnandet utåt. Dock är det långt ifrån de enda att ha fokus på. Lyssnandet utåt gäller också allt övrigt som ger mig sinnesintryck. Det handlar om rummet i sig, ljuset, färger, temperatur, luften, dofter, materiel, resonans, ljud.

Detta lyssnande leder till ett antal beslut, såsom "vilken eller vilka toner ska jag börja spela?", "vilken dynamik?", "vilket tempo?", "vilken kvalité eller grundläggande uttryck väljer jag?" etcetera.

Ofta tar jag ett beslut att utgå från det trygga. Hur det tar sig uttryck i musiken ser olika ut. Det kan till exempel innebära att jag väljer en långsam, repetitiv och tydlig puls. Det kan också innebära att jag börjar i "rena klanger", alltså inte allt för färgade av dissonanser. Däremot är valet mellan dur och moll inte förknippat med denna intention att bygga en grund av trygghet. Däremot väljer jag ofta en ännu mer öppen klang i form av kvinter - ett tvåtonsackord som varken är dur eller moll.

Ibland blir beslutet något helt annat. Exempelvis beslutet att överraska! Att i preludiet till första psalmen, en helt vanlig söndag, väva in en känd schlagermelodi! Att förstärka känslan av glädje och fest på vigseln genom att registrera en otroligt kraftfull klang! Beslutet att överraska har oftast förtecken av ett "givandets glädje", att vilja ge för att få se mottagarens förvånade, men samtidigt glada uttryck!

Ibland märker jag dock att viljan att överraska har en konfrontativ utgångspunkt. En känsla av att vilja "väcka" eller ibland faktiskt en känsla av att vilja provocera, utmana! Min egen

inneboende "rebell" gör sig ibland påmind. Vid ett tillfälle, 20 år sedan, blev jag ombedd att spela på mäsas för MHF (motormännens helnykterhetsförbund). Jag minns hur jag vävde in en dryckesvisa i preludiet till första psalmen... som en uppkäftig protest, en förbjuden utmaning!

Så här i efterhand kan jag se kopplingen till min egen uppväxt i den Västerbottniska frireligiösa myllan där alkohol var otänkbart. Att vara rebell handlar om att göra uppror, protestera, mot det som är den rådande kulturen. Samtidigt har rebellen sällan något alternativ att erbjuda den rådande kulturen. Den slår ofta i blindo. Därför tror jag rebellen kräver en speciell slags omsorg, den behöver bli sedd och omfamnad men samtidigt lära sig se klart!

2:3 Musikens egenskaper och byggstenar

För att mer förstå musikens möjligheter behöver vi några fler viktiga aspekter av musiken. Vi upplever musik med vår perceptionsförmåga och i första hand hörseln, synen och känslan. Hörseln är naturligtvis det första vi tänker på, men faktum är att synintrycket och känslan är minst lika viktigt för upplevelsen.

Via perceptionsförmågan uppfattar vi, reagerar vi på, musiken. Reaktionen kan i sin tur se väldigt olika ut. Känslor väcks, bilder, minnen, kroppsliga reaktioner med mera. I boken "Hemisfärernas musik" beskriver författaren Jan Fagius hur musiken skapar reaktioner i våra äldsta delar i hjärnan, den del som kallas *limbiska systemet*. Den delen av hjärnan är dels centra för känslolivet, men även för inläring och minne.

Musikpsykologen Alf Gabrielsson skriver i "Introduktion till musikpsykologi" att upplevelsen alltid är en kombination av *musiken - människan* och *situationen*. Faktorerna som kan påverka dessa 3 områden är oändliga. Musiken olika karaktärer, individens sinnesstämningar, förväntningar och erfarenheter, rummets utseende, lyssna ensam eller i grupp är några exempel på dessa faktorer.

Musiken har 4 grundläggande byggstenar:

1. Musikens TID – puls och rytm.

På samma sätt som vår kropp har sin puls har även musiken det. Pulsen är starkt förknippad med upplevelser av såväl lugn, vila, stillhet som energi, stress och fokus. Rytm är förknippat med rörelse och själva ordet kan härledas till Grekiskan och kan i sitt ursprung betyda "ordnad rörelse, ordnad tid".

2. Musikens MELODI - Linje, fras, mening.

För att ett antal toner ska uppfattas som en melodi måste det finnas en tydlig relation mellan de enskilda tonerna samt en naturlig andning. Alf Gabrielsson skriver att en melodislinga inte får vara längre än att vi kan hålla den i korttidsminnet för att den tydligt skall uppfattas som en melodislinga, en fras. Det innebär en sammanhängande fras på 4-5 sekunder. Det är för övrigt den tidsrymd som Daniel Stern benämner som "ett ögonblick".

Melodin är en gestalt och för att uppfattas som det behöver den följa *gestaltlagarna*, till exempel:

Närhetslagen - det måste finnas en närhet mellan tonerna i melodin. För stora intervall gör att vi tappar känslan av samhörighet.

Likhetslagen - element som liknar varandra uppfattas mer som en getsalt

Gemensamma rörelsens lag - element som rör sig i samma riktning uppfattas lättare som en helhet.

3. Musikens KLANG och KLANGFÄRG – rum, konsonans, dissonans och karaktäristik. Klang och klangfärg rör en mängd olika aspekter av musiken och hur vi uppfattar den. Dels rör det den rumsliga aspekten, hur vi uppfattar helheten av musiken, hur olika instrument och röster samarbetar, bildar en helhet. En grupp körsångare skapar en helt annan klang än en orkester, ett rockband en annan klang än en stråkkvartett. Vi beskriver upplevelsen av klang i termer i termer av starkt och svagt, mjuk, dov, ljus, mörk, för att nämna några. Den rumsliga aspekten rör naturligtvis också om rummet i sig, hur det svarar på ljudet från instrument och röst. Vi talar om akustik, hur musik klingar olika i exempelvis ett vardagsrum och en kyrka.

Varje instrument och röst har sin unika klangfärg. Rent fysiologiskt skapas den unika klangen hos instrumentet och rösten av de så kallade "övertonerna". Vi kan ta exemplet med en gitarrsträng, ljusa E-strängen. När vi knäpper på den börjar strängen vibrera och vi hör en ton, tonen E. Den ton vi hör har emellertid en mängd övertoner som uppstår när strängen strävar efter att avstanna. Svängningarna delar upp sig i mindre och mindre svängningar och på så sätt bildas fler toner, övertoner. Beroende på hur kraftigt dessa övertoner framträder, vilka av dem som framträder med mera, skapas skillnad mellan olika instrument och ger dessa den unika klangfärgen.

Klang handlar också om relationer i musiken, hur vi uppfattar den. Vi talar exempelvis om "dur" och "moll". Dur och moll klanger kallar vi för konsonanta, "rena". Motsatsen är "dissonanta" klanger. I en dissonant klang ligger 2 toner så nära varandra att dessa skaver mot varandra. Vi uppfattar att de inte passar ihop. I musikspråk talar vi om att "upplösa den dissonanta klangen", det vill säga att vi låter en av de 2 närliggande tonerna upplösas, flytta sig ett steg på skalan i riktning från den andra tonern. På så sätt upphör dissonansen.

3. Improvisation

3:1 Improvisation – grundläggande tankar

Att improvisera är något vi alla kan! Improvisation rör inte bara musik, utan är något vi gör dagligen i många sammanhang. Exempelvis vardagligt prat! Vi har sällan bestämt i förväg vad vi ska säga, det är något som växer fram spontant och i samklang med den vi talar med. Improvisation är nära förknippat med lek. Leken är oerhört central för människans utveckling då vi genom den utforskar både oss själva och vår omvärld och samspelet däremellan. När vi leker får vi möjlighet att prova nya roller, eller förbereda oss för en kommande framtid. Jag vet inte än "hur man gör", men genom samspelet i leken kan jag lära mig! Jag ökar min kompetens!

Fantasin är en viktig del av leken och i och med det även centralt för kreativiteten. Vi vet sällan vad som väntar i leken utan mycket uppstår i stunden, i samspel med den inre världen och de människor jag leker med. Leken öppnar också upp för möjligheter att bearbeta sådant jag varit med om.

Leken har alltid ett mått av ram och struktur och dessa går inte att bryta mot utan att leken förstörs.

Improvisationen får alltid en speciell närvaro över sig, jämfört med att spela ett noterat stycke musik. I den noterade musiken blir notbilden min utgångspunkt. Går jag utanför den blir det fel. Det noterade stycket förutsätter att jag läser in det, att jag övar, att jag kan tolka det som noterats. Jag går in ett tydligt samspel mellan mig själv, noterna, instrumentet och övrigt runt omkring - lyssnare, rum, sammanhang etcetera.

I improvisationen blir samspelet med en part mindre, inga noter. Även om inte notbilden finns där, utgår alltid improvisationen från ett på förhand givet materiel. Det kan handla om att improvisera över en psalm eller annat tema, en improvisation i en speciell form. I vårt sammanhang av projektet Skapa har ofta det givna materialet varit en bild, ord, en rörelse eller en grupp i process.

Oavsett vad jag utgår ifrån när det gäller en improvisation krävs av mig att jag hela tiden lyssnar in det som sker och sätter det i relation till min tidigare erfarenhet. Vad är det jag hör? Är det något som överraskar? Vad låter det "som"? Vilka steg tar jag utifrån det jag hör? Jag behöver hela tiden hålla i minnet det jag hör, samtidigt som jag behöver ta ansvar för det som kommer.

Ett tema som växer fram vill jag gärna återkomma till, dels för att utveckla det, men framför allt för att få en tydlig form. Ett tema som inleder en improvisation plockar jag gärna upp igen, mot slutet av "stycket", exempelvis.

Improvisationen kräver således andra saker av mig som musiker än vad den noterade musiken gör och blir till stor del en fråga om struktur, sammanhang, spontanitet och om en aktiv medvetenhet i det egna skapandet vad gäller att ta beslut. Eller som Stephen Nachmanovitch skriver i sin bok "Spela fritt": *Improvisation är en balans mellan struktur och spontanitet, mellan disciplin och frihet*

Den musik som växer fram i min improvisation tar sitt material till stor del från mina minnen. Både medvetna och omedvetna. Det blir en "flod av minnen, fragment, känslor, dofter, ilskor, gamla kärklekar och fantasier" som Stephen skriver i boken "spela fritt", men han är också tydlig med att det bortom dessa minnen finns ett råmaterial, en livsström. Många kulturer har olika namn för denna ursprungliga källa av flöde: *Chi* i Kina, *Ki* i Japan, *Kundalini* i Indien. I vår tradition skulle man kunna säga Gudskraften, helt enkelt. I vardagslag talar vi om *entusiasm*, vilket betyder "vara fylld av *Theos*" alltså vara fylld av Gud!

3:2 Struktur och disciplin

Här ligger bland annat den faktiska kunskapen om musik, att jag har färdigheter att kunna frambringa toner, att jag vet former, genrer och olika stilar. Alla kunskaper om ackord, harmonilära och funktionsanalys ger mig förutsättningar att välja. Här ligger årtal av övning och här finns kunskap om hur musik byggs upp. Utan form blir musiken ett kaos.

Här ligger också viljan och förutsättningarna att nyttja de erfarenheter jag har. Möjligheterna i musiken är enorma, varje ton, varje fras öppnar för oändliga möjligheter vad gäller att låta den växa vidare, utvecklas. Det beslut jag tar, medvetet eller omedvetet, bygger på alla mina tidigare erfarenheter.

Här ligger också den inre redaktören, den som strävar efter att skärpa och utveckla uttrycket. Det handlar om ett ständigt provande och sökande efter kvalitet. Kvalitet handlar i det här fallet inte om värdering, utan snarare en skärpa i samspelet med sig själv. Vad är det jag hör?

Vad berättar min musik? Hur står det jag hör i relation till det jag vill uttrycka? Sådana frågor och många fler, hjälper mig att skärpa uttrycket.

3:3 Sammanhang

I musicerandet finns en del tydliga och starkt påverkande aspekter som rör sammanhang. Dessa har ofta stort inflytande på hur improvisationen utformas. Några av dessa är:

Det fysiska rummet.

Rummets utformande sätter prägel redan *innan* musiken börjar. Olika aspekter på rummets innehåll och utseende spelar in, såsom höjd, djup, färgsättning, materiel, ljus, dofter, inredning med mera. Samtidigt är rummet något jag spelar *med*. Rummets klang, dess akustik, kan både underlätta och försvåra improviserandet. En kyrkolokal ger helt andra förutsättningar än den lokala puben.

Det sociala rummet.

Vilka människor är med mig i rummet? Både som åhörare och eventuella medmusikanter. Hur är relationerna oss emellan, dem emellan? En mängd känslomässiga aspekter spelar in här. I vilken mån känner vi varandra eller inte? Känner jag mig trygg? Bedömd av andra? Det finns ingen självklarhet hur dessa sociala aspekter spelar in på det egna musicerandet och de känslomässiga aspekterna kan både stjälpas och hjälpa. Känslan av nervositet, eller upplevelsen av att bli bedömd, kan i ett sammanhang hindra mig att ”spela fritt” medan det i ett annat sammanhang skärper närvaron.

Formella aspekter

Varje sammanhang har en hel del formella aspekter, eller kontrakt. Spelar jag på en begravning finns alldeles speciella förutsättningar och förväntningar, mer eller mindre uttalade. Dessa formella aspekter är ibland tydligt formulerade. En vigsel följer en viss ordning, en begravning likaså. Samtidigt finns mer informella aspekter, såsom kultur, tradition, vanor och ovanor.

Utrustning

Självklart är utrustningen central. Ett rum med en välstämd flygel ger helt andra förutsättningar än ett ostämt gammalt piano.

Kontexten

Då mycket av mitt improviserande sker i kyrkan, vill jag lyfta fram den speciella kontext som finns där. Varje söndag eller högtid har sitt eget tema utifrån givna bibeltexter och kyrkans tradition. Dessa texter är ett levande materiel på så vis att de alltid måste sättas in i det rådande sammanhanget, de *kontextualiseras*. Musiken roll och det egna improviserandet fyller en viktig funktion genom förmågan att gestalta det aktuella temat. Denna gestaltning sker i dialog med kyrkans tradition, den lokala förankringen samt alla personliga aspekter som kan finnas både hos mig som enskild individ, samt övriga gudstjänstbesökare.

3:4 Spontanitet och frihet – en aktiv medvetenhet.

Spontaniteten och friheten handlar om ett överlämnande. Att jag med mina kunskaper och erfarenheter ger mig ut i ett landskap som till stor del är okänt.

För att kunna spela behövs en teknik, jag behöver träna upp mina fingrar i koordination. För improviserandet behövs en frihet från tekniken. Jag övar upp min teknik tills den blir omedveten. Samma fenomen som när jag cyklar.

Steven Nachmanovitch talar i boken om "kapitulation" (sid 136), att jag måste avstå från delar av min kontroll, att hämta musiken "direkt från förmedvetna djup inom och bortom mig själv". Utmaningen ligger i att även kapitulera inför eventuella blockeringar, att spela *med* dessa inte *mot*!

Jag minns ett tillfälle när jag skulle improvisera ett stycke musik i samband med en avslutning av en utbildningsdag. Väl vid pianot blev det stopp och tyst! Kanske hade detta sin förklaring bakåt under dagen. det hade varit en intensiv dag med många goda möten och samtal Det var kanske helt enkelt överfullt!

Jag kände den inre pressen, att det måste bli någonting! Samtidigt fanns detta hinder, denna blockering, huvudet var tomt, fingrarna blev stela. Det fanns nästan inga toner kvar! jag, möjligen 1 ton...Jag gick på den känslan, skapade ett stycke med endast 1 ton! Denna ton fick växla i styrka och hastighet. Efteråt kände jag mig väldigt tillfredsställd. det blev helt rätt! Responsen från några av deltagarna vittnade om det också.

Boken talar om en "aktiv intuition" (sid 45). Intuitionen i sig handlar om kommunikation i och genom alla mina sinnen där jag på så sätt kan ställa mig i förbindelse med den samlade livserfarenheten. Intuition handlar också om kommunikationen med den andre, den eller det jag möter. Intuitionen är på så sätt *intermodal*, då sinnena samarbetar i detta arbete som både är finkänsligt och samtidigt rör hela den mänskliga varelsen.

Överlämnandet i musiken blir alltså en möjlighet att utveckla denna intuitiva sida av mig. Intuitionen skapar ett direkt samspel med mig och min omgivning i ett direkt "nu", där skärpan och närvaron är total samtidigt som jag "försvinner". Detta kan jämföras med det vi i dagligt tal kallar "flow" eller det Martin Buber talar om i termer av ett *äka möte*!

4. Improvisationens filosofi

4:1 Att träda i relation - Att bli till i mötet med den andre.

Martin Buber anses av många som en av de stora filosoferna under 1900-talet. Han var professor i [religionsvetenskap](#) och [socialfilosofi](#), först i Tyskland och sedan i Israel/Palestina. Martin Buber betonar att det är i *mötet* vi blir till som människor och han kallar sin grundhållning till människan för en *relationistisk filosofi*.

Grunden för Bubers filosofi är tanken om världen som "tvåfaldig i sin hållning". Det finns inget "jag" utan att det också finns ett "du", det finns inget "gott" utan "ont" etcetera. Vi kan inte tala om det ena utan det andra. Båda delar är beroende av varandra i ett ömsesidigt bekräftande av varandra som unika. I det autentiska mötet är inte "du" ett objekt som jag erfar, utan tvärtom så är "du" ett subjekt som deltar i skapandet av mitt "jag". Därför talar Buber aldrig om enbart "jag", utan alltid i ordpar:

Jag - Du eller *Jag - Det*.

Begreppet *Jag - Du* handlar om den direkta erfarenheten, om närvaro, att träda in i relationen med sitt vardande utan reflektion, betraktande eller analyserande. Detta kan jag göra i mötet med annan människa såväl som djur, saker, ting, konstnärliga upplevelser etc.

Begreppet *Jag - Det* blir det motsatta, där jag erfar den andre. Jag *iakttar, tänker på, känner för, använder, granskar, pratar om, bedömer* osv. Detta händer inom mig, som en del av min subjektiva värld. . "Detet är den individuella erfarenhetens värld", skriver Jonas Aspelin i

boken "Den mellanmännsliga vägen, Martin Bubers relationsfilosofi som pedagogisk vägvisning" (sidan 44).

Buber är noga med att påpeka att båda dessa olika förhållningssätt behövs. En skillnad mellan dessa är dock att vi inte klarar av att finnas för länge i den direkta erfarenheten av "jag – du". Den fullständiga närvaron det innebär att vara i *Jag-Du* mötet kräver allt för mycket av oss. Samtidigt har de flesta av os lättare att vara i *Jag-Det* relaterandet, då den formen om möjligt utmanar oss mindre.

"För människan finns alltid en möjlighet att träda i relation till sin omvärld. Det som krävs är som sagt en vilja att hänvända sig till medmänniskan och ta in henne just sådan hon är men detta är något som kostar på eftersom det är mer riskfyllt och krävande att relatera sig själv till ett Du än till ett Det" (Martin Buber, svensk övers. 2006)

En balans mellan båda dessa förhållningssätt är något att eftersträva.

Att våga överlämna mig i mötet, vara i en "*Jag-Du relation*" med musiken, oavsett om den är i mötet med mig själv eller en annan musiker, är lika utmanande och sårbar som den också blir en berikande upplevelse. Framför allt är den en förutsättning för den fria improvisationen, både i ensamhet och i mötet med andra musiker.

4:2 Estetisk respons och estetik

Öppenheten för den egna intuitionen är således en viktig del i improvisationen och i ligger nära det vi i sammanhang av uttryckande konst kallar "*estetisk respons*". Enkelt uttryckt handlar det om den respons vi alla ger i mötet med vår omvärld.

För att närma oss begreppet börjar vi med ordet "estetik"

Estetik

Själva begreppet brukar definieras som *vetenskapen om det sköna*. Ordet skön kan dock bli begränsande i sammanhanget då det ordet ofta står för en ensidigt värderande innebörd. Något som är skönt står då i motsats till något som upplevs som *oskönt, fult* eller *frånstötande*, men även det fula och frånstötande ryms inom begreppet estetik.

Ordet estetik har sin grund från Grekiskans *aisthesis*, vilket ungefär betyder *varseblivning, sinnlig uppfattning, förnimmelse*. Ordet återfinns också i det grekiska ordet "*att ta in*" eller "*andas*". Här får vi en innebörd som handlar om vårt förhållningssätt till omvärlden, att vi tar in den, närmar oss den, med våra sinnen. Vi "*tar in*", "*andas in*", vår omvärld och låter den ge respons i oss med hjälp av våra sinnen. För att fullt ut greppa den Grekiska innebörden måste vi förstå att Grekerna såg hjärtat som känslornas centrum. Alltså innebär det att Estetik handlar om att ta in vår omvärld och låta den beröra hjärtat. Då får vi en förståelse av begreppet estetik som blir större än att enbart röra det sköna, det blir mer en upplevelse av autenticitet - äkthet. Den äktheten rymmer alla känslor och kan både vara såväl utmanande som bekräftande!

I vardagslag talar vi om vissa upplevelser som "går rakt in i hjärtat", vi blir berörda på ett särskilt sätt. Det sättet att bli berörd handlar om en upplevelse och inte en bedömning av det vi upplever. Den estetiska upplevelsen engagerar våra sinnen, väcker känslor och kan frigöra

vår föreställningskraft. På så sätt kan den bli en kraftkälla, både vad gäller livet i allmänhet men även specifikt i sammanhang där livet på olika sätt utmanar mig.

Estetisk respons

En estetisk respons blir enkelt uttryckt den respons jag får på en estetisk upplevelse. Även här har vi detta fenomen i vardagen, då vi kan beskriva starka upplevelser i termer av att bli *rörd till tårar, kårar efter ryggraden, något tog andan ur mig*. Estetisk respons blir alltså en kommunikation mellan mig och det jag upplever.

I traditionen av uttryckande konst låter vi ibland den estetiska responsen få ett fysiskt uttryck. I mötet med en annan människas skapande kan jag låta min egna estetiska upplevelse få ett fysiskt uttryck i form av en bild, musik, rörelse, dikt eller dylikt. På så sätt blir det ett ömsesidigt delande av erfarenheter vilket breddar och fördjupar upplevelsen för båda parter.

4:3 Själ

Så här långt gånget i resonemanget kring musiken och dess olika aspekter vill jag lyfta in ytterligare ett begrepp, *själen*! Själva begreppet finns både i psykologin, filosofin samt olika religiösa traditioner och får i dessa sammanhang delvis olika innebörd. I psykologin och filosofin är ordet liktydigt med psyke och är ett sammanfattande begrepp som rör individens totala medvetande och innefattar ord som tankar, beteenden, emotioner, vilja, minne fantasi med mera. I religioner ses ofta själen som en andlig natur, skilt från kroppen och den materiella världen.

Aristoteles talade om själen som "*varje tings och varelses unika form som den kommer till uttryck*" (Stoknes, föreläsning 2006). Med den definitionen blir själen det som skiljer oss åt, det som gör oss unika som både varelser men även som ting. Det handlar om att vara, eller bli, "*besjälad*". Själens hänger således intimt ihop med vår förmåga att uttrycka oss, själen blir immanent -här och nu, sensitiv och konkret. Ju närmare vi kommer det egna uttrycket, ju närmare kommer vi vår själ. Skulle vi, tvärtom, mista vår uttrycksförmåga, mister vi även själen. Därmed blir också själen något som i huvudsak hör ytan till och i mindre utsträckning det vi kallar "djup

En annan aspekt av begreppet som Stoknes lyfter fram är att "*själen fördjupar händelser till erfarenheter*" (Stoknes 2006). Den unika form och uttryck vi alla har står i direkt relation till den levda erfarenheten. Därmed finns en tidsaspekt som ständigt påverkar själen där erfarenhet läggs till erfarenhet i en ständigt pågående livsväv.

Vissa erfarenheter påverkar vår själ mer än andra. Stoknes talar om att "*själen står alltid i relation till underjorden, till döden*" (Stoknes, 2006). Det handlar om våra möten med skuggsidan av tillvaron, att de som på något sätt mött lidande, död eller annan form av utsatthet och arbetat med den, utstrålar något extra. Alla har vi, mer eller mindre, personliga erfarenheter av detta från vår vardag, vare sig det gäller mötet med de egna livserfarenheterna, eller i mötet med andra människor.

På senare tid har jag ofta haft bilden av nyckelharpan när jag tänker på mitt sätt att relatera till min omvärld i allmänhet och till det egna musicerandet i synnerhet. Det unika med nyckelharpan är att den har 16 strängar. 4 av dessa är till för att spela på. De övriga 12 är enbart det man kallar för "Resonanssträngar". De spelas inte på utan vibrerar av sig självt när man spelar på de 4 spelsträngarna! Fenomenet kallas "självsvängning".

Resonanssträngarna är 12 stycken, lika många som det finns toner i vårt notsystem, en så kallad kromatisk skala. Oavsett vilken ton jag än spelar finns en motsvarande resonanssträng. Varje sträng reagerar enbart på dess motsvarande ton. Spelar jag tonen "G" på spelsträngen kommer resonanssträngen "G" att börja svänga med inom loppet av en millisekund! Enda kravet är att instrumentet är välstämt. Resonanssträngarna måste ha exakt samma stämning som de enskilda tonerna på spelsträngarna, annars skapas inte dessa "självsvängningar". Känsligheten är ytterst fin! Det är resonanssträngarna som skapar den karaktäristiska klangen hos nyckelharpan och utan dessa skulle klangen vara torr, fattig och själlös.

För mig blir det en lika vacker som tydlig bild av hur improviserandet och samspelet ser ut i den bästa av stunder.

Improvisation - samspelet med Per Apelmo

Improvisationerna och samspelet med min kollega Per Apelmo behöver ett eget avsnitt i denna rapportdel. Allt det jag hittills skrivit om musik och improvisation rymms inom vårt möte och gemensamma musicerande. Dock finns ett par speciella förutsättningar och parametrar i vårt möte som jag vill lyfta fram.

Tiden

Min uppfattning och erfarenhet i musiksammanhang är den att det sällan är några långa relationer. Genom åren har jag mött en enorm mängd musiker som jag träffat, spelat med en kortare eller längre tid, för att sedan skiljas åt. Några relationer har jag återvänt till, medan andra har blivit tillfälliga förbindelser. Relationer i allmänhet skiljer sig inte mycket från relationer i musikaliska sammanhang, tänker jag. Enkelt uttryckt söker jag å ena sidan ständigt nya upplevelser. Jag vill få överraskningar, bli bekräftad, känna förälskelse! Å andra sidan söker jag tryggheten, jag vill känna kontinuiteten, tillhörigheten.

Min upplevelse av relationer i musik ligger närmre den första aspekten. Jag har många fler tillfälliga, kortvariga, relationer, än jag har långvariga. Jag tror inte jag är unik. Även om musikvärlden är fylld av duos, rockband, stråkkvartetter som spelat tillsammans under årtal är den musikaliska relationen sällan något vardagligt. Naturligtvis har jag erfarenhet av att musicera med en och samma kör under årtal, jag har mött samma sångare under många konserter, men dessa erfarenheter till antalet färre än de möten som varit "engångshändelser". Trots undantag som "Rolling Stones" så är musikvärlden en ständig jakt på nya relationer.

Mötet med Per har därför något unikt över sig, för min del. Inte bara det att vi intensivt musicerat under många år, vi har periodvis gjort det under vardagliga former. Alltså relaterat till varandra i vardagssammanhang genom musiken.

I de flesta sammanhang planeras repetitioner in. Jag möter mina musikaliska vänner och kollegor på särskilda dagar och tider. Det ger en rytm där jag vid en viss tidpunkt "träder in i musiken" för att sedan "träda ut". Musiken lever däremellan sitt egna liv inombords.

Att mer ostrukturerat mötas 5 - 10 gånger i veckan ger en helt annan ram och därmed andra möjligheter och utmaningar i musiken.

Den långvariga relationen har sina fördelar. Inte minst det faktum att man lär känna varandra väl, man bygger upp en intuitiv kunskap om den andre genom årtal av gemensamma erfarenheter. Man "vet" ibland vad den andre kommer att göra, vilka toner och slingor som "brukar" dyka upp. Det finns en trygghet i samspelet där man känner in varandra och kan på så sätt lät turas om att växla i roller. Det finns en gemensam bank av erfarenheter som gör att repetition inte är nödvändig. Flexibiliteten blir stor!

Den långvariga relationen utmanar också. Förutsägbarheten kan bli något tråkigt, spänningen i musiken - och relationen - upphör då. Skärpan försvinner och känslan av slentrian infinner sig.

Att kombinera behovet av trygghet med behovet av spänning är något för varje relation att arbeta på.

Makt - kontroll - beroende - sårbarhet

Ester Perell skriver i sin bok "Vill ha dig", en bok om långvariga relationer, att det finns 4 grundläggande områden som individen och paret behöver medvetandegöra för att underlätta relationen. Det handlar om *makt, kontroll, beroende* och *sårbarhet*. Jag tycker dessa områden är viktig att lyfta fram i improvisationerna med Per. I och med vårt långa samarbete samt den öppenhet och nyfikenhet vi båda haft inför det har det inneburit ett lärande om mig själv, men om musikaliskt samarbete i allmänhet.

Maktaspekten är tydlig. Vem leder och vem följer? Vem tar initiativ till avslut? Jag har tydliga minnen från våra improvisationer där vi hamnat i maktkamp. Inte allvarligare än att vi kunnat leka med det (som om inte leken skulle vara allvarlig...). I egenskap av att ha mer utbildning i musik har jag funnit att jag haft ett stort behov av att ta leda, styra upp improvisationen. Jag tror det tog ett år av samarbete innan jag började fundera kring den aspekten, att jag helst tog makten. Det blev en utmaning för mig att medvetet backa undan, inte ta initiativet.

Grunden för att handskas med makten är den vanliga *turtagningen*. Mer och mer har jag upplevt att vi omedvetet ofta turas om när det gäller att inleda en improvisation. Dock är avslutningarna på improvisationerna svårare att analysera på detta sätt. Jag har ingen annan känsla kring dessa att de uteslutande sker i samförstånd, uppstår i mötet mellan oss, helt naturligt.

Intressant är dessa upplevelser av att en hel improvisation uppstår och genomförs utan att någon av oss tydligt tagit initiativ. Det är som att hela musikstycket uppstår av sig självt! Dessa upplevelser ligger helt i linje Bubers tankar om "*Du-mötet*".

Jag har redan skrivit om mötets avgörande betydelse för oss människor, att mötet är avgörande vad gäller upplevelsen att finnas till, att växa som individ. I de nära relationerna finns en unik möjlighet till detta, vilken i sin tur öppnar upp för sårbarheten. Det musikaliska, kreativa fältet är inget undantag. Det finns alltid en risk i det musikaliska mötet i allmänhet och i den fria improvisationen i synnerhet. Många gånger har jag upplevt att "det inte fungerat", att "mina toner enbart skaver", att "vi inte möts utan enbart konkurrerar". Återigen är styrkan att ge dessa upplevelser utrymme och på så sätt ta vara på den unika möjligheten till djupare självkänedom.

Den ickeverbala kommunikationen

Eftersom vårt musikaliska möte i stor utsträckning varit improviserat har dessa möten i vardagen gett möjlighet till att i musiken uttrycka och gestalta det som för stunden är. Det har ibland varit ett sätt att knyta an till varandra, att värma upp inför en arbetsdag. Det har ibland varit ett tydligt behov att få "lägga av sig" upplevelser, att få rensa. Påfallande ofta har det varit ett sätt att fokusera inför en särskild uppgift. Framför allt har det varit ett undersökande fält där jag haft unik möjlighet att under tid vara med min egna spontanitet, med en annan människa som både fungera som ett *vittne* men också som en direkt *estetisk respons*.

Vittnet - den som tar emot mitt musikaliska materiel och ger en återkoppling av det han hör och känner. Detta görs inte i stunden utan i efterhand, i reflekterandet. Ofta har Per sagt "idag upplevde jag att du..." Vittnesfunktionen är viktig, den innebär att jag blir sedd. i och med det en bekräftelse!

Estetisk respons - Jag har redan skrivit om detta fenomen, estetisk respons. I improvisationen blir det ett ständigt givande och mottagande av estetiska responser, vilket i sin tur ger en direktkommunikation på en nivå där vi låter oss beröras och beröra på både medveten och omedveten nivå, intuitivt.

Ofta har vi i efterhand kunnat kommentera oss själva och varandra, vad vi upplevt i den egna musiken och samspelet.

Improvisation - notbundet

En stor del av den ickeverbala kommunikationen är de faktum att vi inte möts i notbilden. De gånger vi möts i notbilden har kommunikationen genast blivit annorlunda. Detta har till viss del att göra med att vi har olika vana med att läsa noter, men främst uppfattar jag det som ett signum för vår relation. Vi möts bäst utan noter!

Olikheterna i kunnande och bakgrund

Naturligtvis bär vi med oss olika kunnande, kompetens och erfarenheter in i vårt musikaliska möte. På många sätt har dessa olikheter berikat. I tydligaste form handlar det om valet av instrument. I och med att Per spelar kontrabas och jag piano får vi tydligt var sina områden där vi var och en både kan komplettera den andre, men även i full frihet nyttja vårt utrymme. Kontrabasen ligger i ett register där den automatiskt lägger en grund, både vad gäller harmoni och rytm. Pianot å sin sida har en större flexibilitet vad gäller att både solostämma, ackord och även bas.

I vissa sammanhang har vi tydligt bytt roll, där Per med hjälp av ljusa toner på sin kontrabas mer tar rollen av att spela melodi. Per har dessutom ibland växlat från kontrabasen till kornett. Det har gett andra förutsättningar för oss båda där jag fått lämna över melodiskapande till Per och i större utsträckning ta hand om bas och ackompanjemang.

Vi är båda vana musiker, trygga med våra instrument. Däremot skiljer sig vår kunskap. Jag har mångåriga studier inom musik, med gedigna kunskaper både teoretiskt och praktiskt. Per saknar i många stycken den teoretiska förankringen vad gäller musik, men har å andra sidan en gedigen erfarenhet vad gäller att spela.

Likheterna

Vi har en hel del gemensamt vad gäller musiken. Inte minst vad gäller musikaliskt materiel. Båda har vi tydlig musikalisk mylla i ett frikyrkligt sammanhang. Det skapar en gemensam "bank" av repertoar. Dessutom har vi ett gemensamt förhållningssätt med oss från vår respektive historiska bakgrund, där musiken alltid sätts in i ett sammanhang. Musikens funktion och möjligheter är i centrum, snarare än den konsertanta prestationen.

Personligen upplever jag stora likheter i det som handlar om mod, lust och leken. Jag har tidigare nämnt om musikens koppling till leken

Improvisation - samspelet med Eva Solhäll

Några rader om samarbetet med Eva. Här har det improvisatoriska varit ett möte mellan 3 parter: *musiken - texten - Evas gestaltande av texten*. Texten har i de allra flesta fall varit dikter och dessa har återkommit. Samma dikt har fått en mängd olika "musikaliska klädnader"

och den ena har inte varit den andre lik! Vi har ofta använt oss av denna form av improvisation som inslag i de olika kursdagarna vi har haft under projektperioden. Sättet att mötas i improvisationerna med Eva har stora likheter med de förhållningssätt som vuxit fram tillsammans med Per. Det som skiljer här i huvudsak rör följande:

Musiken - Här har jag upplevt att musiken haft 2 funktioner. Dels har den fått funktionen av att hålla texten. Musiken har underordnat sig texten och i och med det har musiken fått en underordnad betydelse. Å andra sidan har musiken fått funktionen av att kommentera och förstärka centrala delar av texten. Detta har främst skett i de små pauser som uppstår i texten, mellan olika meningar och stycken. Här har jag lärt mig vad det klassiska uttrycket "*less is more*" kan betyda. En innehållsrik dikt behöver så lite av musik för att förtydliga, eller förstärka, innehållet. En enda ton kan räcka väldigt långt i detta sammanhang, har jag märkt.

Texten - Texten är en annan avgörande skillnad jämfört med improvisationerna som jag haft med Per. Texten har fått funktionen av en slags notbild då den så tydligt blivit det vi utgått ifrån, det vi tillsammans velat gestalta. Texten har således blivit både den trygga plattform att vila på men också något att ta avstamp ifrån, uttrycket riktning och rörelse. Samma text har fått olika gestaltning vid olika tillfällen

Evas gestaltande av texten - Naturligtvis är detta i första hand ett samspel oss emellan, men dock är det tydligt att initiativet till gestaltandet ligger i Evas sätt att slå an texten. Vid några tillfällen har musiken fått inleda, men i de allra flesta fall har Eva satt den första prägeln genom att inleda med diktens första ord eller mening. Med tiden har jag kommit på mig själv att lyssna till hennes inandning, innan första ordet. Redan där skapas kontakten mellan oss alla 3!

Improvisation i guidade meditationer - "inre resor"

Under hösten 2011 samt våren 2012 har vi genomfört ett "projekt i projektet" kallat inre resor. I sin huvudsakliga form är det en guddad meditation med ord och musik. Bakgrunden är den erfarenhet vi har av inre resor i andra sammanhang, exempelvis konfirmandarbete, socialpedagogiskt och pedagogiskt arbete. Där har vi använt oss av detta som ett redskap i 2 huvudsakliga riktningar.

1. Stadfästa en inre trygghet, i det här fallet arbeta med "din bänk".
2. Genom att utforska det inre landskapet också undersöka specifika teman som den enskilde eventuellt får.

I det här arbetet har den första inriktningen varit central, att befästa en inre trygghet. Den andra aspekten - undersöka eventuella teman - har funnits med men inte så tydligt i själva processarbetet. Arbetet har byggts på följande grundläggande ramar och struktur

Det formella rummet

Gruppen träffas vid ett inledande tillfälle för en introduktion.

Därefter träffas gruppen fem gånger innan jul 2011 och fem gånger efter jul.

Till sist följer två tillfällen för utvärdering.

De Inre Resorna förläggs till tisdagar kl 18.30 till kl 20.00.

Gruppen är halvöppen med vilket avses en kärna av deltagare som åtar sig att delta vid flertalet tillfällen. Därtill kommer deltagare som deltar vid ett eller flera, men ett fåtal, tillfällen.

Processledare är Mats Stenlund och Per Apelmo.

Mats svarar för form, ritual och musikalisk guidning.

Per svarar för verbal guidning.

Det fysiska rummet

Gruppen träffas i Ateljén, Ansgarskyrkan. Deltagarna samlas i sittgruppen för att efter en inledningsritual hitta en plats liggande på golvet eller sittandes i en fåtölj/på en stol. Till sitt förfogande har deltagarna liggunderlag, filtar och kuddar i syfte att kunna göra det bekvämt för sig.

En kandelaber ställs på pianot som rullats fram till en central plats i rummet.

Gruppdeltagarna får var sin anteckningsbok och har vid träffarna tillgång till papper och pastellkritor. Under själva ”resan” släcker vi i rummet, utom en lamprad ovanför soffan.

Det sociala rummet

Var tisdag inleds träffen med

- samling i sittgruppen
- ett välkommen
- en runda där deltagarna får möjlighet att dela tankar inför träffen och utifrån den tidigare träffen. Här finns också möjlighet att dela om något särskilt hänt under veckan.
- Var och en inbjuds att hitta en egen plats i rummet, på golvet eller på en stol.
- ljusen i kandelabern tänds.

Därefter följer den inre resan, (ca 18.50-19.20) som följs av att deltagarna skriver och målar. (ca 19.20-19.40)

Gruppen samlas sedan åter i sittgruppen.

- deltagarna delar bild och tankar utifrån den Inre resan. Deltagarna, en efter en, lägger sin bild på bordet och säger vad som behövs sägas. Det som delas kommenteras inte.
- Undantagsvis ber processledaren den enskilda deltagaren att läsa en gång till eller kommer med en följdfråga.

Till sist är det dags för en avslutande runda i form av ett ord eller en mening.

I ett avtal mellan processledare och deltagare överenskoms att

- Direkt efter den inre resan skriver och målar gruppdeltagarna för att på detta sätt samla sina erfarenheter av den inre resan.
- De båda processledarna har rätt att läsa vad deltagarna skrivit

Deltagarna har möjlighet att skriva också mellan träffarna och delge processledarna detta för dokumentation.

Bilder och skrivböcker samlas in och bevaras på plats mellan träffarna.

Improvisationerna till "inre resor"

I samband med de inre resorna bestämde jag mig för att även själv försöka fånga den egna upplevelsen kring musiken och dess framväxande i relation till Pers ord, deltagarna, rummet och övriga komponenter.

Här är ett par exempel på de spontana ord jag skrev ner:

En resa

Jag njuter av mötet med mig själv. Ett oerhört lugn. Andning, vila, fokus, återhämtning. En återhämtning av mig själv, ett ihopsamlade av tankar och känslor som skjutits ut ur kroppen

Jag börjar med en ters, A och C#.

*En klang som känns öppen, utforskande och samtidigt stadig.
Jag repeterar tonerna, känslan av lugn inandning som följs av utandning.*

Jag lyssnar in Pers ord, lägger mig under orden, försöker inte konkurrera utan förstärka, följa.

Klanger växer fram, vandrandes i ett landskap av repetitivt materiel. Klanger som oftast färgas av ackordfrämmande toner, inser jag. Ett e-moll7 med tonen a, som mjukt skär Ett rent e-moll där både tonen f# och g skaver mot varandra, utan att för den skull göra ont. Tonerna lägger sig så tätt för att närheten just skapar närhet. Närhet skaver, men skapar också stabilitet.

Pers ord är borta, jag är i musiken.

En annan resa

Vila, linje, långsamhet, långsam puls. En melodislinga växer fram, i sin karaktär folkmusik, eller snarare fäbodlik. Någon som spontant låter sitt kohorn ljuda över de annars så tysta landskapet. Melodin går i b-moll. Med hjälp av pianopedalen låter jag klangerna gå i varandra, överlappa varandra.

Jag vill hålla lyssnaren här och nu med min klang. Jag vill bädda in och samtidigt hålla dem i ett fast grepp. Ja, jag inser att jag inte vill ha tystnad och paus utan en hållande, bärig klang.

Vill jag ha makt? Söker jag bekräftelse? Jag säger ja på båda!

Vågrörelser, flöde, friskhet och renhet. Samtidigt en känsla av att vara diffus? Eller snarare mjuka kanter som att övergångarna inte får bli för skarpa.

Hållande! Vill genom hållandet öppna upp för utforskandet.

Ytterligare en annan resa

Koncentration, sökande!

D, G, F#, Bb, A, C#, D, A.

Jag ser tangenterna, tar tydlig utgångspunkt, en ansats.

Harmonin känns både självklar och samtidigt oerhört koncentrerad.

Fram växer en känsla av polyfoni, även om det samtidigt är mer fritt i form och tradition.

Melodin blir koralisk, samtidigt som den i sina intervall blir svårsjungen. En slags utsmyckad koralvariant där melodin tänjer sina egna gränser, en slags frigörelse från det gamla, uttjatade, hymnsjungandet. Kanske inte när man lyssnar, men när man sjunger den.

Mellanpartiet blir en böljande - samtidigt eggande - vandring. Parallella kvinter, en ensam ton - en fast punkt - som i sin orubblighet förvandlas från grundton, till ters, till 9:a i den gungande miljön av ackord.

Någonting hände i dag som var nytt. En större koncentration, ett överlämnande till form och struktur

Ytterligare en annan resa

Märklig upplevelse.

Jag blev vilsen, ståendes utanför. Betrakta och samtidigt planera och värdera.

En osäkerhet också. Vad fungerar? Hur fungerar det? På vilket sätt är jag en del i dessa människors resa?

Blir mån om att ge en massa input, samtidigt som jag blir rädd att ge för mycket.

Trots det en känsla av renhet och tydlighet i det enkla tonmaterielet, ett brutet A-dur ackord.

Stora ytterligheter också!

Å ena sidan stor enkelhet, unisont och ensamt, tydlig melodi.

Å andra sidan stora klanger som flyter i varandra, den ena klangen tar vid där den andra slutar.

... och ytterligare en annan resa

Magi!

Stillhet, rymd, berg,

sjö i skymning.

det som ger liv,

det som driver mig varsamt

Tystnad... nej, pauser! Klanger ligger kvar,

får självdö bland strängar, trä, trumhinnor

och precis innan den allra sista vågen av ljud, då kommer nästa klang.

Improvisation som ett medel att engagera människor.

En gång per månad har vi haft skaparsöndag. Formen för den har växlat något genom åren, men i huvudsak har upplägget varit som följer:

Vi har knutit an till söndagens tema genom att läsa en av dagens texter. Inom den form som kallas "*lectio divina*" har vi fått möjlighet att knyta an till texten på ett personligt sätt, dela de första spontana intrycken och associationerna. Nere i ateljén har var och en inbjudits att skapa - i bild och/eller text - utifrån det personliga mötet med texten. Vi bereder plats för möten och samtal kring våra bilder.

Så småningom delar vi in oss i 3 grupper där vi öppnar för ett ytterligare steg i processen att mötas kring temat och de personliga erfarenheterna. En valmöjlighet är alltid musik.

Jag ber då var och en att välja ett instrument, eller sin röst. Vi delar kort med varandra vad vi hittills upplevt för att sedan gå in i ett musikaliskt möte. Musiken byggs upp med hjälp av olika improvisationsformer, vilka kan se olika ut. Några exempel:

- *Temat för dagen har varit "kärlek". Märta (fingerat namn) har delat sina tankar och livserfarenheter av detta tema med oss andra med hjälp av både bilder och samtal. När vi ska musicera ihop har hon valt ett ägg. Vi låter Märta börja. Försiktigt lägger hon en rytm med sitt ägg. Det blir grunden för musiken. Efter en stund får Erik komplettera Märta med sin trumma. I tur och ordning faller sedan resten av gruppen in. Stycket klingar av, vi samtalar om upplevelsen, såväl den enskilda som upplevelsen av hela gruppen. Hur var upplevelsen? Vad upplevde jag? Vad fungerade? Önskar jag någon förändring? Vill jag - eller vi - prova något nytt inför den andra tagningen?*

Vi går in i musiken med olika förutsättningar, Märta har aldrig spelat offentligt medan någon annan har tagit pianolektioner i många år. Oavsett detta blir alla hörda och lyssnade till, alla bidrar med sin del till detta stycke som efter några tagningar känns klart. Vi bestämmer att detta blir söndagens postludium!

- *Temat denna söndag är "mod". När vi ska musicera har vi med oss några ord var. Ord som blivit en slags sammanfattning av vårt arbete under dagen. Var och en läser sina ord, men låter även detta ord få ett musikaliskt uttryck med hjälp av det instrument personen har i sin hand. Vi leker, prövar oss fram, där vi sätter ihop alla ord och musikaliska uttryck till en helhet, ett stycke musik! Vi ropar orden i olika styrkegrader, vi spelar, vi leker!*

- *Temat denna dag "kampen". När vi samlas i gruppen visar det sig att av oss 5 deltagare är 4 relativt vana musiker. Den 5:e personen, Anna (fingerat namn), är inte alls van att spela,*

men v hjälper henne att bekanta sig med instrumentet hon valt - en elgitarr. Efter en stund har Anna hittat en slinga - en kort melodi. Den blir grunden för hela stycket. Anna spelar sin slinga många gånger och vi andra stödjer henne med att lägga harmonier och rytmer till. Ett samspel där var och en bidrar med sitt unika.

Att på detta sätt engagera människor att dels forma sina upplevelser i ett musikaliskt uttryck samt ge dem möjlighet att lyfta in dessa i gudstjänsten har varit meningsfullt. Utmaningarna har varit många:

- Samspel med så vitt olika förkunskaper
- Alla ska få sin plats oavsett instrument och röst
- Balans mellan gruppens process och en tilltänkt "publik". Det personliga uttrycket - som alltid är rätt - måste balanseras med ett perspektiv av att det finns mottagare av musiken.

Det finns många bidragande faktorer som gjort att denna form fungerat. De viktigaste har varit:

"Low skill, high sensitivity" - Översatt till svenska skulle det kunna vara "låg tröskel men med stor känslighet och närvaro". Ett förhållningssätt som har två grundläggande kvalitéer:

– *Low skill* - Alla kan vara med! Oavsett om jag är en driven musiker med många års erfarenhet, eller har ett instrument i min hand för första gången har jag och min musik en självklar plats, på lika villkor med alla andra. Jag är fri att sätta min gräns om det på något sätt inte känns bra. Samtidigt är jag beredd på att i mötet med övriga i gruppen också utmanas, men dessa utmaningar sker på mina villkor.

– *High sensitivity* - Vi inbjuder - utmanar - all i gruppen att vara närvarande, att lyssna till vad som sker, både i den egna kroppen såväl som i gruppen som helhet. Vi återkommer ofta till frågorna "hur upplevde du det här?", "vill du förändra något?", "vill du pröva något annat?". Den skärpning som detta ger i närvaron och i musiken bidrar positivt, både för den enskilde individen samt för gruppen som helhet. Dessutom skärper den uttrycket ut mot församlingen, åhörarna.

Några andra viktiga faktorer som bidragit till att improviserandet fungerat väl i dessa sammanhang är:

En fast form att vila i - Musik utan form och ram blir kaos. Jag har använt mig av en mängd olika former genom dessa söndagar. Det har till exempel varit vanlig turtagning - en person inleder och övriga faller in en efter en med sitt personliga bidrag (i det första exemplet ovan). En annan form har varit att låta en enskild deltagare tydligt sätta prägel på hela stycket genom att lägga en grund i form av en rytm eller en melodislinga, där vi övriga kompletterar och stödjer (det 3:e exemplet ovan).

En annan väl fungerande form är *rondot*. Där lägger någon - oftast jag själv - ett grundtema att både utgå ifrån och återvänd till, exempelvis en grundpuls eller en melodi. När temat tonas bort inbjuder man solister eller par att framträda som under en kort stund. Därefter återvänder vi till huvudtemat för att strax ge plats för nästa solist eller par.

Samspel och möte - Fokus har varit mötet mellan oss i gruppen, inte att vi ska "framföra något", även om det också varit ett tydligt inslag. Mötets avgörande betydelse för oss människor har jag redan nämnt mycket om och här finns mötet på 2 olika nivåer..

Mötet inom gruppen – Att mötas i musiken, i huvudsak ickeverbalt ger en annan intoning till varandra. Hur låter jag? Hur låter han/hon? Hur låter vi tillsammans? Ett sätt att mötas och spegla sig själv som ligger på en annan nivå än det vardagliga.

Ofta har vi också medvetet utgått från en person, att den har fått inleda och vi andra har i tur och ordning fått "fylla" med vårt, eller "komplettera". Det kräver att jag lyssnar in den andre, både vad gäller rytm, melodi, olika nyanser etcetera. Utifrån det ge en respons som antingen förstärker, kompletterar eller bryter mot det jag uppfattar av den andre.

Mötet med dem som lyssnar – När väl Mässan är i gång finns också perspektivet av en "publik", någon eller några som lyssnar. Att vara "på scenen" är en alldeles särskild aspekt av musicerandet. Sårbarheten är stor. Känslan av att någon lyssnar kan innebära en rädsla att bli bedömd, prestationen gör sig påmind. Samtidigt ligger det stora möjligheter i detta att andra lyssnar. Möjligheten att få respons, att bli mottagen, känslan av bekräftelse!

Under förberedelserna inför mässan i leken med musik och improvisation, bestämmer sig Karin (fingerat namn) att hon ska sjunga! Hon har aldrig sjungit solo förr! Hennes sång ska bli en del av postludiet för dagen. Jag märker på Karin att hon är nervös och hela mässan verkar bli en lång väntan för henne.

När mässan är över kommer en av besökarna fram och tackar Karin. Jag ser de bägge damerna i samspråk för en kort stund och glädjen, stoltheten och lyckan i Karins ögon går inte att ta miste på!

Ett halvår senare ser jag Karin i kören!

Avslutning

I slutet av sin bok, "Spela fritt", talar Stephen Nachmanovitch om friheten i skapandet som kommer genom personlig växt och utveckling. Denna utveckling sker, enkelt uttryckt, i 3 stadier. Vi börjar i *oskuden - upptäckten* - och går via *erfarenheten - fallet* - till den slutgiltiga positionen av *integration - förnygring*. Detta sker inte vid ett tillfälle utan får ses som en ständigt pågående rörelse.

Oskuld - upptäckt

Här ligger å ena sidan vårt medfödda arv, vår genuina förmåga att söka mening och sammanhang i tillvaron. Vår kreativitet är nyckeln. Genom den utforskas både våra inre världar, liksom de yttre. Å andra sidan ligger här ett förhållningssätt till livet som är tidlöst.

Erfarenhet - fall

I vår kreativitet, i sökandet och i samspelet med våra inre och yttre världar stöter vi så småningom på motstånd. Det är ofrånkomligt. Dessa motstånd kan te sig oöverstigliga i vissa fall. Det kan kosta på både fysiskt och psykiskt att ge sig i kast med dessa. I bland är hindren mer vardagliga och inte fullt så krävande. Oavsett vilket är dessa hinder nödvändiga för vår utveckling.

Integration - förnygring

Våra nya erfarenheter integreras med våra tidigare, vi vinner nya insikter och kan återvända till vår utgångspunkt, en förnyad oskuld.

Samma tema finns med i kyrkans mest centrala berättelse, den om att döden besegras, att det efter död och lidande alltid finns nytt liv. Eller som det står i en sångtext av Diakonen Bo Korsar: "*Möjligheten att börja på nytt får ingen ställas utanför*".

Litteraturlista

- Aspelin, Jonas (2005) *Martin Bubers relationsfilosofi som pedagogisk vägvisning*, Brutus Östlings bokförlag
- Anderssen, Harlene (2006) *Samtal, språk och möjligheter*, Mareld, Stockholm
- Antonovsky, Aaron (1987) *Hälsans mysterium*, Natur och Kultur, Stockholm
- Apelmo, Per (2008) *Den icke-verbala kommunikationens betydelse*, Umeå Universitet, Umeå
- Apelmo, Per (red)(1996) *Uttryckande konst – en presentation*, Centrum för välfärdsvetenskap, Eskilstuna
- Apelmo, Per (red.) (2012) *SKAPA- slutrapport*, Eskilstuna Församling
- Ekhem, Helena (red.)
- Buber, Martin (1994) *Du och jag*, Dualis förlag
- Fagius, Jan (2001) *Hemisfärernas musik*, Bo Ejeby förlag, Göteborg
- Gabrielsson, Alf (2001) *Introduktion till musikpsykologi*, kompendium
- Levine, Stephen (1999) *Foundation of expressive arts therapy*, Jessica Kingsley Publishers
- Levine, Ellen
- May, Rollo (1975) *Modet att skapa*, Natur och Kultur, Stockholm
- McKeogh, Karin (2009) *Djup talar till djup*, Uppsats, examen i uttryckande konst
- McNiff, Shaun (1992) *Art as medicine*, Shambala publications, Boston
- Nachmanovitch, Stephen(1990) *Spela fritt*, Bo Ejeby förlag, Göteborg
- Perel, Ester (2005) *Vill ha dig*, Natur och kultur
- Ruud, Even (2001) *Varma ögonblick*, Bo Ejeby förlag
- Stenlund Mats(2009) *Skaparkväll - En mötesplats i skapande och kreativitet, inom och mellan oss människor*, Uppsats, examen i uttryckande konst
- Stern, Daniel (2004) *Ögonblickets psykologi*, Natur och kultur, Stockholm
- Whitmont, Edward (1969) *Symbolernas värld*, Centrum för jungiansk psykologi, Solna
- Winnicott, D. W. (1971) *Lek och verklighet*, Natur och Kultur, Stockholm

SKAPA BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

9

Samarbetet med Mälardalens Högskola (MdH)

Per Apelmo

Kort om innehållet

Per presenter samarbetet med MdH: hur arbetet lagts upp och hur genomförandet sett ut. Läsaren får möta deltagarnas röster genom utdrag ur kursprotokoll.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Samarbetet mellan MdH och utvecklingsarbetet SKAPA.

Bakgrund

Det samarbete som gradvis utvecklades mellan MdH och SKAPA byggde inledningsvis på tidigare personliga kontakter. Per Apelmo deltog i den grupp som i inledningen av 90-talet skapade Centrum för Välfärdsforskning (CVF) och som förlades till MdH. I sitt arbete på CVF drev Per på olika sätt frågor som rörde kommunikation genom expressiva estetiska uttrycksformer och EXA. I det senare utvecklingsarbetet "Fristadsbarn" (2000-2005) där Per var projektledare, fanns en forskningsanknytning i en fortlöpande kontakt med MdH. Per anställdes av Svenska Kyrkan, Fors församling med uppdraget att komplettera det dåvarande ungdomsteamets arbete med sin kunskap om kommunikation i och genom kreativa uttrycksformer senhösten 2005. Kontakterna med MdH levde i form av kursinslag för att fördjupas i samband med att SKAPA planerades och inleddes.

MdH och utvecklingsarbetet SKAPA

Det fördjupade samarbetet med MdH framför allt i kontakt med Ciro Aparicio och Andrejs Ozolins, ledde fram till formandet av en fristående kurs. I oktober 2009 var programmet klart. Kursen gavs namnet "Självkännedom och professionalitet" (SoP) och omfattande 7,5 hsp och bedrevs på kvartsfart. En första inbjudan som lades ut på nätet blev snabbt övertecknad. Vårterminen 2010 genomfördes kursen för första gången. Därefter har kursen genomförts vid ytterligare tre terminer.

Parallellt har MdH fortsatt att köpa inslag omfattande en halv- eller heldag också i andra kurser. Erfarenheterna av samarbetet har varit positiva. MdH har därför beslutat att integrera de delar av SoP som innebär arbete i/genom EXA inom ramen för socionomutbildningens program för personlig utveckling.

Ramar

Ramarna har varit den gängse för fristående kurser vid högskolan i alla dess delar; annonsering, intagning, administration, krav på litteraturläsning samt examination. Ciro och Andrejs ansvarade formellt för kursen i sin helhet och hade också ansvaret för föreläsningarna.

"Självkännedom och professionalitet" - genomförande

Kursen har bestått av fyra föreläsningstillfällen omfattande drygt en halvdag samt tre heldagar i SKAPA:s lokaler i Ansgarskyrkan. SKAPA genom Eva, Mats och Per ansvarade för heldagarna.

Teoretiskt förankrades kursen i följande litteratur:

- Birgitta Knutsdotter Olovsson, "I lekens Värld", Liber Stockholm 2003
- Martin Buber, "Jag och du", Dualis Stockholm 2006
- Per Apelmo, "Expressive Arts – Uttryckande Konst", Lunds Universitet, Lund 2009
- Sharon Todd, "Att lära av den Andre", Studentlitteratur 2008
- Svein Aage Christoffersen (red), "Professionsetik", Gleerups Malmö 2007

De tre heldagarna i SKAPAS lokaler i Ansgarskyrkan genomfördes med följande tre huvudteman som kopplades till aktuell litteratur.

- Att vara – lekens betydelse
- Kommunikation och sociala relationer

- Professionalitet, etik och förhållningssätt

Redan inledningsvis poängteras att detta inte är en utbildning i EXA. EXA används däremot som ett redskap i kursen med syftet att öppna för kopplingar mellan det personliga och privata i sökandet efter en förståelse av hur detta påverkar yrkesvardagen och rollen som professionell. De tre heldagarna hade följande struktur

Förmiddag

- Musik – dikt – en stunds tystnad
- Avstämningsrunda
- Kroppsinriktad uppvärmning och korta samtal två och två i anknytning till dagens tema
- Arbete i måleri alternativt lera
- Reflektion/delande i små grupper "Vad berättar bilden/figuren"
- Enskild reflektion till estetisk respons genom improviserad musik

Eftermiddag

- Musik – dikt – tystnad
- Fördjupat möte med det skapade uttrycket
- Reflektion/delande i mindre grupper
- Samtal: de personliga livserfarenheternas roll och betydelse för yrkesidentitet och yrkesvardag
- Enskild reflektion till estetisk respons genom improviserad musik
- Gemensamt avslut; musik – dikt – avslutande runda med deltagarnas sammanfattande reflektion

Förmiddagens inledning samt inledning och avslutning på eftermiddagen hölls i kyrkorummet. Övriga inslag i ateljén.

Förhållningssätt

Studenterna ges följande tillfällen för möten

En grund är studentens möte med sig själv och sin livserfarenhet samt de tankar, känslor och reflektioner som kommer ur detta möte. Studenten ges tid att sammanställa sina reflektioner i sin "lärandejournal". Studenten väljer själv vad och hur mycket av det personliga och privata som han/hon vill dela med andra.

En annan grund är studentens möte med kurskamraterna, på olika sätt i det processinriktade arbetet såväl som i samtal två och två, i mindre grupper eller i gruppen som helhet. Kursledningen uppmanar och utmanar till ett delande utifrån erfarenheten och kunskapen att det är i mötet med den Andre som vi själva blir till. Värna din integritet men, å andra sidan ge dig själv möjligheten!

En tredje grund är studenternas möte med expressiva estetiska uttryck i form av kropp/rörelse, ljud/musik, bild/lera, ord/dikt och samtal. Dessa möten väcker känslor och tankar som utmanar till personlig och gemensam reflektion. En stor utmaning för många är att ge sig själv tillstånd, att ge sig själv ett "good enough" till sitt eget skapande. Studenterna uppmanas att ge sig själv tillstånd att pröva, utforska och leka.

En fjärde grund är studenternas möte med annorlunda studielokaler och ett i förhållande till traditionella studier på högskolan, annorlunda sätt att förhålla sig rumsligt till varandra.

Kursledningen påpekar hela tiden vikten att värna den egna integriteten och samtidigt de möjligheter som ligger i att tillåta sig att gå in i autentiska möten med studiekamraterna.

Erfarenheter

Studenterna har efter varje heldag i Ansgarskyrkan/SKAPA skrivit egna reflektioner. I dessa har studenterna, förutom att koppla till teori och yrkesvardag uppmanats att också vara personliga. I den redovisning som följer sammanfattar vi – Ciro, Andrejs, Mats och Per – först vår samlade reflektion efter de fyra genomförda kursomgångarna. Därefter följer citat ur studenternas reflektioner.

Följande slutsatser är centrala där studenterna upplever/förmedlar:

En ökad Sammanhållning och erfarenhet av grupp

Att det på kort tid skapas värdefulla möten – och ger uttryck för förvåning över att detta är möjligt.

Flera berättar om hur de konkret förändrar förhållningssätt i möten med människor privat såväl som professionellt.

Arbetet är utmanande då det processinriktade arbetet genom expressiva estetiska uttrycksformer öppnar upp där den enskilde möter sig själv på ett nytt sätt.

Arbetet fungerar utvecklande och bekräftande

Ciro och Andrejs ser, i jämförelse med andra kurser, en djupare reflektion i en koppling mellan teori och studenternas vardagsliv

Röster från studenter – MdH – Kursen Självkännedom och professionalitet Utdrag ur kursprotokoll

Studenterna uppmanas att sammanfatta erfarenheterna från kursen med en uppmaningen att ”benämna en kvalitet hos dig själv som detta berättar om. Något att vårda och värna!”

Lugnare tempo. Upptäckt att jag klarar av saker mer än vad jag tror. Kan använda mig än mer av leken som redskap. Göra mer tillsammans med klienterna – ”sätta kroppen i rörelse”. Har hittat tillbaka till mig själv. Hittat tillbaka till glädjen – humorn – skrattet. Kan stanna upp mer och reflektera över vad som händer mig och hur jag är. Utvecklat förmågan till självreflektion. Vågar stanna upp och reflektera över mig själv. Svarar öppet på frågor jag ställer till andra och tar emot ifrån andra.

”Jag har nog aldrig tänkt så mycket över mig själv”. Lugnare i det professionella. Lugnare med att alla/allt behöver inte vara perfekt. Är starkare än jag trott! Mer styrkt i lärarrollen beträffande lärandejournalens betydelse och min reflektion som pedagog. Tänkt mycket på rummets betydelse.

Pendlar mellan hur komplext och jobbigt det kan vara med möten (svårt sjuka/döende), så dränerande och nu börjar jag känna att jag kan få något också! Använder musik nu vid pluggande och koncentrationskrävande arbete.

Svårt att hitta ord. Betydelsen av det sociala rummet. Att möta stora grupper har varit jobbigt – nu lättare, till och med lite roligt! Ger mig själv mer tid för eftertanke i arbetssituationer, Mer närvarande i arbetssituation. Jag – du närvaro. Vara ”här och nu” i mötet. Bara att söka den här kursen var ett val för mig själv. Ge mer till mig själv gör att jag kan ge mer till andra. Mer snäll mot mig själv nu.

Svår fråga. Jag har utvecklats mycket i det att tänka på vad och varför jag gör och hur jag påverkar andra människor. Leken - när man släpper den fri utvecklas människor! Har gett mycket hur gruppen har reagerat på detta – lugn och givit större acceptans – det här är jag, kraftfullhet – släppt spänningar – kraft. Per lyfter fram begreppet ”empowerment”.

Att hitta den egna inre styrkan. Kursen är en fortsättning på en resa som jag gjort under många år – hur jag är i relation till andra. Accepterar mer. Fokus på mig och den andra. Acceptans. Tänka mer på mig. Stanna upp. Ger mig mer det jag behöver. Börjar tänka varför jag betar mig ”så” mot andra. Älskar mig!

Inte riktigt landat. ”Skrapat på ytan”. När jag leker med en 9-åring ser jag en förändring: går med i leken nu! Slappnar av och bara vara. Ansvarstagande att få sig själv att må bra. Ha musik och meditation i vardagen. En kärlek till andra. Tillit till processen. Styrka jämsides med en otrolig sårbarhet. Båda lika nödvändiga. Hjälper varandra. Bli hel. Lärarrollen; brottas med kurslitteraturen – människor ser processer – sätt igång! Varje människa blommar på olika sätt! Skarpare, styrkan att tro på saker har kommit tillbaka. En del nya tankar om varför människor säger som dom gör i olika situationer. Reflekterar mer i mötet om roller. Nytt sätt att tänka och reflektera. Lär mycket genom att vara i gruppen – nya tankar och reflektioner. Bra med föräldrarna kvar i livet – frågor till dem om hur det varit och hur det kommer sig. Jag har mycket vettigt att säga! Ökad förståelse för mina känslor, acceptans. Inte grubbla så mycket – mer reflektera och acceptera. Ge mig själv ok. Leken – ökad barnlighet, en styrka! Förståelse, accepterar mina känslor.

Deltagarnas reflektioner i inledningen på dagen grupp A.

Utdrag ur kursprotokoll

3 – Runda/Avstämning: Hur är det att vara här idag? Vart har Tillämpningsövningarna fört dig? Vad har de/det betytt för din strävan mot ökad självkännedom? Vad har de/det betytt för din strävan mot förståelse på de olika nivåerna: Den personliga nivån, grupp-nivån och den yrkesmässiga nivån.

Det slår mig att jag nu hittar sätt att komma i kontakt med mig själv. - Jag tänker också på det här med tid; hur kan man inleda samtal. Ger sig så lite tid, kan man starta med musik?

Det blir en annan medvetenhet i våra träffar här i Ansgar. – En stund till eftertanke; hinns ofta inte med! Tid för reflektion; här finns/har vi fått utrymme för att reflektera och samla sig och förstå sig själv.

Lite mindre ”rätt och fel”, värdesätter mer och mer mig själv, att vara snäll mot mig själv. Instämmer med andra plus intressanta övningar, tar inte längre allt för givet, öppnat mina ögon för mig själv. – Prestera eller vara, varandet kan aldrig mättas!

Jag kommer återvända hit. – Man lär sig av allt. Våga stanna upp och reflektera över vad som händer och ingen sitter inne med sanningen, empowerment.

Lärt mig mycket om mig själv och mina känslor, användbart kring gruppdynamiken, överraskningar, jobbiga, många egna utmaningar, lett till något positivt, brottas ett tag, bär med mig positiva tankar, ger mer utrymme för den andra.

På ett personligt plan har det här betytt väldigt mycket för mig, fått mig att göra saker som jag aldrig trott jag skulle göra, drömt om t ex sjunga i kör! Yrkesmässigt våga se den nya människan man möter; inte så mycket styrning av fördomar.

Reflektera över sig själv hela tiden positivt och jobbigt! Hittar ibland saker som jag inte visste och inte vill, inte bara positivt först, mycket jobb! – Jättestor utveckling för mig själv. Fascinerad av grupprocessen. Gör nog skillnad för mig i framtiden hur jag kommer agera i grupp. Utifrån mig är styrkan i en positiv grupp att man vågas visa sig mer.

Jag tänker processer, personligt och professionellt, agerar annorlunda, fått mycket hjälp av kursen, inte så sträng, ser mig själv och andra annorlunda i grupper. Tänker och analyserar mer hela tiden nu. Varför gör jag och ”börjar jag dra in andra processer nu?”

Mer snäll mot mig själv. Känner gränserna mellan mig och andra. Vad driver mig, lite ångest, vad handlar den om. Processer på olika plan, skönt att träffa människor som vågar öppna sig som vi har gjort, unik och allmänmänskligt.

I lumpen, ”du måste hitta ditt ”happyplace”, förstår det mer nu, hittar den kontakten med mig själv nu, hittar lättare balansen, kan släppa saker mer, större distans nu, finnas för mig ger att kunna finnas för andra.

En kurs som brutit av mot andra kurser. Andra kurser prestation, i den här kursen vänds fokus mot den andre, fått känna efter mer, förvirrande, förlora mig själv, fått öva på en annan del som är viktig, ger att när man släpper på ramar blir det förvirrande, det blir mycket.

En lättnad hur ska man kunna hantera att lita på sig själv och andra. Lite mer orädd och samtidigt lite oroad till det som dyker upp. Intressant, får nyfikenhet för det, fått ihop delarna, musik, känslor reflektera och ta det stegvis, det kan betyda allt och samtidigt ingenting.

Deltagarnas reflektioner i inledningen på dagen grupp B.

Utdrag ur kursprotokoll

3 – Runda/Avstämning: Hur är det att vara här idag? Vart har Tillämpningsövningarna fört dig? Vad har de/det betytt för din strävan mot ökad självkännetdom? Vad har de/det betytt för *din strävan mot förståelse på de olika nivåerna: Den personliga nivån, grupp-nivån och den yrkesmässiga nivån.*

Jag har kommit på saker genom frågorna och samtalen, saker som jag vet men som jag glömt bort. Till exempel när vi talade om blickar, goda och onda blickar; kom jag på min dotters blick – det är 26 år sedan.

Det har blivit en fördjupning som är svår att förklara. Jag har blivit arg på jobbet; vet att det beror på det här – den här kursen. Jag blir arg och håller det inte inom mig. Det har skett både personligt och professionellt. Ansvar och mottaglighet har jag tänkt på.

Har kopplat mycket till arbetet. Jag har blivit bekräftad. Jag tänker växt. Nya sidor hos mig själv. Jag har trott att jag är blyg, med det är nog integritet. Det gjorde mig besviken! Jag har tänkt på orden; hur de kan förstöra. Mötet betydelse och den Makt jag har... Våldsfriheten!

Har tänkt mycket på det. Kursen har väckt en lust att skapa. Jag ska bara ”över staketet”. Vad ger det här? – har jag tänkt. Det har varit svår teori. Jag är fortfarande på väg upp ur depression. Kan inte ta till mig. Heldagarna har varit för få! De har väckt något i bakhuvudet och här (magen). Jag har börjat fundera på vad jag vill. Jag går i skolan och kan inte sätta det i relation till jobb. I mötet med andra; om jag funderar för mycket på mitt, så missar jag!

Teorin: Buber dyker upp på bussen! Skulle vilja fortsätta kursen. Den har satt igång något mycket bra. Jag rekommenderar den till andra.

Det har varit en resa. Det har väckt olika saker: Teorin: Har väckt hjärnan. Jag har en akademisk utbildning – det är roligt att skriva! Tillämpningstillfällen: Har väckt lust! Det kreativa! Jag har ”hoppat över staketet” – har anmält mig till kurs.

Jag har varit i en längre process. Har en diskussion med mig själv: Hur vill jag vara? Både professionellt och privat. Vilka möjligheter har jag? Jag hade inte så mycket möjligheter att utveckla/s. Känt mig låst och vingklippt! Jag har bytt jobb! Den här kursen har påverkat! Nu är jag metodutvecklare. Jag ”tordes” göra detta! Det här har varit en oas! Dålig process med fyra veckor emellan.

Har uppmärksammat kroppen – att lyssna på den. Kroppen lyfts inte fram i skolan. Lyssna på kroppens reaktioner som hjälp. Det andra är skapandet. Det tredje är glädjen! Skratt och glädje – uppmuntras inte i skolans miljö. Och... att bli berörd...

Det är alltid något nytt för att jag är källan! Det här är en växtplats, jag har växt! Det är en gåva att få ha det så.

Jag vill få till den här stunden varje dag. Har varit i Paris i en byggnad där Monet skapade sin näckrosserie. Han skrev in i avtalet att besökarna skulle komma in i ett ”vitt rum” först. Där tvingades man att ”blanka” sig! Det vi gör i kyrkan är samma sak. Vi börjar här innan vi går ned till ateljén.

Min process har påskyndats av den här kursen. Mina barn är på väg att bli vuxna. Jag har blivit tvungen (fått hjälp) att tänka kring det. Vad händer med mig? Vad händer med min man och mig? Vad gör jag till hösten? Ska jag ta en spanskakurs?

Jag hade redan startat min process! Gick i terapi innan. Har fortsatt bara...

Den här kursen har hjälpt mig att Stanna på mitt jobb och se att jag gör ett bra jobb!

Det handlar om att inte veta och våga vara i det! Likt ”vita rummet”. Jag kliver ut i något; ”jag vet vad jag vill ge men jag vet inte om någon tar emot” Det är skönt.

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

10

Intern fortbildning

Per Apelmo

Med en inledande kommentar från Carolina Bäck.

Kort om innehållet

Utifrån erfarenheterna från samarbetet med MdH formades en intern fortbildning. Fortbildningen erbjöds samtliga präster, diakoner, musiker och pedagoger i Eskilstuna församling. Här presenteras utbildningen med dess innehåll och struktur samt några slutsatser.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Inledning

Tankar och reflektioner kring EXA internutbildning

Carolina Bäck

Förra kurstillfället funderade jag på vart mötet med mig själv och med gruppen hade lett mig och insåg att jag faktiskt med större tydlighet och medvetenhet har börjat skärskåda synsätt, bemötande och samspel på ett nytt sätt. En kraft har väckts ifrån sin slummer inom mig, kraften att säga ifrån då någon obetänksamt kliver över gränsen där respekt så lätt övergår i kränkning, där tålmodighet snabbt vänder till irritation och där att vara-för-någon ersätts med att vara-för-sig-själv. Men hur säger man ifrån utan att bli den som kränker?

Förut var jag ”tålmodig” intill bristningsgränsen, vilket kunde övergå i ilska, sammanbiten tystnad eller regelrätt tillrättavisande när bågaren rann över. Istället för att hålla tillbaka och invänta explosionen så har jag mer och mer börjat eftersträva att direkt då jag reagerar på något som inte känns respektfullt försöka väcka eftertänksamhet och frågor hos de jag samspekar med, för att de ska kunna finna sina egna svar. Till exempel, i en arbetsdiskussion kring gemensamma klienter/gäster, så kan en arbetskamrat uttrycka att en person är för besvärlig för att kunna jobba med. Istället för att tillrättavisa min arbetskamrat och säga att vi faktiskt finns till för just dessa människor som har så pass stora problem att de inte passar in någonstans och att det är upp till oss att bemöta på ett bra sätt för att hjälpa personen vidare, så har jag börjat att bemöta sådan inställning med ”vad behöver du för att orka jobba med honom/henne utifrån den problematik som finns?” Och plötsligt stannar den negativa spiralen till och allt utåtriktat, taggigt tänk börjar vända sig inåt. Givetvis är inte detta en omedelbar och magisk förändring, men början på en mycket intressant process.

Jag har blivit övertygad att det är enda sättet att åstadkomma en förändring på både individ och gruppnivå. Tydliggöra sig själv, sin känsla, sin tanke och bjuda in de övriga att göra detsamma. Först däri blir vi öppna och även sårbara och därmed medvetna om den ömsesidiga vikten av att vara ödmjukt respektfulla i alla möten, oavsett om det är en kollega eller klient/gäst.

Dessa tankar fortsatte helt naturligt under läsningen av Professionsetik där vikten av bra bemötande, att lyssna på vad de som söker hjälp vill säga istället för att ha en egen agenda inför mötet, lyftes fram på ett bra sätt. Det första jag slås av när jag läser boken är igenkännandet i hur samhället har blivit så monopoliserat gällande kunskap och expertis att det kontrollerar människors liv. Vi som arbetar inom Svenska Kyrkan möter en stor utmaning i detta, då vi ska föra fram den profetiska rösten, lyfta de svaga och tydliggöra människans absoluta egenvärde – Guds avbild. Vi får inte gå i ledband på alla experter som bygger samhällsstrukturer och system där man tvingar människor att inordna sig i samhället istället för att samhället ska inrättas så att det också kan rymma den som är annorlunda.

Professionsetiken lyfter fram vikten av att verkligen engagera sig, visa hänsyn och intresse för de problem människor har som vi möter i vår arbetsvardag, detta medför också ett ansvar för att föra fram de individuella behov som finns oavsett samhällets enahanda hjälperbjudande. Jag tänker här genast på min vardag i arbetet där många hemlösa missbrukare känner sig uppgivna och kränkta när de gång på gång erbjuds samma hjälp som både de och socialarbetaren vet inte fungerar utifrån deras problematik och förmåga. Vilket ansvar har vi i detta? Att se på och acceptera att ja, så här är det, eller att stå upp för de människor som inte känner sig sedda och hörda?

Samma igenkännande upplever jag när jag läser om accepterandet av andra människors integritets-zon. Så många människor möter jag, och säkert de flesta av oss, dagligen som upplever att de är tvungna att vända ut och in på hela sig själva och redogöra för minsta lilla detalj i sitt privatliv för att få rätt till biståndsinsatser. Inte alltför sällan angräps samma personer i dessa utsatta situationer för ifrågasättande av sina motiv istället för sina skäl. Detta går emot den triadiska relationen som beskrivs i boken, där det kraftfullt förespråkas att den andre personens ärende och inte motiv skall sättas i centrum för att respektera den andres frihet och minska sårbarheten. Människor som trängs in i ett hörn, utan frihet att vare sig välja eller skydda sig lär så småningom uppleva sig totalt låsta och till slut tappa både motivation och livsmod. Om vi som professionella däremot vågar öppna oss och lyssna på vad den andre har att säga och försöker mötas på en så jämbördig nivå som möjligt och dessutom våga uttrycka en osäkerhet och inte alltid vara den som sitter på alla svaren så tror jag att vi kan hjälpa på ett mycket mer respektfullt sätt, och även locka fram svaren som finns inneboende hos oss var och en. Trots allt så är vi alla experter på vår egen livssituation.

Sedan kommer vi till de stunder då alla verktyg har tagit slut och vi har en person framför oss som behöver vår hjälp, men där ingen hjälp går att finna. Där tror jag att vi som representanter för Svenska Kyrkan finner den allra största utmaningen för det krävs mod att stå kvar i situationer som är svåra och där inga svar finns att ge. Där möts vi av våra egna känslor och vår egen sårbarhet, har vi modet att stå kvar då?

När jag tänker på allt som jag reflekterat och läst, upplevt och delat under utbildningens gång så tycker jag att det är tydligt att det ger oanade öppningar och perspektiv när vi vågar dela med andra. Därmed så bekräftas det, för mig, ännu en gång hur viktigt det är att i alla människovårdande yrken få möjlighet att gå i kontinuerlig handledning tillsammans med sina kollegor. Det är först i gemensam reflektion och eftertanke kollegor emellan som teori kring etiska aspekter kan bli till erfarenhet. Allt befinner sig i en process, i ständig förändring. Vi själva, de människor som söker vår hjälp, professionerna och det omgivande samhället. Ingenting bör, kan eller är hugget i sten.

Jag ser med nyfikenhet fram emot att fler i församlingen ska få gå utbildningen och jag hoppas att det öppnar upp till ett mer reflekterande klimat i alla olika arbetsgrupper, ett klimat som ger alla våra hjälpsökande människor bättre förutsättningar till att bli sedda och hörda som de medmänniskor de är.”

Bakgrund

SKAPA kom till inom ramen för Fors församling i Eskilstuna. Under utvecklingsarbetets första år slogs Fors församling samman med dåvarande Klosters församling i Eskilstuna. En ny församling bildades ”Eskilstuna församling” och en helt ny ledningsstruktur tog form. Ledningen satte sig in i församlingens olika verksamheter inklusive SKAPA. Här såg man de positiva signalerna utifrån samarbetet med MdH och studenternas positiva reaktioner på kursen ”Självkännedom och professionalitet”. Ledningen utmanade SKAPA med att efterfråga en intern fortbildning byggd på de erfarenheter som fanns utifrån samarbetet och utvecklingsarbetet med MdH. Målgrupp var församlingens präster, diakoner, musiker och pedagoger fördelade i tre grupper. Efter en inledande tvekan tackade gruppen bakom SKAPA ja till uppdraget även om det fanns en oro vad det skulle innebära att gå in i en utbildande roll i relation till sina arbetskamrater. Ledningen tillsatte resurser i form av en halvtidstjänst för att göra genomförandet möjligt. En kursplan arbetades fram som förankrades hos ledningen. Kyrkoherde Torbjörn Strand, som var beställare stod sedan för kursinbjudan.

Ramar

Inbjudan till utbildningen gjorde kyrkoherden som skrev följande:

”I en av de grundläggande principerna för Eskilstuna församling finns en intention att vi skall vara en lärande organisation. Vi skall lära med och av varandra. Det betyder att många medarbetare går på olika utbildningar för att förkovra sig i hantverket, deltar i utbildningar anordnade av stiftet eller går utbildningar på högskolan.

Det betyder också att vi inom vår organisation har möjligheter att lära av varandra och det är inom den tanken som denna utbildning nu startar.

Nu under våren 2011 sjösätts en utbildning som de flesta av medarbetarna skall gå igenom. Vi behöver en gemensam grund för vårt arbete, vi behöver tid för reflektion och vi behöver tala och göra teologi. Dessutom behöver vi få redskap för att fundera över vår egen roll och den viktiga betydelse var och en av oss har i vårt arbete.

På något sätt är vi alla pedagoger som i vårt arbete använder det allra viktigaste verktyget i allt vi gör, oss själva.

Du som fått denna inbjudan kommer att ingå i den första gruppen som går denna utbildning. Utbildningen som startar den 28/2 2011, utgår från fyra perspektiv som blir utgångspunkter till samtal och reflektion.

- Det personliga perspektivet
- Gruppensperspektivet.
- Yrkesperspektivet
- Evangeliets perspektiv.

Vårens utbildning är en pilotutbildning som kontinuerligt utvärderas av utbildningsgruppen tillsammans med kyrkoherden och chefen för utbildningsenheten.

Utbildningen är ca 30 timmar och omfattar 3 halvdagar och 3 heldagar. Den 29/8 på em sker en uppsamling/avslutning vilken inkluderar en festmiddag med diplomutdelning.

Utbildningen har sin hemvist i Ansgarskyrkan.

Syfte

Syftet med utbildningen är att:

- Öka den egna självkännedomen och självförståelsen
- Skapa trygghet och en ökad förståelse för personlighetens roll och betydelse
- Ge tillfälle att arbeta med frågor som rör synen på människan kopplat till teologin och sitt eget arbete.
-

Datum för våren 2011

.....

Det praktiska

Du som nu skall gå den första omgången behöver frigöra dig från andra arbetsuppgifter. Om de datum som är satta krockar med andra åtaganden talar du med din enhetschef som ordnar ersättare alternativt ställer in verksamhet. Med lite pusslande med tider och stunder kommer det säkert att gå.

Har du frågor kring innehållet i utbildningen är du välkommen att höra av dig till mig, Torbjörn.

Den utbildningsgrupp som kommer att hålla i utbildningen är:

Helena Ekhem, Per Apelmo, Mats Stenlund och Eva Solhäll. Processen i arbetet sker med hjälp av EXA (Expressive Arts/Uttryckande Konst)

Den första gruppen som kommer att gå utbildningen är:

.....

Det var allt! Med hopp om en givande utbildning för både kropp och själ!

Torbjörn Strand

Kyrkoherde”

Intern fortbildning – planering

Som framgår ovan omfattade utbildningen tre heldagar och fyra halvdagar. Redan inledningsvis poängteras att detta inte är en utbildning i EXA. EXA används däremot som ett redskap i kursen med syftet att öppna för kopplingar mellan det personliga och privata i sökandet efter en förståelse av hur detta påverkar yrkesvardagen och rollen som professionell. Litteraturen var densamma som i ”Självkänedom och professionalitet”. En kursplan arbetades fram. Denna förändrades något under resans gång och såg inför den tredje och sista genomförandet ut som följer.

”Kursplan

Intern fortbildning, Grupp 3, Eskilstuna församling, 2012

VÄLKOMNA

Eskilstuna i januari 2012

Kursledning: Per Apelmo, Helena Ekhem, Mats Stenlund, Eva Solhäll

Mål

Huvudmål:

Kursen mobiliserar och synliggör den samlade kompetens som finns bland deltagarna.

Vi lär av varandra;

- i möte med varandra och, genom detta, också i möten med oss själva.
- i möte med litteraturen.
- genom de processinriktade inslagen, av skapande (EXA – Expressive Arts), i kursen.

Delmål:

Att

A Öka självkänedom och självförståelse för att möjliggöra fördjupad trygghet och säkerhet i den pedagogiska dimensionen av det egna arbetet.

B Deltagarna skapar en fördjupad förståelse av den egna personlighetens roll och betydelse

- I det personliga mötet med enskilda och grupper
- För grupprocessen i ett gruppinriktat arbete/ hur grupper tar form och gestalt

- I ett övergripande ansvar som processledare
- C Erfarenheterna enligt A och B ovan kopplas till en diskussion och teoretisk förankring i relation till den litteratur som läses, till metodmässiga avvägningar samt till tron.
- D Erfarenheterna enligt A, B, C ovan fördjupas, under kursen, i samtal om och gestaltning av förhållningssätt.

Pedagogisk idé

Processen i arbetet sker med hjälp av **EXA** (Expressive Arts/Uttryckande Konst).

Följande erfarenheter/aspekter samvarierar i kursen och utgör grunden för lärande:

- Deltagarnas samlade informella livserfarenhet
- Deltagarnas samlade formella utbildning
- Deltagarnas samlade yrkeserfarenhet
- Samtal och reflektion under kursdagarna
- Deltagarnas skriftliga reflektion – som delas mellan deltagarna.
- Erfarenheter som hämtas ur litteraturen och de samtal och de reflektioner som litteraturen väcker.

Den samlade erfarenheten lägger grund för sätt att se, förstå och handla avseende yrkesvardagen i ett helhetsperspektiv.

Målgrupp Präster, musiker, diakoner samt pedagoger i Eskilstuna församling

Lärandejournal

Deltagarna skriver fortlöpande en lärandejournal. Lärandejournalen är en personlig dokumentation kring tankar, frågeställningar och känslor som aktualiseras under kursen. Den enskilde deltagaren avgör själv vad av detta personliga material som skall delas med andra.

Fortlöpande reflektion

Fyra frågeställningar vägleder deltagarna vid de ständigt återkommande stunderna av reflektion. Reflektion kan ske enskilt, i par, i små grupper såväl som i storgrupp.

De fyra frågeställningarna är

1 Vad betyder detta, det jag upplever/erfar under kursen, i dess olika moment, för mig på en personlig nivå? Underrubriker är: Hur reagerar jag tankemässigt, känslomässigt samt i min kropp? Vad kan jag lära om mig själv av denna reaktion? Hur förstår jag min reaktion sett till mitt eget livsperspektiv?

2 Vad betyder detta sett ur ett grupperspektiv? Underrubriker är: Vad kan jag lära om mig själv, som gruppvarelse, i mötet med de andra deltagarna? Vilken betydelse har de olika momenten för att skapa en känsla av ”grupp” ett vi? Hur ser jag på kraftfälten i en grupp? Vad kan jag ha användning av, i mina möten med olika grupper?

3 Vad betyder detta i ett yrkesperspektiv respektive ett teoretiskt perspektiv?

Underrubriker är: Hur kopplar jag erfarenheterna till min yrkesvardag? Hur kopplar jag till teori som jag läst tidigare respektive läser inom ramen för kursen? Vilka konsekvenser drar jag för min profession?

4 Hur berörs min tro? Underrubriker är: Hur tar evangelium, min tro, gestalt i vardagen? I möten med mig själv? I möten med arbetskamrater? I möten med församlingens medlemmar?

I andra möten inom ramen för mitt arbete? I min livsvärld på min fritid? Hur ser jag på mig själv i ett existentiellt perspektiv?

Kursens omfattning är 4 halvdagar och 3 heldagar under terminen

Praktiskt Under kursdagarna bjuds på kaffe med tillugg. Under heldagarna bjuds också på lunch. I samband med det avslutande kurstillfället tillkommer en festmiddag. Kursplats är Ansgarskyrkan, Hjärnegatan 1.

Kursuppläggning - Schematiskt upplägg av IFO kursen

Träff	rubriker	Teori – läs till nästa gång	Uppgift till nästa gång
Träff 1 halvdag 120125 13.00- 16.30	”Här är vi” Vi möts som grupp och börjar forma gruppens kultur.	Till träff 2 Birgitta Knutsdotter Olovsson ”I lekens värld” Sid 6-22, 31-75 samt 130-140 Fördjupning för dig som hinner med – läs hela boken.	Hitta tre frågor/tankegångar i litteraturen som engagerar dig. Dela med dig av dessa via mail till dina kurskamrater och kursledningen. Detta utgör ett bidrag och underlag som är gemensamt inför kommande träff.
Träff 2 heldag 120206 09.00- 16.00	”Här är jag, mitt liv och leken i mitt liv.” Vi möts igen och fortsätter bygga gruppkänsla. Förståelse av lekens livsviktiga, allvarliga roll i livet – som en förståelse av livet och hur vi blir till som människor.	Till träff 3 Aparicio/Apelmo ”Buber – en presentation” kompendium ”Jag; – du –det ” 16 sidor Fördjupning för dig som hinner med: Buber ”Jag och du” sid 1-97	Hitta tre frågor/tankegångar i litteraturen som engagerar dig. Dela med dig av dessa via mail till dina kurskamrater och kursledningen. Detta utgör ett bidrag och underlag som är gemensamt inför kommande träff.
Träff 3 Halvdag 120228 13.00 – 16.30	”Möten och Ansvar” Vad innebär det att mötas? Hur kan vi se, tänka och problematisera kring mötet med en annan människa? Vilket är mitt ansvar när jag går in i möten?	Till träff 4 Sharon Todd ”Att lära av den andre” sid 15-32, 91-95, 127-131, 162-164, 190-196, 199-206 Fördjupning för dig som hinner med: Sid 71-90, 101-110,	Hitta tre frågor/tankegångar i litteraturen som engagerar dig. Dela med dig av dessa via mail till dina kurskamrater och kursledningen. Detta utgör ett bidrag och underlag som är gemensamt inför kommande träff.

		135-146, 155-161, 169-189	
Träff 4 heldag 120312 09.00- 16.00	”Relationer” En fördjupning med fokus på relationer – på gott och ont. Att i relation lära av den andre.	Till träff 5 Apelmo ”EXA – en presentation” Sid. 5-6, 10-15, 21-23, 32-45 Fördjupning för dig som hinner med: Sid. 7-9, 16-20, 24-31	Hitta tre frågor/tankegångar i litteraturen som engagerar dig. Dela med dig av dessa via mail till dina kurskamrater och kursledningen. Detta utgör ett bidrag och underlag som är gemensamt inför kommande träff.
Träff 5 halvdag 120327 13.00- 16.30	”Makt, mod och rädsla” Hur vi förhåller oss till, använder oss av och riktar vår makt, vårt mod och våra rädslor. Om våldsfria relationer.	Till träff 6 Christofferssen ”Professionsetik” Sid. 20-21, 50-53, 55-75, 83-108, 109-132 Fördjupning för dej som hinner med: Inledningen sid 19ff	Hitta tre frågor/tankegångar i litteraturen som engagerar dig. Dela med dig av dessa via mail till dina kurskamrater och kursledningen. Detta utgör ett bidrag och underlag som är gemensamt inför kommande träff.
Träff 6 heldag 120423 09.00- 16.00	”Förhållningssätt” Hur vi lever våra liv och hur det kommer sig. Etiska vägval i jobbet.		
Träff 7 halvdag 120509 13.00- 16.30	”Resurser” Vi sammanställer våra kurserfarenheter och blickar framåt.		Festmiddag på Tingsgården med start kl 17.00.

De fyra halvdagarna hade i huvudsak följande struktur.

- Inledning i kyrksalen. Deltagarna sitter i en halvcirkel, öppen mot koret. Musik, dikt eller bibelberättelse och en stunds tystnad.
- Inledande avstämningsrunda - vid det första tillfället introduktion till utbildning och upplägg.
- I Ateljén – kroppsuppvärmning och utrymme för egen reflektion; vad händer i mig igenom övningarna, vad berättar mina reaktioner om mig? Vad kan jag lära mig?
- Samtal/delande två och två
- Måleri/lera där ”allt bara kan bli rätt då ditt uttryck är just ditt!”
- Samtal delande ”vad berättar bilden/uttrycket”

- Personlig reflektion, utrymme att skriva i sin lärandejournal – till estetisk respons genom improvisationsmusik Mats Stenlund Piano Per Apelmo kontrabas.
- Litteraturintroduktion
- Avslutande reflektionsrunda
- Avslutning i kyrkorummet. Alla bilder ligger på golvet. Musik – tystnad. Samling i cirkel kring bilderna. Hum-dom (alla deltagare ljudar tillsammans, som ett sätt att mötas, som en bön). Koppling till bibelns berättelser utifrån dagens erfarenheter. Samling kring ljusbäraren, var och en tänder ljus, Helena leder i bön.

De tre heldagarna hade i huvudsak följande struktur.

- Inledning i kyrksalen. Deltagarna sitter i en halvcirkel, öppen mot koret. Musik, dikt eller bibelberättelse och en stunds tystnad.
- Inledande avstämningsrunda - vid det första tillfället introduktion till utbildning och upplägg.
- I Ateljén – kroppsuppvärmning och utrymme för egen reflektion; vad händer i mig igenom övningarna, vad berättar mina reaktioner om mig? Vad kan jag lära mig?
- Samtal/delande två och två
- Måleri/lera där ”allt bara kan bli rätt då ditt uttryck är just ditt!”
- Samtal delande ”vad berättar bilden/uttrycket”
- Personlig reflektion, utrymme att skriva i sin lärandejournal – till estetisk respons genom improvisationsmusik - Mats Stenlund Piano, Per Apelmo kontrabas.
- Sammanfattande runda utifrån förmiddagens arbete
- Inledning i kyrksalen efter lunch. Musik, dikt eller bibelberättelse och en stunds tystnad.
- Fördjupad reflektion i mötet med det skapade uttrycket/alternativt fortsatt skapande – till estetisk respons genom improvisationsmusik - Mats Stenlund Piano, Per Apelmo kontrabas.
- Dela tankar i mindre grupper
- Litteraturanknytning – koppling mellan inläst teori och personlig erfarenhet.
- Samtal – koppling till tron
- Introduktion av litteratur för nästa gång
- Avslutande reflektionsrunda
- Avslutning i kyrkorummet. Alla bilder ligger på golvet. Musik – tystnad. Samling i cirkel kring bilderna. Hum-dom (alla deltagare ljudar tillsammans, som ett sätt att mötas, som en bön). Koppling till bibelns berättelser utifrån dagens erfarenheter. Samling kring ljusbäraren, var och en tänder ljus, Helena leder i bön.

Erfarenheter

Generellt sätt har deltagarna tagit till sig kursen på olika sätt. Några har sett kursen som en möjlighet, de har deltagit aktivt och låtit sig utmanas av litteraturen på ett positivt sätt. Andra har närmat sig kursen utifrån formella aspekter: kursen är beordrad, inte självvald. Därmed är man arg. Information om deltagande kom mycket sent och skapade därmed svårigheter.

Kursen genomfördes som en del i ett omfattande pågående förändringsarbete i spåren av bildandet av Eskilstuna församling. Några deltagare kom till kursen med en känsla av hopp och framtidstro. Andra var arga ledsna och besvikna, frustrerade i spåren av det pågående förändringsarbetet.

Några reagerade negativt på att kyrkoherden själv deltog tillsammans med de nya enhetscheferna. Andra såg detta positivt.

Det fanns inga klara direktiv vad gäller hur man som deltagare skulle tillgodogöra sig litteraturen. På arbetstid eller...? För några fanns utrymme, andra tog sig utrymme och ytterligare några läste för sin egen skull utifrån ett intresse, några lade litteraturen åt sidan. Som en konsekvens av detta lade kursledningen stor vikt vid introduktionen av litteraturen samtidigt som antalet sidor som förväntades vara lästa minskades betydligt.

Delandet av erfarenheter via mail i koppling till litteraturen var något som de flesta deltagare lämnade åt sidan. I de fall vi fick in tankar och reflektioner, där Carolinas bidrag utgör ett exempel, öppnades påtagligt för ett lärande utifrån delande av erfarenheter.

Kursen utmanade. Kroppsövningarna, som syftade till uppvärmning men som också avsåg att spegla den litteratur som deltagarna läste, upplevdes på helt olika sätt. Inledningsvis gällde det att gå runt på golvet och hälsa på olika sätt, att iaktta varandra, att mötas med blicken. Några valde att försöka stå bredvid andra gick in i leken med hela sitt väsen.

Trots spänningar och svårigheter växte i alla tre utbildningsgrupper en känsla av gemenskap, samhörighet och meningsfullhet. Kursen utmanade verkligen till eftertanke med en påtaglig och viktig koppling till deltagaren som person, yrkesaktiv och i relation till frågor om tro och teologi.

För några ledde kursen till påtaglig förändring i den personliga respektive yrkesmässiga vardagen.

Det är naturligt att reaktionerna blir olika. För några passar arbetssättet bättre än för andra. En del av deltagarna ger uttryck för en önskan om fortsättning och fördjupning.

Några deltagare påpekade hur viktigt det var att verkligen få samtala med varandra och på detta sätt lära känna varandra. Trots att vi arbetar i Kyrkan, i möte med människor och kollegor, lyser ofta det autentiska samtalet med sin frånvaro.

Slutsatser

För oss i kursledningen har arbetet varit mycket meningsfullt. Det har stundtals varit intensivt och krävande. Samtidigt har de utmaningar vi ställts inför betytt att vi som grupp utmanats till eftertanke. Detta betyder att vi verkligen diskuterat litteraturen, de olika kursinlagen och den pågående grupprocessen. Detta har varit mycket lärorikt.

SKAPA BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

**11
Konfirmationsläger**

Mats Stenlund

Kort om innehållet

Konfirmationslägret på Uskavi under 10 junidagar kom efterhand att alltmer präglas av EXA. Här presenteras arbetet, dess form och innehåll. Avslutningsvis får vi höra hur ett par av konfirmanderna sammanfattar sin erfarenhet.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Konfirmationsläger
Uskavi
14 juni – 23 juni 2010

Årets läger, det andra inom ramen för projektet SKAPA, hade 29 deltagare. Av dessa var 16 i åldern 14-15 år, 13 16 – 24 år. I gruppen 16-24 år var 2 stycken konfirmander, övriga ”vanliga deltagare”.

Utöver ovan nämnda var även 4 anställda med, Agneta, Helena, Mats och Per, samt Helenas son Edward, 6 år.

De äldre deltagarna samt vi anställda anländer ett dygn tidigare än de övriga. Utöver praktiska förberedelser arbetar vi bland annat med *våra förväntningar* inför lägret, att *skapa trygghet* i vår grupp, samt *grundläggande förhållningssätt*. Läget ska präglas av att vi alla är deltagare i första hand men med lite olika ansvar.

Följande har varit en stomme i lägrets upplägg och innehåll

Andakter, mässor

Andakterna har präglats av berättande, fritt återberättade av Helena. Dels bibelberättelser såsom Elia, Jakob, Rut, Petrus, men även berättelser om andra personer, till exempel Heliga Birgitta. Tystnad, sång/musik och bön har också varit stående inslag i andakterna.

Vi har firat 2 mässor. Vi den första mässan lyfte vi särskilt fram det egna bildskapandet. Alla fick lägga bilder (gudsbilder) framme i koret. Vid den andra mässan gavs möjligheten att elda lappar, där var och en skrivit ner det man ville lägga av sig, överlämna.

EXA

Det egna skapandet har haft en central funktion genom hela lägret. Vi har rört oss i bildskapande, musik, poesi, kropp och rörelse. Varje dag har innehållit kreativt skapande av något slag och alltid med ett inslag av reflektion och delande av dessa.

Vi har ständigt varvat arbetet med kroppsliga övningar – lekar. Under dagen har det på så sätt blivit en tydlig variation mellan att vara i grupp – arbetat enskilt, sitta i grupp, röra sig på golvet, samtala, reflektera. Vi har gått runt och hälsat på varandra på mängder av sätt – axel mot axel, rygg mot rygg, på låtsaspråk. Utrymme har funnits för dans rygg mot rygg, för upplevelser att hålla varandra, stötta varandra.

Riten

Förutom Gudstjänster och andakter har vi använt oss av 2 ”huvudriter”:

Hela gruppen – Varje pass har inletts med en samling i stor cirkel, axel mot axel. Olika sätt att gestalta den stora gemenskapen har kommit till uttryck, såsom gemensam ton (hum-döm), låta blicken svepa runt i tystnad, stretcha kroppen, jublande hylla varandra etcetera.

Basgruppen – 3 basgrupper med ca 8 personer i varje, utgjorde en annan stomme. Varje morgon innehöll en samling i dessa basgrupper där vi successivt skapade en känsla av samhörighet och trygghet. Riten hade en tydlig progression.

Dag 1 – Basgruppen står i en cirkel, var och en kliver in i cirkeln, en och en, andas, säger sitt namn, varpå resten av gruppen repeterar namnet.

Dag 2 – Samma som ovan, fast med tillägget att den enskilde blundar innan han eller hon säger sitt namn.

Dag 3 – Samma som ovan fast med tillägget att den enskilde sitter på en stol i ringen.

Dag 4- Samma som ovan, faste med tillägget att gruppen svarar med ett sorl, där namnet repeteras många gånger.

Dag 5 – Som ovan, fast med tillägget att gruppen lägger en hand på axlar, rygg, huvud på den som sitter i mitten.

Dag 6 – Som ovan, fast med tillägget att gruppen rör sig, går runt den enskilde.

Dag 7 – Som ovan, fast allt sker i tystnad.

Dag 8 – Den enskilde ställer sig på stolen och gruppen jublar, hyllar denne.

Dag 9 – Den enskilde sitter på stolen varvid resten av gruppen kliver fram enskilt, lägger händerna på axlarna. Möjlighet finns att viska något till den som sitter på stolen.

Dessa riter hade i huvudsak 2 funktioner:

- Bygga trygghet för individerna och gruppen som helhet. Bli sedd – bekräftad.
- En tydlig linje från lagrets första dag till den handpåläggning som sedan kom att avsluta konfirmationen i samband med högtiden i kyrkan.

Basgrupper

Mycket arbete har skett i de 3 basgrupperna. Varje dag har innehållit ett antal träffar i dessa. Där har det mer intima samtalet kunnat föras, då grupperna inte varit större än 6-7 personer. Varje basgrupp har bestått av både äldre och yngre deltagare. Vi anställda har haft huvudansvaret.

Varje person i basgruppen har haft en bok. Där har allt skrivarbete skett i form av tankar, svara på frågor, reflektioner. Boken har även vart en möjlighet till fördjupad relation mellan oss ledare och deltagarna, då vi varje kväll läst i boken och fört dialog via den.

Här nedan följer en kort sammanfattning, dagbok, på arbetet.

2010-06-15 DAG 1 - tisdag

Tema: Vem är jag?

Gruppen samlas och vi inleder med Dop nere i vid sjön. Via Storgruppsritual – vi står i ring, axel mot axel – börjar vi bygga vår grupp. Vi ägnar lång tid åt att lära känna varandra, vad vi drömmer om, vad vi gillar för mat, film etc. Vi får var och en en ”helig vän”, en person som ska ge oss lite extra uppmärksamhet under veckan utan att ge sig till känna!

Vi gör den första ”inre resan”. Per leder in i avslappning, Mats spelar. Deltagarna ligger på golvet på liggunderlag.

Var och en ska hitta en *Bänk*, göra en *promenad till en äng*, möta ett *träd*, sedan återvända. Vi målar våra träd samt bänken. I mindre grupper samtalar vi sedan om det vi upplevt. Stor vikt läggs vid respekten för vars och ens upplevelse. Därefter får var och en skriva:

- Vad berättar trädet? Vad har det för historia? Säger det något?

Ytterligare en runda i gruppen följer efter detta. Var och en får berätta så mycket eller så lite man vill. Därefter samlas vi i ”storgrupp”, var och en säga ett *ord*, *eller mening* som på något sätt får sammanfatta dagen. Dessa ord sammanställer vi till en dikt:

*Lekfullhet, nyfikenhet
Fantasi Fullt med växtglädje
Pratsamt spännande
Roligt och kul
Faktiskt samma som Hedda*

*Intressant och mystiskt
Lugnande lugnt
--- typ självupptäckande ... nånting
pratfullt träd sitter inne med
kunskap och klurighet
närande, konstigt
nygammalt*

*Så mycket berättelse
Ont i halsen, fötter
Nya insikter och färger
Ny vänskap och musik
Konst
Hej och hå
Upptäckande upptäckarglädje
Utforskande
Över vintern*

Kvällsandakt "Människan en berättelse"

Vi avslutar kvällen med Julfirande där vi delar erfarenheter kring det som vi tycker är viktigt med julen, lyssnade till Julens berättelse, samt fick besök av tomten!

2010-06-16 DAG 2 - onsdag

Tema: Jag och mina vänner

Morgonbön med berättelsen om Kvinnan vid Sykars brunn

Vid frukosten har vi dukat extra fint. Alla deltagare går in en och en till matsalen, blundar och känner på en lerfigur i form av ett djur. Efter frukosten och våra ritualer, letar vi rätt på varandra i våra basgrupper. Detta sker genom att vi går runt och på olika sätt låter och betar oss som det djur vi fick känna på, tidigare under morgonen. Genom att gå samman med andra "djur" som låter, betar sig på liknande sätt, hittar vi våra andra basgruppsmedlemmar.

I den första samlingen i våra basgrupper delar vi erfarenheter kring följande 3 områden:

- Ett minne av att jag var riktigt hungrig
- Ett minne när jag åt riktigt gott
- Erfarenheter av att ha sett eller upplevt orättvisor.

Varje grupp sammanfattar samtalen med tre ord som presenteras och skrivs ner
Tre frivilliga, tillsammans med Helena gör en bordsbön utifrån de givna orden

Storgruppsritual där vi gör en "hum-dom", vi skriker ett "Ronjaskrik – vårskrick"

Dagen innehåller en ny "inre resa", där målet blir att möta en varelse. Denna varelse formas i lera. Var och en för dessutom skriva om – eller till - varelsen. Vi delar dessa i våra basgrupper.

Under eftermiddagen arbetar vi i basgrupperna med att ställa samman våra berättelser, lerfigurer och bilder till en teater, eller en performance. Vi gör en scen och framför dessa för varandra.

Kvällsandakt:

”Dit du går, går också jag” – berättelsen om Rut

Vi tittar på film på kvällen, *Freedom Writers*

2010-06-17 DAG 3 - torsdag

Tema: Du och jag

Morgonbönen handlar om Rosa Parks

Utöver våra ritualer, ägnas förmiddagen åt reflektion kring filmen ”Freedom Writers”. Var och en målar det man minns från filmen, något centralt, viktigt eller på något sätt ge uttryck för något som berört en från filmen. Dessutom ”scannar” vi bilden – filmen – utifrån vilka känslor vi upplevde, eller vilka känslor vi tyckte filmen gav uttryck för.

Nästa steg blev ett basgruppssamtal om orättvisor

- Om personliga erfarenheter som väcks av filmen/erfarenheter av orättvisor
- Vilka känslor väcks hos mig när jag blir utsatt för orättvisa
- Hur jag har handskats med dessa erfarenheter.

Varje basgrupp gör dessutom en staty om ”hopp” samt en sammanfattande mening om samtalet från gruppen. Varje samtal, samt statyn, ”redovisas” för de övriga.

Eftermiddagen ägnas åt möte med en bibelberättelse, ”Den förlorade sonen”. Var och en får en uppgift:

Efter första läsningen – hitta ett ord

Efter andra läsningen – hitta en känsla alternativt en person som du kan identifiera dig med

Efter tredje läsningen – hitta en uppmaning/vad vi kan lära oss av texten/sensmoral

Vi delar våra ord och tankar 2 o 2

Aftonen, kvällen och natten spenderas på en ö där vi dels har hajk i strålände väder, men även gör dramatisering av Jesu liv. Varje basgrupp får ett antal centrala avsnitt ur Jesu liv att dramatisera för de övriga. Mycket skratt!

2010-06-18 Dag 4 – fredag

Tema: Jag och Gud

Vi kommer hem från hajken trötta, blöta, upprymda.

Vi knyter än en gång an till filmen Freedom Writers samt den förlorade sonen med följande frågor:

- Berättar filmen Freedom Writers något om Gud, eller om min Gudsbild?
- Berättar texten något om Gud, eller min Gudsbild?

Vi skriver enskilt en stund för att sedan föra samtal i våra basgrupper. Viktigt förhållningssätt in i samtalet är att var och en har sin personliga bild av Gud, att vi har denna bild oavsett vi tror, eller inte tror, på Gud. Varje individ i basgruppen får hjälp att sammanfatta det man sagt i ett *ord*, eller en *mening*, som basgruppsledaren skriver ner.

Efter samtalet får var och en en möjlighet att ta med sig sina upplevelser in i skapande. Var och en målar sin bild av Gud, eller en bild av det som på något sätt "handlar om Gud".

Under tiden sammanställer Helena de ord som kommit fram i samtalen utifrån tre aspekter.

Gud som omfattande

1 Fader/moder

2 Son/dotter

3 Ande

Helena kopplar ihop deltagarnas ord med bilden av Gud som treenig. Samtal och frågestund följer på detta.

För att få fler bilder och tankar kring Gud får var och en gå en Frågepromenad med 12 frågor om Gud utifrån 12 olika texter. I texterna och frågorna får var och en möta bilden av Gud som *mamma, pappa, hönsamma, klippa, kärlek* etc.

Deltagarna går promenaden enskilt och skriver "svar" och funderingar i sin anteckningsbok. Vi samtalar i basgrupperna.

Under aftonen lägger vi ut en mängd svartvita bilder. Var och en får välja en bild som berättar något om Gud. Alla får sedan säga något om sin bild. Dessa ord sammanställs till en dikt:

Höra samman

Jag vet inte...för att dom håller handen

För att dom håller hand.

Tryggt och stadigt

Ljus och trots. Det är så stenigt...trots allt växer det

Det är en vacker plats

Skräck och rädsla

Ser ut som ett gammalt hus, för mig är Gud gammal.

Den är fin.

Slänggunga...det går runt runt...

Liksom...typ...barn...nytt liv

Relationer

För mig är Gud kraft, energi.

Det är nåt levande i rörelsen...känns väldigt fritt.

Jag tänker nytt liv

Att acceptera alla oavsett färg.

Kärlek.

Gud har en plan åt alla.

För att det är tivoli, dom karusellerna gör att man kommer högt upp..å Gud är högt upp.

Jag tänker på evolutionen, utveckling, tid. Vad är tid?

Jag ser Gud som...energi. Nåt som får det att funka.

Fenomenet Gud...känslan mellan moder och barnet.

Den är fin

Det är lite "meckigt" med Gud...ofta är det att bara följa med.

Känns mycket liv i bilden...barnhänder och vatten...Gud finns i allt liv.

För att...det kanske sker en utveckling i Gud också.

*För mig är Gud relation. När vi möts som människor sker något Gudomligt.
Livet är en fest.*

På kvällen firar vi mässa med våra Gudsbilder – de bilder vi målade på förmiddagen - i centrum, på golvet framme vid altaret.

2010-06-19 Dag 5 - lördag

Tema: Jag i världen

Under förmiddagen knyter vi an till den dikt som skrevs föregående dag.

Vi kallar detta

”Vad är Gud? Tankar om tro och Gudsbild, Sommarkonfirmanderna 2010.”

Vi poängterar att:

Att det var egna ord

Att det var olika nivåer/innehåll, att vi har kommit olika långt i våra funderingar men att var nivå var fundering är värd sin respekt. Dessutom att allas ord tillsammans bildade en helhet, blev sammanhängande

Vidare arbetar vi under förmiddagen med ”Kristusmönster”. Deltagarna delas in i grupper – läser var sin text och svarar på frågor. Temat är hur Jesus bemöter andra människor.

Vad är gemensamt mellan de olika berättelserna?

Vad är ”Kristusmönster”?

Ett annat tema under dagen är ”rättvisa”. Vi samtal, frågor, gestaltningar landar vi så småningom i ett skapande av vår egen ”Rättvisesång”

Under dagen ser vi även på den Kungliga vigseln!

2010-06-20 Dag 6 – Söndag

Tema: Döden och Kärleken

Vi delar våra erfarenheter av död och förluster. Sofia inleder med en berättelse om hur ett dödsfall går till. Varje basgrupp arbetar sedan i sin takt med delande av de personliga erfarenheterna. 1 av oss ledare finns som en extra resurs utifall någon behöver gå undan. I takt med att samtalen ebbat ut, ges möjlighet att uttrycka sig genom bild, lera. En förmiddag präglad av nära möten, starka känslor och värme.

Förmiddagen avslutas med ett samtal i storgrupp, hur livet kan gå sönder på olika sätt.

Helena avslutar med berättelsen om ”livet i livmodern”.

Under eftermiddagen bytte vi fokus till ”kärlek”. Helena introducerar Eros, Fileo, Agape.

Vi associerar fritt till ordet, skriver upp dessa på tavlan.

Vi gör en ny ”inre resa” där vi får möta ”ljusglimtarna i ditt liv”: Händelser, personer, upplevelser, i vardagen. Därefter målar vi fritt utifrån temat:

Ljus och mörker i ditt liv

Vi delar våra erfarenheter i basgrupperna.

Vid kvällsandakten möter vi Heliga Birgitta som introducerar kommande dags retreat.

2010-06-21 Dag 7 - måndag

Tema: Den inre resan

Hela förmiddagen utspelas i tystnad. Från det att vi vaknar fram till bordsbönen 12.30 är vi, så gott det går, tysta. Allt sker i tystnad, frukost, storgruppsrit, basgruppsrit.

Tillsammans gör vi en ”Skapelsevandring”. Vi vandrar tillsammans en sträcka på ett par kilometer och får vid olika stationer möta de 4 elementen

Jord – Vi fick en näve jord i handen
Eld – Vi fick lägga ved på brasan
Luft – Känna vinden i ansiktet
Vatten – Låta vattnet sippra mellan händerna

Upplevelserna varvas med ord från Helena – som är den ende som ”får prata” – samt skapande arbete. Var och en samlar någon/några saker från naturen, målar av dessa, alternativt ”lyssna”, ”låta dem berätta”, eller låta ett av elementen berätta. I den efterföljande reflektionen förstår vi att förmiddagen både varit utmanande men också ansträngande för en del.

Under eftermiddagen inleds arbetet med att avsluta, sammanfatta samt blicka fram mot själva konfirmationen. Vi inbjuder var och en att göra en egen, personlig, sammanfattning. Detta reflekterande arbete görs i flera steg.

Först målar var och en målar en bild - Här är jag ! Här är jag nu!

Nästa steg är att var och en samlar allt sitt materiel på en plats. Därefter ges tid att titta på de egna bilderna samt läsa allt det som skrivits i den egna boken. Övergripande reflektion handlar om vad veckan har betytt för den enskilde vad gäller hur man ser på sig själv och de egna livserfarenheterna utifrån 3 frågor:

1. Vad är din styrka?
2. Vad vill du utveckla, vad har gjort dig nyfiken?
3. Hur har din Gudsbild förändrats?

Vi möter varandra i basgruppen. Var och en får tid att berätta, gestalta. Vi andra får berätta vad vi sett av varandra denna vecka.

På kvällen tar en frågestund vid, med bland annat frågor om:

Konfirmation, vad är det?

Gud, kärlek och världens ondska

2010-06-22 Dag 8 - Tisdag

Tema: Jag och livet

Stor del av dagen handlar om planering av redovisningen. Tillsammans bestäms att temat ska vara:

”Skapelseberättelsen på Uskavi”

Alla är delaktiga på olika sätt i att ta fram materiel till redovisningen. Processen varvas mellan samtal i mindre grupper, samt storgrupp. Det skrivs, målas, skapas teater,

Vi avslutar dagen med en mässa där vi bland annat eldar lappar där vi skrivit ner sådant som vi vill göra upp med, lämna bakom oss.. Därefter leker vi!

2010-06-23 Dag 9 - Onsdag

Tema: Jag och framtiden

Denna avslutande dag inleds med texten om Emmausvandrarna – gå med Gud. Hela förmiddagen blir en lång avskedsritual. Vi städar ut husen, packar, tackar varandra.

Bästa sättet att avsluta denna sammanställning och samtidigt ge en både personlig och talande beskrivning av helhetsupplevelsen, är att låta en av deltagarna själva komma till tals. Ida, 14 år skrev:

Kommer att sakna stället enormt. Människorna, platsen o allt. Tack basgruppen för alla samtal vi hade, att ni lyssnade på vad jag hade att säga. Tack alla smågrupper vi delats in i, att ni också lyssnat. Ni har ingen aning om hur tacksam jag är att få uppleva det jag upplevt

dessas nio dar. Sångstunder, pratstunder, kyrkan. Alltihop. Dikterna som skrivits ihop utav ord vi sagt. Det var underbart att någon gång få sin röst hörd. Att veta att folk vet att jag finns, existerar. Skaparstunderna, att bara få måla. Inga kritiseringar eller nerklankningar på bilderna man målat. Inga betyg på hur man skrivit. Att få känna den fria känslan. Att veta att om man skulle brista ut i gråt, skulle någon ta dig i sin famn o trösta dig. Jag har blivit accepterad, och sedd. För en gångs skull så var alla vänner. Inget skitsnack bakom ryggen, inga onda tankar om någon annan. Och en gemenskap som man annars måste noggrant leta efter för att hitta. Som man skulle få kämpa för, för att få ihop. Men här fall det bara naturligt. Det blev en stark grupp. En grupp av människor man kan luta på. Det jag vill komma fram till är att jag är väldigt tacksam över att fått lära känna alla. Och ni kommer alltid ha en plats i mitt hjärta oavsett vad som händer!

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

12

**Socialt och diakonalt arbete;
Krisarbete**

Per Apelmo

Kort om innehållet

Krisarbete ger en bild av hur vi arbetat när krisen är ett faktum. Vårt krisarbete aktualiserades 2007 och aktualiserades på nytt senare år på ett sätt som fick konsekvenser för vårt sociala och diakonala arbete under SKAPA. Här presenteras erfarenheter.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Krisarbete

Inom ramen för det arbete som kom att sammanfattas som vår ”förstudie” inför utvecklingsarbetet SKAPA utgjorde vårt krisarbete en viktig erfarenhet. Framför allt handlade arbetet om omedelbar krishantering i samband med ungdomssjälvord samt uppföljande arbete.

Helena Ekhem har på olika sätt och under många år arbetat fram ett kontaktnät i relation till personal på olika skolor. Gradvis kom Helenas roll att utvecklas mot ett allt större förtroende för Helena från skolornas sida. Helena har utifrån sin samlade erfarenhet av krisarbete utvecklat adekvata former och metoder för det viktiga inledande arbetet när krisen är ett faktum och chockad och förvirrad personal, rektor och lärare, har att ta ställning till: Vad gör vi nu? Hur hanterar vi den här situationen? För den enskilde rektorn, som är formellt huvudansvarig för krisarbetet, är det kanske första gången som hon/han ställs inför något liknande. När krisen är ett faktum är det därför skönt att det finns någon som Helena som varit med vid flera tillfällen och som har en samlad erfarenhet av krisarbetets initiala skede och om vad som bör beaktas i det inledande såväl som efterföljande akuta skedet. Helenas arbete kompletterades med de erfarenheter och den bearbetning som EXA kan erbjuda. Förutom insatser i det akuta skeendet hade vi möjlighet att arbeta med bearbetning i skolklasser, bland grupper av ungdomar och i någon mån i möte med enskilda individer. Några av dessa insatser fick utrymme i form av regelbundna träffar över tid.

Den text som följer är en sammanfattning av känslor och erfarenheter från krisarbete där EXA med sitt förhållningssätt och sina redskap spelat en roll. Framför allt berör texten den initiala fasen av krisarbete.

Reaktion - Reflektion

Två Röster

Texten är sammanställd av Per Apelmo. **Syftet** är

- Dels att förmedla något av de känslor som sätts i rörelse vid ett krisarbete, hos både de som är direkt berörda och de som kallas in för att vara behjälpliga.
- Dels, att i den fortlöpande texten, förmedla flertalet av de konkreta frågor som utmanar i ett krisarbete.

Reaktion - Reflektion

Två Röster

Vi vet

Vi vet

Detta har vi gemensamt oavsett ålder:

”Nej det kan inte vara sant!”

”Jag vill inte möta det här!”

”Väck mig när det är över!”

Höstkväll. Det är mörkt ute. Regndis.
Gatlyktor vajar i vinden. Vuxna står i
klungor, hälsar på varandra, samtalar.
Tonåringar drar omkring i grupper.
Några gråter vid staketet, mot
banvallen.

Vi vet
Att det först är en fas av chock
Därefter följer en fas av bearbetning som
också är tid för sorg
Därefter en avslutningsfas,
ett bokslut för framtid

Vi vet
Utmaningen
att vi behöver stödja varandra trots
smärta
olikheter,
vara till för varandra.

Vi vet
Viktigt i den första fasen är att få berätta,
konkret, beskriva detaljerat,
det som hänt och som man varit med om.

Vi vet
också
att några har behovet att säga nej till kontakt, samtal
det måste respekteras

samtidigt
vet vi
att för den som säger nej kommer
påminnelser
och en nödvändig bearbetning senare
för
det går inte att i längden gömma sig
för det som gör ont

Mobiltelefonen ringer: en elev har tagit
sitt liv! Kan du komma till skolan?

Avslutar mötet som jag sitter i, tar bilen
till kontoret. Tar lite tid på mig, efter
samtalet på mobilen. Hinner hitta hem i
mig själv. En känsla dominerar:
- detta vill jag inte
- så här skall det inte behöva vara
hämtar pärmen med krisplanen, kriterior,
papper att måla på och beger mig till
aulan.

Vi vet
därtill
att det är viktigt att
söka mening – mitt i svårigheterna
utmaningarna
- kanske kan jag så småningom hjälpa andra
utifrån det jag nu erfar?

Detta vet vi

Hör till

Förvirring hör till:
Att inte vilja, våga, orka, hör till
Att försöka, hör till
Att säga dumheter
Att säga kloka saker
Hör till
Och vi möter detta, hos både vuxna och ungdomar

Förvirring

Och så har vi de som blir
Tvärsäkra
Och de som ordnar, ställer i ordning, fixar det praktiska
Ibland blir det rätt, ibland fel
Men det hör till!

Detta kan vi göra:
Säga högt, ge namn åt, så att alla hör;
Detta är chockens och förvirringens tid
Först därefter är tid
att efter förnuft, förstånd, förmåga
försöka
Se, benämna och berätta, lyssna, respektera
försöka
Förstå hur olika vi betar oss
för att

Aulan. Sakta fylls scenen med
hälsningar i ord och bild. Förtvivilade
barn, stora ögon, spring ut och in och
samtidigt, avvaktande steg, undran
Andra sitter på stolar
stilla

Tåget står återigen stilla på rälsen.
Samma plats, samma tid, en månad
senare. Samma mörker, regn, samma
förtvivlan. Passagerarna på tåget
meddelar sig via mobiler –
informationen sprids snabbt.

Var och en på sitt sätt
Hantera situationen.

Kör till platsen
Parkerar bakom bensinstationen
Går fram mot banvallen
Nickar som hälsning till ansikten
som är bekanta
Orienterar mig.

För
Vi reagerar så olika
Från tomhet till hejdlös gråt
Från en önskan att vara nära, riktigt nära andra till
en önskan om att bli lämnad helt i fred.
Från en önskan att inte vilja veta, inte vilja vara med om detta
till att bli väldigt aktiv och börja agera
Det hör till

Och alla känslor
Som hör till

Staketet, och där bakom, tåget. Möter
en av skolcheferna – det har hänt igen.
Polis och socialjour, jo kyrkan i
grannskapet håller öppet. Tar mig dit,
fullt med folk. Vi klarar det här just nu!
I morgon får andra ta vid. Åker hem.
Telefonerar. Förbereder mig för aulan, i
morgon.

Skuld
Kunde jag gjort något?
Skulle jag sett?
Skuld
Vad visste jag, borde jag känt till?
Och den där elakheten, det där grälet
Den där orättvisan
Var jag för passiv? Skulle jag gått emellan?
Skulle jag larmat?
Hör till

På scengolvet samlas, snart är det
alldeles fullt, bilder, hälsningar. Några
gråter andra tittar stumt. Några läser
bilderna, hälsningarna, kommenterar
tyst till kamraten, tätt tillsammans

Ilskan
Hör till
Ilskan över att livet är så obarmhärtigt!
Ilskan över att någon har fräckheten att
Ta sitt liv
Utan att ta hänsyn till hur hårt det slår

mot oss som är kvar
Ilskan är viktig
Den hör till

Och de stora frågorna
Om Allah, Jesus, Gud, Buddah
Hör till
Varför?
Var finns du?
Lyssnar du inte?
Hör till

Och frustrationen
Och irritationen
På alla uttryck, runt omkring
Reaktioner på det som hänt
Från olika personer
Från Dem som stått nära
Till alla dessa som inte känner
Reaktioner
Hör till

Vara stark och samlad. Gråter i korta stunder i bilen, på väg mellan de olika sammanhang där förtvivlade tonåringar samlas. Vi talar om det, kollegor emellan, hur vi gråter i stunder för oss själva.
För att det behövs.

Det hör till
Sorg
Hör till
Tar tid, skall ta tid, tar olika lång tid
Tar olika uttryck, skall ta sig olika uttryck
Tårar och trötthet
Nedstämdhet
Uppgivenhet
En märklig upprymdhet
Irritation och frustration
Ont i kroppen, huvud, mage, axlar
svårt att äta, svårt att sova
eller kanske bara sova
Ibland kompakt mörker
Hör till

Får en stund på kontoret
Sitter framför skrivbordet
Datorn, anslagstavlan med alla lappar
Ljuset genom fönstret till vänster
Bokhyllan till höger
stilla

Måste få tid och utrymme
Att vara med sig själv
Utan att fly från sig själv
För att växa i förståelse
Av livet i sorgen
Hör till
Det som drabbar
Som skapar sorg
Döden
Öppnar, hos oss alla
- och det hör till -
för
tidigare sorger, händelser,
besvikelser, trasiga relationer
oförlöst längtan
utsatthet och värnlöshet
bearbetat eller obearbetat
trötthet, sömnbrist, matbrist
när åt du senast?
Hör till

när vi väl börjar gråta
är det så mycket vi gråter för
döden
ger anledning till tårar
även om just jag
inte stod den döde nära
eller ens kände henne
mest bara kände till, kanske
Hör till
så tillåt dig dessa tårar
de hör till
vet att du har anledning att gråta
du får gråta

Några gråter omedelbart
Andra senare
Efter en månad, två, kanske fler

Aulan andra dagen. Återigen musik,
levande ljus, kriter, papper, förvirring
och tung sorg
Samtal. Försiktigt närmande. Aha, du
har inte ätit och inte sovit. Kan vi ordna
en smörgås?

Lunch i skolans matsal
Mitt i bruset av elevers röster
Mat och prat

Åker hem, läser tidningen
Rensar ogräs
Växlar några ord med de mina
Fåtölj

Te
I köket mal diskmaskinen

Och var och en måste ta sitt ansvar
att
Äga och hålla
Sina känslor
Bära
utan att lägga över
På andra
Det hör förstås till
dock
Måste samtidigt
uppmärksammas.

Vad berättar
De känslor som rasar inom mig
Om mig som person?

Ingen kan träna inför att något hemskt skall inträffa
Vi står där bara
Plötsligt
Vi får lära
Under tiden
Och efteråt

Rädslan

Rädslan hör till
Och med den, Osäkerheter
Oro

Den totala svärtan
Någon måste orka vara i dess närhet
Orka lyssna utan att
Omedelbart släta över
Någon
Måste våga närma sig, Ta tag i, Stå på sig
I någon sorts kontakt
Med dem
Som bär svärtan
Inte falla undan för
”tänk om vi öppnar upp något”

Aulan den tredje dagen.
Pianot med bild av den döde, levande
ljus, stilla musik, elever som hela tiden
kommer och går.

Föräldrar och barn samlas; den
drabbade klassen – runda ögon, undran,
oro och rädsla

när
allt redan står öppet
utan istället
våga stiga in i också det rummet
och samtidigt hålla ordning
i de egna känslorummen
så att den andre, dem som vi möter
inte dränks
och förhindras att komma till tals

Lisas dikt innehöll två strofer som bet sig fast: ”Att ta livet av sig är ingen lösning, det är bara egoistiskt” och ”Man är alltid mer älskad än man tror”. Jag repeterar den sista frasen i dikten ett par gånger och känner hur orden landar i rummet, i var och en av oss. Det blir en stunds tystnad efteråt, en tystnad som lämnar en smak av hopp, tillförsikt; ”Man är alltid mer älskad än man tror”. Ungdomarna vill tända ljus. Vi gör det. Vi tänder ljus för **livet**. Så ställer vi oss upp, i en ring, och avslutar med ett gemensamt ”vårskrik” – för livet!

Ta hand om

Ta hand om varandra
Släpp in
Lyssna
Sök upp lyssnarna och kramarna!
Sök dem där du kanske inte
förväntar dig att finna dem
Sök dem
- Bland barn
- Bland tonåringar
- Bland unga vuxna
- Bland äldre vuxna
- Bland gamlingarna

Sök dem
bland
Föräldrar, släktingar, syskon, kamrater, vänner
bland
Lärarna, BUP, socialen, psykologerna,

Och det blir jul
Vinter
Och det blir
Så småningom
vår

prästerna, diakonerna
- ge dem en chans
Använd dem om det går

Mitt i det svåra;
I känslor av otillräcklighet
Var snäll mot dig själv, ta hand om dig!
Döm inte dig själv
Du behöver visa dig själv omsorg
Bär dig själv i stor ömsinhet
Förlåtelse och förståelse
Till dig själv
Det är nödvändigt
Det hör till!

Det hör verkligen till!

Eskilstuna 2007-2011
Per Apelmo

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

13

Socialt och diakonalt arbete;

Läger för unga vuxna

Eva Solhäll

Kort om innehållet

Det sociala-/diakonala arbetet inom SKAPA presenteras genom en förankring teoretiskt och filosofiskt. Läsaren får en inblick i arbetets olika delar. Till sist presenteras hur vi arbetat med ”Läger för unga vuxna”.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Social-diakonalt arbete och Unga-vuxna läger

Det social-diakonala arbetet i SKAPA kan beskrivas på många sätt. Detta är ett. Följande text ger en översiktlig bakgrundsbeskrivning och ett nedslag i arbetet genom en berättelse om det sista läger vi genomförde för unga vuxna, månadsskiftet september-oktober 2011.

För att något spegla bredden i det socialt diakonala arbetet ges två ytterligare fördjupade exempel genom Karin McKeogh och Mats Stenlund. I texten som följer gör jag vissa reflektioner och länkning till filosofi, teori och fundament inom uttryckandekonst och vårt pedagogiska arbete i SKAPA. För vidare, fördjupad, läsning hänvisar jag till därför specificerade delar i rapporten.

De kursiva inslagen är ett försök att i ord fånga mina personliga tankar och känslor.

Sammanhang

Utifrån de tankar, på både bas- och metanivå, som Per Apelmo resonerat kring i sin text och som jag upplever är resonemang som skildrar den mylla, matrix, allt arbete i SKAPA haft att växa i, har projektets fyra huvudområden blivit praktisk verklighet.

Ett huvudområde är det social-diakonala arbetet. Arbetet har, helt naturligt, varit påverkat av den kulturella miljö det bedrivits i; Eskilstuna församling. Det vill säga en miljö i Svenska kyrkan, i en kommun som är en av Sveriges mest "mångkulturella". I vårt sammanhang har vi besökare från stora delar av världen och vi har besökare med rötter i det svenska samhället, från mycket varierande socioekonomisk bakgrund.

Kyrkan har en lång tradition av socialt och diakonalt arbete. Kanske är det så att det är ord, sätt att benämna, det som kyrkan stått för i alla tider; Att vi hjälper varandra. Att vi finns för varandra och ger av det vi har till den som behöver. Kanske är det så att det är ett sätt att beskriva kärleken. Kärleken mellan oss människor.

I Eskilstuna församlings organisation finns en enhet som heter Diakoni. Det diakonala arbetet i sig är svårare att placera in. Arbetet sker på så många nivåer och i så många praktiska skeenden att det är näst intill omöjligt att alltid skilja ur och sortera in under en specifik enhet. Riktlinjer i församlingen leder arbetet mot, bland annat, arbete med unga vuxna. Det stämmer väl med SKAPA som har haft sin huvudsakliga inriktning till målgruppen ungdom och unga vuxna.

SKAPA har haft som uppgift att utveckla nya former för kyrkans traditionella arbete och former för att, med samtal och kreativa uttryckssätt som kommunikationsmedel, skapa möjligheter för människor att möta sig själva och varandra.

SKAPAs social-diakonala arbetet, med inriktning på unga, har tagit sig flera uttryck:

- Vi har mött unga människor, enskilt eller i liten grupp, för "coaching". Ramen för en del av kontakterna utformades helt individuellt och parallellt växte det också fram en form med åtta träffar och möjlighet till uppföljning och förlängning. Genom vår utbildnings- och kompetensnivå har vi kunnat erbjuda möjlighet till personlig utveckling, utan att gå in i en psykoterapeutisk process. Genom att i ett tryggt sammanhang med fast struktur kunna berätta sin berättelse, bli lyssnad till och få vara vittne till andra har förutsättningar skapats för individer att utvecklas på ett

genomgripande sätt. Detta i sin tur har ökat förmågan att göra nya val och förändringar i sitt sätt att leva.

- Vi har, på önskemål om fördjupning av vår öppna Skaparkväll, haft temakvällar där vi, över ett antal veckor, tagit oss an ett för gruppen aktuellt tema utifrån olika utgångspunkter.
- Vi har genomfört teatervandringar i kyrkan; ”livsvandringar”, för studenter i åk 3 på gymnasiet. Vandringens teman har vuxit fram i samarbete med ungdomar och unga vuxna i samma ålder och följs upp vid besök i klasserna.
- Vi har haft särskilda öppna dagar med program under helg, lov och semestertid.
- Vi har anordnat läger för unga vuxna med teman aktuella för deltagarna.
- Vi har genomfört särskilda insatser; till exempel skolklass med behov av särskilt stöd där lärarna tagit kontakt med önskemål om hjälp.
- Vi har stöttat människor i ”projekt i projektet” där, bland annat, ett antal böcker har skrivits av deltagare i vår verksamhet. Var och en har berättat, personligt format sin beskrivning, valt bilder som målats under Skaparkväll och skapat ett manus som slutligen tryckts till en bok. Att åskådliggöra sin livserfarenhet på detta sätt har betydelse för en människas utveckling!

Kontakt har skapats via Ansgarskyrkans ordinarie verksamhet eller från andra delar av församlingen. Man kan själv ha varit aktiv deltagare eller kommit via kamrater som deltar i verksamheten. Vi har också fått förfrågningar om insatser från Eskilstuna kommun, socialtjänst eller skola och haft samarbete med kommun och kommunala projekt i övrigt, t ex riktad verksamhet till unga vuxna som stått utanför skola- och arbetsmarknad. Inför livsvandringarna har vi bjudit in skolklasser. Deltagare i kyrkans verksamhet har också kunnat initiera olika aktiviteter, som vi sedan tillsammans har planerat och genomfört.

Människa i växt

Likaväl som vi behöver våra basala kroppsliga behov tillfredsställda behöver vi speglingen, mötet med varandra för att ”bli till” som människor. Från våra tidigaste möten med våra föräldrar genom hela vårt liv behöver vi varandra för att växa och utvecklas. Detta är en av grundpelarna i SKAPA, som präglar sättet att arbeta.

Genom skeenden i livet går det att finna insikter om sig själv, som har sitt ursprung i livshistorien. I SKAPA och uttryckandekonst antar vi att människor bär sin historia med sig genom livet. Minnen finns lagrade i oss, i våra kroppar, till en del omedvetet. När vi går in i skapandet, leken, ”det tredje rummet” öppnas vägar till dessa minnen som kan ta gestalt i bild, dikt, musik eller rörelse. Tillsammans kan deltagare och ledare söka fördjupad förståelse för vad gestalten har att berätta. I samtal förs berättelsen till en kognitiv nivå av vardagsnära insikt. En av förutsättningarna för att denna typ av arbete har kunnat genomföras i utvecklingsprojektet SKAPA är den samlade utbildnings och kompetensnivån hos medarbetarna i teamet.

Den människosyn vi i SKAPA bär och de teorier och förklaringsmodeller om mänsklig utveckling som ligger till grund för vårt arbete är essentiella. Per Apelman skriver och

resonerar om detta. Jag vill ändå lyfta några tankar kring de psykologiska och existentiella nivåer som jag menar är av vikt i vårt arbete med ungdomar och unga vuxna.

Psykologiskt, emotionellt

Det finns, naturligtvis, olika sätt att tänka kring människors utveckling och strävan i livet. Ett sätt som stämmer väl överens med uttryckandekunst och SKAPA står Daniel Stern för när han talar om utvecklingsuppgifter. Han menar att vi genom hela vårt liv, från det att vi föds till att vi dör, ställs inför möjligheter till personlig växt. En del uppgifter är lika för de flesta; vi lär oss gå, vi lär oss tala, vi förstår sammanhang och konsekvens osv. Tidigare teoretiker har kunnat beskriva dessa uppgifter som ”faser” som bara möter oss en viss tid i livet. Stern beskriver vårt liv som återkommande möjligheter att ta oss an våra utvecklingsuppgifter. Vissa av dem kommer till oss, för första gången, en viss period i livet; de flesta av oss lär oss gå någonstans kring ett års ålder. Men lär vi oss inte gå just då, så presenteras nya möjligheter längre fram! Likaså om din psykologiska växt har fått stå tillbaka av olika anledningar; nya utmaningar skapar nya chanser att mogna och välja väg.

*Så befriande, det är aldrig för sent! Livet är i ständig förändring - Varje dag är en ny dag. Jag har hela tiden möjlighet att känna, tänka och lära. Mina brister, alla brister jag har med mig, mina mönster som jag lever i, min historia. När jag går in i möten med andra får jag chansen att reflektera, förstå mig själv på nytt; speglas genom den andres ögon. Om jag vågar öppna mig för det jag hör och ser kan nya vägar beredas för mig!
Om jag vågar...*

Stern har också tänkt kring ”Ögonblickets psykologi”, som bland annat, handlar om de otroligt korta ”nuögonblick” då vår inställning till livet tar sig uttryck. Hans fokus finns där också i interpersonlighet, mötet mellan oss när vi kan vara ”agenter” i vårt eget liv. Han skriver om ett ”nu” i ständig i förändring som sekundsnabbt förvandlas till ett ”då”. Att vara närvarande i nuet och i mötet som sker just i detta ögonblick är även samstämt med Martin Bubers resonemang om olika mötens möjlighet till kontaktskapande.

Att vara närvarande och autentiskt i mötet är vägen till kontakt. Att våga vara människa i möte med en annan människa, jämlikt och ickedömande utan att ge avkall på den vuxna, hållande funktionen vi har som processledare.

Sterns och Bubers sätt att resonera klingar väl med SKAPA teamets förhållningssätt i arbete med ungdomar och unga vuxna. Både i vardagliga sammanhang, i den verksamhet som ryms i Ansgarskyrkan och då vi mötts mer enskilt för coaching och under mer intensiva arbetsformer, som till exempel läger och temadagar. Ett teoretiskt resonemang som ger bas för en människosyn och mynnar ut i ett förhållningssätt i praktisk vardag; en gestaltning av teori!

Filosofiskt, existentiellt

Vem är jag? Vart hör jag till? Vad gör just jag här? Vad är meningen med livet? Finns det en sanning? Vad är det som är större? Vad är Gud? Finns Gud? och i så fall hur?

Att genom mötet med andra spegla sina livserfarenheter, se nya perspektiv och påverka det ständigt föränderliga livet, ”levandet mot döden”, är en av utgångspunkterna i SKAPAs social-diakonala arbete med unga vuxna.

Enskilda människors grubblerier, filosofiska förklaringsmodeller och religioner har, genom årtusenden, försökt förstå och förklara världen, det mänskliga livet, meningen och sanningen.

SKAPA; uttryckandekunst i möte med andlighet och religiositet; människor i möte med varandra och livet, kräver också sin förklaringsmodell.

I den övergripande rapporten om SKAPA skriver Helena Ekhem om mötet mellan uttryckande konst och teologi, andlighet.

Jag gör här ett litet svep över uttryckandekonstens filosofiska tråd, som löper ända tillbaka till Sokrates.

Sokrates förklarade att sanningen fanns och att den bor inom varje människa som en potentiell insikt om det rätta, den egna skyddsrosten, som han kallade daimon. I SKAPA och uttryckandekunst ses människan som den kompetenta och med kapaciteten till sitt eget läkande inom sig. Vi som pedagoger, processledare, har som uppgift att tillsammans med våra deltagare, skapa ett tryggt, jämlikt utrymme för möte och lek under vår resa mot insikt, lärande och växt.

Över Aristoteles resonemang om ”katharsis” och Hegels ”tes och antites” landar vi så småningom hos Nietzsche, Heidegger och Merleau-Ponty, Deras tänkesätt för tydliga linjer mot de teoretiker som är aktuella i vårt pedagogiska arbete i SKAPA t ex Sharon Todd och Martin Buber.

Nietzsche formulerade sig kring människans ”varande i världen” och menade att den värld vi lever i och det vi upplever med våra sinnen är den sanna världen. Han talade om livet som ändligt och att musiken, dramerna, konsten är det språk som står till buds för oss människor att använda för att göra det möjligt att acceptera livet och ändligheten utan att förtvivla eller fly.

Frågor om livets ändlighet och hur vi ska ta oss an dessa är högaktuellt i vårt arbete med ungdomar och unga vuxna i SKAPA. Med utgångspunkt i forskning om lekens betydelse för oss människor och att vi i projektet antar att kommunikation genom kreativa uttrycksformer är ett gott sätt att skapa möten blir Nietzsches resonemang adekvat.

Nietzsches vision accepterar tiden och ändligheten som kärnan av vad som är. Sanningen, menade han, är inte evigt oföränderlig. Den är i sig i ständig förändring. Detta är helt i linje med när vi arbetar i SKAPA, möter ungdomar och unga vuxna, finner sätt att försöka vara med och tänker kring livet som är i ständig rörelse och att ingenting, du själv eller livet, är detsamma när du lägger dig på kvällen som det var när du vaknade på morgonen.

För Nietzsche får Att Vara värde just för sig själv. Imaginationer och myter bekräftar livet och ger en estetisk värdering av sinnenas varseblivning av tingen som sanning.

Detta ger en acceptans för estetik som en väg för ”sanning”, blir en möjlig bas för uttryckandekunst och visar sig i vårt sätt att arbeta med kreativa uttrycksmedel i SKAPA. Sanningen händer!

Heidegger menar att Sanningens essens kan ses, inte som att vara rätt, en realitet, ett ändligt slutfaktum utan som ett skeende, ett avtäckande och ett öppnande av ett utrymme i vilket ”Det som är” kan komma fram. ”Det som är” visar sig för oss bara på det sätt det ”är” just vid en given tidpunkt i tiden.

Vi kommer aldrig att ha den fullständiga närvaron av ”Det som är”.

Det andliga, det som är större, Gud. Är det detta som avtäcks? Är det så det hänger ihop? Sanning, liv och Gud? Varandet – ”Det som är” – är det Gud? Är det min kontakt med Gud? Är det de där stunderna när jag känner att jag verkligen lever - mitt i hettan, mitt i det mest närvarande, de stunder vi kallar ”nära livet upplevelser”. Är det Gud?

Heidegger har skrivit mycket kring förhållandet världen, livet, sanningen och konsten. Det gör att vi, hos honom, kan hitta grunder för uttryckandekonst som förhållningssätt. Heidegger menar att det är konstens arbete som avslöjar meningen med Varandet. I praktiken, tänker jag, att det gestaltas i våra möten genom konsten i SKAPA; när vi samtalar om våra verk och på det sättet kan samtala om vårt liv och våra erfarenheter.

Konst är det ställe där vi människor, som Är i livet, visar oss själva som vi är, sa Heidegger (Heidegger, 2005). I SKAPA återkommer vi tillsammans till frågan ”Vad berättar bilden?” ”Om detta har något med din vardagsverklighet att göra, vad är det gestalten berättar?” Världen blir till genom konsten. I konstverkets närhet är vi plötsligt någon annanstans än vi vanligen brukar vara. Återigen tänker jag på möten i SKAPA då vi fått återkopplingar som handlar om att det känns som att gå in i en annan värld och att det blir så förhållandevis lätt att tala om sig själv och kanske svåra saker när vi gör det genom en gestalt som vi kan hålla utanför oss själva och betrakta, som om vore den en egen.

Konst är inte avbildande av världen, menade Heidegger, utan att sätta världens sanning i verket, en rörelse, ett skapande.

Att skapa är att träda i kontakt med Skaparen...

Poesis; konstens kapacitet att ge mening och riktning till mänsklig existens. Som en essentiell manifestation av sanning. Själva levandets akt blir synlig genom poesis, resonerar Stephen Levine, en av föregångarna inom uttryckandekonst, (Levine, 1999). Poesis är beroende av vår vilja att själva stå åt sidan och vara uppmärksamma på imaginationen som den visar sig för oss. Ett grundläggande sätt att ”Vara i världen”, skapa vårt levande och ett fundament för uttryckandekonsten. Vi kan inte tvinga eller utöva makt över arbetet utan konst, skapande, är ett lyssnande till Varandet som kanske eller kanske inte kommer till den väntande artisten, konstnären, den som tjänar skapelsen!

Den som ”tjänar skapelsen”... Att arbeta i kyrkan med människor, för människor, till människor... att ”lära av den andre” och bli till i mötet – igen och igen...

Växt och läkning genom uttryckandekonst är möjlig eftersom poesis är grunden för mänsklig existens säger, Levine (Levine, 1999). Livet och dess ändlighet, är möjligt att existera i genom konsten och poesis. Växt och läkande genom uttryckandekonst baseras på konstens förmåga att hålla oss och bära när det inte finns någon försäkran eller annat fundament att stå i annat än att Vara mot döden, tillsammans. Att vara med, tillsammans med är också basen i vårt arbete med unga i SKAPA. Att få möjlighet att tillsammans med någon lyssna till sig själv och hitta det som är den egna meningen med livet.

Ytterligare filosofiskt stöd finner uttryckandekonsten och SKAPA i Merleau-Ponty som menar att intermodaliteten, användandet av alla dina sinnen och flödet mellan dem, har sin grund i kroppsliga erfarenheter. Han uttrycker att Varandet i världen, först av allt betyder ett kroppsligt varande. Det korrelerar direkt till uttryckandekonstens grundtanke om att kroppen

är basen för allt uttryck och till det intermodala arbetssättet (Merleau Ponty, 1996). Merleau-Ponty lyfter även in det mellanmännsliga som ett sätt att Vara i världen. Hans tankar överensstämmer med SKAPAs grundläggande förhållningssätt i mötet. Vi blir till i det jämlika kärleksfulla mötet med varandra. Att Vara tillsammans med. Som processledare kan jag visa vägen och genom det och kärleken bygga en trygg relation där modet att leva i det ändliga kan skapa möjlighet för utveckling.

Stephen Levine tänker vidare i Merleau-Pontys banor om uttryckandekunst och mänsklig utveckling. Han menar att konstarbetet hjälper pedagog/terapeut och deltagare/klient att bindas samman och utvecklas i det imaginära fältet. Detta sammanbindande är, säger Levine, en existentiell gemenskap, ett kollektivt ansvar, ett hållande, har sin grund i poiesis och är myllan för människan att växa i. Levine poängterar vikten av att se kollektivets variationer som estetiska fenomen. Att skydda olikheterna och skapa möjligheter för dem att hitta en gemensam plattform där de kan konfrontera varandra, (Levine, 1999).

Detta tänkesätt gestaltas tydlig i den atmosfär, miljö, vi byggt i vårt sammanhang i SKAPA och hur viktig den är för deltagare och oss som arbetar för att kunna växa vidare tillsammans. Här finns också länkar till Sharon Todd, en av de teoretiker som SKAPAs utbildningsarbete bygger på. Hon talar, förutom om bland annat kärlekens betydelse för att möjliggöra etiska relationer, om den andres ”annanhet” och vikten av att bevara den andre som just en annan, att utifrån detta bygga våldsfria relationer och att i undervisningssammanhang, lära av ”den andre”.

För att avsluta denna filosofiska loop gör jag ett stopp hos Martin Buber. Hans betraktelser i förhållande till Jag – Du, har blivit en av grundpelarna för SKAPA och en basteori som vårt förhållningssätt springer ur. Han poängterar, som jag läser det, vikten av balans i de öppna relationsskapande möten vi har i vårt liv och de mer reflekterande positioner vi ibland behöver inta. Om vi har för stor tonvikt på det logiska, reflekterande, både som individer och som samhälle, riskerar vi att ”förtingliga” vår värld och ”materialisera” våra liv; ett liv med brist på nära relationer. Han är även en av de tänkare som på ett tydligt sätt förhåller sig till det andliga och på det sättet hänger han väl samman med SKAPA och våra tankar om mötet mellan uttryckandekunst och andlighet. Förhållningssätt i linje med detta resonemang avspeglar sig i hela SKAPAs arbete.

Som släkte har vi tänkt och försökt förstå, påstår jag. Som individer tänker vi och försöker förstå, påstår jag. De existentiella frågorna är alltid närvarande. De förtydligas vissa perioder i våra liv, rent utvecklingsmässigt och utifrån skeenden i livet och sociala sammanhang. Vi i SKAPA menar att inträdet i vuxenheten, att vara ”ung vuxen” är en sådan period där de existentiella frågorna förtydligas, ställs på sin spets.

Hela tyngden av historiska resonemang och försök till förklaringar kristalliseras i ett individuellt liv och frågorna ställs, igen och igen. Liksom i Tranströmers dikt; ”... inne i dig öppnar sig valv bakom valv. Du blir aldrig färdig och det är som det ska...”

Social-diakonalt arbete i lägerform

Jag hoppas att läsaren i den här delen av min text skall kunna ta till sig SKAPAs arbetsmodell, bli inspirerad och om man känner sig nyfiken på grupprocessänkande eller annat, läsa mer i Per Apelmos och mina övriga kollegors beskrivningar, som jag hänvisar till. Jag önskar också att den läsare som har som sitt intresse eller yrkesvardag att vara

tillsammans med människor i den här formen, skall kunna hitta exempel som går att ta med sig och göra till sitt!

Bakgrund

I SKAPA finns ett grundförhållningssätt till hur aktiviteter utformas. Idéerna kommer ifrån dem de är ”till för” och utvecklas gemensamt. Om intresset svalnar eller ändras så vill vi försöka följa med i den rörelsen; avsluta eller forma verksamheter som stämmer med de nya behov som uppstått. Detta gäller i stor utsträckning även läger för unga vuxna. Alltså kom lägren till i samspråk med de unga själva. Teman kom ifrån dem och strukturen utvecklades i samspel med dem. Ledarna hade och har ett ansvar för att skapa förutsättningar, trygghet och struktur, för att deltagarna ska kunna ta sig an ett intensivt självutforskande arbete.

I SKAPAs målformuleringar finns ett resonemang kring uttryckandekunst i möte med kyrkans tradition, tro och andlighet. Under hela projektiden har ett levande samtal förts mellan oss teamkollegor. Ett samtal om frågor som; Vad är det att vara kyrka på tvåtusentalet? Vad är inkluderande respektive exkluderande? Hur gestaltar vi teologi? Utformningen för arbetet på lägren har sökt sig fram i olika former för att kombinera en verksamhet med låg tröskel, öppen för alla och en verksamhet där man som deltagare får möjlighet att utforska sin tro och andlighet. De existentiella frågorna och djupet har alltid funnits närvarande och vissa läger har haft mer tydligt uttryck i kyrklig tradition, tro och andlighet.

Sammanlagt har vi genomfört sju läger med unga vuxna som målgrupp, varav två under förstudien och fem under projektiden. De har alla följt liknande struktur men skeendet har varierat utifrån deltagare och tema. De har alla haft fokus på att skapa förutsättningar för unga människor, i övergången mot vuxenhet, att ta sig an för dem aktuella frågor, teman, på en fördjupad nivå utifrån sina egna livsvillkor.

Miljö och Kultur

Jag har tidigare berört miljöns betydelse som en del av den filosofiska tankegången. Flera av våra besökare beskriver just miljön vid SKAPAs aktiviteter som en viktig faktor beträffande hur man som deltagare blir inbjuden och vågar gå in i skeenden. Deltagarna har vid olika utvärderingstillfällen lyft några viktiga punkter:

Att vi uppmanar deltagare och oss själva att tillsammans vara noga med att aktivt arbeta för att skapa ett ”rum” för att samtala. Att alla får tala till punkt. Att ordet vid några tillfällen under arbetet alltid fördelas av oss ledare i en ”runda” och att vi tänker högt tillsammans. Att det är tillåtet att tänka högt utan att vara färdigtänkt!

Att vi ledare hela tiden uppmuntrar till att vara varsam med sig själv, sina gränser och möjligheten i att dela sina livserfarenheter och påminner om att förhålla sig ickedömande till sig själv och andra.

Att det alltid finns möjlighet att säga ”pass”. Att man får en ny möjlighet att svara och att det också respekteras när någon ändå vidhåller sin gräns.

Att vi som ledare hela tiden poängterar att det du uttrycker när du skapar bara kan blir rätt gör det lättare att ta del av momenten.

Ovanstående är också delar av det förhållningssätt som vi uttalar högt och kommer överens om som ett ”kontrakt”. Det kan vara muntligt men ibland också finnas på papper. Andra viktiga synpunkter som kommit fram vid utvärderingar är att man som besökare känner sig välkomnad och uppmärksamman när man stiger in i våra lokaler. Enkla saker som

handhälsning och ögonkontakt benämns och också en strävan att minnas namn och det sammanhang man kommer ifrån.

Det har funnits en tillåtande atmosfär där vardagligheter som kaffe och en stunds kravlöst samtal varit en naturlig del liksom tydlig markering när tiden är slut och teamet behöver gå vidare till andra sysslor eller vi skall starta vårt gemensamma jobb. Ytterligare en väsentlig del är den möjlighet som SKAPA har givit till möten över generationsgränser, t ex i samband med våra Skaparsöndagar. Hur miljö och rum, kultur och ram, möjliggör eller hindrar bildandet av en grupp och en process som blir gynnsam för utveckling finns tydligt beskrivet i det Per skriver.

I arbetet med unga i Ansgarskyrkan och SKAPA syns dessa teoretiska tankar som praktisk vardag.

Rum och Ramar

Det fysiska rummet har haft stor betydelse för arbetet i SKAPA.

Vi har ofta, i vår verksamhet med unga, varit i Ansgarskyrkans lokaler. Där finns kyrkorummet, en fullt utrustad ateljé och andra rum och utrymmen att vara i, som är anpassade efter den verksamhet som har utvecklats under åren. Som ledare är det viktigt, menar jag, att så långt möjligt, anpassa lokalen efter gruppens behov. I Ansgarskyrkan har vi flexibelt kunnat utnyttja lokalerna optimalt beroende av grupp och hur processen framskridit. Enskilda möten har också kunnat vara just så; enskilda.

Ibland har process och deltagare påbjudit att vi är i utemiljö och det har också varit möjligt tack vare närhet till promenadstigar och vatten. När besök i skolor eller på praktikplatser varit aktuellt så har verksamheten "flyttat" ut till de aktuella platserna. Då har vi, vid behov, tagit med oss material för skapande. Rent praktiskt kan det ha inneburit begränsning i att utnyttja bredden av uttryckandekunst, men har också kunnat vinna i andra delar av processen.

Lägerformen är en speciell form i flera hänseenden. Beträffande den yttre ramen är det ju naturligt att tänka att det handlar om själva det fysiska rummet. Det gör det, förstås, men det innebär också andra förutsättningar för ett processinriktat självkännedomarbete.

Att flytta sig från sin vardagsmiljö skapar särskilda förutsättningar, både för ledare och för deltagare.

Som deltagare ställs du inför att lämna den trygghet som finns i de yttre fysiska rum du vanligtvis vistas i. Du lämnar även de förväntningar som människor i din omgivning på hemmaplan ställer på dig. Det kan skapa möjligheter för att hitta nya sidor hos dig själv. Det kan också kännas osäkert. Dina referensramar förskjuts och stämmer kanske inte längre. Dessutom behöver du kanske, till exempel, dela sovrum och dusch med andra. Är du inte van vid det skapar det utrymme för att undersöka dig själv och kan också vara besvärande för den med hög integritet. Därtill består kanske gruppen, i alla fall till dels, av människor du inte träffat förut. Det ställer vanligtvis krav på dig som inte alltid uppstår i din vardag. Hur du förhåller dig till att dina dagar blir schemalagda är också det ett moment att iaktta och undersöka.

I alla delar och moment under hela lägertiden, yttre miljö, ram och struktur och det innehåll och teman som formas under lägret, finns möjligheter att ta emot de tillfällen som erbjuds att lära känna sig själv och sig själv i ett sammanhang på ett vidgat, kanske nytt, sätt. Det är ju också vanligtvis det som är målet för deltagarna när vi åker på "ungavuxnaläger". Även om man åker för första gången så har vi träffats före, samtalat och deltagarna brukar uppmanas att komma på en Skaparkväll för att få en liten insyn i arbetssätt och utvecklingsmöjligheter.

Även som ledare lämnar jag på ett sätt en trygghet, om jag är van att arbeta i bestämda lokaler. Det kan vara en fin utmaning för mig själv och att testa hur arbetssättet kan appliceras i olika miljöer.

I åtanke av hur vi tänker kring lägerformens påverkan på deltagarnas känsla av säkerhet och sammanhang krävs extra noggrann planering beträffande hur trygghet kan skapas för mig själv och gruppen i andra hänseenden än det fysiska rummet. Behovet av ritualer för start och avslut av arbetsdagarna är till exempel en del i trygghetsskapandet som blir extra viktig när ingen känner varken grupsammansättning, lokaler eller utemiljö. Likaså genomgång av förhållningssätt och "kontrakt".

Ett besök på lägergården innan vi åker dit med gruppen är viktigt. Det behöver finnas rum för de behov vi har både av att måla, musicera, röra sig och samtala. Måltider och kaffe är även det en viktig faktor för lägret som helhet. Utemiljön är av betydelse, att kunna vistas ute och röra på sig i naturen.

Att bereda utrymme för en informationsträff för deltagarna, innan lägret och bjuda in till Skaparkväll för dem som inte varit med i vår verksamhet tidigare är ytterligare en del i de moment som handlar om tydlighet och trygghet.

Basstruktur är, enligt vår erfarenhet, viktig att ha förberett. Där krävs moment av gruppskapande karaktär, liksom vid avslutet att ha i åtanke hur vi samlar ihop för att ge varje individ chans att sätta punkt och säga adjö. Detaljplanering behöver, med det arbetssätt som vi har utformat, få växa på plats för att så långt möjligt anpassas efter grupp och tema. Att teamet är väl sammansatt och roller för arbetet tydliga är också en väsentlig del i hållandet av gruppen. Jag som person och i min profession ställs också inför liknande utmaning som gruppdeltagarna. Hur fungerar jag en tidig morgon, när kvällen innan innehållit planering för dagen tills klockan blev sent? Vad kan jag lära mig om mina egna behov? Hur håller jag fokus på deltagarnas utveckling och behov? Att förhålla mig ickedömande, öppen och undersökande inför mig själv och arbetskamraterna är viktiga förhållningssätt för mig som ledare i ett processinriktat arbete, som det på ett läger för unga vuxna i SKAPA. Att gestalta "ickevåldspedagogiken", som vi har som grundideal, genom mig själv och uttryckandekonst.

Att med respekt för mig, arbetskamraterna och deltagarna verkligen ta in detta att man aldrig blir färdig... Att undersöka hur jag kan leva det jag lär – att växa i "mötet med den andra"...
Att leva etiskt...

Ta hjälp av konsten... Lita på processen...

En utmaning och en gåva!

Läger som form och upplägg skapar särskilda förutsättningar. Att så koncentrerat, nästan tjugofyra timmar om dygnet, vara i process tillsammans med sig själv och en grupp ger vidgade möjligheter till intensifiering av tema, breddning och fördjupning av förståelse för sig själv och som målet är för de flesta; att växa som människa!

Och; det kräver öppenhet och mod av deltagare och omsorgsfullt hållande och varsamhet av ledare.

Unga Vuxna läger, Finnåker, hösten 2011

Schema för dagarna med klockslag och moment finns att ta del av vid sidan av den här texten. I det följande berättar jag, med SKAPAs grundtankar och förhållningssätt som bakgrund, om våra och mina egna reflektioner kring moment och upplägg. För den läsare som vill fördjupa

sig om hur en grupp går ”från elementär gemenskap till grupp” och om den teoretiska grunden i den pedagogiska ansatsen för SKAPAs sociala arbete, så finns det att läsa i Per Apelmos beskrivning.

Man kan tänka att man vet vad som väntar, om man som deltagare eller ledare har lägvana i SKAPA sedan tidigare. Men, varje tillfälle är nytt! Livet förändras ständigt och det jag trodde jag visste om mig själv kan ha förändrats från morgonen till det att jag går och lägger mig på kvällen.

Hur vi som individer tar oss an utmaningen att lämna vår vardagsmiljö och gå in i ett arbete tillsammans med andra är avhängigt många olika faktorer. En del påverkar omedvetet vårt förhållningssätt och andra har vi medvetandegjort för oss själva. Ambitionen är att med omsorg om var person och gruppen som sådan, bereda så stort utrymme som möjligt för närmande av sig själv och varandra.

Varje grupp får sin egen själ och kropp. Sammansättningen av individer, bekanta eller nya för varandra och vårt sätt att arbeta, är av avgörande betydelse för hur vi planerar och beslutar att leda grupp och individ.

Just detta läger var vi 9 personer; 6 unga vuxna och 3 ledare. Det i sig gav särskilda förutsättningar. Potentialen för fördjupning och att våga utmana blev på ett sätt större när gruppen var, relativt sett, liten och samtidigt behövde vi hålla aktuellt att det behövdes moment där vi ledare inte deltog så aktivt.

Gruppen bestod av de som känner till SKAPAs arbetssätt och har varit aktiva länge och i nära anslutning till lägret, människor som varit aktiv tidigare men som just kommit åter från ett uppehåll och personer som endast hade introducerats i SKAPAs sammanhang. Det innebar att vi ledare behövde hålla uppmärksamhet på att skapa förutsättningar för både fördjupning för dem som var vana och ”visste” vad de gav sig in på och ett berikande processarbete för dem som, visserligen valt att åka med för att de verkligen ville och var nyfikna, men som egentligen inte hade en rimlig chans att riktigt förstå på vilket sätt de skulle möta sig själva.

Vi hade dessutom tydligt annonserat beredskap för teman om tro och andlighet, även om temat precis som tidigare läger, skulle väljas av deltagarna. Det behövde också vägas in i detaljplaneringen för dagarna.

Förberedelser

I förberedelserna för lägerdagarna hade vi ledare lagt en översiktlig plan. Den innefattade ett antal moment

- Att skapa ram för arbetet.

Ett av SKAPAs grundresonemang beskriver kreativitetens behov av struktur och ram för att frigöras. Med för mycket frihet riskerar vi att deltagarna känner behov av att skapa egna ramar som begränsar deras kreativitet, för att det annars riskerar att ”flyta iväg”. Med för mycket tvingande struktur riskerar vi att kväva lek och kreativitet.

De olika konstnärliga uttryck vi använder i uttryckandekonst, tänker vi, ger möjlighet till möte med dig själv och andra på flera nivåer, inre såväl som mellanmänskliga. Tal och skrift är relativt sett nära knutet till kognitioner. De kroppsliga uttrycken kan beröra nivåer som är

ickeverbala och ännu oformulerade. I processen kan vi genom samtal, bild, musik och kroppsliga gestalter, leda människor till tillfällena för möte med sig själva på djupare plan och med det som fortfarande är omedvetet. Ibland finns möjlighet att göra detta medvetet och ibland sker processen alltigenom på ett omedvetet plan och det är som det ska!

Även huruvida vi står, sitter eller ligger har betydelse för nivåer vi processmässigt vill sträva mot. Att stå eller sitta på stol hjälper oss att lyfta till mer kognitiva, logiska nivåer. Att sitta på golvet eller ligga uppmanar mer till det regressiva och emotionella. Detta är ett konkret sätt att styra processen samtidigt som man alltid skall vara medveten om att hur ”ytligt” någonting tycks vara så finns alltid ”djupet” närvarande.

Genom att lägga en grundstruktur med varierande moment och en rörelse mellan mer regressiva positioner och metoder, användande av kognitiva egenskaper, enskilt arbete & reflektion plus arbete i helgrupp, skapar vi förutsättningar för de flesta att känna tillräckligt stor trygghet och frihet.

I ramen fanns också ett grundschema med; arbetspass, samkvämsmöjligheter, matpaus och vila och en struktur för tillvägagångssätt för deltagarna att bestämma tema första kvällen.

- Att lära känna varandra och introduktion till arbetssättet.

Med tanke på vår inställning och förståelse av grupp var det väsentligt att starten innehöll moment av att bygga grupp och trygghet. Här lade vi in sådant som kontrakt och förhållningssätt som vi hela tiden återkom till, men som vi i inledningen gick igenom noggrant och tydligt kom överens om.

Utifrån hur gruppen är sammansatt behöver vi informera om material och teknik. Deltagarna denna gång bestod av både vana och ickevana så vi behövde avsätta tid för lite information för att alla skulle ha möjlighet att känna sig bekväma.

Här fanns moment av ”mjukstart” och lek med lite mer vardagliga, enkla frågeställningar att samtala om och genom vilka vi kunde visa oss för varandra utan att ”riskera” så mycket. Uppvärmning och skapandemomenten startade på en någorlunda bekant nivå för att gå mot en mer utmanande nivå senare under lägret.

- Att skapa förutsättningar för mötet med kyrkans tradition.

Eftersom vi tydligt annonserat en yta mot möte med tro och kyrka var det en väsentlig del av grundplaneringen. Vi bestämde att vi varje morgon och kväll skulle ha andakt. Hur den skulle utformas skedde spontant på plats. Att temat även kom att innehålla delar av ”min identitet och Gud” är, tycker jag, spännande med tanke på hur vi medvetet annonserat lägret men ändå inte aktivt påverkade vilka teman som formade sig när vi väl kom på plats.

- Att tydligt förbereda och samtala om vår rollfördelning och arbetssätt i teamet.

Vi var två uttryckandekonstutbildade, Eva och Mats och en präst, Helena, vilket gav potential till ett brett arbetssätt men som också utmanade genom våra olika utgångslägen. Vår ambition blev att så långt möjligt väva ihop processen så att teologi blev något som var en del av arbetet som helhet och följde med oavsett vad temat skulle komma att bli. Detta visste vi, skulle komma att kräva löpande samtal oss emellan. Det kom också att bli en utmaning för oss att leva upp till, ställde stora krav och gav mycket växt och utveckling för mig personligen! Vi bestämde att Eva och Mats i första hand skulle leda processen i helgrupp och att vi var och

en, som ledare, skulle ta ansvar när vi delade in oss i mindre grupper. Vi bestämde att Helena skulle ha huvudansvar för andakterna och möten med bibeltexter. Vi bestämde att vi skulle avsätta tid efter varje dags avslut för att deltaljplanera utifrån hur dagen format sig och att vi skulle ha tydliga avstämningar vid lunchpausen av samma anledning.

Lägggården - Finnåker

Framme vid lägggården parkerade vi bilarna och lastade gemensamt ur musikinstrument, bildmaterial och väskor från bussen.

Sovrum på bottenvåningen och arbetsytor en trappa upp. Stora, riktigt stora, träd bildade ett gulrött tak över våra huvuden när vi gick mellan matsalen, kapellet och vår länga.

Luften mättad av doften av jord och löv

Det hade varit ett bruk

Dammybyggnationer och ruiner viskade och berättade om heta ugnar, kraftkällor och svettigt arbete...

Porlande vatten sjöng sånger om hur det var då...

Ett bruk i Bergslagen

Jag fick sådan lust att hoppa i lövhögarna...

På längans övervåning, där vi skulle arbeta, fanns två ganska stora rum. I ett av rummen stod ett piano. Vi valde att ha det som huvudarbetsrum och bara ställa i ordning det andra i det fall vi behövde dela oss. Mellan rummen i trapphallen fanns toaletter och en liten sittgrupp. Där fanns kaffekorgen under dagarna och där kunde man sitta en stund i de korta pauserna.

Kultur och Kontrakt

Första kvällen gick vi noga igenom teamets tankar om att med respekt högakta allas känslor, erfarenheter och konstnärliga uttryck:

Att ge sig själv chansen att vara i livsfrågorna med sig själv och varandra. Att värna sina gränser och utmana sig att dela för att växa som människa. Det är ok att säga pass – man får alltid en ny chans! Att allt blir rätt när du skapar! Att vi tillsammans skapar en atmosfär av ickedömmande där vi kan påbörja en tankegång utan att vara ”färdigtänkt” och hjälpas åt att fortsätta resonemanget. Att behålla en kärleksfull nyfikenhet till sig själv och varandra. Vi ställer oss frågan; Vad kan jag lära mig? Vad kan vi lära oss? I stället för att värdera bra eller dåligt. När vi åker hem kan vi berätta om oss själva och våra egna upplevelser, inte om andra. Alla fick chansen att kommentera och lägga till viktiga aspekter av hur vi är tillsammans. Vi satt på stolar i ring. Både tänkande och kännande var väsentligt och att kunna se varandra och bli synliga. Allt detta tar tid men är, enligt vår erfarenhet, oerhört viktigt för känsla av trygghet, mod och vidare arbete!

Det handlar om att ”leva” den ickedömmande respektfulla attityd som vi talar om när vi gör vårt kontrakt.

Hur vi delar bilder och gestaltningar är också en del av kulturen.

Det kan gå till så att den som målat berättar; Det här berättar bilden, gestalten, om mig, för mig. Vi andra ger input; ”om det vore min bild”.

På detta sätt får varje individ bli lyssnad till med sitt speciella tema och var person får också möjlighet att spegla sig i de andra.

De kommentarer som jag ger om de andras bilder är alltid sprungna från mig själv och handlar alltid om mig själv, inte den andra! Däremot kan det kanske vara så att det också kan

vara till nytta för andra att höra mina associationer och på så sätt få nya aspekter och vinklingar på sitt eget tänkande och sitt eget liv. Här finns frihet att ta emot det som känns aktuellt för mig själv och låta annat stanna hos den som det hör till. Att dela sina livserfarenheter och att spegla sig i varandra för att våga ta ett steg till i sin egen utveckling.

Omsorg, hållande, jämställdhet; ett "Vi"

Hur visar man att man bryr sig om? Hur förstår jag att jag är viktig?

Vi hade påbjudit samling vid Ansgarskyrkan och vi åkte gemensamt i bilar till Finnåker och lägergården.

Meningen med detta, trots att man kan tänka att det gäller vuxna människor, handlar just om trygghetsskapande, hållande, att visa omsorg och att vi redan från början är en grupp som ger sig av mot ett gemensamt "äventyr".

Det inbjuder också till tankar och känslor kring vars och ens "viktighet" i förhållande till sig själv och deltagandet i gruppen. Vi lämnar inte förrän alla är med! Vi startade heller inte dagarna eller efter pauser förrän alla hade kommit. Detta kan leda till lite väntan och lite extra arbete med att söka efter varandra men det signalerar, menar vi, att alla är viktiga och att gruppen inte är densamma om den inte innehåller alla deltagare.

Deltagarna får dessutom chansen att känna sitt ansvar i relationer; Om jag nu är viktig för andra så "kräver" det också något av mig. Det betyder att jag kan såra. Det betyder att jag har betydelse.

Vi väckte alla deltagare varje morgon och sa god natt varje kväll. Ett uttryck för omsorg. Man kan bli väldigt trött av att söka sig själv!

Ytterligare en del i omsorg är mat. Vi åt alla måltider i matsalen. Kaffekorg fick vi med oss till längan och kunde ta när och var vi ville. Kvällsmacka fanns att tillgå i matsalen, sent på kvällen, med eget ansvar för att plocka i ordning efter oss.

Mat kan låta som en självklarhet men vi jobbade intensivt och det kräver att vi äter därefter! Balans mellan mat, vila och rörelse är en viktig del av ett läger och en viktig del av omsorgen om mig själv och deltagarna, tänker jag.

Rent praktiskt hjälptes vi åt, vilket också det bygger grupp redan från början och stärker jämlikhetskänslan. Vi packade in vårt digra skaparmaterial i en hyrbuss. En självklarhet att flera konstnärliga uttryck skall kunna representeras betyder att vi behöver ta med oss varierat material.

Dessutom kan ju lägergården påbjuda att vi skyddar rummet. På Finnåker hade vi ganska stor frihet och behövde endast ta med oss skyddspapper som täckte precis där vi skulle vara när vi målade.

Att hjälpas åt med iordningsställande och städning när vi ska åka hem är likaså ett led i jämställdhet, känsla av delaktighet och ett sätt att sätta punkt efter lägret.

Att se och bli sedd, att lyssna och bli lyssnad till

Vi har alltid moment med "rundor" när vi arbetar med en grupp. Om samtalet kräver, beroende av gruppens sätt att vara, lägger vi in dessa flera gånger. Att lyssna till allas åsikter handlar förstås, i vårt sammanhang, om trygghet, att bli sedd, att allas åsikter är viktiga och att skapa en känsla av att det jag säger är viktigt; det kan dessutom hjälpa andra att sätta fart på sina funderingar.

Ett underliggande förhållningssätt för oss i SKAPA finns likaledes på det samhälleliga planet; humanism och demokrati. Det viktiga är att ha samma rätt som alla i en grupp att säga sin mening, ur rent demokratisk synvinkel!

Vårt sätt att vaska fram lägrens teman sker också i en demokratisk process där vi först jobbar i skapande för att hitta det som känns viktigt för var och en. Sedan följer ett röstningsförfarande utan att vi ledare gör annat än leder själva processen för att gruppen skall komma framåt. Vi gör en scen: en ofta förekommande företeelse inom uttryckandekunst som vi använde vid några tillfällen under lägret.

Det fyller många funktioner. En är just att se och bli sedd. Att få sin utmätta tid, oavsett hur många andra som vill ha fokus, men heller inte på bekostnad av någon annans tid. Vi ledare håller tiden med klocka och signal.

Det är också en anmodan att ta sig själv på allvar. Att stå för sig och det jag skapat. Att utan vare sig mer eller mindre helt enkelt visa mig och min gestalt.

Ytterligare en viktig aspekt av scenen är att du hör dig själv, upplever dig själv, formulera något som känns viktigt just nu. Det förstärker ofta förståelsen av dig själv och gör dig tydligare för dig själv. Du ser dig själv.

Vi ställer i ordning rummet; stolar i ”biosittning” och en plats för en scen längst fram. Alla får sin tid oavsett om man vill prata eller inte. Var och en ställer sig på ”scenen”, visar sin bild/gestalt och vid det tillfälle när vi skulle bestämma tema gjorde deltagarna också en sammanfattning av arbetet så långt och vilka/vilket tema som kommit i fokus. Vi ledare ställde intresserade frågor med syfte att avgränsa och finna ett fokus att arbeta med på lägret. Det är annars olika om/hur responsen ges. Det beror, precis som i vårt övriga tänkande, av avvägningar till processens goda!

Tema ”Bakgrund, Hem, Identitet och Gud”

Teamets vidare planering på fredagskvällen efter avslutad grupp innefattade att hitta en form för progression av arbetet för deltagarna.

Som vi tänker hade processen startat redan när vi startat vårt gemensamma arbete; Kanske vid ankomsten, kanske när vi började jobba i rummet på övervåningen eller kanske till och med när man bestämt sig för att följa med?

Temat var satt och det var nu vårt ledaransvar att skapa en struktur för att hjälpa var och en och gruppen att ta sig an temat under trygga och utmanande former.

Vi enades om att, för att utnyttja temat tillfullo, lägga en plan för en process genom:

Individ; Här är jag med min kropp och min historia, föräldrar, släkt, arv etc.

Jag i gruppen; Sådär kan jag förstå mig tillsammans med andra. Det här bidrar jag med och behöver av min omgivning.

Gruppen som sådan, dess kraft och uppbyggnad.

Jag och min tro, min gudsbild, mitt hem i min tro.

Och som avslut se allt det tidigare och

återgå till sig själv och sin unika person i gruppen och livet.

Den processplan vi kommit överens om lade grunden för den typ av input vi kom att ge gruppen. Vi enades om Trädet som metafor och att hitta moment, i flera konstnärliga språk och symboler för att genom trädet gestalta vandringen från individ, gemenskap, tro, till individ igen.

Första kvällen kunde vi lägga en styrande plan för dagarna som sedan formades i detalj efter gruppens utveckling. Det krävdes mycket samtal för oss i teamet. Vi behövde följa gruppen och diskussion om hur teologi, kyrkans tradition och bibeltext fanns med i arbetet var hela tiden levande mellan oss. Kvällarna blev sena och samtalsklimatet stundom hett!

Som ett levande exempel på hur olikheter kan berika om de tillåts finnas tillsammans i respekt och kärlek!

Jag blev utmanad av mina kollegor att verkligen skärskåda mina tankar och känslor. Det krävdes mod och kraft att löpa linan ut. Vara mig själv trogen och samtidigt ödmjukt ta emot och låta mig förändras.

Återigen; när jag vågar leva i livet och sedan ta ett steg tillbaka och reflektera – då händer något med mig och jag kan öppna större ytor mot andra att mötas!

Ibland är jag rädd att det låter för pretentiöst...

Jag tänker att eftersom vi i teamet vågade vara oss själva i respekt för varandra och ”leva som vi lär” så påverkade det gruppen och arbetet på lägret åt samma håll. Att verkligen, på riktigt med sig själv ”som insats”, gestalta en pedagogik och ett sätt att leva; uttryckandekunst och kyrka, tro och andlighet i möte.

Musikresa/Inre resa

Ett återkommande sätt för deltagarna på lägret att möta sig själva var genom inre resor, guidade dagdrömmar till musik. På detta sätt fick var och en möjlighet att i ett kontinuum möta temat och personliga och givna symboler i en progredierande process.

Det här sättet att närma sig sig själv är en del av uttryckandekunsten och har varit vanligt förekommande i flera sammanhang under SKAPAs projekttid. För den som är intresserad av att ta del av ett fördjupat utsnitt av hur detta arbets sätt kan gestalta sig, så finns det att läsa i Mats Stenlunds ”Inre resor”.

Inre resor, som metod, har alltid ett liknande upplägg. En anpassning till var grupp sker dock alltid, så inslagen kan variera i sin utformning.

Deltagaren får utrymme för att vara med sig själv en stund, uppmaning att alla tankar och känslor som dyker upp är ok och behöver bli behandlade med kärlek och respekt – du behöver bli behandlad med kärlek och respekt! Så följer en stunds guidad kroppsmedvetenhet för avspänning, guidad association, en tids musik utan ordguidning och gudat avslut för att komma tillbaka till rummet.

På lägret fick deltagarna ligga på liggunderlag, god tid togs för avslappning, vikt lades vid andning och stor noggrannhet i skedet för att återgå till rummet. Vi bedömde att gruppen var tillräckligt trygg för att kunna lägga sig, men gav naturligtvis öppning för den som trots allt ville sitta. Vi ville att deltagarna skulle ha möjlighet att gå in i ett mer meditativt tillstånd för att skapa utrymme för att nå den inre, kanske omedvetna, visheten inom var och en. Därför låg tyngd på andning och avspänning. Vi ville likaledes att deltagarna skulle ”få med sig”, för dem själva, viktiga erfarenheter, så återgången till rummet behövde ha en form som gjorde detta möjligt. Eva, som var guide, valde ordinlägg för att styra associationerna i processens riktning och Mats´ musik vägledde deltagarna i sina ”resor”. (för den nyfikne: läs mer i Mats´ text!)

Inre resa förekom flera gånger under arbetsprocessen. Vi i teamet hade valt träd som metafor och det fick leda oss när vi arbetade med temat.

Det arbets sätt som formade sig genom de inre resorna innebar att deltagarna gick in till sig själv och var med sina egna associationer, känslor och tankar, i ett meditativt tillstånd av avspänning. De målade och övergick sedan till en reflekterande position. Så kom ett moment av skrivande till sig själv, att samtala med andra om sin upplevelse och slutligen återgå till sig själv för att renodla, uppfatta essensen, av sin erfarenhet.

Arbetsgången inom varje moment följde det huvudspår för processen som vi ledare hade utformat vid vårt första kvällsmöte på fredagskvällen.

Uppmaningar och Frågor

Alla uppmaningar och frågor, all ”input”, var noga genomtänkt för att leda grupp och individ in i arbetet på ett, utifrån vår erfarenhet, gott sätt; Ett sökande inom sig själv och ett erfarenhetsdelande i kontakt med andra i gruppen.

Frågorna vid inledningen var lagda för att underlätta gruppgemenskap och temasättande. Frågorna, uppmaningarna, vinklingarna vid smågruppsmöten och ordguidning vid inre resorna de följande dagarna var alla lagda med omsorg för att följa den röda tråden. Att bestämma tema kräver också att vi börjar brett och låter sökandet smalna för att så småningom hitta kanske endast ett eller ett par ord som beskriver det som känns viktigt. Frågeställningarna skulle öppna för intensifiering och fördjupning av processen under lördagen och sammanfatta och göra möjligt för mer kognitiv förståelse och avslut under söndagen.

Grounding/Kroppsmedvetenhet

I uttryckandekonst och SKAPA menar vi att all medvetenhet utgår från den kroppsliga medvetenheten. Vi människor lever i vår historia; den präglar oss och vi minns den på olika sätt. Alla våra minnen finns lagrade i kroppen. Kroppen ”minns” även om minnet inte är formulerat i ord. Allt detta gör att kroppen behöver ha en central plats i vårt arbete. Lägrets tema och det sätt vi tog oss an det uppmanade ytterligare till att få med kroppen i olika moment.

Människor är olika vana att vara med sig själv i sin kropp. För en del känns det naturligt och hemtamt att ha hög medvetenhet på kroppen och för andra är det nytt och obekvämt. Det påverkar hur gruppen tar sig an ett kroppsriktat arbetsätt; ”grupp-kroppen” dansas på varierande sätt. Det ger också återklang i hur vi leder arbetet med kropp och rörelse.

Kropps-gestaltning är ett potent uttrycksmedel och kräver att ledare följer och utmanar grupp på ett sensitivt och respektfullt sätt.

Kroppen är central för oss oavsett om vi är bekväma i den eller inte. Det är bara sättet vi ”är” med den som skiljer, inte dess ”viktighet”

Min kropp...

Vår kropp är den delen av vår själ som vi visar utåt, sa en klok man en gång till mig.

Jag tänker ofta att jag bor i min kropp. Min kropp är mitt tempel och mitt ställe. Min tomt på Färingsö, är min kropps tempel...

Jag lever i den, den bär mig och mitt liv...

Jag behöver vårda den och helga den...

Min kropp

I flera moment på lägret fanns tankar på kroppen med. I det vardagliga; att sitta eller stå, ligga på golvet eller röra sig i rummet. För att ge ytterligare möjlighet till fördjupning tydliggjorde vi kropps-fokus vid några tillfällen. Inre resa är ett sådant tillfälle och Grounding ett annat.

Grounding – ”här är jag i min kropp” - var ett sätt att ge deltagarna chansen att konkret möta sig själv i samma rum men, utan att interagera med andra. En guidning i att systematiskt medvetandegöra dig själv på din kropp, helt utan värdebedömning. Din egen andning, din egen balans, ditt ”själshem” – med stark anknytning till temat ”Bakgrund, Hem, Identitet och Gud”.

Det finns många sätt att bearbeta och gestalta temat och vi i teamet samtalade intensivt för att hitta en nivå för de kroppsliga momenten som vi trodde skulle gagna just denna grupp.

Ritualer

Ser man historiskt på oss människor syns, bland flera, vår förmåga och vårt behov att skapa ritualer för våra liv. Samhällsmässigt är det, menar jag, en fråga för vidgad diskussion men i denna skrift låter jag mig nöja med att säga att i uttryckandekunst låter vi detta behov träda fram.

Ritualer förtydligar start och avslut och låter viktiga utvecklingssteg i livet bli synliga utanför dig själv, tillsammans med andra.

På lägret ville vi med detta göra det möjligt för deltagarna att i sitt inre göra övergångar mellan skeenden och skapa en arena för att låta andra ta del av det som var deltagare ville dela med sig av. Vi ville också skapa förutsättningar för att knyta ihop dagarna och avsluta med möjlighet för att gå vidare i nästa skeende. I schemat syns det som morgonritualen, hur vi avslutar varje arbetspass, en del av scentänkandet och att vi besöker varandras skapande är länkat till ritual och hur vi avslutade hela lägervistelsen finns i ritualsfären.

Just avslutningen efter så intensiva dagar kräver extra eftertanke. Det skall ske i samma anda som arbetet och i enlighet med temat. Varje deltagare ska få möjlighet att "skörda" det som kommit till dem genom arbetet, dela detta och hitta en övergång till vardagslivet.

Att skapa ritualer ingår på ett sätt i skapande av struktur och kultur men har också en egen position i det att de fyller en existentiell funktion.

SKAPAs mål och möjlighet att undersöka vad som händer i mötet Kyrka-Uttryckandekunst har även givit vidgade möjligheter med de ritualer som kyrkan i sin tradition erbjuder. Så också på lägret, där vi utformade sådana mötesplatser genom andakter som spontant fick sin egen struktur och bibeltextläsning i avslutningsritualen.

Helena har skrivit en text om just detta möte mellan kyrka och uttryckandekunst, som finns att läsa för den intresserade.

Övergång

Med respekt för djupet i arbetet som skett och att vi inte varit i vår vardagsmiljö krävs extra omtanke i övergången till mötet med vardagen. Flera deltagare, inklusive jag själv, har erfarenhet av att efter den här typen av intensivt processarbete behövs vila och att i eftertanke möta sin vardagliga miljö och människor som inte deltagit. Det vi har varit med om kan vara svårt att beskriva i ord. Det tillhör ju själva arbetssättet; till en del bortom orden! Och upplevelser kan behöva värnas. I avslutningen ingår att lyfta fram detta och höja uppmärksamheten på omtanke och kärlek till sig själv.

Varje tillfälle är nytt!

När vi så avslutat, städat, packat bilar och anträtt hemresan började, i alla fall för mig, ett smältande.

Under lägervistelsen hade jag varit igång, långa dagar i intensiv kontakt och process med deltagarna och mina kollegor. Att inte genast gå till kognitiv analys utan smälta och låta det vara i kroppen är viktigt för mig. Lika väsentligt är att sedan faktiskt analysera och prata om hur det var och blev och vad som gjorde det möjligt.

Utvärderingssamtal tillsammans med deltagarna, med tonvikt på hur vi varit med varandra och vad som gjort utveckling möjligt, är också en viktig del för att skapa helhet i processen. Efter just detta läger träffades vi en kort tid efter, vid två tillfällen och deltagarnas åsikter framkommer tidigare i min text.

*Det fascinerar mig ständigt, att jag hela tiden lär mig!
En kraftfull bekräftelse efter det här lägret
det paradoxala;*

Ju mer jag kan vara i mig själv ju mer kan jag vara med andra!

Jag visste det ju, men det blev påtagligt gång efter gång under de här dagarna.

Livet förändras ständigt och det jag trodde jag visste om mig själv kan ha förändrats från morgonen till det att jag går och lägger mig på kvällen

Litteraturlista:

Daniel Stern, Spädbarnets interpersonella värld, 2003

Daniel Stern, Ögonblickets psykologi, 2005

Vem talade om ”det tredje rummet”?

Donald Winnicott, Lek och verklighet, 2003

Gunnar Carlberg, Dynamisk utvecklingspsykologi, 1994

Martin Buber, Människans Väsen, 2005, Jag och Du, 1994

Läger unga vuxna, hösten 2011

Vi var 9 personer på lägret; 6 unga vuxna och 3 ledare

Alla måltider åt vi i matsalen på lägergården och fika fick vi i korg när vi ville ha.

Program

Fredag

När vi kom fram packade vi gemensamt ur bilarna och installerade oss på rummen.

18:00 Middag

19:00 Samling – Välkommen – Praktiskt

I Storgrupp: runda med namn + ”om jag vore ett djur”

Uppvärmning - Gå i rummet på olika sätt, hälsa på olika sätt

Samtal 2 & 2

- Detta tyckte jag var roligt när jag var liten
- En viktig händelse senaste tiden
- En viktig känsla senaste tiden
- Det här gör mig arg
- Det här gör mig ledsen
- Det här gör mig glad

Samtal i helgrupp sittande på stolar om Förhållningssätt & Kultur; förhållningssätt till:

-Dig själv och konsten, skapandet; allt är rätt, släpp prestationen – närma dig gestalterna och fråga dig och varandra vad de berättar om mig? Din rätt att säga pass och också möjligheten som ligger i att dela.

-Varandra och lägret – att vara i livsfrågorna, att vara människa, ta chansen – utmana och respektera dina och varandras gränser, delandet av livserfarenheter

-Efter – prata om dig själv och dina egna upplevelser, inte om andra

Runda fortfarande i helrupp:

1) Hur är det just nu?

2) Förväntningar?

Kort paus sedan genomgång av skaparmaterialet

20:10 Individuellt – Inre resa/Musikresa
Mats spelar, Eva leder. Var med dig själv en stund, avspänning, vad är viktigt för mig just nu?
Individuellt: Måla en första bild, ”vad är det för teman som kliver fram”, ca 20 min
20:45 Dela i grupper om 3 med en av oss i varje grupp.
Den som målat berättar, vi andra ger input; ”om det vore min bild”.
21:10 Individuellt – skriv till dig själv, ca 10 min
Kort paus
21:30 Helgrupp
Var och en ställer sig på ”scenen”, visar sin bild och gör en sammanfattning av arbetet så långt och vilka/vilket tema som kommit i fokus. Vi ledare ställde intresserade frågor med syfte att avgränsa och finna ett fokus att arbeta med på lägret.
Framröstning av tema.
Halvcirkel på stolar, framför whiteboardtavlan. ”Bakgrund, Hem, Identitet och Gud
Klarrunda
22:30 Kapellet – kvällsandakt.
Helena berättar om Emausvandringen, vi lyssnar på musik av Mats och tänder ljus.

Lördag

08:00 Väckning
08:30 Kapellet – morgonandakt.
Helena berättar berättelsen om den brinnande busken och Mats spelar.
08:45 Frukost
09:30 Ritual
Stå i ganska tät cirkel. Koncentration. Vänd dig ett kvarts varv och säg god morgon till den du har på din sida. Vänd dig ytterligare ett kvarts varv utåt i rummet. Vänd dig ytterligare ett kvarts varv och säg god morgon åt den du har på din andra sida. Vänd dig ytterligare ett kvarts varv, in i cirkeln igen och säg god morgon med ett svepande ögonkast runt i ringen.
Grounding
Backa ut så att cirkeln blir större med gott om avstånd mellan våra kroppar. Se till att ha ditt eget utrymme.
Möten
Uppvärmning, Hälsa på olika sätt, Skutta i armkrok – skratt och stoj!
10:00 Samling i cirkel – sittande på stolar
Runda 1 – Sovit gott? Drömmar?
Runda 2 – tankar från gårdagen
Paus
Upp och gå i rummet. Hitta en samtalspartner och byt mellan samtalsämnena. Samtala om:
- En viktig relation för mig.

- Detta har jag fått med mig som arv, biologiskt eller miljömässigt, från mina föräldrar – som jag inte tycker om.

- Detta har jag fått med mig som arv, biologiskt eller miljömässigt, från mina föräldrar – som jag tycker att det är bra och vill behålla det!

- Det här är en plats som känns otrygg för mig.

- Det här är en plats som känns trygg för mig.

11:15 Individuellt - Musikresa – trädet
Måla ditt träd

11:55 Dela 3 & 3
Den som målat lånar sin röst till trädet som berättar. De andra ställer nyfikna frågor.

12:10 Individuellt
skriv trädet berättar sin berättelse
Samling och klarrunda för lunchpaus

12:30 – 14:30 Lunch och vila/kontemplation

14:30 Fika i solen

15:00 Samling, uppvärmning

15:10 Runda i helgrupp
var och en läser upp trädets berättelse – ”jag, trädet...”

15:30 Upp på golvet – gemensam rytm Rotrytmen!
Hitta din egen rytm, utforska, gör den större, gör den mindre osv. Mats spelade piano och Eva ledde rytmen. Avslut enskilt.

16:00 Individuellt - Gå tillbaka till din bild och berättelsen om trädet.
Måla rötter, Näring, Behov, Historia. Händelser som påverkat trädet.

16:30 Dela i grupper om 3 – Vad berättar bilden? Lägg till: På vilket sätt berättar bilden och trädets berättelse något om mig? Något om min historia? Något om mina behov och det sätt jag tar hand om mig?
Runda i helgrupp – ett sammanfattande ord och klarrunda inför middagspaus

17:30 – 19:00 Middag

19:00 Samling och Uppvärmning – Träd i kroppen – Lek! Gå som rötter, stam och krona. Möt varandra och härma. Slutar i enskild rörelse

19:30 Individuellt - Gå tillbaka till din målning och din text.
Måla trädets omgivning och framtid. Bor någon där?

20:00 Helgrupp – individuellt – skapande i lera
Forma det sammanfattande som trädets berättelse berättar om dig – ”Det här är jag”

20:30 Scen vid whiteboarden, bilder och skulptur och sammanfattning i förhållande till temat.
Klarrunda

21:30 Kapellet, Kvällsandakt
Helena berättar berättelsen om ”brottningen” Mats spelar och vi tänder ljus.

21:50 Kvällsfika

Söndag

08:00 Väckning

08:30 Kapellet, morgonandakt
Helena berättar berättelsen om? Mats spelar

08:45 Frukost

09:30 Samling, morgonritual, Uppvärmning, hälsa hoppa!

09:40 Helgrupp sittande på stolar
Runda 1 – hur har du sovit? Drömmar?
Runda 2 – kvar från igår?

10:15 Upp på golvet – lek ”Ska vi...?”

10:25 Bibelläsning- ”lectio devina” och samtal. Helena läser ”Den förlorade sonen”

10:50 Individuellt
Ställ i ordning dina konstverk till en installation

11:10 Gå runt till var och en och ge ord som gåvor. Sluta hos dig själv. Skriv orden från bibelläsningen tidigare på lappar och ge slutligen dig själv ett ord.

11:30 Helena läser en fjärde gång – denna gång lyssna efter en uppmaning i texten.

11:35 Sätt samman alla ord du fått inklusive dina egna och den uppmaning du hört i den fjärde läsning till en text som sammanfattar din konst och dina upplevelser under lägret
Helgrupp besök hos var och en. Konstnären ger ord eller läser upp det den vill presentera och tar emot applåder.
12:15 Avslutsrunda – stående – ett ord och sedan håller vi varandras händer och låter blicken gå runt, tack för dessa upplevelser!
12:30 lunch och plocka ihop – efter lunch – packa, städa i ordning
14:00 hemresa

Utvärderingen av lägret gjordes i samtalsform vid två träffar efter lägret. De frågor vi hade ställdes utifrån vad som blivit viktigt i vårt sätt att vara tillsammans och vad i bemötandet som blivit framkomligt och vad man kan lära av hur det blev under dessa dagar.

Utvärdering

Utvärderingarna talar om trötthet och behov av att smälta. Talar om vikten av struktur för att våga låta sig dras med, ”de små basala reglerna” och trygghet i gruppen för att våga visa sig som man är.

En del av det som var viktigt är vårt sätt att hela tiden säga att ”allt du skapar blir rätt”, du får säga ”pass”, ”du har alltid rätt att tycka och säga din mening utan att vara färdigtänkt” osv. Det gör, menade deltagarna, att man får sträva vart man vill och ändå ha något att hålla sig i. Ett slags ”acceptans”; är det ”rätt” det jag målar får man känslan av att det jag ”är” är ”rätt”. Att våga gå in i sig själv och ”leta upp saker” och visa upp dem. Att leka också är allvar och att det är viktigt att landa i kroppen – det ger en trygghet. När alla gör samma typ av uppvärmning vågar man lättare ”larva” sig lite och det ger större medvetenhet!

Tiden var en faktor som var svår att förhålla sig till. Kändes som lite för lite tid att måla – svårt att känna sig ”klar”.

Komplicerat tema men samtidigt var orden nästan som synonymer och det kändes som att vi kunde ”bli färdiga” även om temana alltid kommer att finnas.

Så resonerade vi kring hur vi var med varandra och vilka känslor som kan väckas när individer ”kräver” olika bemötande och olika mycket tid av oss ledare. Även hur vi ledare varit med varandra och hur det gjort det möjligt att arbeta med sitt tema under dagarna. Vi menar att denna typ av utvärdering – ett samtal om hur vi är med varandra, vad som fungerar, vad som utmanar och vad som behöver läggas till är en del av lägret och en del av möjligheten som vi vill ge de unga vuxna i sitt personliga växande och en del av det som gör att vi själva växer som ledare och personligt!

SKAPA

BERÄTTELSER

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

14

**Socialt och diakonalt arbete:
Ungdomar i åldern 12-14 år.**

Karin McKeogh

Kort om innehållet

Med teoretisk och metodmässig förankring samt genom exempel får läsaren möta det arbete som riktades till ungdomar i åldern 12-14 år. Detta arbete skedde ofta på uppdrag av skolan.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Socialt/diakonalt arbete och ungdomar i åldern 12-14 år

Inledning

Det kommer ständigt nya rapporter om ungdomars växande psykiska ohälsa, samtidigt vittnar många om skolorna minskade resurser för att möta ett ökat behov av olika typer av stöd. I arbetet som lärare i årskurs 6 – 9 möter jag dagligen elever som av olika skäl har en svår livssituation, vilken i sin tur skapar svårigheter i skolan. Jag har åtskilliga gånger suttit i utvecklingssamtal och andra samtal med ungdomar i denna åldersgrupp och känt en stor begränsning i att endast ha utrymme mötas på detta sätt- i samtal. Orden räcker ofta inte till. K, tolv år, har många gånger svårt att få tag på och formulera vad hon/han känner och varför. Kanske svårt att se poängen med att samtala överhuvudtaget. Jag som vuxen har svårt att nå ända fram och kommunicera vad jag ser på ett sätt som öppnar upp för ett äkta, jämlikt möte med K. Att vara tillsammans i dialog genom de estetiska uttrycksformerna och samtal öppnar upp nya möjligheter.

Hur kan kyrkan ta fler initiativ och hitta nya former för att möta denna åldersgrupp i sitt social/diakonala arbete? Här följer exempel på två typer av insatser inom ramen för utvecklings arbetet Skapa. Det som beskrivs nedan är dels en skapargrupp för elever i årskurs 6 under hösten 2011- 2012 och dels personligt stöd till enskilda elever, både hur detta har kommit till stånd och hur det har kunnat se ut i praktiken.

Viktigt att nämna är att Per Apelmo, en de två projektledarna i för utvecklingsarbetet Skapa, även tidigare samarbetat med skolor och socialtjänst inom Eskilstuna kommun, bland annat i projektet *Fristadsbarn*. Det finns därför en förhistoria som lagt grunden för den öppenhet från skolans sida som medarbetare inom projektet mött i kontakten med skolpersonal.

EXA:s roll i arbetet

”Att vara är att vara sedd. Att se är att tro på den andre. Och den som känner sig mottagen av din blick känner sig genast styrkt i sin tro på sig själv. Därför överträffar seendets gåva insiktens; ett sådant seende är en välsignelse och äger makt att förändra ett liv.” (Hillman 1999, s. 136-137)

På vilket sätt har EXA satt sin prägel på just detta arbete? Vad är det vi varit med om? För att ta till vara erfarenheterna av det som gjorts här är det viktigt att stanna upp och reflektera över dessa frågor. Hur kommer det sig att lärare till elever i skapargruppen, redan efter sex träffar säger att det har skett något väldigt positivt med deras elever, att de står mer ”upprätta” och börjat tro mer på sig själva?

Jag tänker att det handlar om förhållningssättet och synsättet på den skapande handlingen. Det handlar om den vikten av att uppmärksamma den icke verbala kommunikationen **och** att använda den. Speglandet tillbaka av det jag uppfattar med alla mina sinnen hos den andre, ett speglade som säger ”jag ser Dig och Du är viktig.”

Att säga till någon jag ser dig, jag förstår dig – är en sak. Kanske övertygar det den motsatta parten på kognitiv nivå, men känslomässigt? Att förmedla detta seende till ungdomar, som om inte annat, så pga sin unga ålder har svårt att sätta ord på vad de känner och varför de känner som de gör, är en ännu större utmaning om den enda kommunikationskanalen är det talade ordet. Redskapen som EXA erbjuder och sättet att använda dem, innebär en möjlighet att kommunicera detta seende på flera plan, med alla sinnen.

Att kunna dela känslotillstånd är en stor aspekt av all social kontakt. Att dela en människas värld är att dela känslor. Upplevelsen av att jag känner att du känner att jag känner eller jag vet att du vet att jag vet, skapar intersubjektivitet. Skapar möte. Att låta sig bli känslomässigt berörd är därför något som lyfts fram som centralt inom EXA. E. Levin, en av de teoretiker inom EXA, som just arbetat med barn och unga, skriver att vi måste bevittna det som en individ skapar utifrån sitt innersta med stor vördnad och känsla av förundran och hon liknar det som då sker med en förälders spegling av sitt barn. (Levin 1995) En spegling som är så grundläggande för barnets självbild och självkänsla.

Inom utvecklingspsykologin talar man om affektintoning som ett sätt att imitera inifrån hur en upplevelse känns, inte hur den uttrycktes i handling. Stern talar om fenomenet i samspelet mellan spädbarn och vuxna, där den icke verbala kommunikationen till stora delar består av ett växelvis speglade av den andre parten, med röst, rörelser, ansiktsmimik etcetera. Den vuxnes spegling till barnet innehåller ofta något nytt element som visar att hon eller han blivit sedd, vilket i sin tur uppmuntrar barnet till fortsatt dialog. (Stern 2005) Användandet av det vi inom EXA kallar estetisk och kreativ respons kan sägas vara besläktat med det Stern talar om. Vi för en dialog genom de konstnärliga uttrycken. Att ge en estetisk, kreativ respons, innebär att ge ett gensvar utifrån en kroppsligt förankrad upplevelse av det någon gjort, eller sagt, ett gensvar i form av en rörelse, bild, musik, ljud eller berättelse. Gensvaret blir ett uttryck som är mer än en spegelbild, ett uttryck som kan få den som tar emot det en fördjupad upplevelse av att vara sedd. Att ge en respons på detta sätt, utifrån hur det någon säger eller gör berör just mig är ett sätt att signalera vikten av det jag själv upplevt i mötet med den andre – ett sätt att säga ” jag ser dig och du är inte ensam med din känsla/upplevelse, den slår an en ton hos mig av liknande erfarenheter och upplevelser.” (Knill, Levin & Levin, 2005)

Exempel från skapargruppen

Flera av deltagarna i gruppen är oerhört blyga och osäkra. E säger fortfarande knappt något efter sju träffar och tanken på E får mig att komma och tänka på Sagan om det osynliga barnet. Jag tar fasta på min association och föreslår Lena, min medarbetare, att vi ägnar en träff åt att berätta denna saga och låta deltagarna sedan måla. När jag återberättar sagan är deltagarnas uppmärksamhet total, jag har inte varit med om att de lyssnat så fokuserat förut. Min upplevelse är att denna berättelse verkligen berör något i dem.

Målandet efteråt är fritt, vi säger inte ”måla sagan”, men alla väljer ganska omedelbart att måla sin bild av det osynliga barnet. Sin personliga bild av hur hon ser ut när hon träder fram och blir synlig. Det efterföljande samtalet handlar mycket om vad det var som gjorde henne synlig. ”Kärlek och att hon vågade säga ifrån, säga vad hon ville och bli arg.”

Jag tänker att genom att ge denna form av respons signalerar jag att upplevelsen av att inte synas, att inte våga synas, är viktig och att det är upplevelse som delas av någon eller några andra. Att dela en saga som speglar något som jag uppfattat rör sig i gruppen, eller individen, som ett tema, en viktig känslomässig upplevelse – är att på ett plan säga ”jag ser Dig.” (Meyer, 2007)

När deltagarna i gruppen sedan målar fram det osynliga barnet, är det enligt EXA ett sätt att arbeta på den egna upplevelsen av att vara synlig/osynlig. Att arbeta på en bild är samtidigt att arbeta på något i vårt liv. (Halprin, 2003)

Ett annat element som är viktigt för att beskriva detta arbete handlar om hur skapandet och mötet med bilder, musik, lek och berättelser är att tillägna sig nya erfarenheter, erfarenheter som ger individen nya perspektiv på sig själv och sig själv i samspel med andra. Det blir

också en gemensam levd erfarenhet som skapar gemenskap och sammanhang. Inom EXA talas det om hur arbetet med de konstnärliga uttrycken är en hjälp att komma ur en låst position. En låsning som delvis bottnar i en alltför onyanserad eller negativ självbild.

Exempel från skapargruppen

Vid en av våra träffar har vi lagt ut en mängd bilder, mestadels fotografier, på ett bord. Deltagarna får välja en bild var och i vår inledande runda säga något om bilden, exempelvis den väckte något minne, tanke, B väljer en bild på två små barn som kramar varandra. Jag får genom den ordväxling som följer, utan att det sägs rakt ut, en förnimmelse av att detta är något B längtar efter. Det är min känsla, jag vet inte att det är så men jag uppmärksammar känslan och gör något med den. När de alla ska gå tillbaka till skolan denna förmiddag erbjuder Lena och jag den som vill en hejdå kram. B säger inte omedelbart ja, men någon annan gör det och banar liksom väg för B. B tar blygt emot en kram. Detta blir uppskattat och från detta tillfälle är erbjudandet om en kram en del av vår avslutnings "ritual".

Skapargrupp för elever i årskurs sex

Bakgrund

Under hösten 2011 kontaktades Lagersbergsskolan för att påminna om Skapas verksamhet och möjligheten, både för enskilda och grupper av elever, att komma till ateljén i Ansgarskyrkan för personligt stöd. Det visade sig då att skolans speciallärare Lena Braf tidigare gått i utbildning hos Per Apelmo inom ramen för projektet *Fristadsbarn* och sedan dess fortsatt att använda skapandet som ett sätt att möta elever på mellanstadiet med särskilda behov. Hon såg genast detta som ytterligare en möjlighet att möta upp behov som hon dagligen möter hos olika elever på skolan. Vi beslöt oss för att träffas och diskutera olika samarbetsmöjligheter och kom då fram till att Lena och jag tillsammans skulle kunna bjuda in en grupp på fem elever i årskurs sex att komma till ateljén i Ansgarskyrkan en timme i veckan för att skapa och samtala.

Lena Braf kunde, på grund av sina tidigare erfarenheter av vårt arbetssätt via de kreativa uttrycksformerna, presentera vår idé för mentorerna i årskurs sex och möta de funderingar och frågor som väcktes. För att motivera ämneslärare och klasslärare att låta eleverna gå från ordinarie lektioner tydliggjordes hur denna typ av verksamhet lämpar sig väl för att arbeta mot läroplanens sociala mål. Inbjudan fick ett positivt gensvar och lärarna hittade olika lösningar för att kompensera den förlorade lektionstiden för eleverna. Mentorerna för årskurs sex kom med förslag till Lena på elever som de tyckte hade behov av sådan art att gruppen skulle kunna bli en väg att främja deras personliga utveckling. Lena som speciallärare kände några av eleverna sedan tidigare och på basis av hennes och lärarnas information diskuterade Lena och jag tillsammans fram vilka vi i första hand skulle inbjuda. Urvalet hade att göra med elevernas skolsituation och behov av något mer än pedagogiskt stöd. Exempelvis elever vars låga självkänsla blivit till ett hinder, både för att hitta en positiv roll i samspelet med andra elever och vuxna, och ett hinder i kunskapsinhämtningen. Något som hos en del tagit sig uttryck i att de dragit sig undan för att inte synas och hos andra ett utåtagerande för att bli uppmärksam. Hänsyn togs också till vilka elever som skulle kunna tänkas fungera bra tillsammans som grupp. Att tvingas göra ett urval är aldrig lätt då behoven är stora. När gruppen kommit igång möttes Lena vid ett flertal tillfällen av elever som vädjade om att få vara med. Det var för henne mycket smärtsamt att försöka förklara för dessa ungdomar att vi gärna velat men inte hade möjlighet att ta emot fler. Denna spontana önskan från flera ungdomar visar på behovet av denna typ av verksamhet.

Målet var att ge dessa elever en ”oas” mitt i skolvardagen, där de skulle kunna bli sedda och uppmärksammade på ett speciellt sätt. En stund av samvaro genom skapande, fritt från prestationskrav. Kontakt togs också med elevernas föräldrar för att få deras medgivande.

Det formella rummet

Gruppen träffades torsdagar kl. 10.00-11.00 med start den 10-11-2011 . Initialt var överenskommelsen att ses sammanlagt sex torsdagar, en timme i veckan fram till jullovet. Eftersom min anställning i projektet sträckte sig fram till mitten av december kunde ingen längre överenskommelse än så göras. Men det fanns redan inledningsvis en önskan från både Lena och mig att fortsätta under våren om möjligheten uppstod. Så blev också fallet. Vid en avstämning efter jullovet gjordes en ny överenskommelse som innebar att samma elever fick fortsätta vårterminen ut. Redan efter sex träffar upplevde lärarna en mycket positiv förändring hos några av eleverna. Lärarna beskrev hur elevernas förbättrade självkänsla och positivare inställning dessutom hade fått tydliga positiva återverkningar på klassen som helhet. Gruppen var halvöppen vilket betydde att om någon av deltagarna valde att hoppa av så skulle en ny elev inbjudas att delta. Deltagarna fick efter vår första träff välja om de ville fortsätta eller inte. Ledare var Karin McKeogh och Lena Braf.

Det fysiska rummet

Gruppen träffades i Ateljén i Ansgarskyrkan. Det är ett rum med rymd och möjlighet att röra sig och ta ut svängarna, sitta tillsammans bekvämt i en soffgrupp eller måla vid staffli. Där har deltagarna varje torsdag möts av ett förberett rum med tända ljus och musik. Tanken har varit att rummet i sig välkomnat dem och signalerat omsorg. Att atmosfären deltagarna klivit in i ”andats” det som vi ville erbjuda; vila och acceptans. En fristad att vara sig själv i, tillsammans med andra.

Det sociala rummet

Vid vår första träff med de fem eleverna berättade Lena och jag om vårt mål och vår förhoppning med gruppen. Det vi sa var att

”Detta är tänkt att vara ett rum där du får komma som du är, det vi skapar här blir alltid ”rätt” – det enda som kan bli ”fel” är att vi inte visar varandra respekt.”

Vi samtalade om vad vi menade med respekt och betonade vikten av att verkligen lyssna på varandra och att inte säga eller göra saker som kan skada någon annan. Vi var tydliga med att om de valde att vara med i gruppen så innebar det också att gå med på dessa premisser. Att skapa ett tryggt rum var något vi behövde hjälpas åt att göra. Detta visade sig med tiden vara två viktiga punkter att återkomma till och påminna om. För flera av deltagarna var det en stor utmaning varje gång att gå in i skapandet, att lita till sin egen förmåga och att våga. ”Det du skapar här blir alltid rätt”, kunde inte upprepas nog många gånger. Och som ledare har det varit oerhört viktigt att med varsam hand, utan pekpinnar, värna den enskilde deltagarens plats och utrymme i gruppen. Att vara observant på om exempelvis skämt glider över i något som kan såra. Att vara uppmärksam på den icke verbala kommunikationen deltagarna emellan. Och att genom eget exempel och samtal visa på det stora värdet av det var och en skapar.

Kortfattat har träffarna haft nedanstående form.

- Samling och inledande runda runt ett ljus, sittande skönt i soffa och fåtöljer.
- Kroppslig uppvärmning
- Skapande
- Kort avslut i soffgruppen.

Varje punkt har fyllts med olika innehåll varje vecka. Lena och jag har i förväg planerat varje träff delvis utifrån det som sker i gruppen och delvis utifrån deltagarnas egna önskemål. Att variera sig och låta deltagarna påverka innehållet utan att tappa fokus har varit väldigt viktigt för att upprätthålla ungdomarnas intresse och låta varje träff vara lite av en överraskning.

Inledande runda.

En samlande stund där vi velat uppmärksamma var och en. Alla har på detta sätt fått chansen att säga eller göra något och på så sätt bli synliga för varandra. Samtidigt har vi som ledare fått en fingervisning om stämmingsläget hos var och en just den dagen. Ibland har något viktigt tema blivit benämnt, som vi har kunnat spinna vidare på i samtal eller i skapande, då eller vid ett senare tillfälle.

Några exempel.

- En fråga skickas runt; "Om du var ett djur, vilket djur skulle du vara?" Vid ett annat tillfälle: "Om du hade vingar vart skulle du flyga?"
- Var och en får välja en bild ur ett stort urval av fotografier och vykort utspridda på bordet och säga något om sitt val av bild.
- En hög med smileys med olika ansiktsuttryck ligger på bordet; "Välj ansikte som stämmer med din känsla just nu". Var och en får sedan säga något om sitt val av smiley.
- En gemensam målad bild från gången innan ligger i mitten när vi samlas "Vad lägger du märke till i bilden idag?"
- Var och en får prova att göra ljud med oceantrumman, denna dag kallad "önsketrumman", och berätta; "Om du fick önska dig vad som helst, vad skulle du önska dig då?"

Uppvärmning

Uppvärmningen har bestått i något lekfullt och mycket enkelt som att stå i en cirkel och måla ett träd med penslar i luften eller att "måla sig själv" med en stor mjuk penseln (utan färg), handtrassel (hela gruppen, trasslar in sig i varandra, med sina händer), "levande skulptur" eller följa John. Målsättningen har framförallt att komma i rörelse, i lek och att hitta en energi inför skapandet. Ibland har klivet från soffan och fåtöljerna varit fullt av motstånd! Att röra sig tillsammans och på detta sätt bli synlig med hela sin varelse, samt att gå in i själva skapandet har i sig inneburit en stor utmaning för deltagarna, därav ambivalensen och motståndet. Just därför har en tydlig, återkommande struktur för varje träff varit viktig för att skapa en acceptans och trygghet i att "det är så här vi gör här". Genom att benämna ambivalensen inför att röra sig tillsammans men hålla fast vid formen skapades så småningom istället ett igenkännande och motståndet har gradvis kunnat övervinnas bit för bit.

Skapande

Huvuddelen av tiden har bestått i någon form av skapande. Att variera sig vad det gäller teknik har visat sig vara mycket viktigt, både för att hålla intresset vid liv och för att låta var och en söka sitt uttryck. Att hjälpa var och en att hitta det som väcker skaparlusten. En viktig del av vårt arbetssätt är att vi som ledare också är delaktiga i skapandet och själva målar eller formar i lera. Detta är centralt för att skapa ömsesidighet och gemenskap. I samtal kring en bild blir det möjligt för deltagaren att även "låna" min bild för att gestalta och dela egna upplevelser eller tankar. Jag kan dessutom låta det jag själv skapar bli en kreativ respons på det någon i gruppen gjort eller sagt och på detta sätt fördjupa den ickeverbala dialogen.

Vi har

- Målat fritt vid staffli för att sedan samtala kring bilderna.
- Berättat sagan *Det osynliga barnet*, av Tove Jansson, för att sedan måla.
- Talat om detta att hamna i olika roller i en klass och bland kompisar. Vilken roll brukar du få eller ta? Hur är det? För att sedan skapa masker.
- Skapat och dekorerat askar för att sedan leka med tanken ” Om detta var en magisk ask vad skulle det finnas i din ask då?”
- Hittat på egna gemensamma sagor utifrån arbete i lera, vid ett annat tillfälle utifrån sagokort.
- Målat på glas.
- ”Målat med silkespapper”. En teknik där man bygger upp en bild genom att använda tapetklister och pensla på rivna bitar av silkespapper på ett vanligt papper.
- Arbetat med tidningscollage.
- Lyssnat på ett kapitel ur boken *Mera Sandvargen* av Åsa Lind på temat minnen. Funderat över vilka minnen var och en av oss har av personer eller händelser som känns viktiga att bevara. För att sedan skapa egna hjärtkort/ kuvert där vi skrivit eller ritat kring något eller några viktiga minnen.
- Kroppsporträtt. Var och en har fått ligga på ett stort papper och fått hela sin kroppskontur avritad för att sedan måla den på valfritt sätt.

Delandet under och efter skapandet har öppnat upp för samtal kring ungdomarnas egna erfarenheter av allt från ett älskat husdjur, kompisar, föräldrar, rädslor av olika slag till hur det är att förlora någon närstående. Den viktigaste funktionen för oss vuxna har varit att vara vittnen till ungdomarnas bilder, berättelser och erfarenheter. Vittnen som bekräftar och visar att ”det är ok att känna som du gör, vara som du är” osv. Vittnen som genom sina ord och ett kärleksfullt bemötande visar att det som sägs och skapas här är viktigt. För att på detta sätt skapa ett ömsint hållande rum, där deltagarna kan växa i omsorg om sig själva och varandra. Flera av deltagarna har stundtals varit väldigt fåordiga och blyga när vi uppmärksammat deras bilder en i taget genom samtal. Vi har därför sökt andra enkla och lekfulla sätt att uppmärksamma var och ens arbete och vaska fram vad som känns viktigt för just den personen just då. Exempelvis fick deltagarna vid ett tillfälle en passepartout för att undersöka sin egen bild och helt enkelt visa de andra vilken del av bilden som kändes viktigast för dem just då. En annan gång fick alla hjälpas åt att komma med förslag på namn till var ens bild, skaparen av bilden fick sedan bestämma vilket namn som hon/han ville ge bilden.

Glimtar från träffarna

”When we are working on a drawing, we are also working on something in our lives. When we are moving, we are moving something in our lives.” (D.Halprin 2003)

Lev som du vill

Träff 2

I den inledande rundan skickas frågan ”Om du var ett djur just nu, vilket djur skulle du vara?” A svarar med stor omedelbarhet ”En örn, för den är fri.” A målar sedan en av sina första bilder. Provar sig fram med olika redskap. Rullar på ett tjockt lager av färger. Får tips om att man kan vända på penseln och rista i färgen nu när den är så tjock. A provar och ristar denna mening; ”Lev ditt liv som du vill” Under orden formar A ett hjärta. Vi besöker så småningom varandras bilder. Jag berättar för A att jag själv med jämna mellanrum måste säga just detta till mig själv, lev ditt liv som du vill Karin, sluta lyssna så mycket på andra.”

När alla sedan får en passepartout för att undersöka och välja ut vad som är viktigast i bilden ramar A in sitt hjärta.

När vi flera veckor senare målar efter att ha lyssnat på sagan om det osynliga barnet kommer A:s ord till mig igen. I bilden som jag själv skapar av det osynliga barnet som nu blivit synligt ger jag henne en pratbubbla där hon säger "Lev ditt liv som du vill." När vi tittar på bilderna tillsammans och kommer till min, med pratbubblan, ler A igenkännande – hon kommer ihåg sina egna ord och att de var viktiga.

Hjärtat

Träff 5

Vi målar en gemensam bild på stort papper, stående runt ett bord. Målandet sker till musik och då och då görs en paus i musiken och alla får ta ett kliv åt vänster och fortsätta måla på det någon annan påbörjat. Lena och jag har innan samtalat om att det på sätt och vis är tidigt att måla en gemensam bild, samtidigt kanske ett sätt att komma samman som grupp? Det finns en regel och det är att man inte får måla över det någon annan gjort, bara bygga vidare på det som är där. Alla inleder försiktigt men efter en stund provar en av deltagarna att göra avtryck med händerna. De andra följer hennes exempel och det hela blir en lustfylld lek med färg. Regeln att inte måla över överges av alla och L och jag själv väljer att inte ingripa. Instinktivt inser vi att något viktigare håller på att hända. Leken gör sitt inträde på allvar och blygheten inför varandra kommer av sig. Jag ristar ett hjärta i färgen. Någon målar över det. Jag gör det igen och igen. "Nej, måla inte över, det där har Karin gjort!" protesterar B till de andra. Istället ristar någon sitt namn i färgen runt hjärtat och de övriga gör likadant.

Vid samma tillfälle blir plötsligt en av deltagarna ledsen och går undan. Lena fångar upp D och det visar sig att D tror att två av de andra sagt något elakt om D, på sitt hemspråk. (Dessa två har samma modersmål.) Vi tar tag i detta genom att samtala med var och en och gruppen som helhet. Vi får skäl att än en gång samtala om hur vi kan skapa en trygg grupp där alla känner att de kan vara sig själva och vad det innebär att visa varandra respekt. Vi får utvidga gruppöverenskommelsen till att vi bara pratar svenska när vi är tillsammans för att undvika missförstånd eller att någon känner sig utanför.

När vi samlas följande vecka har jag lagt vår gemensamma bild i centrum. Var och en får säga vad de lägger märke till idag. Nästan alla kommenterar sitt eget namn, att det finns med i bilden! C kommenterar de vackra färgerna som skymtar under ytan. Jag säger hur glad jag är att se att allas namn finns där, hur jag själv insett hur mycket det betyder att få höra andra säga mitt namn, och att hjärtat fick vara kvar. Att någon la märke till det och vaktade det! Jag säger också att C ;s kommentar om det vackra under ytan får mig att tänka på allt som finns att upptäcka om man tar sig tid att verkligen lära känna en annan människa och inte bara går på ett första intryck, hur spännande jag tycker det är att lära känna dem.

Nyckeln till mitt liv

Träff 10

Vi samlas. Om du hade vingar och kunde flyga, vart skulle du flyga? A. "Till ett varmt land." B. "Till Iran, till släkten. Jag har varit där en gång förut." C. "Till Dubai, där är fett fint." D. "Till himlen, till min farfar". E. "Till Mogadishu, där jag är född. Har bara varit tillbaka en gång. "Hur var det att vara där, kändes det främmande eller som hemma?" "Hemma". Vi målar med silkespapper till hög musik, afrikanska rytmer. E lägger på lager på lager av färgat silkespapper. Täcker till slut allt med ett enda stort silkespapper i en färg. "Man behöver en inloggning för att komma in" säger E. "Vem har den?" undrar jag nyfiket. "Bara jag." E ger bilden namnet "Nyckeln till mitt liv".

Vikten av bus lek

Träff 16

B fortsätter att ha svårt för att ta för sig och det känns som om hon fastnat i rollen som den blyga och tysta i gruppen. Lena och jag försöker på olika sätt stötta och hjälpa B att ta plats, framförallt genom att bekräfta och se det B gör. Denna gång ska vi måla och för att värma upp ställer vi oss i en cirkel och jag instruerar alla att bara följa mina rörelser. Det är ett stort motstånd i hela gruppen idag mot att lämna den sköna soffan och fåtöljerna. Jag bestämmer mig för att leka överdrivet "bossy" och säger med skämtsamt ton "den som inte rör sig nu kommer jag att skära huvudet av!" Varvid alla skrattar. När jag ger instruktionen att skaka lätt på handen och B inte rör ett finger springer jag fram och skakar på B:s arm. Ännu mer skratt, allra mest från B själv. Jag fortsätter i samma stil med de andra och det blir en galen bus lek av alltihop. Efteråt noterar jag att denna gång säger B mer än vid någon tidigare träff. När vi besöker varandras bilder för att komma med förslag på titlar är det B som kommer med flest idéer, något som jag vid slutrundan benämner för B. Orden liksom slinker ut innan B hinner stoppa sig själv! Det är som om bus leken i början kastade B ur sin vanliga roll. Som om B "glömt bort" att vara blyg.

Föräldrar och barn

Träff 17

Vi sitter i ring för att precis avsluta. Plötsligt säger C; "Ni (Lena och jag) är ju som föräldrar för oss!" "Det tar jag som en komplimang", säger Lena. "Föräldrar kan ju vara på så många olika sätt", flikar jag in. "Hur är vi egentligen? Var ärlig nu!" "Roliga, snälla och tokiga." Då säger D med ett stort leende på läpparna. "Om vi är era barn, hur är vi som barn då?" Goa, fina och hemlighetsfulla!" Är Lenas och mina samlade kommentarer.

Avslut

Vi avslutar våra träffar genom att uppfylla ett av det mest återkommande önskemålet från deltagarna; att vi ska äta tillsammans någon gång. Innan har vi på demokratiskt vis kommit fram till att det blir tacos till huvudrätt; och glass med Nutella till efterrätt. Något som alla tycker om. Vi får tillstånd från skolan att förlänga träffen till två timmar denna gång. Det känns viktigt att få någon form av respons från deltagarna kring hur de själva har upplevt denna tid och om de har upptäckt något nytt om sig själva. Lena och jag bollar olika idéer kring hur vi skulle kunna göra det på ett öppet och enkelt sätt. Att ställa direkta frågor vet vi av erfarenhet inte är den bästa vägen. Det låser sig lätt för flera av deltagarna och det ligger nära till hands att svaren blir påverkade av vad deltagarna tror vi vill höra. Vi kommer så småningom fram till att göra det genom att ge dem en lapp med början på fyra meningar som de får avsluta var och en utifrån sig själv. Vi gör det under lättsamma former, lite som en lek, under det att vi äter efterrätten. Detta är deras respons.

A Jag tycker att torsdagsträffarna har varit roliga.

Ibland har jag tyckt att livet varit orättvist men här har det varit fantastiskt.

Jag skulle ha önskat att jag kunnat fortsätta komma.

Jag har upptäckt att jag är snäll.

B Jag tycker att torsdagsträffarna har varit roliga.

Ibland har jag varit nervös.

Jag skulle ha önskat att vi fikade varje gång och att vi skulle fortsätta.

Jag har upptäckt att jag är gladare nu.

C Jag tycker att torsdagsträffarna har varit roliga.

Ibland har jag varit lite sömnig.

Jag skulle ha önskat att jag kunde komma lite mer.

- Jag har upptäckt att *jag är smart*.
- D Jag tycker att torsdagsträffarna *har varit roliga*.
Ibland har jag *varit nervös*.
Jag skulle ha önskat att
- Jag har upptäckt att
- E Jag tycker att torsdagsträffarna *har varit roliga*.
Ibland har jag *varit trött*.
Jag skulle ha önskat *att vi skulle fortsätta*.
Jag har upptäckt att *jag inte är lika blyg längre*.

Lärarnas återkoppling

Överenskommelsen som gjordes initialt var att gruppen skulle träffas fram till jul. Då det stod klart att samarbetet kunde fortsätta tack vare att projektiden förlängdes vårterminen ut träffades Lena, jag och två mentorer vid terminsstarten vt-12 för att diskutera fortsättningen. Det var från början ingen självklarhet från skolans sida att samma elever skulle få fortsätta komma efter nyår med tanke på att de gick miste om samma lektioner varje vecka. Men vid mötet i januari beskrev lärarna hur de redan efter sex träffar sett en sådan positiv utveckling hos eleverna att de ville att de alla skulle få fortsätta vårterminen ut. Det framkom också att den inverkan gruppen haft på dessa elever även fått positiva återverkningar på klasserna som helhet.

Inför gruppens avslut träffade jag den 3:e maj en av klasslärarna, som fick föra talan för de övriga. Syftet var att få en återkoppling kring vad de som lärare upplevde att detta arbete inneburit för de enskilda eleverna och skolan. Läraren som jag träffade hade följt två av gruppdeltagarna sedan de gick i fjärde klass. Jag ville också veta om det är var något som upplevts som problematiskt och som skulle kunna göras annorlunda. Det som framkom var följande.

- Eleverna har verkligen blommat ut och gjort stora framsteg vad det gäller ökat självförtroende och en mer positiv självbild.
- Två deltagare som tidigare haft ett negativt inflytande på resten av klassen har kommit tillbaka från torsdagsgruppen glada och positiva, vilket i sin tur har haft en mycket god inverkan på klassen som helhet.
- Eleverna har känt sig utvalda. Många kompisar har varit avundsjuka och önskat få delta.
- Elevernas föräldrar är positiva och mycket tacksamma att deras barn fått ta del av denna verksamhet.
- Lärarna upplever att det har varit av stor betydelse att eleverna fått gå iväg från skolan till en helt annan lokal, bort från kompisar och skolmiljön.
- Lärarna önskar att verksamheten skulle fortsätta och de tycker att det skulle vara ypperligt att kunna erbjuda detta just till elever i år sex som är på väg in i sin pubertet.
- Om detta kunde erbjudas just elever som är lite av ledargestalter och som har ett negativt inflytande i sina respektive klasser så skulle det kunna bli oerhört betydelsefullt inte bara för de elever som deltar utan för hela elevgrupper.

Personligt stöd till enskilda ungdomar

Erbjudandet om personligt stöd har kunnat nå ut till unga i högstadieåldern framför allt tack vare upparbetade kontakter med kuratorer och annan personal på Lagersbergskolan och Stålforskskolan. Ett redan existerande förtroende för kyrkans medarbetare och arbetsätt har gjort att skolpersonal kunnat agera länk mellan Skapas medarbetare och enskilda elever. I möte med ungdomarna själva har det personliga stödet presenterats som en möjlighet till avkoppling och egen tid genom skapande och samtal med en vuxen. Kontraktet har vanligtvis varit att ses en timme gång i veckan under åtta till tio veckor med möjlighet till förlängning. Hur timmen har sett ut när vi är tillsammans har formats av mötet med den enskilda individen. Ungdomarna har bjudits in till samvaro via de kreativa uttrycksformerna och som process ledare är vi alltid, som tidigare nämnts, själva med och skapar, delar tankar och erfarenheter.

Förhållningssätt

Fokus har legat på att skapa en fristad, ett rum för bekräftelse och närvaro. Vi går in i ett möte, utan att egentligen vet så mycket mer om dessa ungdomar än att de har ett behov av just detta. Någon annan information får inte skolans personal ge. Ett möte med en genuin önskan om att få lära känna ungdomarna och ta del av deras berättelser, bilder och tankar - allt det som de själva vill dela och på detta sätt vara en medvandrare en kort stund på deras livsväg.

Reflektioner utifrån arbetet med denna åldersgrupp

I möte med denna åldersgrupp har det blivit allt tydligare att samtalet ofta får en mindre central roll. Just därför blir en tillit till konstens förmåga ännu viktigare än vad jag tidigare talade om, för att jag som vuxen inte ska söka orden utifrån ett eget behov. Konstens förmåga att gestalta, bära och bearbeta smärtsamma erfarenheter är det som bär och skapar den fristad vi vill erbjuda. Konstens förmåga att öppna upp för det som helar och ger livskraft. En praktisk lärdom av möten med dessa unga är att en överenskommelse att ses en viss tid varje vecka för många är svår att hålla av flera skäl. Plötsligt kommer en kompis med ett mer lockande förslag eller så är man helt uppslukad av något annat just den eftermiddagen och glömmer bort tid och rum. Dagsformen är, för en del, styrande för om man kommer iväg till den avtalade tiden eller inte. Av det skälet kan det vara bra att göra en överenskommelse om att jag som ansvarig skickar sms eller ringer för att påminna samma dag om den överenskomna tiden.

Några exempel

För att exemplifiera hur dessa kontakter har kommit till och levandegöra hur de har kunnat gestalta sig följer här beskrivningar av två kontakter under perioden 2011- 2012.

Mötet med L - Dialog genom bilder, samtal och tystnad

L går i högstadiet, har problem att finna sig till rätta i skolans värld och uteblir ofta från lektioner. L har stora svårigheter i samspelet med andra, både jämnåriga och vuxna. Det enda ämne som L tycker om är bild och bildläraren får via kuratorn på skolan höra talas om Skapas verksamhet. Hon i sin tur tipsar L:s mamma som tar kontakt med oss. Mamma och L kommer tillsammans för en första träff med mig och Per Apeldo. Det blir uppenbart att detta är en situation som L inte är bekväm i, vilket benämns. "Du har inte själv valt att komma hit, eller hur?" L bekräftar att det var mammas idé och blir synbart lättad när detta faktum läggs på bordet. Jag försöker leva mig in att ständigt vara föremål för föräldrars och lärares frustration, oro och olika instansers försök till hjälp. Efter en stunds trevande samtal föreslår jag att L och jag helt enkelt går ner i ateljén, för att se hur den ser ut.

Jag visar de olika materialen och frågar vad L tycker om att använda. Det visar sig att L är nyfiken på att prova kolkrita. Snart sitter vi med var sin krita och papper och börjar trevande teckna tillsammans. Vi möts i skapandet och tystnaden. Då och då växlar vi några ord. Jag formar ett hjärta och upptäcker efter en stund att L tar in min bild under det att vi tecknar och fångar upp samma motiv i sin bild, ett hjärta. Jag skriver en fråga på min bild som jag sedan visar. "Vill du komma tillbaka och måla med mig?" L nickar. Vi gör en överenskommelse, efter att ha stämt av med L:s mamma, att ses en timme i veckan efter skolan. Tanken är att låta detta rum för skapande bli en oas i L:s vardag.

Nästa vecka dyker L upp en halv timme för tidigt. Vi står bredvid varandra i ateljén och målar, långa stunder i tystnad, ibland till musik som L har med sig. Då och då bjuder jag in till samtal med en fråga – ibland får jag ett gensvar och ibland väljer L tystnaden. Det är L:s val och jag följer. Plötsligt delar L erfarenheter av möte med psykiatrin, hur hon påverkas av medicinering eller hur viktig naturen är och hur hon är expert på att hitta i skogen. Andra stunder sker dialogen oss emellan mest via våra bilder. Precis som vid vårt första möte. Träff 5 tecknar L en liten gestalt på väg mot en skog och en bro över ett vatten. Skogen är mörk och träden kastar mörka skuggor. Självt tecknar jag två gestalter som står mitt emot varandra. Runt om dem var sitt frågetecken, som formar ett hjärta. L börjar på en ny bild; i centrum ett hjärta och på var sida om hjärtformen något som liknar klippor. Längst ut på vardera klippan är det som om två fåglar försöker frigöra sig ur klippformerna och flyga mot varandra. Jag berättar vad jag ser. L svarar "Det är bara en kladd."

Vi gör ännu en bild var. Jag tecknar jord och mark i genomskärning, ur jorden växer ett litet och ett stort träd. Löven på den sidan om träden som vetter mot varandra är gröna, bort från varandra är de färglösa. Mellan träden växer en blomma. Då tar L ett nytt papper och tecknar en närbild av en trädstam och två grenar. Mellan dem en spindelväv.

L sätter sedan upp alla sina bilder från denna gång och fotograferar dem. Jag säger att de tillsammans skulle kunna bli utgångspunkten för en berättelse. Berättar att jag själv ibland skriver det som kommer till mig från mina bilder. Men jag får ingen respons från L.

En liten stund senare säger L plötsligt att fågel/klipp bilden handlar om känslor. Känslor som är besvarade. Åter tystnad.

Många av L:s bilder är oerhört starka. Det uppstår ett mönster efter en tid. De, i mina ögon, skrämmande och ångestfyllda bilderna lämnar L kvar i mitt förvar. När de väl är avslutade är L helt ointresserad av att titta tillbaka på dem. De ljusa, känsligt tecknade naturmotiven, vill L ta med hem, omsorgsfullt inslagna.

L ger aldrig uttryck i ord för hur det är att komma hit, om det är viktigt eller inte. Men de som känner henne sedan tidigare säger att det faktum att hon kommer överhuvudtaget talar sitt tydliga språk om att detta är av betydelse – på vilket sätt vet bara L. Efter tio träffar väljer L att inte fortsätta komma.

Möte med K - Att få chans "att måla fram kärleken"

Per Apeldo och jag besöker kuratorn på en av högstadieskolorna, för att återigen påminna om Skapas erbjudande om personligt stöd till enskilda elever. Under vårt samtal kommer kuratorn i fråga att tänka på en elev som är i behov av mer vuxen kontakt och som dessutom tycker om att måla och arbeta med lera. Han lyckas få tag på denna elev där och då och vi får chans att möta K och berätta om möjligheten att komma till ateljén en gång i veckan för att skapa tillsammans med mig. K blir genast intresserad och vi avtalar en tid i Ansgarskyrkan följande vecka.

K kommer för vår första träff. Jag visar ateljén och vi bekantar oss lite med varandra. K berättar spontant lite om sin livssituation, om att vara placerad i familjehem och inte få träffa sin biologiska mamma så mycket som K skulle önska. Om sitt intresse för design och konst.

Efter en stund föreslår jag att K prova på att arbeta med lera eller att måla. K är nyfiken på målarfärgerna och vill stå vid staffli och måla.

K arbetar med bilden under stor koncentration. Skapar ett svart fält med diagonal kant, ett blått fält tar vid, en brun "komet" (K:s ord) i det svarta fältet. K prickar hål i det svarta fältet med en nål och förklarar att det ska bli som en stjärnhimmel när man håller upp det mot ljuset. Vi delar sedan associationer och tankar kring varandras bilder. Innan vi avslutar rör K ihop färgen som blivit över på tallriken och ristar ett hjärta i färgen och utbrister "Man får chans att måla fram kärleken!". K vill fortsätta komma och överenskommelsen vi gör är att ses en timme i veckan för att skapa tillsammans, fram till sommarlovet.

Träff 3 K är betydligt mer tystlåten än vanligt. Berättar att han flyttat hem till mamma igen. Vill inte säga så mycket mer. Väljer lera idag och börjar med att forma en liten kyckling på väg ur sitt skal. Jag formar en människogestalt som sitter vid ett träd. Föreslår att vi hittar på en berättelse. K nappar på idén. Vi turas om och berättelsen kommer att handla om en man som sitter vid ett träd och hör ljudet av en ensam fågelunge. Han söker upp den och undrar vem som tar hand om den? Mannen lovar att passa den tills mamman dyker upp. Vid det laget har K redan börjat forma en kycklingmamma. När kyckling mamman är klar är det dags att avrunda, men först vill K forma en röd blomma. Den är viktig att slutföra. Allt vi skapat fogas samman till en gemensam scen, skulptur. Innan vi skiljs vill K fotografera det hela. K vill visa vår gemensamma skapelse för sin bildlärare.

Träff 4 målar vi igen. Efter att ha målat lager på lager tills alla färger blandats till en grå massa, lite ljus färg skymtande under, ristar K i färgen. "Det är ett träsk" säger K. Läger färg på sin ena hand och gör avtryck på ett annat papper. Kommenterar själv "Det ser ut som en folksamling." Täcker åter sin hand med färg, lila färg, och gör ett handavtryck i den första bilden. "Det är ett träsk som en person försöker komma ur. Han behöver hjälp men får ingen." Jag frågar vad för slags hjälp personen behöver men det vet inte K.

I min bild ser K ett nyckelhål genom vilket man kan se himlen. "Men öppnar man så är det ett vanligt rum" Jag frågar var man kan hitta nyckeln. K svarar först "vet inte" men säger sedan att "kärlek är nyckeln." Vi fantiserar fram en gemensam berättelse om en person som går i ett träsk och som så småningom kommer fram till en dörr. Ropar igenom nyckelhålet och får svar.

Jag föreslår att vi gör var sin bild utifrån tanken på kärlek. K målar en röd nyckel. När vi delar våra tankar berättar jag att den delen på nyckeln som man håller i liknar ett hjärta i mina ögon. K berättar att det bara blev så, ser det nu men gjorde det inte medvetet. Precis där har K skrivit sitt namn. Ovanför nyckeln har K målat frälsarkransen och satt färg på just kärlekspärlorna. (K går i konfirmationsundervisning och har fört frälsarkransen på tal flera gånger) Frågar K vad frälsarkransen betyder för K. "Jag kan tala med hemlighetspärlorna och berätta sånt som jag inte vill berätta för andra."

Innan vi avslutar förslår jag att K ger sina bilder var sitt namn. De får namnen; träsket, folket och kärlekens nyckel. Efteråt skriver jag en text för mig själv utifrån orden, bilderna och vårt möte denna dag.

Träsk

Att komma ut

Hemligheter och tystnad

Kärlek är nyckeln

Din och min hand

Träff 6 Vi ses för sista gången. Jag tar fram alla våra bilder och lerfigurer och konstaterar att för mig känns det som vi mötts många fler gånger än vi faktiskt har gjort. "Ja det är sjukt, de känns som vi känt varandra länge!" instämmer K. Denna träff gör vi var sin liten utställning

av det vi skapat under vår tid tillsammans. Jag säger till K att om det är något K vill ändra på eller lägga till i någon av sina tidigare bilder så går det bra att passa på att göra det. K sätter snabbt upp alla bilder. Beslutar sig lika snabbt att måla över nästan hela bilden från gången innan, med svart. Den föreställde frälsarkransens pärlor. K målar över alla utom Gudspärlan och tystnadspärlan. Jag frågar K om det går att säga något om varför just de pärlorna blev kvar - men nej, det bara är så. Självt drar jag mig till minnes vad tidigare sagt om det fina med att berätta för tystnadspärlorna sådant K inte vill nämna för andra. Vi tittar på helheten. K konstaterar att jag i en av mina bilder har nyckelhålet till nyckeln i en av K:s bilder. Vi ser båda fler länkar mellan våra bilder. "Vill du skapa en gemensam utställning?" frågar jag. "Ja" K får fria händer att placera om bådas våra bilder och undersöka hur de "talar" med varandra. Bilden av nyckeln och nyckelhålet blir placerade, överlappande varandra. Bilden av träsket blir placerad under, tätt intill, en bild av två människor som går varandra till mötes, målade av mig. K:s allra svartaste bilder hamnar bredvid en bild som jag målat föreställande ett frodigt stort träd mot en svart bakgrund. Vi avslutar genom att måla var sin sista bild, i pastell. K målar en bild som inte liknar någon av de tidigare, med fler färger och tydligare konturer. K är själv väldigt nöjd med bilden, mer nöjd än med någon av de andra. K berättar att den handlar om det goda och det onda och om att välja väg. Innan våra vägar skiljs önskar vi varandra lycka till och för min del känns det gott att veta att K, tack vare konfirmationsgruppen i en annan av församlingens kyrkor, fortsatt har en tillhörighet och ett sammanhang att återvända till.

Sammanfattning

Både arbetet med skapargruppen och de individuella kontakter som beskrivs ovan får mig att än en gång förundras över kraften och möjligheterna som kommunikation via de konstnärliga uttrycken rymmer. I examensarbetet under utbildningen till Uttryckande konstterapeut beskrev jag detta som en "skatt som rymmer många, kanske delvis utforskade, möjligheter." (McKeogh 2009). Med backspegeln i hand lägger jag märke till att jag i möte med ungdomarna, i ännu större grad än i liknande arbete med vuxna, använt mina egna kreativa uttryck, i form av bilder, dikter, lerfigurer etc. för att kommunicera kärlek, hopp och min egen önskan att komma i möte. Detta har skett både medvetet och omedvetet. Jag upplever också att denna form av tilltal berör och gör skillnad. Det är K själv som lägger märke till att uttrycket i K:s egna bilder har något att hämta i mina bilder. L inte speciellt intresserad av att samtala om bilderna, framför allt inte mina, men fångar hela tiden upp innehållet i mina bilder, gör något med det i sitt eget bildskapande och för dialogen vidare. Vi är i dialog, i möte, och delar aspekter av vårt inre som vi inte hade kunnat eller kanske inte heller ska dela i ord. Det konstnärliga uttrycket inte kan ersättas med något annat utan att något går förlorat. (Levine & Levine, 2004). Det är en stor rikedom att på detta sätt kunna fördjupa dialogen genom att använda de konstnärliga språken för att förmedla ett kärleksfullt seende. Eftersom "den som känner sig mottagen av din blick känner sig genast styrkt i sin tro på sig själv. Därför överträffar seendets gåva insiktens; ett sådant seende är en välsignelse och äger makt att förändra ett liv." (Hillman 1999, s. 136-137)

Varför i kyrkan?

Det finns röster som invänder och menar att denna typ av verksamhet inte hör hemma i kyrkan. Träffarna som beskrivits här innehåller inga andakter eller andra former av traditionellt kyrkliga inslag. För att tänka kring denna fråga hänvisar jag till Helena Ekhems reflektioner kring Skapas uppdrag sett ur ett teologiskt perspektiv. Men jag vill ändå dela med mig av några personliga reflektioner.

Hur kan jag peka på en gudomlig närvaro i människors liv? Är det möjligt? Vi talar om att gestalta evangelium – det glada budskapet. Handlar det om att hitta de rätta orden eller handlar det om något mycket mer? Religionshistorikern K. Armstrong citerar i ”För Guds skull”(2011) G. Steiner som menar att det är just därför att språket har gränser, ”för att talet sviker oss så förunderligt, som vi erfar vissheten om en gudomlig mening som övergår och omsluter vår egen”(Steiner 1977). Han menar att ”det som befinner sig bortom människans ord talar om Gud” (Steiner 1989). Armstrong själv beskriver konsten som besläktad med religionen och menar att tro handlar om handling mer än något annat. En rabbin som jag lyssnade på under en temadag om mystik, konstaterade kort och koncist ”konsten för oss närmare Gud”, vilket för mina tankar till uttrycket ”ängeln i rummet”. Uttrycket används inom EXA för att benämna det obeskrivbara som då och då sker mellan individer som på detta sätt möts i och genom konsten. Något sker som är större än summan av alla ord och handlingar, något som, i mina ögon, låter oss ana en gudomlig närvaro. Kärleksbudskapet är det centrala. Armstrong pekar på hur alla världsomspännande religioner menar att all sann andlighet måste ta sig uttryck i praktisk medkänsla. I evangelierna lyfter Jesus om och om igen fram kärleken till Gud och till våra medmänniskor som det allra viktigaste. Kärlekens lov handlar om hur handlingar klingar tomma utan kärlek. Liknelsen om den barmhärtige samariten...ja, berättelserna är många. Vi passerar kanske inte, som i liknelsen, någon som ligger misshandlad vid väggkanten men vi lever i vetskapen om att mängder av barn och unga far illa. Misshandlade av sin livssituation. I mina ögon är arbetet som beskrivits här ett sätt att leva tro i handling och att ta liknelsen om den barmhärtige samariten på allvar.

Källor

- Armstrong, K (2011). *För Guds skull*. Brombergs
- Halprin, D. (2003). *The Expressive Body in Life, Art and Therapy*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Hillman, J. (1998). *Själens kod*. Stockholm: Natur och Kultur
- Levine, E. (1995). *Tending the Fire*. Toronto: Palmerston Press
- Levine, S. & Levine, E. Editors (2004). *Foundations of Expressive Arts Therapy*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers..
- McKeogh, K (2009) *Djup talar till djup – Estetisk respons inom Uttryckande konstterapi*. Examensarbete i uttryckande konstterapi, Stockholm, Svenska Institutet för Uttryckande Konstterapi.
- Meyer, M. (2007). Doktorsavhandling. *Repatriation and Testimony*. Saas Fee, Switzerland: European Graduate School (EGS). Oslo:Unipub As.
- Steiner,G (1971). *Språket och tystnaden*, urvalsdokument, Stockholm.
- Stern, D. (2005). *Ögonblickets psykologi*. Falköping: Natur och Kultur.

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

15

**Socialt och diakonalt arbete;
Familjen Davidsson (D)**

Mats Stenlund

Kort om innehållet

I Arbetet med familjen "D" får läsaren följa hur vi mött en familj och dess olika medlemmar med fokus på arbetet med pappan o mötet med yngste sonen. Arbetet aktualiserades av socialtjänsten utifrån den yngste sonens behov av särskilt stöd och stimulans.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Familjen D

Som ett sätt att spegla bredden och möjligheten till läkningsprocess utifrån SKAPAs socialpedagogiska ansats skildras, i texten som följer, ett arbete tillsammans med en enskild familj. Ett arbete som skett inom ramen för SKAPAs social-diakonala verksamhet.

Samarbete med familjen D, Mamma, Pappa och tre barn, två söner, nu på det 13:e och 21:e året och en dotter, nu på det 20 året.

Vi fick kontakt med familjen via socialtjänsten. Kontakthanledningen var i första hand den yngste sonens behov av stöd och riktning för sin utveckling och också önskemål om stimulans för honom efter skoltid.

Familjens situation var pressad med en historia där en lång flykt från ett land i arabvärlden, separation och återseende inom familjen plus sjukdom hos familjemedlemmar var delar av problematiken. I familjen fanns resurser och kraft att bygga på och vi insåg tämligen omedelbart att om vi skulle kunna göra någonting för att bidra så behövde vi träffa hela familjen kontinuerligt.

Vi startade vårt arbete tillsammans med familjen i mars 2010 och avslutade kontakten i samband med juluppehållet 2011, dvs en sammanlagd tid av ca 2 år.

Vårt arbete tog sin utgångspunkt i att föräldrarna skulle ha fortsatt ansvar för sina barn och beredas möjlighet att känna att de hade kontroll över vårt arbete. Vår erfarenhet av människor i liknande, utsatt, position är att detta är ett viktigt ställningstagande. När livet länge har styrts av krafter utanför den egna kontrollen blir förutsättningarna för att bygga trygghet och möjliggöra läkningsprocess tydligt en fråga om makt, kontroll och respekt för familjemedlemmarnas integritet.

Första gångerna träffade vi hela familjen, tillsammans med tolk, för att lära känna varandra. Därefter utformade vi ett schema som fungerade som en bas för våra träffar. Det utvecklades och förändrades utifrån de behov som dök upp under arbetets gång men behöll i stora drag sin grundstruktur över tid. Avsluten för terminerna skedde med hela familjen, tolk, utvärdering och fikakalas.

Vi träffade familjen i olika konstellationer och hade möjlighet att erbjuda andra resurser kring familjen baserat på insatser från volontärer i kyrkans sammanhang.

Grunden för vårt arbete var;

- **Mamma och pappa träffade Eva och Per** en gång varannan vecka tillsammans med tolk. Föräldrarna är huvudansvariga i familjen och vi behövde ha ett tätt samarbete med dem och ”vara kloka ihop”. Särskilt med tanke på den ansträngda situation familjen under en längre tid levt i.

- **Pappa och yngste sonen** träffade Mats en gång per vecka för att leka tillsammans med målsättningen att stärka relationen.

Pojken hade, enligt den förståelse vi gjort av sammanhanget, som en följd av sin livshistoria behov av att hitta sätt att mer sammanhängande förstå sig själv, sin omgivning och sig själv i sin omgivning plus behov av att återknyta sin relation med pappa. Pappan, som hade varit skild från familjen sex år, hade behov av att återta sin position i familjen som viktig vuxen och far.

Detta arbete var en av de centrala insatserna i familjen och processen skildras i en separat beskrivning nedan.

- **Mamma** träffade Eva enskilt för stöd och avlastning.
- **Älste sonen** träffade Per enskilt för stöd och hade också en period kontakt med en ung man från vårt sammanhang, en volontär, för att använda svenska språket och göra olika aktiviteter.
- **Dottern** träffade Eva enskilt för stöd och skolsamtal och fick genom volontärens insats, särskilt stöd i sina studier.
- **Pappa** fick möjlighet att träffa en svensk man, en volontär, för att använda och träna svenska språket och för kulturutbyte.
- **Båda äldre barnen** deltog över tid i Skaparkväll i Ansgarskyrkan och i Unga Vuxna kväll, ”tisdagskväll”. De åkte också med på läger vid ett tillfälle och kom ofta för att bara vara, satt i caféet efter skolan, fikade och samtalande. I mitten av processen, när arbetet var som mest intensivt, tog båda med sig kamrater till våra aktiviteter. Deras närvaro och engagemang avtog mot slutet av vår kontakt med familjen och efter avslutet kom dottern enstaka tillfällen, oftast ensam. Den äldste sonen tog vid ett tillfälle med sig lillebror på ett besök för att få ett samtal med Per.

Arbetet var starkt sammanvävt. Vi möttes som team och tillsammans med de volontärer som var inblandade för att hålla arbetet och driva alla delinsatser åt samma håll. Vi hade också kontakt och möten regelbundet med socialtjänstens kontaktperson som, till det yttre, också var uppdragsgivare även om vårt arbete baserades på föräldrarnas önskan.

I starten led egentligen alla familjemedlemmar utom yngsta sonen av stora svårigheter med språket. Det fick en del problem till följd, men för att få mer direktkontakt och kunna möta känslomässigt på ett närmare sätt valde vi att endast ha tolk vid träffarna med föräldrarna och när hela familjen var samlad. Detta gav å andra sidan de individuella familjemedlemmarna en extra möjlighet att träna språket. Varefter tid gick och vi hittade samarbetsformer och rutiner som bar blev språksvårigheterna lättare att handskas med. Med tiden ökade även familjemedlemmarnas kunskap i svenska språket. Mot slutet av vår kontakt var det ett knappt märkbart problem i de vardagliga samtalen med barnen i familjen.

Vad gäller de äldre barnens skolarbete kvarstod dock en del svårigheter som var baserade på bristande språk. Det hade tidigt blivit tydligt att de helt saknade modersmål och därför brottades med extra problem för kunskapsinhämtande i skolan. Som ett led i stödet till dem involverades, på volontär basis, en lärare som kunde ge extra stöd i läsläsning och svenska. Detta gav goda resultat för dottern som tog mer kontakt med övriga deltagare i kyrkan, blev tydligare i sina uttryck och som vi kunde se, växte också i sin självkänsla varefter hon erövrade språket. Den äldste sonen brottades med en lite annan problematik och hade inte samma kontinuerliga kontakt med läraren.

I samarbete med föräldrarna försökte vi förstå de skeenden som steg fram i familjen. Vi berörde flera av de olika nivåer som familjerelationer, generellt, finns i. Tidvis befann vi oss också i berättelser om de händelser som utlöste flykten från hemlandet och de berättelser som hör ihop med tiden paret var ifrån varandra. Dessa skildringar, visade det sig, var väsentliga för deras möjlighet att återknyta till varandra och vara föräldrar tillsammans igen. I samband med detta kunde vi också delge vår kunskap om PTSD, vår erfarenhet av andra människor i liknande situation och hur vägen till läkning kan se ut. Vi samtalande också om våra olika kulturer, likheter och skillnader mellan hemlandet och Sverige.

Processen löpte från att i starten mer beröra yngsta sonens behov, över teman som var starkt aktuella för paret och dem båda som personer till att åter landa mer i deras samarbete som föräldrar.

Det löpte hela tiden parallella spår mellan de olika ”arenorna”, föräldrasamtal och enskilda möten. Med utgångspunkt i föräldraarbetet träffades Eva och mamma för enskilt stöd, som person och mamma. Dessa träffars teman spände från trauman, meningslöshetskänslor och förlorad livslust till skratt, livsglädje och kvinnomöten om kropp och sexualitet. Vi ägnade oss åt samtal, promenader, bakning och fika. Vid några tillfällen var dottern med för att möte mellan mor och dotter behövde stötta och att ”kvinnofrågorna” i familjen tycktes behöva utrymme.

En viktig bas i vår kontakt var vårt förhållningssätt. Både Per och Eva gick medvetet in med både sin person och sin profession. Detta är en av grundtankarna i SKAPA; att vi öppnar oss för varandra och vågar det mellanmänskliga mötet. När jag, med mitt ansvar som process ledare bibehåller, vågar se, lyssna och lära av den jag möter kan växt och utveckling ske för både den jag just då är till för och mig själv! Detta var också en av de återkopplingar vi fick vid sista träffen. Att vi, Per och Eva och även Mats tillsammans med pappa, har stigit fram som medmänniskor i familjens, föräldrarnas, kamp för att ta sig ur en svår situation. Att vi jämlikt har lagt till vår kunskap och kompetens, ”undervisat” och samtidigt gått bredvid och på det sättet stöttat föräldrarna till egna beslut och förändrat synsätt.

Vi tänker att våra samlade insatser bildade en kontext där familjen som helhet kunde få stöd att gå samman och där var familjemedlem blev sedd och lyssnad på som individ med sina resurser och problem.

Här nedan följer en sammanställning av träffarna med Pappan, sonen (Här kallad A) och Mats. De kursiva textavsnitten är Mats personliga reflektioner och tankar. Berättelsens ”jag” är också Mats.

Under drygt 1 ½ år träffas de sammanlagt 29 gånger i vår ateljé i källaren. De första 26 regelbundet en gång per vecka, med uppehåll för loven. De sista 3 träffarna kommer separat, nästan ett halvår senare. Sonen är 11 år vid första träffen och någon månad från att fylla 13 när vi skiljs. Här följer en kort sammanfattning av processen..

Inledning, de 5 första träffarna

Vid det allra första mötet kommer A och hans pappa in i ateljén. De går någon meter ifrån varandra, A hänger lite med huvudet, söker inte kontakt vare sig med pappan eller med mig. Vi sätter oss ner och pratar. Vi ska träffas varje vecka under en tid. Vad ska vi hitta på? Vad vill var och en göra? Mitt förslag blir att var och en av oss tre får bestämma – önska – en sak varje gång. A vill leka kurragömma, pappan vill spela pingis, jag vill måla en bild.

Pingis och kurragömma blir nästintill stående på önskelistan under en lång tid framöver. I pingisspelet händer många saker. Det första är att A upptäcker att hans pappa är väldigt duktig på pingis. Med förvånad blick märker han att han inte har en chans mot pappa. A växlar mellan att bli arg för detta och acceptera att han faktiskt inte är bäst.

När vi ska byta aktivitet från pingis till något annat blir det konflikter i början. A vill inte. Genom att ta klockan till hjälp och förbereda A går det mycket lättare. Jag gör det med meningar som

- Vi ska spela pingis i 15 minuter, fram till 10 i 3...
- Nu är det 5 minuter kvar...

I kurragömmaleken blir andra delar synliga. A ”piper” om det dröjer för länge innan han blir hittad. När han blir hittad skrattar – skriker – han till. Det börjar även pappa göra. A vill mycket hellre bli hittad än att själv vara den som letar oss.

Vid en av de första träffarna har As mamma en träff med Eva i ett angränsande rum. A vill väldigt gärna gå dit och se vad hon gör. Han går mot hennes dörr ett flertal tillfällen.

När vi målar, målar vi fritt. A målar ansikten, ibland utan munnar, ibland ansikten som arga eller ledsna ut. Pappan målar byn där han växte upp i hemlandet. A går in och härmar pappa, försöker måla liknande bilder.

Den 5:e gången vi ses vill inte A gå ner till ateljén. Jag frågar honom om jag får bära honom, vilket jag får. Jag bär honom som man bär ett barn, i famnen.

Väl nere i ateljén, denna 5:e träff, bestämmer A och hans pappa kurragömma och pingis. Jag vill leka med lera. A vill inte vara med, utan börjar spela på en flöjt. Jag följer en impuls som kommer på hans flöjt spel. Vi leker ormtjusare. Jag kommer närmare och närmare så länge A spelar och drar mig tillbaka när han tystnar. Till sist får jag komma riktigt nära. Vi byter och A går långt bort, men kommer tillbaks när jag spelar. Han kommer väldigt nära, är ”hotfull” men precis när han är som närmast, vänder han och ger mig en klapp på kinden.

Pappa ser på.

Jag minns så väl min första känsla när jag mötte A. Jag kände en osäkerhet kring vem han var rent åldersmässigt. Å ena sidan det lilla barnet som inte fått alla grundläggande behov tillfredsställda, å andra sidan tonåringen som vill vara självständig.

Det ”lilla barnet” blev synligt när A ”piper” i kurragömma för att bli hittad, när han vill bli buren av mig, när han har svårt att vara i rummet intill sin mamma. Den ”stora” visar sig i attityden när vi spelar pingis, när han blir arg för att han förlorar.

De första träffarna ger mig en bild av att pappan är en okänd person för A. Kontakten dem emellan är distanserad och det är först i kurragömmaleken som jag ser en fysisk kontakt dem emellan. I pingisspelande och bildskapande träder pappan fram. A är märkbart överraskad av pappans spel, dessutom härmar han honom när det gäller bildskapandet.

I takt med att min relation till A utvecklas – jag bär honom, leker ormtjusare – märker jag en tendens att pappan drar sig undan. Å ena sidan blir jag en förebild för hur han kan vara men samtidigt tar jag över, han blir passiv och tittar enbart på.

Träff 6 – 10

Nu har det gått ett sommarlov sedan sist vi sågs. När jag kommer ut från arbetsrummet ser jag A och hans pappa på håll. Jag lägger märke till hur A ”spanar” på mig. Denna första träff efter sommaren präglas av nyfikenhet från As sida. Han går runt i hela kyrksalen och sedan ateljén, tittar sig omkring, lyfter, undersöker.

A hittar sedan instrumenten igen och jag föreslår att vi gör konserter! Vi turas om att spela för varandra på den scen vi raskt ställer i ordning. Var och en väljer instrument, hittar på ett namn på musikstycket och spelar.

A spelar *flygmaskin* och *ambulans* på några trummor.

Pappa spelar *Irakisk Marsch* på trumma och entonsflöjt.

Jag spelar *elefanten och myggan* och *regn* på tamburin och trumma.

Plötsligt utvecklas konserten till att även omfatta dans! Pappa leder oss i *Arabisk dans* och *Habibi* (älskling, på Arabiska). Han går först i dansen med en trumma, vi följer efter. A verkar närmast förvånad över pappans sätt att musicera och dansa.

A tar över och leder oss i *Irakisk Habibi*, (Habibi betyder "älskling") vilket också blir en dans. Efter dansen är vi trötta. A och hans pappa kramar om varandra. När vi går från ateljén passera vi öppna förskolan. A vad det är. Jag berättar om de små barnen. A säger att han är 3 år.

En viktig händelse under den här perioden är en pingismatch. A förlorar och blir arg. Han kastar racketen i marken. Hans pappa blir arg för att A är arg. Vi får ett samtal kring ilska, att det är viktigt att få vara arg, men att vi inte får ha sönder saker. Vi arbetar med ilskan som tema. Jag berättar om min ilska, att den är svart, finns i hela kroppen men mest i käken och magen. Pappans ilska är röd och finns i hela kroppen. As ilska är "vit...och jag vet inte om den finns i kroppen...". Vi spelar en konsert med ilska som tema!

Ilskan blir tydlig på ett annat sätt från och med nu. Vid något tillfälle blir han arg för han inte vill hjälpa till att plocka undan. Vid ett annat tillfälle vill han inte måla mer utan börjar ha sönder papper och kriter. Vid dessa situationer har jag blivit den aktive, medan pappan mer backat undan och suckat.

Nu ändras scenariot mer. Jag uppmanar pappan att hämta tillbaks A (om han är på väg ut genom dörren) eller hålla fast honom (om han blir destruktiv och har sönder saker). Ofta slutar dessa sekvenser med att vi hamnar i soffan, samtalar om ilska.

Ilska på arabiska heter *assabi*.

Vi kommer in i arbetsfas denna period. Genom musiken får vi en tydlig turtagning och här får var och en visa upp sig och bli bekräftad på scenen och samtidigt vara den som också får leda de andra. Jag upplever framför allt att detta är första gången som pappan tydligt tar på sig rollen som "den som går först". I "Irakisk Habibi" finns den egna historien och kärleken till både hemlandet och sonen.

Ilskan lyfts för första gången upp tydligt under denna period. Detta tema har många dimensioner. A har mycket ilska, men ger mig samtidigt intryck av att vara rädd för den. Detta anar jag bland annat i hans uttalande att han "inte vet om den finns i kroppen".

Pappan verkar backa undan, ger ett uppgivet intryck, vilket ger en gränslöshet gentemot A. Jag märker också det som händer när jag uppmanar pappan att hämta tillbaks A, hålla honom. Lugnet lägger sig relativt snabbt.

Träff 11 - 16

Den här gången är A inte på humör att vara med. Pappa har valt att spela, men A far mest runt och verkar vilja göra annat. Han försöker på alla möjliga sätt få sin pappa att inte spela. Han gör det både genom att ömsom dra i sin pappa, ömsom med ord få honom ur balans.

Pappan och jag har redan börjat spela ihop och när jag märker att A vill "dra iväg" pappan, säger jag:

- *Jag vill ha din pappa här, vi ska spela, han är min kompis".*

Pappan skrattar, lägger armen om mig och säger "ja, ja, vi är kompisar och du (till A) får vara med här".

Plötsligt är det ny energi i rummet och alla 3 spelar. A sätter tamburinen på sitt huvud och säger "kung", men väldigt snabbt ändrar hann sig och säger att han är "bäbis kung" som vill sova.

Pappan och jag bäddar ner "babykungen" i soffan. "Babykungen" säger att han fryser och jag ber pappan stoppa om honom. Vi får en lång sammanhängande sekvens där vi leker med detta. Jag frågar babyn en del frågor och babyn berättar:

- *babyn fryser, vill ha filt*
- *babyn är 1 år*
- *babyn vill ha mjölk*
- *babyn vill ha cola och vatten*
- *babyn vill ha bröstmjölk (pappan att han inte har några bröst...)*
- *Babyn vill ha massage på ryggen*
- *Babyn vill ha klapp på huvudet*
- *Babyn vill ha sånger*

Pappan och jag spelar och sjunger. Pappan gör en text om "kungen som åkte till Danmark, till Finland och Sverige". Vi spelar "godnattvisor" och "kungen – bäbisen – vaknar". A är tydlig med var han vill vi ska vara när vi spelar. Mellan musikstyckena ser vi till att babyn får det han behöver.

Temat med "babykungen" utvecklas under ett antal träffar, där A tar initiativ till att pappa ska vara kungen och han själv prinsen! Lekarna växlar mellan att handla om hur prinsen blir skadad och ska tas om hand men innehåller också sekvenser där "prinsen" plötsligt byter, blir arg och säger: "Jag är väl inget barn, för fan..."

Här kommer vi till avgörande möten. Leken med "prinsen och kungen" är underbar att få vara med om. Här får A själv ta initiativ att återta något av det som gått förlorat. Genom att bli babykungen ger han också pappan möjlighet att ge honom det. Han får omsorgen, närheten, värmen, födan. En oerhört stark upplevelse av lekens enorma potential. A återerövrar något och det går att göra under trygga former, former som leken kan erbjuda. Pappan gör en liknande återerövring, tänker jag, då han kliver in och är "kung" och på så sätt tar makten och mandatet.

Träff 17 - 23

Under den här perioden dyker en ny lek upp. A hittar plastsvärd, hjälmar och sköldar bland leksakerna i ateljén. Vi krigar mot varandra, vi krigar med varandra, vi gör upp regler och arenor att kriga i, vi fångar varandra, A grillar mig vid något tillfälle och bjuder på grillat kött till sin pappa. När jag är trött efter leken stoppar A om mig och ger mig en penna som vällingflaska.

Under den här perioden blir det också mer av massagetillfällen. A är tydlig med sitt behov av det. Ah lägger sig då soffan och säger: "massera mig". Pappan börjar ibland kittla A, vilket gör att jag får bromsa honom, se till att blir just massage.

Vid ett tillfälle vill A "ha krig". Pappa vill inte, men A och jag tar en brottningsmatch. Vi leker en stund, mäter styrkor. Sedan dras pappan in i leken och han och A brottas. Efter en stund vill A att jag ska brottas med pappan. Det blir en intensiv energi med kraftmätning och skratt. A sätter upp regler för en slags "drag-kamp" mellan pappan och mig. Pappan vinner, A blir glad.

- *Min pappa kan lyfta dig, säger han*

Vi avslutar i soffan och börjar prata om framtiden. A vill bli doktor, pappan vill jobba som busschaufför eller på systembolaget. Pappan frågar om mina barn, om min fru, vad hon jobbar med, om hon är snäll. A frågar vad jag gör på jobbet, om jag trivs på jobbet.

Kurragömmaleken finns alltså kvar och vid ett tillfälle skrämmer A mig och jag blir uppriktigt rädd. A säger "förlåt". Jag tackar för det och säger samtidigt att han inte behöver be om ursäkt. Vi pratar en lång stund om detta. Jag försöker beskriva att jag är trygg med A, att det känns ok att "leka med rädslan", men att det inte är ok om jag möter en främling som leker på det sättet. A och pappan har svårt att förstå ordet trygg, när jag går vägen via "motsatsen till rädd" tror pappan jag pratar om ilska. Jag tar vägen via en baby i min famn och då kopplar de båda.

Vi pratar om rädsla och trygghet. A säger att han är rädd att "någon ska komma på natten".

Gången därefter blir det en diskussion där A säger att han inte ville komma hit, att han var trött, men pappan är tydlig med att han ville komma. Det har varit konflikt kring detta och A säger:

- *Jag kommer inte alls nästa gång... detta är sista gången!*

Jag blir nyfiken och ber pappan berätta varför han kom, trots att A inte ville. Pappan säger att han vill hit med A för att "jag vill leka... A blir trygg med mig". Jag frågar A om han förstår vad pappan menar. Svaret blir lite diffust, men jag anar att A förstår vårt samtal i alla fall.

Vi kan för först gången benämna detta med att de varit ifrån varandra i 6 år, att det inte alltid känns tryggt, men att det är därför det är viktigt för pappan att få komma hit.

Vi avslutar med lite "skojbråk", A står på sig, säger: "kommer inte nästa vecka". Pappan och jag ler mot varandra.. A säger "Hej då...vi ses nästa vecka". Pappan vände sig mot mig och skrattar, sedan säger han så inte A hör.

- *Vi vann!*

I leken fortsätter samma tema där pappan fortsätter att befästa sin roll som kung. Att pappan är starkare än mig blir en viktig upplevelse för A. I takt med att tryggheten etableras öppnas också möjligheten för de svårare ämnena att ta plats. A pratar för första gången här om sin rädsla.

Allt krigande med plastsvärd känns friskt! Vi leker med farorna på detta sätt och ger samtidigt möjlighet att få utlopp för mycket ilska.

Träff 24 - 26

Under den här perioden fortsätter temat med ilskan. Mönstret finns kvar av att A blir arg över något, pappan blir passiv och suckar.

Samtidigt blir det en förändring, då pappans behov finns med på ett nytt sätt. Han talar om sin längtan efter jobb och A säger:

- *Pappa kan jobba här i kyrkan...han kan också spela.*

A vet väldigt lite om sin pappas bakgrund, så vi får både samtal och skapande kring vår historia. A får bland annat veta att han pappa drev spritbutik i hemlandet.

Träff 27 - 28

Efter nästan ett halvår ses vi igen! Pappan har jobb och det har varit väldigt svårt att få till tider att ses, men nu är vi här! A möter min blick, ser nöjd ut, men på samma gång lite stel, uppfattar jag. Vi hälsar, A tar min hand. Jag märker att han växt, blivit en tonåring. Vi får ett kort samtal om det, att inte vara barn utan tonåring. Det tar en tid innan vi förstår varandra, men till sist får jag ordet:

Morahack – Tonåring

Vi sätter oss i soffan, A suckar först.

- Vad ska vi göra....

Vi får ett samtal där pappan ger uttryck för att det var svårt att motivera A att gå hit. Pappan ber mig berätta. Jag säger att när vi skildes åt i våras, skildes vi åt med orden att "vi ses till hösten", att det är viktigt för mig, viktigt att hålla det vi bestämt. Jag berättar att vi ska ses 3 ggr, sedan slut.

Vi leker kurragömma. Känns som vanligt, vi är inne i leken. A släcker ner, säger att det blir "läskigt", men vill ändå ha det så. Vi turas om, leken flyter på bra.

I övergången till mitt val, musiken, blir det svårt. Pappan får telefon, A och jag säger till, men han fortsätter prata. Jag märker att A är besviken. Jag säger till pappan att han inte kan prata i telefon under de här mötena (vilket han vet om...).

Vi försöker gå tillbaks till musiken. Plötsligt är inte A med längre, han börjar leka vid pianot, spelar för sig själv. Jag försöker bryta, men det blir svårt. Jag säger att jag blir arg, att jag vill att vi håller det vi kommit överens om. A försöker skoja bort det. Jag frågar om A är arg på att pappa pratade i telefon., men får inget riktigt svar. Vi sätter oss i soffan, men vi når ingen vart på en stund. A skämtar bort, härmar, utmanar på alla möjliga sätt. Han vill gå, men jag säger till pappan att hålla honom kvar, vilket han inte gör. A går.

Pappan och jag blir kvar och pratar. Jag märker att pappan är trött, han säger att "så här blir det ofta". Jag säger att han inte får glömma att det kanske handlade om As besvikelse över telefonen, att det idag fungerat utmärkt fram till den här "brytningen", att "brytningen" var bra, att vi återigen hamnade i ett av våra teman. Pappan säger att det blir mycket bråk hemma vid brytning, byte av aktivitet. Jag frågar om de gör något positivt ihop, om pappan är med A och leker, som här. Jag får ett otydligt svar.

A kommer tillbaks, ber om ursäkt. Vi skiljs åt med leenden

- Vi ses! Är det sista A säger.

Den nästa sista träffen har jag önskat att kika på bilderna och när vi gör de förändras A. Han vill inte göra det och börjar demonstrativt gå över bilderna och sparka iväg dem över rummet. Jag försöker få pappan att ingripa, men han backar undan. Vi hamnar i soffan och pratar, men A vill inte vara med och pappan fortsätter att glida undan. Till sist säger jag till pappan, att han måste hålla fast. Det är en hög energi i rummet, mycket ilska, osäkerhet och kaos. Pappan håller A och det blir lugnt. Pappan släpper A som går undan ett tag. Pappan och jag pratar om det här med att vara kung. Pappan är kung och måste vara det. A behöver att pappa är Kung.

A kommer tillbaks, vi får ett samtal alla 3. A säger att han är kung. Jag säger till A att han är prins men att han blir kung en dag!

Ända in i slutet är temat tydligt! Förändring sker genom att få upprepa och gå in i leken många gånger. Det var som att alla våra hittillsvarande träffar koncentrerades i denna näst sista träff. Den mest intensiva hetta någonsin!

Den allra sista träffen bakar vi pizza! A har önskat det och han är pizzaprinsen medan pappa är pizzakungen. Själv är jag ömsom pizzaprinsessa och ömsom pizzakung 2 denna gång. Att baka pizza tar tid och det är långa stunder tyst när vi bakar. Vi äter, njuter av maten och A tar hem resterna för att bjuda sin mamma. Jag tar fram alla bilder, låter A ta hem dessa. Vi skiljs åt med ett "tack" och ett "hej då".

Det är med en otrolig tacksamhet och förundran jag ser tillbaks på dessa möten. Avgörande har varit några faktorer:

Leken – i leken blev det grundläggande dramat tydligt, samtidigt som leken öppnade upp för en läkning av detta.

Tiden- Att få mötas över en tidsrymd som spänner över 1 ½ år är en förmån. Processer av detta slag behöver tid.

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

16

**Socialt och diakonalt arbete;
Öppen Förskola**

Eva Solhäll

Kort om innehållet

Eva fick inom ramen för SKAPA uppdraget att en period vara med på Öppen Förskola. Den öppna förskolan fanns i samma lokaler som SKAPA. Vilken betydelse kan EXA få för förskolan? – var en fråga som riktades till oss. I texten redovisar Eva det arbete som växte fram.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

SKAPA i Öppna Förskolan, Ansgarskyrkan, Eskilstuna församling, ht -10 och vt 11. Del 1 – ht -10

Bakgrund

Hur kan utvecklingsarbetet SKAPA:s förhållningssätt blir synligt i Ansgarskyrkans Öppna Förskoleverksamhet? Frågan ställdes i samtal mellan församlingsledningen och SKAPA. Förändringar i tjänster inom församlingen gjorde också idéerna praktiskt genomförbara. Därför beslöts att Eva Solhäll, under höstterminen, skulle arbeta på Öppna Förskolan tillsammans med Agneta Berg Apelmo.

SKAPA bygger på antagandet att Uttryckande Konst, multimodal kommunikation genom estetiska, kreativa uttryck och samtal, är en fungerande metod i mötet mellan människor. Uttryckande Konst baseras bland annat på tanken att vi, genom hela livet, "blir till" som människor i mötet med andra. Att vi formas av, lever genom och bär vår historia och delvis samlar våra minnen ordlöst, som "kroppsminnen". Att kommunicera genom flera sinnen och olika uttrycksformer ger, utifrån detta resonemang, ökad möjlighet att lära känna sig själv och andra. Detta ger i sin tur mänsklig växt och större valmöjlighet i livet. Därtill är det så att det andliga ligger nära det kreativa och skapande.

Målsättning

Det förhållningssätt, utifrån SKAPA, jag och Agneta skall studera och försöka tydliggöra i Öppna Förskoleverksamheten rör sig främst i området kommunikation och växande med utgångspunkt i föräldra-barn relationen.

Barn formar sina "jag" i relationen med sina föräldrar och sin nära omgivning. I det område mellan individerna där leken sker blir vi synliga för varandra, barn och förälder. Där växer vi och barnet kan skapa förståelse och handlingsutrymme för att göra sin värld begriplig och ta sig an sitt levande i allt högre utsträckning vartefter det blir äldre. Det ställer krav på en närvarande, stödjande, gränssättande, kärleksfull - lekande förälder, som kan och vill gå in i lekens värld, följa barnet och samtidigt ansvara för ram, struktur och trygghet. Det här är en omfattande uppgift som, helt naturligt, ibland känns lätt och ibland utmanar oss, stundom kanske till och med mer än vi just då orkar med. Därför är det vardagliga stödet till föräldrar så viktigt! Familj, vänner och andra sociala sammanhang; förhoppningen är att Öppna förskolan ska kunna vara en del i föräldrarnas nätverk.

Med förankring i vår kunskap och kompetens blir det möjligt för oss att möta föräldrarna professionellt, ickedömande och respektfullt och även tillsammans försöka förstå om det är något utöver detta vardagliga stöd som behöver läggas till. I det här ansvarsfulla arbetet blir det viktigt för oss att formulera vår utgångspunkt, vårt förhållningssätt och vad det är vi faktiskt, i praktiken, gör.

Denna text

I det följande kommer jag att beskriva Öppna Förskolans verksamhet i Ansgarskyrkan utifrån praktisk vardag i relation till förhållningssätt och grundläggande tanke sätt med utgångspunkt från SKAPA. Som ett försök att ytterligare fördjupa förståelsen för skeendet, finns kursiverade stycken insprängda som speglar hur jag personligen känner, tänker och agerar. Jag avslutar med ett stycke med reflektioner där jag tänker kring några av kopplingarna mellan verksamheten och Uttryckande Konst/SKAPA.

Verksamhetens praktiska Ram och Struktur

Ram

Öppna förskolan har öppet två förmiddagar i veckan 9 - 12. Man kan komma när man vill inom öppettiden. Ingen föransmälan krävs. Förskolan disponerar över lokaler som är särskilt iordningsställda för verksamheten:

En skyddad uppställningsplats för vagnar, utanför separat ingång. En hall med hängare både i vuxenhöjd och barnhöjd. Spegel och en lång sittbänk. Toalett med skötbord. Ett nästan helt omöblerat rum för sångsamling och yta för att köra sparkbil. Ett mindre rum där dockor, vagnar och hushållsleksaker finns. Ett stort öppet rum med soffhörna, böcker, babytäckor och byggleksaker. I anslutning, en köksdel med bord i vuxenhöjd, anpassade stolar för barnen och diskbänk med utdragbar pall så att barnen når upp. Här finns spis, mikro och kyl. Denna del inrymmer också skaparmaterial och målarvägg där det alltid finns möjlighet att ta fram vattenfärger eller leka och skapa i ”playdo” lera.

Ramen är rummet och tiden.

Struktur

Förmiddagarna har en tydlig form och en fri valmöjlighet för föräldrarna att låta sig och sitt barn delta eller välja bort aktiviteter. Varje dag erbjuds sångstund vid samma klockslag, kl 10. Sångstunden börjar och avslutas likadant varje gång. Efter sången finns fika framdukat i caféet. Fikat är detsamma varje dag med något tillägg för särskild säsong, exempelvis pepparkakor till advent. Varje månad har ett ”tema” beträffande de skapande aktiviteterna, till exempel december med julpysssel framställt. Temat finns som stöd, inte som styrande. Mötet och situationen styr det vi gör tillsammans.

Strukturen är den ordning och det sätt vi genomför aktiviteterna på.

Förhållningssätt och Praktisk vardag, Kultur, Process och Möte

Föräldrarna och barnen kommer i sin egen tid och välkomnas i hallen av båda eller någon av oss som jobbar.

Jag öppnar i den här stunden mina sinnen för att möta dem som kommer. Jag är i mig, inställd på den andre, tonar in. Varje möte är unikt. Gör mig varse hur jag håller min kropp. Vill ge möjlighet för en jämlik, respektfull och trygg atmosfär. Försöker hålla en öppen, avslappnad kroppshållning. Ser till att möta både barn och vuxna med ögonkontakt och gärna med deras namn. I ögonhöjd! Vilket betyder att jag kanske får gå ned på golvet för att hälsa på barnen. Vill värna om känslan av att ha och behålla sin kompetens som förälder. Allt detta är det vardagliga småpratandet när familjen hänger av sig ytterkläderna!

Den första timmen är en timme av ett slags ”sen sist” samtal. Jag förflyttar mig lite i rummet, ganska planlöst utifrån känsla av var det känns bäst och var jag får mest kontakt. Föräldrarna pratar med varandra och med mig och Agneta. Vi uppdaterar varandra och stämmer av. Vem är här och vem är borta. Gruppen formas för dagen i betydelsen att vi alla ställer in oss på att umgås med dem som är här just idag; vi skapar ett ”socialt rum”. De flesta brukar ha kommit innan sångsamlingen, kl 10. En viktig observation, tycker jag, eftersom tiden är helt fri och inga skrivna kontrakt, avtal eller överenskommelser finns. Ändå är det endast undantagsfall när någon kommer efter att sångstunden börjat! Hur har denna kultur förmedlats? Hur blir något en väl inarbetad tradition utan att knappt benämnas? Förmågan att forma en kultur utan tvång eller påbud; Är detta något av den tysta kunskap som Agneta bär?

Jag försöker följa upp sammanhang och frågeställningar från tidigare tillfällen. Sitter ofta på golvet och ”är”. En bra position när jag ska stämma av lägen, har jag kommit på. Barnen är

lätt nåbara. De verkar tycka att jag är nåbar och både barn och föräldrar tycks kunna ta till sig mig i sin egen takt där jag sitter.

Sångsamlingen har sin egen speciella karaktär. Vi börjar kl tio. Sparkbilar och annat tas ut från stora rummet och vi lägger ut en blänkande blå, stor, rund, stjärnbestrodd pläd av krossad sammet. Till den finns sittkuddar i rött och blått. En gammaldags resväska med mjukisdjur hämtas från förrådet. Ibland i sällskap av något av barnen.

Stunden startar med att vi sätter oss i ring runt plädens ytterkanter. Hur lugnet infinner sig varierar. Vissa dagar kräver barnen mer av hållande från föräldrar och pedagoger, än andra. När vi så är någotsånär på plats, väljer vart barn ett djur ur väskan. Storasyskonen väljer ofta till småsyskonen också. Så sjunger vi en sång till och om vart djur. Varje barns namn nämns när sången till djuret skall bestämmas. Om vi inte är så många väljs fler djur per barn så att det blir fler sånger! Lätta ganska korta sånger anpassade till de unga åldrarna. Sånger som engagerar hela kroppen och så många sinnen det är möjligt. Barnen tar emot och låter sig vara i sångstunden på olika sätt. En del vill sällan vara med. Andra skyndar sig dit för att välja djur eller figur. Kanske samma varje gång. Som ett tillägg till sångstunden har vi återupptagit en sagostund från Agnetas arbete för länge sedan. Det innebär att vi då och då berättar sagor tillsammans med dockteater, figurer som åskådliggör t ex ”Sagan om de tre bockarna Bruse”. Stunden blir kort och anpassad till de barn som är med just den här dagen.

Avslutningen på sångstunden går alltid till så att barnen lägger tillbaka djuren i väskan och den stängs. Så plockar vi undan sittkuddar och pläd. Ibland med hjälp av något barn. Väskan bärs tillbaka till sin plats i förrådet och så är det fikastund.

Oftast är fikat framdukat ute i Ansgarskyrkans café. På serveringsbänken finns kex och skorpor, kaffe, saft och varmvatten. Undantagen är om det är speciell verksamhet eller något annat särskilt, då kan vi duka en vagn med fika och ta in till förskolans kök. Under fikat fortsätter småpratet och Agneta och jag sitter med. Barnen har möjlighet att springa omkring lite tack vare de större ytorna. Kyrkan, som alltid står öppen till cafét, blir för några av de lite större barnen ett ställe att nyfiket utforska. Detta är ett socialt sammanhang och för Agneta och mig är det viktigt att stödja de som tycks lite ensamma eller hjälpa till, om det behövs, att introducera nya föräldrar i gemenskapen.

Ibland sitter jag lite vid sidan av på en av bänkarna. En skön plats, tycker jag, som ger mig möjlighet att betrakta i stället för att delta. En möjlighet att skapa lite avstånd till skeenden, i stället för att vara mitt i. Kanske likt det Martin Buber (en av de filosofer SKAPA lutar sig mot) talar om när han beskriver omöjligheten i att hela tiden befinna sig i ”DU – DU” möten, tänker jag nu när jag skriver. En möjlighet för en stunds smältande och eftertanke.

Fikastunden avslutas i lite olika takt för familjerna. Åter inne på förskolan ligger nu en tid av fri lek och ganska sammanhållna samtal framför oss.

Igen är golvet en bra plats för mig, Lego och Duplo, handdockor eller bordet med leran. Jag går in i leken med barnen. Genom den iscensätts ett stycke liv. Jag följer och leder. Ibland som en vuxen lekkamrat och ibland som en modell för föräldern. Jag försätter mig i samtal med föräldrar om deras situation, deras barn och deras möjligheter till växt. Jag sätter ord på barnets speciella beteende, period i livet, situation just och dess vilja till relation med andra och med föräldern. Barnets styrkor och förmågor! Jag är noga med att vända, så långt möjligt, till det positiva. Poängterar det unika och det allmänmänskliga, både från barnperspektiv och i föräldrassituationen. Min intention är att både barn, vuxen och jag själv ska gå starka ur samtalet.

Jag kommenterar utifrån vad som känns viktigt i vårt möte, lyssnar inåt mot mig själv och låter mig bli medveten om mitt kroppsspråk. Befinner mig i närhet till mig själv och de andra. Kräver koncentration och samtidigt avslappning och att lekförmågan är ”påkopplad”. Jag befinner mig som jag ser det både i det praktiska och leder samtidigt ett samtal på en mer reflekterande nivå.

När jag ser Agneta vara med föräldrarna och barnen ser jag mycket ske på den praktiska nivån. Mjuk röst och handfast ledning samtalar hon i situationen och agerar ofta modell för föräldrarna. En berättelse som tydligt beskriver det jag ofta upplever i hur Agneta arbetar är när vi hade besök av en förälder med tre barn. Föräldern uttryckte trötthet och att känna sig sliten mellan barnen. Minstingen skulle få sitt handavtryck i gips. Föräldern ville att även mellanbarnet skulle göra sin hand. Det barnet satt just då och jobbade med lera. Plötsligt skulle han avbryta utan att förstå varför och protesterade förstås. Föräldern ville framhärda men Agneta avstyrde, utan att säga så mycket, genom att visa ”vänta vi gör såhär först”. Hon stöttade föräldern att vända sin uppmärksamhet till minstingen en stund till. Satte sig med föräldern och lillasyskonet mitt emot mellanbarnet och arbetade vidare med gipset. Pratade med mellanbarnet och visade. ”Titta nu gör vi ett avtryck av foten också.” ”Vill du göra handavtryck till dig?” Mellanbarnets intresse var nu väckt och han förstod meningen med att ta en paus med lera för att göra ett avtryck för gipset. Med nyfikenhet tryckte han så sin hand och alla hade ”lyckats”! Förankrad i den praktiska vardagen tillsammans med föräldrar och barn är det, för mig, ett gestaltande av SKAPA:s teoretiska fundament.

I förskolans vardag drar sig klockan mot tolv och det börjar bli dags att städa och klä sig för att gå. En del föräldrar har mat med till sina barn som de passar på att fixa till i förskolans kök. Barnen deltar i undanplockandet. Några av dem genom att plocka ut vad föräldrarna plockat in! På samma sätt som när de kommer hälsas de välkomna åter när de går. Vi försöker att det alltid är någon av oss i hallen när föräldrarna klär sina barn och säger hej då, med ögonkontakt och namn. Ibland bistår vi med kläder eller att hålla de små. Kontakt och värme, tillit, behövande, överlåtande och självständighet är stora teman som blir till i verklighet och vardag i hallen när familjerna säger Hej då.

Reflektioner

När vi började utforska Öppna Förskolans verksamhet upptäckte vi att den i stora stycken, outtalat, redan fungerade i linje med SKAPA:s förhållningssätt. Genom det jag bidrar med, med min utbildning och mina erfarenheter, breddas och fördjupas också detta. Nedan har jag gjort några utsnitt ur verksamheten som jag vill lyfta fram och utveckla lite mer.

Ett av de teoretiska fundament Uttryckande Konst/SKAPA vilar på handlar om vikten av mötet. Att vi människor ”blir till” och växer i mötet med ”den andra”. Till detta läggs också resonemang som handlar om ögonblickets psykologi, att uppmärksamma, vara närvarande i nuet, närvarande i levandet. På Öppna Förskolan gestaltas teorin i ögonkontakt, lyssnande, aktivitet och samtal. Att bli sedd kan i det här sammanhanget betyda; jag finns, jag är, jag räknas med som ”någon”, jag har möjligheter och kan växa och utvecklas. Här kan varje ögonblick bli en möjlighet till möte mellan oss – mig och föräldern – barnet och föräldern – mig och barnet – mig och föräldern och barnet.

Vi som pedagoger och ledare för verksamheten har som ambition att skapa en atmosfär där jämlika möten kan ske. Där vi kan mötas med våra likheter och olikheter och på så sätt tillsammans skapa en rörelse, utveckling, i vårt levande. Det vi investerar är oss själva, vår professionalitet, självkännet och kompetens. En stor del av processledning och förhållningssätt är sällan klätt i ord, är så kallad ”tyst kunskap”. Uttryckande Konst inrymmer sådan kunskap och kompetens. I den praktiska vardagen är situationen jag beskrivit med Agneta och trebarnsföräldern en sådan situation där hennes ”tysta kunskap” blir synlig. Att

försöka verbalisera sådana skeende är viktigt för analys, utvärdering och för att kunna föra vidare viktig, fungerande processkunskap.

I, genom, mötet kommer delandet av livserfarenheter. SKAPA:s förankring i teori inom pedagogik, psykologi och filosofi får ett praktiskt uttryck när jag, som personal, vågar öppna mig och riskera förändring. Detta handlar om självkännedom och professionalitet, min skolning och träning i att kunna och våga använda mig själv till gagn för den jag möter. Det handlar om när jag vågar gå in i området där vi möts jämlikt, ansikte mot ansikte, i stunden. Växt och utveckling för alla parter; för mig, föräldern och barnet.

SKAPA lutar sig mot studier och teori om lek och lekområde. Leken är essentiell för barns utveckling och växande som sociala och kognitivt presterande varelser. Barn som inte kan leka får svårigheter i sin utveckling och behöver lära sig att leka för att kunna fortsätta lära! Lek är mycket mer komplext än det vi utifrån ser som ”bara” lek. Barn leker för att träna och utveckla sig som mänskliga; biologiskt, emotionellt och socialt fungerande varelser. Vuxna leker för att fortsätta att utvecklas och kunna ta sig an sitt liv och levande. I vuxenlivet syns lek och kreativitet oftast i lite annan form till exempel som konst och kultur.

Uttryckande Konst, som metod och tänkesätt finns i det mellanmännliga område som vi kallar ”lekområde”. Det är ett sätt att beskriva ett område som inte är enbart mitt eget inre och inte heller enbart det område som ligger helt utanför mig. Det är inte heller bara du eller jag. Det är det område som bildas när dessa olika områden möts. Där kan allt hända utanför tid och rum, ”verklighet² och fantasi. Kanske går det att känna igen i uttryck som att ”försvinna in i musiken”; när vi intensivt lyssnar med alla sinnen till vår favoritmusik, som drabbar oss och helt tar oss i besittning! Pedagogiskt och läkande kan vi använda oss av att skapa ”lekområden”. Det gör jag och vi dagligen när vi leker och sjunger med barn och vuxna på Öppna Förskolan.

För att kunna och våga gå helt in i ”lekområdet” behöver det finnas trygghet, ram och struktur. En ram innanför vilken leken kan uppstå! Det försöker vi skapa på Öppna Förskolan. Dels med vårt bemötande och också med de rutiner och igenkännande struktur som finns och som vi håller. Ram och struktur gör det också möjligt att genomföra den ”goda fostran” som barn behöver. Att kunna hänvisa ett viljestarkt barn till att ”vi fikar efter sångstunden” ger möjligheter till känsla av medbestämmande respekt för viljan och styrkan och ger ändå tryggheten i att det finns något som ”håller” utanför mig själv, någon som svara för ram, struktur och kultur.

Kroppen, vår förmåga att lagra ”kroppsminnen”, att lära genom kroppen och att känna med kroppens alla sinnen och använda det i våra möten och vårt lärande genom livet är ytterligare en del av det Uttryckande Konst och SKAPAS:s förhållningssätt handlar om. I Öppna förskoleverksamheten blir det tydligt bland annat i sångstunden där vi verkligen använder oss av det, pedagogiskt och mellanmännligt. Många sinnen engageras; hörsel, känsel, mototrik, dans/kinestesi och din egen röst som instrument! Mötet kan intensifieras i stunden och möten under dagen kan sedan präglas av stunder. Skapar sång tillsammans eller samtal/ord som handlar om sångerna eller situationerna under sångstunden. Också i de möten som handlar om ”förädracoaching” tydliggörs detta. Jag och föräldern kan samtala om hur den egna historien, minnen och möten påverkar sättet att vara i föräldraskapet. Hur ”nusituationer” blir igenkännliga, ibland enbart genom känslor i kroppen, ickeverbalt. Att få möjlighet att sätta ord och känna igen i vardagen kan vara hjälpsamt för de val föräldrarna vill göra för att stödja sitt barns utveckling.

Vi människor, barn och vuxna, lär på olika sätt med olika sinnens styrka. När vi använder fler sinnen aktiveras vi och lärande, utveckling kan ske på ett nytt sätt. Vi blir påmind, minns och får möjlighet att förstå oss själva i ett annat ljus.

Jag och Agneta som pedagoger har ansvar för process, struktur, ram och kultur. Det ställs särskilda krav på detta speciellt i en verksamhet som Öppna förskolan, som är helt öppen. Ett exempel på en sådan situation är den jag beskrivit med Agneta och trebarnsföräldern. Agneta ser och förstår, använder sin kunskap och sin position, både som pedagog och just att inte vara förälder. Hon styr och leder för att främja möjlighet till möte mellan barn och förälder, ökad självkänsla för båda och var individs utveckling. Lärandet sker i stunden, i processen och vår uppgift som pedagoger är att upptäcka och fånga tillfället! Ett sådant förhållningssätt kan forma en gemensam kultur som gruppen hjälps åt att hålla. Ansvar och makt hänger ihop. Vi ledare har makt att påverka och ansvar att göra det med ödmjukhet, ickedömande och öppenhet. Detta är också en av grundpelarna i Uttryckande Konst och SKAPA.

Ovanstående text beskriver höstterminen 2010. Frågan om hur SKAPA:s förhållningssätt blir synligt i Ansgarskyrkans Öppna Förskoleverksamhet har kanske börjat få ett svar.

En spännande utforskningsresa har startat. Den fortsätter och vi, pedagoger, föräldrar och barn blir ständigt till i mötet med varandra.

Eskilstuna i maj 2011

Utvecklingsarbetet SKAPA
Eva Solhäll

SKAPA i Öppna Förskolan, Ansgarskyrkan, Eskilstuna församling Del 2 – vt 11

Bakgrund

Hur kan SKAPA:s förhållningssätt bli synligt i Ansgarskyrkans Öppna Förskoleverksamhet? Det var frågan som ställdes inför höstterminen 2010. (se separat rapport, del 1)

Efter att Eva Solhäll och Agneta Berg Apelmo samarbetat en termin upplevde vi att arbetet precis hade börjat, att förhållningssättet hela tiden blev synligare och att frågorna breddades och blev fler. Det kändes viktigt och meningsfullt att fortsätta. Därför beslöts i samråd med församlingens ledning att arbetet skulle förlängas en termin.

Målsättning

Huvudfrågan från hösten; hur SKAPA:s förhållningssätt kan bli synligt i Ansgarskyrkans Öppna Förskoleverksamhet, låg till grund för vårt vidare arbete.

Det förhållningssätt, utifrån SKAPA, som vi tydliggjort genom min delaktighet i arbetet, rör sig främst i området kommunikation och växande med utgångspunkt i föräldra-barn relationen. Vi ville under vårterminen mer specifikt undersöka och fördjupa min möjlighet att komplettera Agneta inom detta område och ytterligare förtydliga Agnetas arbete som bärare av den ”tysta kunskap” som visar sig i hennes förhållningssätt.

I slutet av höstterminen och under vårterminen utvecklades mitt och Agnetas samarbete vidare och den dimension som handlar om SKAPA:s ambition att undersöka det fält där

teologi och uttryckandekonst möts, kom att framträda alltmer. I detta område växte sig en av SKAPA:s grundfrågor allt tydligare:

Hur ser mötet mellan uttryckandekonst och kyrka ut? Kan uttryckandekonst bidra till frågan; Vad är det att vara kyrka idag, 2011?

I teamet formulerades den övergripande frågan; Hur visar sig Öppna Förskolans verksamhet i Ansgarskyrkan såsom ”att vara kyrka idag”?

Som underrubrik trädde två frågor fram tydligare än andra;

Hur blir frågorna om tro och kyrka synliga i Öppna förskoleverksamheten?

Hur blir mötet mellan uttryckande konst, kyrkans tradition och andlighet synligt i Öppna förskoleverksamheten?

Eskilstuna församling är organiserad i olika enheter, till exempel musik, undervisning och diakoni. I vårt arbete på Öppna förskolan möts flera av dessa enheters arbetsfält. På det sättet knyter också vårt jobb och våra tankar an till församlingens ambition om att förtydliga och utveckla arbetet.

Denna text

Den text som följer beskriver vårterminens arbete och de tankar vi stödjer oss på. Det är ett separat dokument, men hänger naturligtvis samman med det arbete vi gjort och den rapport jag skrivit om höstterminen på Öppna förskolan. (del 1)

Föräldrakontakten och det begrepp vi använt; ”Föräldracoaching”, beskrivs i praktiken och i relation till förhållningssätt och grundläggande tankesätt med utgångspunkt från SKAPA.

Mötet mellan uttryckandekonst och kyrka och hur Öppna förskolan visar sig ”såsom att vara kyrka idag, är en stor, djup och samtidigt vardaglig fråga. I det att jag inte är skolad teolog vill jag ändå ge mig på att berätta något om mitt eget och Agnetas förhållningssätt och de tankar som vi har haft med oss under terminen. Jag kommer att göra det i en öppen, samtalsliknande form utan färdiga svar. Kanske föds här fler frågor än svar.

De kursiverade stycken som finns insprängda i texten speglar mina personliga tankar och känslor.

Några ord om SKAPA

Utvecklingsarbetet SKAPA bygger på antagandet att Uttryckandekonst, multimodal kommunikation genom estetiska, kreativa uttryck och samtal, är en fungerande metod i mötet mellan människor. Uttryckandekonst baseras bland annat på tanken att vi, genom hela livet, ”blir till” som människor i mötet med varandra. Att vi formas av, lever genom och bär vår historia och delvis samlar våra minnen ordlöst, som ”kroppsminnen”. Att kommunicera genom flera sinnen och olika uttrycksformer ger, utifrån detta resonemang, ökad möjlighet att lära känna sig själv och andra. Detta i sin tur ger mänsklig växt och större valmöjlighet i livet. SKAPA har vidare sin koppling till kyrkan och dess tradition och tanken att det andliga ligger nära det kreativa och skapande.

Barn formar sina ”jag” i relationen med sina föräldrar och sin nära omgivning. I det område mellan individerna där leken sker blir vi synliga för varandra, barn och förälder. Där växer vi och barnet ges möjlighet att skapa förståelse och handlingsutrymme för att göra sin värld begriplig. Detta ställer krav på en närvarande, stödjande, gränssättande, kärleksfull - lekande förälder, som kan och vill gå in i lekens värld, följa barnet och samtidigt ansvara för ram, struktur och trygghet. Det är en omfattande uppgift som, helt naturligt, ibland känns lätt och ibland utmanar oss, stundom kanske till och med mer än vi just då orkar med. Därför är det vardagliga stödet till föräldrar så viktigt! Familj, vänner och andra sociala sammanhang. Förhoppningen är att Öppna förskolan ska kunna vara en del i föräldrarnas nätverk. Med förankring i vår kunskap och kompetens blir det möjligt för oss att möta föräldrarna

professionellt, ickedömande och respektfullt och även att tillsammans försöka förstå om det är något utöver detta vardagliga stöd som behöver läggas till.

Några ord om förskolans vardag

Ram och Struktur

Förskolan håller öppet två förmiddagar i veckan 9 - 12. Verksamheten är helt öppen. Man kan komma när man vill inom öppettiden. Ingen föransmälning krävs.

Förskolan disponerar över lokaler som är särskilt iordningsställda för verksamheten.

Förmiddagarna har en tydlig form och en fri valmöjlighet för föräldrarna att låta sig och sitt barn delta eller välja bort aktiviteter.

Varje månad har ett "tema" beträffande de skapande aktiviteterna, till exempel december med julpyssel framställt. Temat finns som stöd, inte som styrande. Mötet och situationen styr det vi gör tillsammans.

Ramen är rummet och tiden.

Strukturen är den ordning och det sätt vi genomför aktiviteterna på.

Förhållningssätt, Kultur, Process och Möte

Jag och Agneta som pedagoger och ledare för verksamheten på Öppna Förskolan har som ambition att skapa en atmosfär där jämlika möten kan ske. Utveckling och lärande sker i stunden och vår uppgift som pedagoger är att skapa förutsättningarna och leda processen för växande och utveckling. Ansvar och makt hänger ihop. Vi ledare har makt att påverka och ansvar att göra det med ödmjukhet, ickedömande och öppenhet. Utgångspunkten är att gå in i mötet med oss själva, varandra och besökarna, öppna oss och själva våga förändring! Ett av de teoretiska fundament uttryckande Konst/SKAPA vilar på handlar just om vikten av mötet. Att vi människor "blir till" och växer i mötet med varandra. Ett sådant förhållningssätt och det blir synligt på Öppna förskolan, kan forma en gemensam kultur som gruppen hjälps åt att hålla.

Föräldracoaching

Med strävan efter genuina möten och att ställa min erfarenhet och kompetens till förfogande kom också de stunder där föräldrars behov av stöd och uppbackning att bli tydliga.

Det startade med att vardagliga samtal om föräldrarollen, som en led i mitt sätt att vara i rummet och det sätt jag ger respons på, utvecklades till resonemang i gruppen om hur man kan tänka och göra i olika svåra situationer. Dessa spontana samtal intensifierades och tillsammans med några föräldrar fördjupades de genom ett antal bokade träffar.

Bakgrunden till att ses på en särskilt avsatt tid har vid flera tillfällen varit att föräldern upplevt att det låst sig i kontakten med barnet/-en. De beskriver att det ofta blivit bråk, som eskalerat och föräldern har inte hittat något sätt att avstyra eller lösa situationerna så att det känns utvecklande utan det har snarare blivit en nedåtgående spiral av trötter och låsningar. Det har dessutom ofta varit ett tunt nätverk kring föräldrarna.

Min uppfattning är att föräldrarna i det här läget riskerat att fastna i självanklagelser, uppgivenhet och sökande efter vems "felet" är. De har befunnit sig i närheten av att tappa, eller släppa, sin föräldraposition och sitt mandat att leda kommunikationen i familjen.

Ett av de absolut viktigaste när situationer riskerar att låsa sig är, enligt min mening, att försöka hjälpa föräldern att bryta nedspiralen genom att uppmuntra och bekräfta dem i att de är viktiga, att de absolut gör sitt allra bästa och att de är bra!

Jag ser vägen till att hjälpa barnen att växa i styrka och livsmod ligga i att föräldrarna tror på sig själva och sin förmåga att stötta sina barn.

Tillsammans sätter vi sedan fokus på det som fungerar och att möta barnet på ett positivt sätt i lek och uppmuntran. Rent praktiskt kan det handla om att träffas och leka tillsammans.

Föräldrarna får möjlighet att återupptäcka sitt barn i en positiv situation, hitta vägar för bekräftelse av barnet och känna hur lek på barnets villkor kan gå till.

Ibland uppstår samtal mellan mig och föräldern där den egna historien träder fram och blir synlig i ett nytt ljus. Därmed kan också förståelsen för sig själv som människa och förälder växa och med det kan föräldrarollen vidgas, bli tryggare och mer självklar.

Först därefter kommer eventuella försök att ändra något som handlar om beteendet låsningen kretsat kring. Inte alltid, men ganska ofta, har detta redan blivit annorlunda när vi kommit såhär långt i vår kontakt och byggandet av ny kontakt mellan förälder och barn.

Hela skeendet när jag träffar föräldrar på det här sättet är en praktik helt i enlighet med SKAPAs grundtankar om möte i lekområdet och det essentiella i lekens utvecklande och läkande förmåga.

Uttryckandekunst, som metod och tänkesätt finns i det mellanmännsliga område som kallas "lekområde". Det är ett sätt att beskriva ett område som inte är enbart mitt eget inre och inte heller enbart det område som ligger helt utanför mig. Det är inte heller bara du eller jag. Det är det område som bildas när dessa olika områden möts. Där kan allt hända utanför tid och rum, "verklighet" och fantasi. Kanske går det att känna igen i uttryck som att "försvinna in i musiken"; när vi intensivt lyssnar med alla sinnen till vår favoritmusik, som drabbar oss och helt tar oss i besittning!

Pedagogiskt och läkande kan vi använda oss av att skapa "lekområden".

För att kunna och våga gå helt in i "lekområdet" behöver det finnas trygghet, ram och struktur. En ram innanför vilken leken kan uppstå!

Allt detta finns med när jag möter föräldrar, både när vi ses i den öppna verksamheten och inte mindre när vi bokar för särskilda träffar.

Föräldrar har beskrivit att de i och med våra träffar har fått en ökad förståelse både för sig själv och sina barn och att de lättare tar sig tid för att reflektera över situationer vilket de menar, leder till att färre låsningar uppstår. De känner sig mer nöjda med sig själva och har lättare att njuta i kontakten med sina barn.

Agneta och jag tänker; Detta är ett av de skeenden där jag kompletterar hennes fasta, trygga hållande av gruppen med min specialkompetens. Detta öppnar för möjligheten att forma arbetssätt att möta föräldrar både brett och specifikt. Dessa stunder av bokade träffar med föräldrar har fortsatt även efter det att jag, efter vårterminsavslutningen 2011, slutat på Öppna förskolan.

Uttryckandekunst, tro och kyrka

När vi började utforska Öppna förskolans verksamhet upptäckte vi att den i stora stycken, outtalat, redan fungerade i linje med SKAPA:s förhållningssätt. Vi har också förstått att detta breddas och fördjupas genom det jag bidrar med, min utbildning och mina erfarenheter. Också min utgångspunkt när det gäller kyrka och tro.

En utgångspunkt kanske lite "utifrån" eller i vart fall en utgångspunkt lite annorlunda än flera av kollegorna med lång kyrklig historia och stor vana att tänka "kyrkiska". Det har gjort det svårt för mig ibland men också lätt. Jag kan ställa frågor som man kanske "borde" veta svaret på och utifrån ett helt annat perspektiv än "inifrånperspektivet". Ibland blir det fräscht och ibland en källa till missförstånd.

Jag samtalar gärna om kyrka och tro. Existentiella perspektiv har funnits med mig hela livet och tvivel har jag levt med i stora mått. Jag har brottats med många frågor kring Bibeln och de kristna berättelserna. Just för att mina tankar och känslor samtidigt som de är unika för mig

också är så allmänmänskliga, tänker jag att min utgångspunkt kan göra det lätt för mig att möta föräldrar i just vårt sammanhang; Svenska kyrkans Öppna förskola. En kollega beskrev det såhär;

”Eva har med sin speciella kompetens och erfarenhet av föräldrakontakter på ett konstruktivt sätt kompletterat Agneta. Detta har sammantaget betytt ökad, fördjupad föräldrakontakt som stöd och i en alltmer ökad omfattning samtal kring existentiella frågor, kyrka och kristen tro.”

Utöver det som tar sig uttryck genom mig personligen har vi levt i projektet; utvecklingsarbetet SKAPA, som också handlar om att utforska mötet mellan uttryckandekonst, andlighet och kyrkans tradition. Det har varit vårt uppdrag att hela tiden ha uppmärksamhet på dessa möten!

Så frågan om hur tro och andlighet gestaltas i arbetet på Öppna förskolan liksom vecklade ut sig som en blomma som sakta slår ut framför våra ögon...

- Det sker när vi, mitt i julpysslet, talar om att bli förälder i termer av generationer som kommer och går, arv jag fått eller saknar, traditioner jag bär eller önskar att jag burit.
- Det sker när vi, bland alla leksaker, snuddar vid och landar i de stora frågorna om att ge barnen en känsla av att de har en framtid; för vad är i själva verket meningen med livet? Vad är det att leva i nuet? Vad är det att faktiskt leva? Hur ska jag stå ut med att leva nu, när jag inte vet något om framtiden?
- Det sker när ett begravningsfölje börjar samlas i kaféet och den täckta bilen med kistan kör upp framför kyrkan och vi så tydligt blir konfronterade med döden, rädsla och frågor om vad som händer efter?
- Det sker när förskolebarnet får ett syskon och blir svartsjukt och behöver bekräftelse och kärlek. Finns den villkorlösa kärleken? Och så blir det tal om dop. Ska jag låta döpa mitt barn och varför gör jag det i så fall? Betyder det egentligen någonting?

Jag skulle kunna fortsätta att ge mängder av ytterligare exempel på när det i Öppna förskolans vardag finns beröringspunkter in mot mitt inre och det som är större – Gud!?

Och Agneta och jag har pratat;

Att vara kyrka år 2011 kan det vara att möta människor där de är? Ja, är inte det en av de viktigaste traditionerna i kyrkan; att leva i den mellanmänskliga kärleken? En kultur byggd av människor för människor.

Tankar slår ut i blom: Eros, Fileo, Agape... Kärleken, med Jesus som förebild. Visst måste det vara det så det var menat! Min strävan att leva i kärleken gör mig lycklig, faktiskt lycklig. Jag lyckas däremot inte alltid. Ibland misslyckas jag rätt rejält, vill anklaga och ramla omkring i skuld och elände.

Jag hittar oftast vägen via min kärlek – till mig själv! Jag vet ju hur jag hänger ihop. Mina små barn inom mig har så stora behov ibland att de ropar högt om jag glömmer dem. Genom att minnas dem och deras behov, att se, förstå och ta hand om det som handlar om mig kan vägen skapas till mötet med den andre, kärleken och andligheten. Genom att se inåt mig själv kan jag hitta lugn och öppenhet för att möta den andre som en helt annan människa än jag själv och också möta det gemensamma och det som är större; Gud.

I ett heligt rum leka livets lustfyllda, allvarsamma lek tillsammans...

Så, tänker jag, kan tro och att vara kyrka gestaltas på Öppna förskolan, Ansgarskyrkan år 2011

och

Så kan också mötet mellan uttryckandekonst, tro och kyrka gestaltas.

Det är som att gestalten av tro och andlighet verkligen har sin startpunkt i mötet med människorna. I det öppna förutsättningslösa, ickevärderande, jämlika mötet i den ram och struktur som finns på förskolan.

Låg tröskel sa vi, Agneta och jag och menade att det i första hand handlar om mötet med föräldrarna i vardagen. Det är ”att gestalta Evangelium”, tänker vi.

Vardag, som präglas av de olika kulturer vi som möts på Öppna förskolan bär med oss. Vardag, som för många innehåller så mycket sysslor som måste göras och så lite tid för reflektion. I en tid och ett samhällsklimat som jag tänker, ofta premierar resultat framför upplevd närvaro. När vi möts där, bland alla sysslor, kan vi stödja reflektionen och hitta de guldkorn av förståelse för sig själv, sitt ursprung, sina barn och en grundläggande känsla av att det är okej och gott det jag ”är” mitt i allt ”görande”, i all sin enkelhet! Där tänker vi, finns grunden för vad det är att vara kyrka.

Mötet och leken. SKAPA lutar sig ju också mot studier och teori om lek och lekområde och det teoretiska resonemang som handlar om ögonblickets psykologi, att uppmärksamma, vara närvarande i nuet, närvarande i levandet. I förskolesammanhanget, förstås, leken som den faktiska leken mellan föräldrar och barn och också leken som mötet i det område som är mitt, men inte bara och som är ditt, men inte bara. Det område där vi möts i en delad upplevelse; lekområdet.

En annan av SKAPAs teoretisk- filosofiska grund handlar om att i lekområdet, det tredje rummet, finns också möjligheten till möte med andlighet. Så, här finns också kopplingar mellan uttryckandekunst, andlighet, tro och kyrka. Helena, vår präst, har många gånger benämnt det på detta sätt:

”Att skapa är att träda i relation med Skaparen”

Agneta, jag och teamet har resonerat om mötet som en bas att stå på, att utgå ifrån, för att sedan lägga till det som handlar om berättelserna och traditionerna. Samtal om gudsbilder och olika tankesätt kommer genom mötet och möjligheten kan skapas, för de som är intresserade, att också uppmuntras till delaktighet i andra aktiviteter, andakter och gudstjänster.

Agnetas och mina samtal har rört vid skillnaden i att möta föräldrar just i vår Öppna förskola, i kyrkan och ”i vilken öppen förskola som helst”. En del av betydelse tror vi är själva lokalerna. I Ansgarskyrkan ligger ju församlingshemmet och förskolan helt sammanbyggd med kyrkan och mötet sker liksom av sig själv. Temana ligger där tydliga att lyfta och fortsätta samtala om bara genom lokalen vi befinner oss i. Kanske finns också skillnaden i vårt förhållningssätt; att alltid ha den ”kanalen” på som hör existentiella tankar och nivåer. Det handlar på inget sätt om att berätta hur det är. Det handlar om att lyssna, möta och med fokus på föräldern, dela med sig av sina egna funderingar för att hjälpa till i formuleringen av den andra människans egna tankar och frågor. Ett sätt att vara kyrka! På riktigt, i vardagen, finnas tillsammans med andra i viktiga frågor som är aktuella just nu, för just den här människan.

Ett sorts beredande av jordmån för växt. Man växer inte gott i en miljö där allt som sägs mäts och vägs och någon bedömer om det är rätt eller fel. Man växer i en miljö där man får provtänka tillsammans, där det går att experimentera och undersöka hur jag själv fungerar och med nyfikenhet finna mig och mig bland andra! Jag har, mer än en gång, kallat Ansgarskyrkan för en god växtplats. Det finns ju också, har jag lärt, ett ord för det; Matrix. Betyder det att jag, i snart tre år, faktiskt varit en sorts trädgårdsmästare...?

Vårt fokus på gestaltande av ”att vara kyrka” och Agnetas och mitt kompletterande samarbete, kom under terminen lite att överskugga vår ambition att också fördjupa förståelsen

av den tysta kunskap Agneta lever och bär. Det skulle behövas ytterligare tid för att hålla också det fokuset mer levande, insåg vi. Det finns så många spännande områden att undersöka och det jobb vi startat har bara bekräftat detta. Ett spår av förtydligande känns det ändå som vi har fått upp. Någonting om mänsklig växt i mötet med varandra och om hur gestaltande av att vara kyrka kan synas har lyfts fram dessa två terminer.

Jag känner mig stolt och glad över att ha fått arbeta på Öppna förskolan och så intensivt få ägna mig åt att vara både i praktik och reflektion tillsammans med Agneta, teamet och inte att förglömma, föräldrarna och barnen.

Eva Solhäll, Utvecklingsarbetet SKAPA
Eskilstuna i januari 2012

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

17

Gudstjänstfestival och Kammarkör

Helena Ekhem med flera.

Eva Solhäll

,

Kort om innehållet

En grupp från SKAPA deltog i Gudstjänstfestivalen i Göteborg, mars 2010. Som en konsekvens föddes tankar kring gudstjänstens form och innehåll.

I möte med Gamla stadens kammarkör och Ingalill Sjöneby genomförde Eva Solhäll en intervention, byggd på EXA - och landade i en konsert.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Projekt i projektet SKAPA: Gudstjänstfestival i Göteborg 11-14 mars 2010

1. Idéfas - syfte

Att åka på Gudstjänstfestival i Göteborg har som syfte:

Att få tankar och inspiration, och att tillsammans reflektera kring gudstjänst, kreativitet, form, musik och liturgi – inte minst, det konstnärliga uttryckets plats i gudstjänsten.

2. Förstudie

Via Krus-nätverket blev vi inbjudna till gudstjänstfestivalen. Tanken väcktes att erbjuda en grupp härifrån att åka:

Unga vuxna och vuxna som vill arbeta med gudstjänst och gudstjänstförnyelse, skriva mässor, fundera kring mässans roll och funktion i församlingen.

Tanken var:

Att de som deltar är med och reflekterar kring gudstjänsten, dess begränsningar, plats och möjlighet. Det är bra om en medarbetare åker med. Anmälningavgift, Tågbiljetter och boende betalas av SKAPA. Mat står var och en för själv.

3. Projektbeskrivning

Projektmål:

Att åka ett gäng tillsammans – att få dela och samtala om det vi är med om! Ord: andlighet, kreativitet, helhet, delaktighet.

Effekt mål:

En pågående reflektion och ökad delaktighet i mässans firande i Ansgar och Eskilstuna församling.

Avrapportering:

Skriftlig sammanställning.

Uppföljning:

Input till fortsatt reflektion i församlingen.

4. Genomförande

Vi som åkte och upplevde: *Helena, Karin, Inga, Anton, Alex, Elisabeth*

Dessa frågor bar vi med oss och reflekterade kring under och efter festivalen:

- *Vad är gudstjänst och varför firar vi gudstjänster (utifrån ditt eget personliga perspektiv)?*
- *Vad är det som "talar" till mig i gudstjänsten?*
- *Delaktighet - vad är det i ett gudstjänstsammanhang? Hur viktigt är det?*
- *Vems är gudstjänsten?*

5. Avslut – Rapport från festivalen

En sammanfattning av deltagarnas egna reflektioner kring de ovan nämnda frågorna. Se nedan. (Som bilaga finns också deltagarnas reflektioner i sin helhet).

6. Vägen framåt

Ämnen för fortsatt diskussion som dök upp i samband med gudstjänstfestivalen. Se nedan.

7. Nyttjande

Rapporten delges kyrkoherden och enheten Gudstjänst i Eskilstuna församling.

Rapport från gudstjänstfestivalen. Vad var vi med om?

Gudstjänstfestivalen var ett projekt som bekostats med Krus-pengar och som hade sin bas i Annedalskyrkan i Göteborg. Under fyra dagar, 11-14 mars 2010, hölls ett antal gudstjänster, konserter, workshops och seminarier kring gudstjänstens möjligheter. *Mässor, möten, musik – En festival där popmusik är granne med Gud.*

Huvudmoment i festivalen var de fyra stora temamässorna som firades: *Saving Grace* – med Bob Dylans gospellåtar, *Kärlekens väg* – med Eldkvarn, *SHE* – med Emmylou Harris sånger och KG Hammar som predikant samt *Gästabudet* med bl a Guldkören och Martin Lönnebo som predikant.

Nedan följer reflektioner av de som deltog som ett projekt i projektet SKAPA. Först reflektion kring några centrala frågor som vi ställt oss innan festivalen. Varje deltagares egen reflektion finns med i sin helhet som bilaga.

Reflektioner kring de frågor vi bar med oss in i gudstjänstfestivalen

Vad är gudstjänst och varför firar vi gudstjänster (utifrån ditt eget personliga perspektiv)?

E: Jag håller med KG Hammar om att det handlar om att möta sig själv, möta andra och att möta Gud. Jag tror vi behöver former för att känna delaktigheten i sådana möten, och att uppleva kontinuitet och sammanhang.

K: *Gudstjänst är en ceremoni i ständig rörelse, som innehåller vissa moment. Ett tillfälle att möta andra människor och att få dela liv och vad det är att vara människa. I gudstjänsten får jag spegla mig själv och mitt liv i de människor som är där samt i de olika berättelser som gestaltas i texter, musik och riter. Jag får möjlighet att lägga ifrån mig det jag behöver och släppa min vardag för en stund och kan tillåta mig att bara vara med mig själv.*

Under en gudstjänst får alla känslor rymmas precis som de finns där i livet själv, allt från sorg till glädje. Detta gestaltas i berättelserna om Jesus, och hans livsresa från död till liv och i alla de möten som Jesus hade med människor runtomkring

I gudstjänsten möts nutid med historia, och den tidsaspekten är viktig för mig. Jag kan sätta mitt liv i ett större sammanhang och i relation med andra människor som lever men som också har dött, och jag påminns om att livet är större än bara mitt liv och andras.

Liv finns överallt såväl bland människor som bland djur och överallt i naturen. Det är något stort som hela tiden är i rörelse och som alltid har varit i rörelse, något som jag inte kan greppa helt och fullt men som får mig att bli ödmjuk och inte ta för givet. Detta något stort vill jag kalla livets mysterium och detta upplever jag att gudstjänsten försöker förmedla och att vi egentligen firar livet själv som är en gåva fri att upptäcka och utforma på sitt eget personliga lilla vis i möten med sig själv, andra och naturen. För mig är denna rörelse Gud som visar sig i olika gestalter för oss.

I: *Jag skulle vilja att gudstjänsten fick vara en mötesplats för människor med ett andligt sökande. Ett forum för existentiella frågor, en viloplats för själen, en lekplats i gemenskap, ett samspel mellan människor. För mig finns ett behov av två slags gudstjänster:*

1. Möte med andra. 2. Möte med mig själv.

Den första har mer karaktär av något vi skapar gemensamt, där musik, kreativa uttryck, delandet av vin o bröd, böner, ord o tankar blir en dialog. Här finns ofta känsla av fest och "happening". Dessa kan bli oerhört klyschiga om inte känslan är sann och alla inbjuds att vara delaktiga. Jag tycker de gudstjänster som skapats fram i Ansgarskyrkan utifrån en

skapardag är bland de bästa jag upplevt. Och ni ska veta att jag har varit på många gudstjänster i mitt liv!

Den andra kan vara mer meditativ, där jag kommer till gudstjänsten och kan vara mer introvert. Där finns ofta mer tystnad, jag blir serverad musik och texter och kan bara ta emot, en slags service, själslig massage. Jag är delaktig, men inte utåtriktad. Dessa gudstjänster vill jag ska vara fridfulla och lugna. Här kan symboliken få ta stor plats, att uppleva med andra sinnen än syn och hörsel. Känna på en sten, värmen från ett ljus, lukten av rökelse osv.

Vad är det som "talar" till mig i gudstjänsten?

E: För mig kan det vara melodierna, texterna i musiken, ofta något ur predikan, men också ljuständningen med en tystnad efter, och ögonblicket med brödsbrytelsen ("Så är vi fastän många..."). Jag behöver en känsla av närvaro, att det inte bara läses högt ur gamla ritualböcker, utan att det finns verkliga människor i rummet, som också funderar kring Gud.

A: Det här med utvecklingen inom kyrkan diskuterades livligt vid de flesta seminarier som jag besökte. Speciellt prästrollens auktoritet, och främlingskapet som kan finnas i mötet mellan gudstjänsten och församlingsmedlemmens vardag var genomgripande aktuella ämnen. Personligen var dessa frågor svåra att relatera till mig själv, jag tycker om gudstjänsten och jag kan ofta relatera till min prästs predikningar.

K: *Musiken är ett oerhört viktigt inslag i en gudstjänst för mig och den talar till mig oavsett vilken sinnesstämning jag befinner mig i, utan det momentet vet jag inte om jag skulle gå på en gudstjänst. Däremot upptäckte jag när vi var på gudstjänstfestivalen att det inte räcker att det är musik med på en mäsas för att jag ska känna att den har talat till mig det måste finnas en helhet som klaffar.*

Predikan är också en viktig del, om jag kan relatera till den, vilket jag ofta kan om den känns äkta och att det finns en närvaro hos predikanten. Äkthet, närvaro och helhet är viktiga delar för mig i en gudstjänst.

Rent generellt sett upplever jag att den ordlösa kommunikationen oftast berör mig mest, musiken, ljuständningen, nattvarden etc. och dans. Dans i en gudstjänst har jag bara upplevt ett fåtal gånger, men dessa upplevelser har varit väldigt starka och betydelsefulla.

I: *Allt kan tala till mig, det beror lite på min sinnesstämning, men naturligtvis också äktheten i det som görs. Känns musiken halvhjärtad, eller orden som upprepning från förra söndagen talar det ändå inte.*

Delaktighet - vad är det i ett gudstjänstsammanhang? Hur viktigt är det?

E: Självklart viktigt på många plan! Ibland är det härligt att vara så delaktig man kan vara under en Skaparsöndag, att göra bilder, musik och texter som används i gudstjänsten. Men det kan vara lika viktigt att bara sitta still och suga in vad andra framför i rummet, få lov att vara tyst, få möjlighet att låta tankar och bilder sjunka ner inombords, för att kanske smältas om där och ge en insikter som är färdiga kanske långt långt senare. Man är ju lika delaktig då! Det får inte vara något krav att man alltid ska steppa runt och prestera ord och bilder eller så. Ibland kan det mest givande delandet vara det som aldrig omnämns i ord, utan kanske bara är att man ser en annan människa göra en insikt, eller förstår en ny vinkel på någonting

A: Innan denna festival hade jag inte tänkt så enormt mycket på gudstjänstens funktion och liknande. Det har jag nu. För mig blir det viktigaste med mässan att jag kan känna att jag medverkar och att jag kan känna delaktighet med mina medmänniskor i bänken bredvid.

Huvudnumret på festivalen var ett antal mässor med starkt knutna musikteman. I dessa mässor kände jag ofta väldigt lite delaktighet och ofta kändes det som att de var mer konserter än mässor.

K: En gudstjänst utan delaktighet blir ingen gudstjänst. Men sen kan denna delaktighet se ut på olika sätt, allt från att man är delaktig som församlingsbo enbart genom att sitta med i gudstjänst till att man är med och läser en text, berättar något, spelar musik, tänder ett ljus, har med bilder etc.

Min upplevelse från gudstjänsterna vi var på i Göteborg, är att det var för lite delaktighet där och att det uppstod ett vi och ni- perspektiv. Mässorna blev mer konserter än mässor, där varje musikalisk insats applåderades och sen kom nästa låt, och nattvarden snarare blev ett kort inslag där prästerna fick träda in en snabbis och göra sitt för att konserten sedan skulle återgå istället för att den blir en del av helheten.

Jag har inget emot applåder i kyrkan, men när de kommer efter varje insats stoppar det rörelsen som finns i en gudstjänst. I dessa mässor fanns inget egentligt moment där man kunde vara delaktig mer än att sitta i bänken och gå och ta emot nattvarden och prästerna försvann snabbt ur bilden innan mässan var slut, vilket gjorde ramarna otydliga.

För mig är delaktighet när mitt liv får komma till uttryck på något sätt oavsett om jag kan formalian eller inte. Därför har mässorna i Ansgarskyrkan varit viktiga. Där erbjuds ibland möjligheten att vara med och skapa gudstjänsten tillsammans utifrån ens egna önskemål, såväl i förarbetet med att möta och reflektera kring bibeltexter i ord, bild eller rörelse eller att få vara med och välja psalmer, som att vara aktiv i själva gudstjänsten genom att läsa en egen text eller någon annans, att ha med sina målade bilder, spela musik eller sjunga. Eller genom att helt enkelt få delta med sin person och sitta med, sjunga psalmer, läsa med i texter och tända ljus etc. Det fina här är att jag får möjlighet att välja på vilket sätt jag vill vara delaktig och på vilket sätt jag vill bidra med mig själv till mässan, och detta kan se olika ut från gång till gång. Det är möjligheten att välja på vilket sätt jag vill vara delaktig i skapandet och genomförandet av en mässan som finns och som är viktig.

I: Delaktigheten är avgörande för att det över huvud taget ska vara värdigt namnet gudstjänst. Bob Dylan, Eldkvarn, She i Göteborg var inga gudstjänster för mig. Det var konserter.

Vems är gudstjänsten?

E: att gudstjänsten inte får bli en "show" som ges av dem som står där framme. Men å andra sidan kan det ju vara rätt att säga att gudstjänsten är även deras...

I: Som gudstjänstbesökare vill jag kunna känna att det är "min" gudstjänst och inte en show med t.ex. präst, musiker och kör. Jag kan inte sätta fingret på exakt vad som är den avgörande skillnaden. Men jag tror det har att göra med närvaron hos den som har ansvaret att föra fram ett budskap. Den eller de personerna måste tro på att det som görs i rummet når ändå fram till var och en av besökarna. När vi gör något med hjärtat, då landar det också i mottagarens hjärta!

Helheten av gudstjänstfestivalupplevelsen

E: Vår gemensamma slutsats var att mycket av det som formulerades och drömdes om i seminarierna, det gör vi redan i Ansgarskyrkan. Det borde ha varit folk från Ansgars som var där och höll seminarier!

Jag ser en stark koppling, där kreativa uttryck hjälper oss att förstå var vi är som människor, och hjälper oss att mötas. Ord, bild, musik, dans osv. är ju de förmågor vi människor har att

försöka tolka och förstå, och att förmedla det som annars är svårt att göra tydligt. Själv känner jag det som att när jag slutar blockera, och bara släpper fram skaparkraften, så är det som att något litet av det gudomliga kan förmedlas, och jag tänker att det gudomliga ligger bakom både människors kreativitet, drivkrafter att kämpa och utvecklas, och vår förmåga till kärlek. Jag tänker förstås också på att kyrkan under århundradena fått för sig att förklara saker på ett ganska dogmatiskt sätt, och att det sättet inte fungerar längre. Människor numera behöver, vill och måste få upptäcka Gud silad genom sina personliga erfarenheter och sin skaparkraft. För att sammanfatta resan så var det enormt intressant att se kyrkan i ett större perspektiv och många intressanta tankar väcktes. KG Hammar imponerade stort på mig och även många av de andra föreläsarna var väldigt duktiga. Mässorna var tyvärr en liten besvikelse men på det stora hela var gudstjänstfestivalen en vacker upplevelse.

I: Jag är jätteglad att jag fick åka på gudstjänstfestival! Det gav många tankar och bekräftelse på att vi kommit ganska långt med våra skapande gudstjänster. Jag fick en känsla av att det finns en stor ödmjukhet hos kyrkans högsta ledare. Det var värdefullt för mig och min tillit till kyrkan som organisation. Den största behållningen var ändå att få komma er lite närmre. Tack, Alex, Anton, Elisabeth, Helena och Karin!!!

Vägen framåt – tankar utifrån samtal och upplevelser på gudstjänstfestivalen

Problematisera kring vi-och-de perspektiv i gudstjänsten.

Paralleller och skillnader mellan kyrkans- och skolans miljö och sammanhang

Gudstjänsten som möte: Med mig själv, Gud och andra människor.

Är vi turister i våra egna liv?

Är det tillåtet att i kyrkan säga att Gud inte finns?

Finns det något i gudstjänsten som "hindrar evangeliets framfart"?

Vilka avbrott finns i gudstjänstens rörelse? Hur samspelar rum och innehåll?

Hur gestalta så det blir kommunikation?

Gudstjänststrategi?

Kan vi formulera en gudstjänststrategi utifrån *Kvinnan vid sykars brunn* – ett möte där man får vara som man är. Bara vara. Bli räknad med. Ombedd om något. Var och en som kommer har något att ge. Något vi andra behöver.

Bilagor: Deltagarnas reflektioner (Anton, Elisabeth, Inga, Karin)

Anton.

Tillsammans med några fina medmänniskor från Ansgarkyrkan besökte jag gudstjänstfestivalen i Göteborg 11-14 mars. Under hela festivalen låg fokus på gudstjänst och mässa som företeelse, blandat med diskussioner om kyrkans utveckling i det moderna samhället.

För mig var det mest betydelsefulla med resan mötet med den förre ärkebiskopen KG Hammar. Jag är relativt ny inom kyrkans värld och har nästan bara sett Ansgarskyrkans verksamhet, som jag tycker är enormt välutvecklad. Därför var en av mina huvudtankar med resan att se hur långt den övriga kyrkan hade utvecklats. Är mina gamla klassiska fördomar om kyrkan sanna om man ser på kyrkan i ett större perspektiv? Hade jag bara tur som hamnade i Ansgar eller är hela kyrkan på väg att anpassa sig i det moderna samhället?

Där gav KG Hammar mig svaret. Att den före detta ärkebiskopen hade så enormt välutvecklade tankar om tolerans, befrielse och mänsklighet övertygade mig om att även den övriga kyrkan är på väg bort från fundamentalism och stela trossatser.

Det här med utvecklingen inom kyrkan diskuterades livligt vid de flesta seminarier som jag besökte. Speciellt prästrollens auktoritet, och främlingskapet som kan finnas i mötet mellan gudstjänsten och församlingsmedlemmens vardag var genomgripande aktuella ämnen. Personligen var dessa frågor svåra att relatera till mig själv, jag tycker om gudstjänsten och jag kan ofta relatera till min prästs predikningar. Istället började jag dra paralleller till skolan och lärarens roll. Jag tycker att prästrollen och lärarrollen är väldigt lika. Inom stora delar av Svenska kyrkan finns det en dialog (det har jag nu upplevt med egna öron) om prästens roll och om dess auktoritet. Inom skolan finns det nästan ingen som ifrågasätter lärarens roll som absolut diktator, upphöjd över oss dödliga. Som jag uppfattar det så börjar Svenska kyrkan göra sig fria från sina gamla dogmer, skolan däremot kvar sina. En berättelse om Jesus kan jag relatera till i mitt eget liv eftersom min präst har gett mig nycklar att göra det. En berättelse om Sveriges ökning av BNP de senaste 50 åren kan jag inte relatera till mitt eget liv. Jag kanske skulle kunna det ifall jag ifall min lärare gav mig dem nycklarna. Men istället säger han ”så här är det” och utrymmet till dialog är helt bortblåst.

Nu menar jag inte att alla lärare och skolor är så fundamentalistiska, men av det som jag sett av skolans värld så finns det ingen bred dialog. Som det finns i kyrkan. Vad jag försöker få fram är att för mig så var frågorna de rätta, men institutionen fel. Vad jag hade behövt var en gudstjänstfestival (eller motsvarighet) om skolan och dess värld.

Som jag nämnde så låg fokus på gudstjänsten. Innan denna festival hade jag inte tänkt så enormt mycket på gudstjänstens funktion och liknande. Det har jag nu. För mig blir det viktigaste med mässan att jag kan känna att jag medverkar och att jag kan känna delaktighet med mina medmänniskor i bänken bredvid. Huvudnumret på festivalen var ett antal mässor med starkt knutna musikteman. I dessa mässor kände jag ofta väldigt lite delaktighet och ofta kändes det som att de var mer konserter än mässor. Vilket blev lite fel för mig. För att sammanfatta resan så var det enormt intressant att se kyrkan i ett större perspektiv och många intressanta tankar väcktes. KG Hammar imponerade stort på mig och även många av de andra föreläsarna var väldigt duktiga. Mässorna var tyvärr en liten besvikelse men på det stora hela var gudstjänstfestivalen en vacker upplevelse. Mycket tack vare den underbara grupp människor som jag reste dit tillsammans med.

// Anton Claesson

Inga

Vad är gudstjänst och varför firar vi gudstjänster (utifrån ditt eget personliga perspektiv)?

Jag skulle vilja att gudstjänsten fick vara en mötesplats för människor med ett andligt sökande. Ett forum för existensiella frågor, en viloplats för själen, en lekplats i gemenskap, ett samspel mellan människor.

För mig finns ett behov av två slags gudstjänster:

1. Möte med andra. 2. Möte med mig själv.

Den första har mer karaktär av något vi skapar gemensamt, där musik, kreativa uttryck, delandet av vin o bröd, böner, ord o tankar blir en dialog. Här finns ofta känsla av fest och ”happening”. Dessa kan bli oerhört klyschiga om inte känslan är sann och alla inbjuds att vara delaktiga. Jag tycker de gudstjänster som skapats fram i Ansgarskyrkan utifrån en skapardag är bland de bästa jag upplevt. Och ni ska veta att jag har varit på många gudstjänster i mitt liv!

Den andra kan vara mer meditativ, där jag kommer till gudstjänsten och kan vara mer introvert. Där finns ofta mer tystnad, jag blir serverad musik och texter och kan bara ta emot,

en slags service, själslig massage. Jag är delaktig, men inte utåtriktad. Dessa gudstjänster vill jag ska vara fridfulla och lugna. Här kan symboliken få ta stor plats, att uppleva med andra sinnen än syn och hörsel. Känna på en sten, värmen från ett ljus, lukten av rökelse osv.

Vad är det som "talar" till mig i gudstjänsten?

Allt kan tala till mig, det beror lite på min sinnesstämning, men naturligtvis också äktheten i det som görs. Känns musiken halvhjärtad, eller orden som upprepning från förra söndagen talar det ändå inte.

Delaktighet - vad är det i ett gudstjänstsammanhang? Hur viktigt är det?

Delaktigheten är avgörande för att det över huvudtaget ska vara värdigt namnet gudstjänst. Bob Dylan, Eldkvarn, She i Göteborg var inga gudstjänster för mig. Det var konserter.

Vems är gudstjänsten?

Som gudstjänstbesökare vill jag kunna känna att det är "min" gudstjänst och inte en show med t.ex. präst, musiker och kör. Jag kan inte sätta fingret på exakt vad som är den avgörande skillnaden. Men jag tror det har att göra med det teaterchefen sa på seminariet om kyrka och kultur: Närvaron hos den som har ansvaret att föra fram ett budskap. Den eller de personerna måste tro på att det som görs i rummet når ända fram till var och en av besökarna. Också det Martin Lönnebo sa hör hit: Att när vi gör något med hjärtat, då landar det också i mottagarens hjärta.

Övrigt

Jag är jätteglad att jag fick åka på gudstjänstfestival! Det gav många tankar och bekräftelse på att vi kommit ganska långt med våra skapande gudstjänster. Jag fick en känsla av att det finns en stor ödmjukhet hos kyrkans högsta ledare. Det var värdefullt för mig och min tillit till kyrkan som organisation. Den största behållningen var ändå att få komma er lite närmre. Tack, Alex, Anton, Elisabeth, Helena och Karin!!!

Kram! /Inga

Karin

Vad är gudstjänst och varför firar vi gudstjänster (utifrån ditt eget personliga perspektiv)?

Gudstjänst är en ceremoni i ständig rörelse, som innehåller vissa moment. Ett tillfälle att möta andra människor och att få dela liv och vad det är att vara människa. I gudstjänsten får jag spegla mig själv och mitt liv i de människor som är där samt i de olika berättelser som gestaltas i texter, musik och riter. Jag får möjlighet att lägga ifrån mig det jag behöver och släppa min vardag för en stund och kan tillåta mig att bara vara med mig själv.

Under en gudstjänst får alla känslor rymmas precis som de finns där i livet själv, allt från sorg till glädje. Detta gestaltas i berättelserna om Jesus, och hans livsresa från död till liv och i alla de möten som Jesus hade med människor runtomkring

I gudstjänsten möts nutid med historia, och den tidsaspekten är viktig för mig. Jag kan sätta mitt liv i ett större sammanhang och i relation med andra människor som lever men som också har dött, och jag påminns om att livet är större än bara mitt liv och andras.

Liv finns överallt såväl bland människor som bland djur och överallt i naturen. Det är något stort som hela tiden är i rörelse och som alltid har varit i rörelse, något som jag inte kan greppa helt och fullt men som får mig att bli ödmjuk och inte ta för givet. Detta något stort vill jag kalla livets mysterium och detta upplever jag att gudstjänsten försöker förmedla och att vi egentligen firar livet själv som är en gåva fri att upptäcka och utforma på sitt eget personliga lilla vis i möten med sig själv, andra och naturen. För mig är denna rörelse Gud som visar sig i olika gestalter för oss.

Vad är det som "talar" till mig i gudstjänsten?

Det finns mycket som talar till mig i gudstjänsten, men varierar beroende på vilken sinnesstämning jag har när jag kommer dit. Men musiken är ett oerhört viktigt inslag i en gudstjänst för mig och den talar till mig oavsett vilken sinnestämning jag befinner mig i, utan det momentet vet jag inte om jag skulle gå på en gudstjänst.

Däremot upptäckte jag när vi var på gudstjänstfestivalen att det inte räcker att det är musik med på en mäsas för att jag ska känna att den har talat till mig det måste finnas en helhet som klaffar.

I en gtj är också ljusständningen viktig för mig, här får jag hämta ett ljus och tända och formulera det som är viktig för mig.

Predikan är också en viktig del, om jag kan relatera till den, vilket jag ofta kan om den känns äkta och att det finns en närvaro hos predikanten.

Äkthet, närvaro och helhet är viktiga delar för mig i en gtj, eller helhet som Claes Bertil Ytterström uttryckte sig under ett av seminarierna under gudstjänstfestivalen - Helg, helighet och helhet.

Rent generellt sätt upplever jag att den ordlösa kommunikationen oftast berör mig mest, musiken, ljusständningen, nattvarden etc. och dans. Dans i en mäsas har jag bara upplevt ett fåtal gånger, men dessa upplevelser har varit väldigt starka och betydelsefulla.

Delaktighet - vad är det i ett gudstjänstsammanhang? Hur viktigt är det?

Delaktighet i gudstjänstsammanhang är för mig mycket viktigt! En gudstjänst utan delaktighet blir ingen gudstjänst. Men sen kan denna delaktighet se ut på olika sätt, allt från att man är delaktig som församlingsbo enbart genom att sitta med i gudstjänst till att man är med och läser en text, berättar något, spelar musik, tänder ett ljus, har med bilder etc.

Min upplevelse från gudstjänsterna vi var på i Göteborg, är att det var för lite delaktighet där och att det uppstod ett vi och ni- perspektiv. Mässorna blev mer konserter än mässor, där

varje musikalisk insats applåderades och sen kom nästa låt, och nattvarden snarare blev ett kort inslag där prästerna fick träda in en snabbis och göra sitt för att konserten sedan skulle återgå istället för att den blir en del av helheten.

Jag har inget emot applåder i kyrkan, men när de kommer efter varje insats stoppar det rörelsen som finns i en gudstjänst. I dessa mässor fanns inget egentligt moment där man kunde vara delaktig mer än att sitta i bänken och gå och ta emot nattvarden och prästerna försvann snabbt ur bilden innan mässan var slut, vilket gjorde ramarna otydliga.

För mig är delaktighet när mitt liv får komma till uttryck på något sätt oavsett om jag kan formalian eller inte. Därför har mässorna i Ansgarskyrkan varit viktiga. Där erbjuds ibland möjligheten att vara med och skapa gudstjänsten tillsammans utifrån ens egna önskemål, såväl i förarbetet med att möta och reflektera kring bibeltexter i ord, bild eller rörelse eller att få vara med och välja psalmer, som att vara aktiv i själva gudstjänsten genom att läsa en egen text eller någon annans, att ha med sina målade bilder, spela musik eller sjunga. Eller genom att helt enkelt få delta med sin person och sitta med, sjunga psalmer, läsa med i texter och tända ljus etc. Det fina här är att jag får möjlighet att välja på vilket sätt jag vill vara delaktig och på vilket sätt jag vill bidra med mig själv till mässan, och detta kan se olika ut från gång till gång. Det är möjligheten att välja på vilket sätt jag vill vara delaktig i skapandet och genomförandet av en mässan som finns och som är viktig. Vi är olika och tar till oss en gtt på olika sätt och därför är det viktigt att få möjlighet att delta på det sätt som tilltalar en själv.

Vems är gudstjänsten?

Allas!

Övrigt

Jag är så glad och tacksam att jag fick möjligheten att åka iväg med er till Göteborg på denna gudstjänstfestival! Möjligheten att få komma iväg och få perspektiv på mitt liv och på det arbete som ni bedriver i Ansgarskyrkan var väldigt givande. Jag tänker att det finns så mycket resurser och att ni har kraftfulla rötter att stå på i det arbete ni bedriver som ni ska ta vara på och fortsätta med. Ert arbete är mycket värdefullt!!

Jag är också nöjd över att ha fått gå på givande seminarier särskilt Claes Bertil Ytterberg och KG Hammar, de har gett mig lite nya infallsvinklar på saker och ting och jag har nu en del litteratur som jag ska söka upp och läsa, bland annat en Martin Büber. Sen är jag så glad att jag fick höra en väldigt bra predikan av Martin Lännebo, som gick rakt in i hjärtat.

Det är mycket tankar som har kommit igång och det känns givande att ha sammanfattat dessa litegrann, även om det blir lite trassliga tankegångar ibland. Tack än en gång!!!

Kram /Karin

Gudstjänstfestivalen 2010: Tankar och intryck

Elisabeth Linder

Summerande intryck

Det var väldigt roligt att få åka på Gudstjänstfestivalen! Och väldigt bra att vi var en grupp som åkte, vi hann med en hel del samtal under tiden, och våra olika synsätt och erfarenheter gjorde varje reflektion mångfacetterad och givande. Min främsta slutsats är att det uppenbart pågår en hel del funderande inom Svenska kyrkan omkring former för gudstjänstliv, och många drömmer om en närhet eller direkthet eller något annat som griper tag i nutidens människor och får dem att inse att kyrkan har något att bidra med i deras liv. Det är en glädjande insikt att det finns så många som vill åt det hållet, tycker jag.

Vår gemensamma slutsats var att mycket av det som formulerades och drömdes om i seminarierna, det gör vi redan i Ansgarskyrkan. Det borde ha varit folk från Ansgars som var där och höll seminarier!

De unga i vår grupp tyckte att det fanns någon tendens bland dem som talade på seminarierna på festivalen att tro att alla ungdomar vill ha rockmusik till varje pris, och de kände inte alls igen sig i det. Anton uttryckte mycket tydligt att han uppskattar kyrkans 2000-åriga traditioner, till exempel. Karin och Alexander ställde sig helt frågande till att det skulle vara mer givande att vara i kyrkan om all musik var rockmusik ☺.

Så här ett par veckor efter gudstjänstfestivalen tänker jag på hur otroligt värdefullt det är att kunna samtala med människor som har helt olika livserfarenheter, i det här fallet om gudstjänstutveckling. Vi hade härliga samtal i gruppen som åkte ner! Jag tycker att festivalens seminarier var givande, och frågor från publiken uppmuntrades under dessa, men jag hade gärna sett mer tid för deltagarnas gemensamma reflektion, kanske i form av skapar-eftermiddagar eller så!

Jag tror att vi är på rätt väg med Skapar-söndagarna som genomförs då och då, och jag tycker det är helt underbart när vi får med både ”tanterna” som brukar dyka upp till varje mässa, ihop med tonåringar och en bunt vuxna. Några utmaningar blir kanske att hålla ihop det, att få med fler, och att inte ramla in i att försöka ”toppa” tidigare gånger, utan vara ”här och nu”. Jag tror vi lyckas!

Helenas frågor:

Vad är gudstjänst och varför firar vi det?

Jag håller med KG Hammar om att det handlar om att möta sig själv, möta andra och att möta Gud. Jag tror vi behöver former för att känna delaktigheten i sådana möten, och att uppleva kontinuitet och sammanhang.

Vad talar till mig i gudstjänsten?

För mig kan det vara melodierna, texterna i musiken, ofta något ur predikan, men också ljusstämningen med en tystnad efter, och ögonblicket med brödsbrytelsen (”Så är vi fastän många...”). Jag behöver en känsla av närvaro, att det inte bara läses högt ur gamla ritualböcker, utan att det finns verkliga människor i rummet, som också funderar kring Gud.

Delaktighet i gudstjänstssammanhang, vad är det och hur viktigt är det?

Självklart viktigt på många plan! Ibland är det härligt att vara så delaktig man kan vara under en Skapar-söndag, att göra bilder, musik och texter som används i gudstjänsten. Men det kan vara lika viktigt att bara sitta still och suga in vad andra framför i rummet, få lov att vara tyst, få möjlighet att låta tankar och bilder sjunka ner inombords, för att kanske smältas om där och ge en insikt som är färdiga kanske långt långt senare. Man är ju lika delaktig då! Det får inte vara något krav att man alltid ska steppa runt och prestera ord och bilder eller så. Ibland kan det mest givande delandet vara det som aldrig omnämns i ord, utan kanske bara är att man ser en annan människa göra en insikt, eller förstår en ny vinkel på någonting.

Vems är gudstjänsten?

Håller med Inga om att gudstjänsten inte får bli en ”show” som ges av dem som står där framme. Men å andra sidan kan det ju vara rätt att säga att gudstjänsten är även deras... ☺

Koppling andlighet och kreativitet?

Jag ser en stark koppling, där kreativa uttryck hjälper oss att förstå var vi är som människor, och hjälper oss att mötas. Ord, bild, musik, dans osv. är ju de förmågor vi människor har att försöka tolka och förstå, och att förmedla det som annars är svårt att göra tydligt. Själv känner jag det som att när jag slutar blockera, och bara släpper fram skaparkraften, så är det som att något litet av det gudomliga kan förmedlas, och jag tänker att det gudomliga ligger bakom både människors kreativitet, drivkrafter att kämpa och utvecklas, och vår förmåga till kärlek. Jag tänker förstås också på att kyrkan under århundradena fått för sig att förklara saker på ett ganska dogmatiskt sätt, och att det sättet inte fungerar längre. Människor numera behöver, vill och måste få upptäcka Gud silad genom sina personliga erfarenheter och sin skaparkraft. Nedan följer beskrivningar av de seminarier och mässor jag deltog i, med några av mina reflektioner inlagda.

Anknytningens teologi, Claes-Bertil Ytterberg

Helighet, helg, helhet – är grundläggande och tidlösa behov hos människor, och de kräver ett nytt språk för att hänga med sin tid. Som exempel nämner Ytterberg Allhelgonakyrkan i Stockholm som har inkluderat ljusständning i sina gudstjänster, och att midnattsmässor numera är mycket stort, medan det förr snarare var julottan på jul som drog folk.

Jesuiterna i Kina anpassade sig till kinesiska traditioner med påvens godkännande. När det kom en franciskansk påve, förbjöd han detta, och intresset för kristendom minskade på grund av det drastiskt i Kina.

Kyrkan har en roll att fylla vid livets gränspassager, som dop, vigsel och vid begravningar. Plus vid kriser, kyrkan har fortfarande ett stort förtroende hos allmänheten, efter till exempel Estonia-katastrofen strömmade människor till kyrkan för att samlas.

Alla har behov av välsignelse och förlåtelse. ”Kyrkan har välsignelse i överflöd – använd det!”

Människan har 98 % av sin DNA gemensam med schimpansen, 80 % med mörten och 60 % med tallen...

Folk ser det egna livet som viktigast. De skördar gärna välfärdens frukter, men vårdar inte det träd som dessa växer på. Det blir en bild av helvetet... Det är kyrkans uppgift att föra in världen i människors liv. Vi fick en kopia på en väldigt **fin bön** som kommit från Skottland till Härlanda församling, och som adresserar både det nära perspektivet och det fjärran, och som tar in ett globalt perspektiv. (*Jag har lämnat denna bön till Helena Ekhem. / Elisabeth*) Någon nämnde ”**halvpsalmsgudsjänster**” i Skara, där man använder allmänmänskliga sånger, som inte kommer ur psalmboken. Något att kolla upp!

Ytterberg sa bland annat: ”Levande Gud kommer alltid ur framtiden.” och ”Vi måste inte vara geniala, men vi måste vara genuina.” / *Kommentar: Låter som något vi kunde sagt på Skaparkvällarna! Att allt är rätt, och delandet är viktigt, att vara här och nu. / Elisabeth*

Invigning av festivalen, KG Hammar

Hammar talade om mötet, det trefaldiga, nämligen mötet med andra, men också med mig själv, och med Gud. *Vi hade senare fina diskussioner om denna tanke: Stämmer det att vi måste relatera både inåt, till andra, och till Gud? Och vad kan det innebära i så fall? Bra tema för ett samtal!*

Hammar talade om Marin Buber och Dag Hammarskjöld, och resonerade om Gudsnärvaro, att kunna befinna sig ”här och nu” – i mötet med andra. Stillhet i handling, bland människor. Bubers definition av ett verkligt möte är att båda förändras. *Min reflektion: Detta är också verkligen något att fundera en stund över. Hur ofta klarar vi att möta varandra på det sättet? Vad kan och bör kyrkan göra för att möjliggöra sådana möten? Jag tycker att just sådana möten inträffar ofta under Skaparkvällar och Skaparsöndagar, det är spännande!*

Hammar citerade Romarbrevet 12: ”Låt er nu förvandlas genom förnyelsen av era tankar, så att ni kan urskilja Guds vilja.” *Min reflektion: Vi talade en del om detta att hitta närvaron i gudstjänster, och närvaron i mötet, i relation till Skaparkvällarna och söndagsmässorna. Hur gör man så att både de vana kyrkobesökarna, och de som dyker upp och inte kan något om innehåll och form, kan få ett ”här och nu” att sjunka ner i? Här gick meningarna lite åt olika håll när vi talade om det i gruppen, vi insåg snabbt att det både finns behov av att vårda de 2000-åriga traditionerna och gudstjänstformen inom kyrkan, och att ständigt söka ett nutida språk och former som inte skrämmer bort den som inte är insatt. Jag tror att vi landade i att kyrkan måste göra både och, men kanske inte alltid precis samtidigt ☺.*

Hammar nämnde befrielse-teologin, och sa att den handlar om att ”se + reflektera + handla”, och att det finns en parallell mellan ”huvud + hjärta + hand”. Han hade ett mycket vackert språk när han beskrev ögon som lyssnar, hjärtat som ser och handen som gör – och att när handen gör så kan jag se/inse...

Han citerade också Tomas Tranströmers dikt om romanska bågar: ”... trängdes turister i halvmörkret... och inuti dem alla öppnar sig valv på valv oändligt”, och han ställde frågan ”Är vi turister i våra egna liv?” *Min reflektion: Jag tycker den frågan var klockren! En slags sammanfattning i sig av hela diskussionen om gudstjänstutveckling, på så sätt att kyrkan har en viktig roll att fylla i att erbjuda människor att sluta vara främmande för sig själva, att sluta fara runt som eviga semesterfirare som aldrig stannar upp och aldrig känner sig riktigt hemma med sig själva eller sin omvärld, och att hjälpa människor att våga gå inåt, att inte alltid vara ytliga som tillfälliga turister. Kanske är också detta en sådan frågeformulering som kan öppna för fina samtal!?*

Mänsklig gudstjänst, Martin Modeus

Modeus arbetar med gudstjänstutveckling i Stockholms stift, och han sa att **form** och **representativt tal** gör att man sällan är överens i diskussioner om förändring av gudstjänster. Form handlar förstås om agenda och yttre förutsättningar, representativt tal är ett uttryckssätt för att många inom kyrkan gör sig till tolk för olika slags grupper som de menar inte vill ha, eller absolut måste ha det ena eller det andra. De kan ha rätt, eller fel, poängen är att de inte talar för sig själva, utan gömmer sig i värsta fall bakom medvetna eller omedvetna fördomar eller föreställningar.

Modeus menade nog att om man tar sig igenom dessa hinder så finns i själva verket stora likheter mellan vad man vill ha ut av en gudstjänst, oavsett vad man har för erfarenheter med sig. Han jämförde en skånsk man som var van vid processioner, musik, högtidlighet osv. med en norrländsk kvinna från en mycket liten by där de satt i en ring i bönehuset och bad innerligt tillsammans, utan yttre åthävor. Båda talar egentligen om delaktighet och glädje!

Modeus kom också in på de tre grundrelationerna: Till Gud, till medmänniskan och till sig själv. Jämför med Hammar ovan.

Kroppsspråket har betydelse! Jämför att be med knäppta händer, eller med upplyfta händer. ”Laudamus” handlar om att lovsjunga, men känner vi så i kroppen när vi sjunger sådana psalmer, eller ber sådana böner?!?

Modeus sa att om man tänker sig en elefant, och målar om den blå, så är det fortfarande samma elefant. Men om man lär den att dansa, så har något hänt...

Han frågade om mässan ger utrymme för att lära känna Guds komplexitet? Vad gör gudstjänsten med mig? Med oss? Vad berörs vi av, vad händer med oss? Han talade om ”ögonhöjdens hållning”, dvs. att ett sätt att tala och förhålla sig som fungerar utmärkt om man står på ett litet podium, eller i en predikstol, inte alls går att använda om man sitter tillsammans med dem man talar för, eller befinner sig på samma ögonhöjd som dem.

Seminariet handlade en hel del om diskussionen kring temagudstjänster. Modeus menade att tematiserade gudstjänster, som anpassats till olikheter hos människor, i själva verket utgår från ett **likhetstänkande**, och inte alls från en respekt för att människor är olika, och att man med sådan anpassning går miste om chansen att låta människor möta olikhet och acceptera den. Jag tror att han ansåg att det kan vara riskabelt att dela upp gudstjänstfirandet för att det ska genomföras och firas på diverse olika sätt som passar den ena eller andra smala gruppen, när vi i själva verket behöver lära oss att mötas tvärs över våra ytliga olikheter.

Modeus avslutade med en slags sammanfattning där han ritade som en växt med en stjälk och tre blad som sträcker sig åt varsitt håll. Basen är Relationer = Att vi möts i gudstjänsten. En bit upp där bladen fortfarande mer eller mindre går gemensam väg, finns Värden = Hur vi möts i gudstjänsten, och högst upp där bladen går åt olika håll, finns Form = Vad vi gör när vi möts.

Mässor där Gud blir större och melodierna fler, Lena Petersson

Lena Petersson är präst och även pedagog, och har skrivit en doktorsavhandling om nyskrivna svenska mässor från 1970- till 1990-tal. Hon konstaterade att få kvinnor skriver text och musik till mässor.

Alla mässor innehåller välsignelsen, den uppfattas uppenbarligen som viktig. Nya moment som kan ingå är symbolhandlingar som ljusständning, vatten, stenar, att surra kors, men också tystnad, växelläsning eller växelsång, och att ha altaret i centrum.

Harmoniken i de mässor hon undersökt visar en breddning, med många färgade eller altererade ackord. Musiken är ofta inspirerad av jazz, pop, rock, latinamerikanskt eller folkmusik. Ofta är musiken noterad med melodi plus ackord och eller körsats, så att den ska kunna framföras med bara få musiker, ifall man inte har möjlighet till många inblandade.

Rytmen är taktartsbunden, mest två, tre eller fyra fjärdedelstakt, någon enstaka har fem åttondelstakt eller sju åttondelstakt. Synkoper är vanligt, liksom afroamerikanska och latinamerikanska rytmer.

Lena ingår i en grupp som håller på just nu med förslag till en ny kyrkohandbok. Man kan läsa om det på www.svenskakyrkan.se/kyrkohandboken

Hon uppmanade oss att tycka till, samt vill gärna att många skickar in noter och förslag. Vi fick provsjunga några sånger som kan komma att ingå i liturgin i den nya kyrkohandboken, det var flera väldigt fina melodier och texter!

Möte mellan kyrka och kultur – vem sätter gränserna?

Dialogsamtal mellan:

EL Erika Larsson, som arbetar centralt inom kyrkan,

AT Anna Takanen, som är chef för Göteborgs stadsteater,

ÅE Åsa Egnér, som är f.d. regissör, numera präst, samt

KGH KG Hammar, f.d. ärkebiskop.

ÅE: Kyrkan är dålig på att skapa kontakt. Det är viktigt att ta fram människors livsberättelser och dela dem. I Allhelgonakyrkan i Stockholm inleds varje gudstjänst med att en församlingsbo gör en ”liten delning” ur sitt liv.

AT: Teatern ger en kollektiv möjlighet till ett existentiellt samtal och en upplevelserit, det finns få sådana platser.

KGH: Kyrka ÄR kultur, dessa båda är inte skilda åt. Gränser... Vi måste försöka överskrida våra gränser, men ändå kunna dra en gräns mellan ”mig och dig”. Vi måste respektera andra, och låta dem vara subjekt i sina liv. Vi ska sträva efter att flytta gränser INOM oss. Vi kan ha en inklusiv anda, som gör att människor hör evangeliet, detta snarare än att ändra på ritualets form.

AT: Det finns en trend inom teatern nu, som går ut på att hitta KÄRNAN i de klassiska verken, genom att dekonstruera dem.

KGH: Vi har all frihet att dekonstruera Bibelns texter!

AT: Röstvård behövs! Man behöver fila på kontakten med texten, och man kan behöva göra regelrätt röstvård för att texten ska höras och gå fram. En annan sak: Man måste ha slutpunkten helt klart för sig, först då kan man improvisera fritt på vägen. *Min reflektion:* Här tänkte jag på våra skapar-improvisationer, på torsdagar och på söndagar. Dels att vi dekonstruerar Bibelns texter, och får fram levande uttryck som också berör andra när de hör dem, dels att vi gör improvisationer med kropp och musik och bild, och även här finns någon form av linje eller koppling till innebörd eller tema, som känns väldigt äkta och närvarande.

AT: Inom teatern talar man nu om vad som skulle vara det största tabut, och några säger att det vore tystnaden. Tystnad kan bli hur starkt som helst.

KGH: Inom kyrkan kanske det största tabut vore att säga att Gud inte finns. Och ändå vore det lika sant som att säga att Gud finns. *Min reflektion:* Jag hade mycket svårt med denna kommentar. Jag har inga problem med att man kan behöva vända och vrida på begreppen, och utmana tanken, och att man mycket väl kan säga och tycka att det inte går att bevisa att Gud finns på ett, så att säga, konkret plan. Men jag har svårt att tycka att det skulle kunna vara sant att säga att Gud inte finns... Jag menar att om Gud finns, så finns Gud antingen vi begriper det eller inte?!? Men visst, man kan lika gärna vända på det resonemanget och hävda att om Gud inte finns, så finns han/hon inte... I alla fall tyckte jag att KGH på något vis gav ett lite trött intryck, som att han inte riktigt orkade med diskussionen, eller som att han tyckte att det var välbekanta och lite tröttsamma ståndpunkter som kom fram. Lite synd, tycker jag.

Musikmässorna och den avslutande högmässan

Jag var med på mässan med musik av Bob Dylan, Eldkvarn och Emmylou Harris. Det var mycket folk, och mest blev det som konserter. Dylan- och Harris-mässorna hade bra inlevelse, medan Eldkvarns mässa blev märkligt oengagerad. Det var få som tog nattvard på dessa mässor, det märktes att folk var där mer för musikens skull.

Högmässan på söndagen var härlig, med en väldigt bra kör plus en kör med funktionshindrade som gjorde fantastiska framträdanden. Martin Lönnebos predikan blev en personlig höjdpunkt för mig. Han steg fram utan pompa och ståt, och inledde med att det var den funktionshindrade kören som egentligen redan kommit med det budskap han ville framföra.

Han talade om att universum inte är en grusgrop, utan en orkester. Naturlagarna är notstrecken... Musiken förmedlar meningen med livet. / *Vilken härlig liknelse!*
Lönnebo sa att när man sjunger med hjärtat så kan man nå ända fram, och beskrev sedan tre av hjärtats nycklar:

Leendets nyckel. Lönnebo berättade om ett brev han fått från en kvinna om att hon genom tystnadens pärlor (på Lönnebos frälsarkrans) hade förnummit Guds leende och ömhet.
Tårarnas nyckel, medlidandets. Att förmedla ett leende genom tårarna, att acceptera att det är som det är, och tårarna kan vara det enda genväget. Berättelsen Lönnebo förmedlade handlade om en kvinna som just förlorat sin dotter i en våldsam olycka, den präst som råkade vara där kunde inte finna några ord, utan höll bara om henne i tårar. Kvinnan sa senare "Du räddade mitt liv, du höll fast blodet i mig, när det höll på att rinna ur mig!"
Handens nyckel, att hålla fast greppet, inte släppa taget. Lönnebo avslutade med att säga "Må mitt hjärta bli ditt hjärta".

Del 2

SKAPA Och Gamla Stadens Kammarkör Eva Solhäll

Beskrivning av Samarbete mellan utvecklingsarbetet SKAPA och Gamla Stadens Kammarkör, höstterminen 2010.

Bakgrund

Tankarna och idéerna startade inför att Inga-Lill Sjönnby skulle leda kören höstterminen 2010. Inga-Lill hade en tid haft idéer om att arbeta på alternativa sätt med sångare. Hon var också nyfiken på SKAPA och möjligheten i ett samarbete för att utforska hur en konsert i detta sammanhang skulle kunna ta sig uttryck.

SKAPA bygger på antagandet att Uttryckande Konst, multimodal kommunikation genom estetiska, kreativa uttryck och samtal, är en fungerande metod i mötet mellan människor. Uttryckande Konst baseras bland annat på tanken att vi, genom hela livet, "blir till" som människor i mötet med andra. Att vi formas av, lever genom och bär vår historia och delvis samlar våra minnen ordlöst, som "kroppsminnen". Att kommunicera genom flera sinnen och olika uttrycksformer ger, utifrån detta resonemang, ökad möjlighet att lära känna sig själv och andra och detta i sin tur ger mänsklig växt och större valmöjlighet i livet. SKAPA har vidare sin koppling till kyrkan och dess tradition och tanken att det andliga ligger nära det kreativa och skapande.

I SKAPA:s målsättning beskrivs även potentialen att utveckla kyrkans traditionella verksamhet och nya former för densamma.

Med ovanstående i åtanke formulerade Inga-Lill en önskan om att prova nya utvidgade moment i körens framträdande och utforska möjligheterna med SKAPA:s metoder och förhållningssätt i samarbete med de unga vuxna sångarna i Gamla Stadens Kammarkör. I samråd mellan SKAPA och Inga-Lill Sjönnby beslöts att Eva Solhäll och Inga-Lill skulle arbeta med detta utifrån vår kombination av kunskap, kompetens och erfarenhet inom våra respektive områden.

Målsättning

En övergripande målsättning var att tillföra breddning och fördjupning av traditionell körverksamhet i Eskilstuna församling.

Det rent faktiska målet var att körens framträdande i november 2010 skulle förstärkas med kroppslig gestaltning. I processtankarna bakom ”resultatet”; föreställningen, ingick att sångarna skulle beredas möjlighet att vidga sångens uttryck och få utrymme för reflektion och förankring i det egna livet. Detta i enlighet med SKAPA:s förhållningssätt.

Tanken i starten var att kördeltagarna skulle få ta del av en särskilt utformad Skaparkväll.

Detta planerades om så att Eva deltog i körrepetitionerna i stället.

Arbetet med målsättningen utgjorde, i sig, ett processarbete som erbjöd både mig själv, Inga-Lill och sångarna möjligheter till förändring! Vartefter vårt arbete fortskred utvecklades det och processarbetet blev allt viktigare.

Denna text

Jag kommer att beskriva vårt arbetes framskridande, praktiskt och hur jag ser processen i relation till förhållningssätt och grundläggande tankesätt med utgångspunkt från SKAPA. För att underlätta förståelsen för hur jag ser på vårt gemensamma arbete i kören börjar jag med ett stycke om lekens/kreativitetens betydelse för människors liv och utveckling. Detta är även en av grunderna i SKAPA:s teoretiska förankring.

Lek

När vi människor föds och är barn formar vi våra ”jag” i relationen med våra föräldrar och vår nära omgivning. Detta sker mellan oss människor under hela vår levnad. Vi ”blir till” i mötet med varandra. Det skapas ett område mellan oss som individer där blir vi synliga för varandra, som barn och som vuxna. I det området sker också leken, där finns konsten och kreativiteten. Det området kan också benämnas som det ”tredje rummet”. Där sker ett möte mellan vår inre värld och den gemensamma yttre världen. Där växer vi och kan skapa förståelse och handlingsutrymme för att göra vår värld begriplig och ta oss an vårt levande i allt vidare och djupare bemärkelse genom livet.

Att barn leker och lär genom det, kan många av oss känna igen och styrka. Teorin talar om leken där det är möjligt att prova olika scenarios och olika roller. Där är det möjligt att bearbeta vardagens intryck och träna inför nya utvecklingsuppgifter. Leken har särskilda regler och är samtidigt fri inom dessa strikta ramar. Ett lekskickligt barn vet när det är lek och när det inte är det och kan också tillrättavisa och leda in mindre lektränade barn i lekens område. Lekteori och forskning visar på vikten av att kunna leka för att kunna växa vidare i livet! Ett barn som inte kan leka behöver lära sig detta för att kunna gå vidare och utvecklas till en socialt kompetent vuxen.

Att vi vuxna leker och behöver leka är ibland inte lika självklart. Forskning inom bl a psykologi och mer specifik forskning på lek, talar om nödvändigheten av att vara i lek och kreativitet för att fortsätta lära och leva genom hela livet. Som vuxna fortsätter vi kanske att leka i ”traditionell” mening eller vi hittar kanske till hantverk och konst; musik, poesi, bildkonst, teater eller vi kanske ägnar stor del av vår tid för natur, trädgård eller matlagning. Var och en skapar sig ett utrymme för skapande som stimulerar det som forskningen kallar lek. Ett utrymme där vi träder in i det tredje rummet och där möten sker mellan dig själv, din omgivning, den andre och människans andliga dimension.

Att vara i skapandet är ett sätt, med grund i SKAPA:s förhållningssätt, att också träda i relation med skaparen, det som en del kallar Gud. Det finns många sätt att se det och i de verksamheter som sker inom SKAPA vill vi, snarare än att tänka kring svar, öppna möjligheten för samtal och finna frågorna som väcks när vi möts, skapar och delar våra erfarenheter.

Basen för min reflektion kring arbetet tillsammans med Kammarkören och Inga-Lill springer ur tankar, teori och forskning som jag beskrivit ovan.

Kammarkören är utifrån dessa perspektiv ett ”vuxenleksammanhang”. Det har sin förutbestämda ram och innehåller moment som upprepas och bildar ett hållande för den mer upplevande delen i sjungandet som ger plats för utvidgad upplevelse i kropp, själ och ande. Ramen och strukturen håller oss också när vi lägger till ytterligare improvisation genom måleri, text, drama och gestaltande; En utveckling och utmaning som till vissa delar sträckte sig utanför grundstrukturen och spände ramen mer eller mindre för olika individer. Alla hade på något sätt berörts och förändrats när vi andades ut efter föreställningen i november 2011!

Startprocess

Samtalen mellan oss, Eva och Inga-Lill, kom att utvecklas och fördjupas till samtal om livet och vår (vi två, kammarkören, unga vuxna och mänskligheten) möjlighet att växa genom mötet med varandra och i skapandet. De blev utvecklande samtal i SKAPA:s anda, grundtankar och förhållningssätt, där vi båda efteråt kunde konstatera att vi fått med oss nya tankar och infallsvinklar.

I körsammanhang blir skapandet till största delen sång, med vissa rörelseinslag och med våra nya idéer, också kroppsuttryck och drama.

Mot denna bakgrund blev det tydligt att framträdandet den 24:e november skulle bli mer av performancekaraktär. Med det följde att deltagarna också behövde få möjlighet att ”värma upp” till temat, delta med sina livserfarenheter och att deras delaktighet i själva formandet av framträdandet behövde vara mer aktiv.

Att vi, Eva och Inga-Lill, till slut bestämde temat handlade, utifrån detta resonemang, enbart om tidsbesparing.

Arbetet planerades till sin praktiska utformning enligt ett schema som även innehöll möjlighet till avstämning och flexibilitet kring antalet träffar i olika konstellationer.

Praktiskt

Vi, Inga-Lill och Eva, träffades i inledningen av arbetet vid två tillfällen, under ett par timmar varje gång och samtalade om idéerna. Efter första träffen mellan Eva och kören träffades vi ytterligare en gång för att samtala om erfarenheter, planera en ”intensivdag” och föra arbetet framåt. Fler avstämningstillfällen lades in efter behov. Det blev 6 gånger sammanlagt. Vi hade även mail och telefonkontakt dessemellan. Vårt ledarskap var delat utifrån vår respektive profession och vi hade ett öppet samtal under tiden arbetet fortlöpte.

Så småningom växte en form fram:

- Eva och Inga-Lill bestämde tema ”Kärlek” utifrån de tre aspekterna: Eros, Fileo, Agape.
- Kören träffade Eva på en onsdagsrepetition och fick då också delta i en ”Kort Musik Resa” och bildskapande på temat.
- Kördeltagarna inbjöds att komma med förslag till sånger och musikstycken att framföra.
- Lördag 2/10-10 hade vi en ”intensivdag”; en halvdag tillsammans med inriktning på kropp och rörelse.
- Inga-Lill följde upp kroppsuttrycken på ordinarie körrepetitioner.
- Löpande fram till konserten, 24/11-10, deltog Eva på onsdagsrepetitionerna, 3 gånger, för att fortsätta utveckla gruppformationer ihop med sång och rum.
- Under arbetet framkom ytterligare önskemål om gestaltning och en kort dramascen formades tillsammans med en av sångerna.
- Under arbetets gång blev det också tydligt att Inga-Lill hade en önskan om att Helena Ekhem skulle stiga fram och lägga till text som ytterligare ett uttryck i konserten och som ordrespons till körens framträdande. Helena träffade kören vid ett repetitionstillfälle. De möttes i ord om temat kärlek. Detta formades till en del av Helenas akt under framträdandet i november.

Genomförande

När jag ser tillbaka på arbetet tillsammans med Inga-Lill och kören ser jag det nästan som ett musikstycke i sig!

Det har en upptakt, en inledning där vi lär känna varandra. Där vi tonar in varandra. Det gnisslar lite och vi får stämma våra instrument. Sedan kommer själva berättelsen, det stora arbetet. Vi blir en ensemble – en enda grupp – ett sammanhängande musikstycke - en musikupplevelse. Alla anstränger sig! Mot samma mål. Så, kommer crescendo! Performance! Konsert! Alla strängar spänns till det yttersta och vi presterar – tillsammans! Och avslutet, lite för abrupt för min smak. Skulle det varit ett musikstycke skulle det ha behövt några toner till för att smälta i munnen...i örat...i sinnet...

Att stämma sina instrument...

Inga-Lill berättade för körmedlemmarna om sina idéer inför höstterminen och sedan träffade jag dem vid ett ordinarie körrepetitionstillfälle. De hade börjat repetera sånger. Vi, Inga-Lill och jag, presenterade mig och våra tankar ytterligare och så var jag med på deras uppvärmning och lyssnade in deras sång. Vi tog oss tid att prata om temat, kärlek och hur vi tänkt när vi beslutade. Kärlek är grunden för livet, kärlek i alla sina former, därför eros, fileo och agape. Sedan ledde jag en musikresa; avspänning under musik, med tema kärlek på gott och ont. På det följde måleri och delande.

Ett fåtal sångare valde att inte delta i måleriet med förklaringen att det inte var deras område och att de tyckte att detta inte tillhörde det som de gått in i när de ville sjunga i kör. Andra, det stora flertalet, sa att det var roligt, spännande och nytt. Att det vidgade deras tankar om temat, sig själva och varandra och lade till något till sånguttrycket. Ytterligare någon tyckte just ingenting särskilt.

En reflektion är att detta var en viktig träff för oss alla. Jag blev visad på vikten av att "leva som jag lär" i det hänseende som handlar om den människosyn jag säger mig stå för och som SKAPA står för. Ickedömandet och respekten för den enskilde och respekten för olikhet! Att jag så ofta talar om att olikhet förmerar och berikar. Så viktigt! Och tacksamt emottaget av mig. Det gjorde att jag behövde hålla mig kvar i mötet med kördeltagarna och inte skynda på i "göra färdigt" utan stanna i process.

Intensivarbetsdagen; en halvdag en lördag i början av oktober. Vi jobbade i Ansgarskyrkan, i ateljén och i kyrkorummet. Dagen innehöll mycket kroppsligt arbete och gestaltning utifrån deltagarnas egna livserfarenheter av temat. Utöver det satte vi samman gestaltningar med sång och avsatte tid till sångrepetition.

Denna dag, visade det sig, erbjöd utmaningar, med lite olika klang, för deltagarna och för oss ledare. Att hålla kvar en öppen tillåtande atmosfär blev en viktig ledstjärna för dagen. En mening som finns kvar hos mig såhär i efterhand är; "att stå stilla är också en gestalt". Vi gjorde en avstämning i hela gruppen i slutet av dagen där allas röster blev hörda och mottagna med respekt. Det var ett viktigt, avgörande samtal, tror jag.

Jag och Inga-Lill reflekterade, enskilt och tillsammans, under dagen och efteråt:

Olikhet, skillnad; jag har tänkt på det begreppet och blev den här dagen påmind om det igen. Något som steg fram extra för mig var att skillnaden verkligen behöver vara "lagom". Om skillnaden blir för liten eller för stor riskeras utvecklingen och processen blir en annan!

Vi som ledare har ansvar för process, struktur, ram och kultur. Lärandet, inte bara det rent tekniska kring sång utan det vi menar som ett tillägg, det mänskliga, "livslärandet" sker i stunden, i processen. Vår uppgift som ledare är att upptäcka och fånga tillfället! Ett sådant förhållningssätt kan forma en gemensam kultur som gruppen hjälps åt att hålla. Ansvar och makt hänger ihop. Vi ledare har makt att påverka och ansvar att göra det med ödmjukhet, ickedömande och öppenhet. Detta är också en av grundpelarna i Uttryckande Konst och SKAPA och tog praktisk form under vår intensiva arbetsdag i oktober.

Mot samma mål...

När vi, efter intensivdagen, träffades i Fors kyrka för repetition märktes en skillnad på gruppen. Vi hade blivit en grupp! Och vårt, Inga-Lills och mitt, gemensamma ledarskap hade accepterats, med våra olika specialinriktningar.

Nu koncentrerade alla sig på uppgiften som en enhet. Man hjälptes åt, kom med idéer, funderade tillsammans på förbättringar, fanns något som saknades – som behövde läggas till? Man påminde sig om varandras gestalt och hur de skulle framträda på bästa sätt gemensamt. Körmedlemmarna frågade efter hur de skulle stå – om de skulle uttrycka något särskilt med ansiktet – vilken känsla som skulle avspeglas. Flera små grupper skulle framföra egna akter under konserten och extra repetitionstider lades till. Vi diskuterade hur kläderna kunde förstärka temat och programblad skulle utformas; allt som hör till en konsert. Nu var samtliga deltagare engagerade på sitt eget unika sätt!

Crescendo...

Den 24/11-10 uppförde Gamla Stadens Kammarkör "Vaddå... typ Kärlek". Konserten genomfördes huvudsakligen under Inga-Lills ledning. Externa musiker hade engagerats som stöd för sångarna. Jag fanns förstås med som stöd och support. Vi gick in tillsammans under klockringning och sedan var det körens tid...

Och de genomförde med bravur! Att de sångprestationsmässigt skulle klara programmet var tydligt och alla förflyttningar flöt och de hade dessutom tillräcklig rutin och spontanitet för att busa med oss ledare under slutnumret! Framträdandet fick fin respons från publiken och kören gav extranummer med kraft.

Och Avslut...

Extranummer och tackkramar, sedan förstod vi att något saknades! Några gick tillsammans för att njuta av kreativiteten, prestationen och succén och för att varva ned. Men vi gjorde ingenting som grupp efter konserten. Inga-Lill planerade efteråt att samla oss för att se filmen som spelats in och prata om erfarenheten men, av praktiska skäl, gick det inte att genomföra. Eva och Inga-Lill träffades efteråt för att stämma av och samla ihop erfarenheterna. Det här dokumentet är en del av det. Båda kände vi tydligt att detta var ett sätt att arbeta som tilltalade oss och som vi vill jobba vidare med!

Eftertankar

Tänker igen på olikheter och skillnad. En del av den teoribildning som SKAPA lutar sig mot framhäver just skillnad och "den andre". Dels hur viktigt det är med möten, respektfulla möten där vi, jag och du; den andre, ser varandra, hör varandra och "blir till" i mötet med varandra. Dels just det att du inte är jag! Om skillnaden inte finns så upphävs ju möjligheten för mig att speglas. Din person, just att du är annorlunda än jag, utanför mig, är det som skapar möjligheter. Att leva i detta, att hålla kvar nyfikenheten på det annorlunda utan att vilja forma om, är en utmaning, tänker jag. Samtidigt som det jag tidigare talat om som ansvaret att forma en ickedömande kultur finns. Att leva i nyfikenhet är kanske just det – ickedömandet. Skillnader är viktigt och också att skapa en gemensam bas och bilda en grupp. I slutet av vår intensiva arbetsdag i oktober hade vi ett viktigt samtal. En allmän positiv åsikt som då kom fram var att en sådan här dag är bra för att skapa en grupp. Flera medlemmar av kören hade bytts ut och på ett sätt var kören "ny" och man ansåg att det då var ett bra läge att träffas på det sätt som denna dag inneburit.

Rent praktiska tankar finns förstås också. Vi skulle som sagt, naturligtvis ha planerat ett festligt avslut när alla ansträngt sig så! Mitt i allt glömdes det bort och vi skingrades efter konsertens extranummer och alla tackkramar.

Något mer som vi skulle ha planerat för var fler framträdanden. När gruppen hade gått samman och arbetat så hårt för ett framträdande och det dessutom inneburit något nytt, blev det på ett sätt för kort med en föreställning.

Vad som i själva verket gjorde det möjligt för var och en och hela kören plus oss ledare, som grupp, att förändras en smula, kanske inte någonsin kommer att helt kunna formuleras i ord. Men, med stöd i litteratur och forskning är jag övertygad om att:

Vi människor, barn och vuxna, lär på olika sätt med olika sinnens styrka. När vi använder fler sinnen aktiveras vi och lärande, utveckling kan ske på ett nytt sätt. Vi blir påminda, minns och får möjlighet att förstå oss själva i ett annat ljus.

I begreppet såhär efteråt tänker jag på det vi, i vårt sammanhang på arbetsplatsen, talar om; Hur kan Evangelium ta gestalt i vardagen? Kanske är just ickedömandet i balans med ansvaret att skapa en kultur där vi kan dela livserfarenheter och vara nyfikna tillsammans. Kanske är det att ha Jesus som förebild? Att gestalta Evangelium? Att försöka leva i den kärlek som jag tänker att Jesus levde i, ickedömande, lärande och – lekfullt!

Eskilstuna i augusti 2011
Utvecklingsarbetet SKAPA
Eva Solhäll

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

18

Skapargudstjänst och Påskfirande

Mats Stenlund

Kort om innehållet

Här presenteras vårt arbete med gudstjänster utifrån EXA i mötet med kyrkans tradition. Vi har därtill på ett särskilt sätt fokuserat på påskens mässor och gudstjänst. Arbetet redovisas till form och innehåll.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Mässor, Gudstjänster, Påsk

Huvudsyftet med projektet SKAPA har varit mötet mellan Teologin och Uttryckande konst. I våra mässor och gudstjänster har detta möte fått en särskild prägel då gudstjänsten på många sätt är ett centrum, både för oss i Eskilstuna Församling, men även traditionsenligt i svenska kyrkan, historiskt och i nutid.

Redan innan projektet SKAPA fanns en gudstjänstfirande församling och huvudgudstjänsten firades söndagar klockan 19:00. Under projekttiden har 2 förändringar skett. Gudstjänsttiden har flyttats till 18:00, samt kommit att firas enbart varannan söndag. Dessa huvudgudstjänster, så kallade ”Ansgarsmässor”, har varit – och är - en enklare form av mässa, där de liturgiska momenten är få med endast en textläsning som regel. På så sätt har vi haft stor frihet att fylla mässan med materiel, skapat för specifika söndagar.

Varannan mässa – alltså 1 gång per månad (sedan 2010) – har vi inbjudit till ”Skaparsöndag”. Då har det funnits möjlighet att samlas ett par timmar innan mässan för att genom samtal, skapande och reflektion tillsammans forma stora delar av mässans innehåll och uttryck.

Här nedan följer några viktiga aspekter gällande våra skaparsöndagar.

Skaparsöndag – grundläggande idéer och förhållningssätt

Genom Uttryckande konst (EXA) som grund har vi förankrat gudstjänstdeltagarnas livserfarenheter i mässan både vad gäller *delaktighet*, *gestaltning* och den textliga/tematiska *kontexten*.

Delaktighet

Skaparsöndagarna har inneburit en möjlighet för gudstjänstdeltagarna att på ett konkret sätt vara med och forma gudstjänsten. Detta med hjälp av bilder, ord, improviserad musik och/eller kroppslig gestaltning. På så sätt har det funnits stor valmöjlighet i delaktigheten, samt utrymme för många att vara delaktiga vid samma tillfälle. Delaktigheten har omfattat alla åldrar och inte ställt några särskilda krav på förkunskaper.

Gestaltning

Genom de konstnärliga uttrycken har vi fått en bredd och variationsrikedom vad gäller själva gestaltandet av Gudstjänsten.

BILD – bilder skapade av deltagarna har i mässan haft en central placering i koret. Dessa bilder har i huvudsak skapats under dagen. Ibland har det varit bilder skapade under föregående veckas skaparkväll. Ibland i samband med Skaparkvälls bibelateljé.¹⁸

ORD – Skrivna av enskilda deltagare utifrån mötet med dagens tema och dagens text, möte med de egna bilderna såväl som andras, samt möten med de egna och övriga livserfarenheter.

¹⁸ Se Ekhem ”En ny tonart”

MUSIK – Improviserad av en större eller mindre grupp med varierade förkunskaper i musik. Allt från totala nybörjare till utbildade människor har hjälpts åt att forma musiken utifrån de delade erfarenheterna, på samma sätt som nämnts ovan. Musiken har omfattat såväl psalmspel som mer fristående stycken – Preludium, Postludium, musik i samband med ljusständning och delandet av nattvarden. En mer ingående beskrivning av musiken under skaparsöndagaran finns under rubriken ”Musik” i ”SKAPA berättelser”.

KROPP OCH RÖRELSE – Gestaltningar av olika uttryck och upplevelser, hämtade från tidigare processer under dagen. Dessa gestaltningar har varit både rörliga och/eller mer stiliserade. Även här har förkunskaperna och erfarenheterna gällande dans och kroppsliga uttryck varit ytterst skiftande.

Dessa olika uttryck – bild, ord, musik, kropp och rörelse – har inneburit att mässans samlade gestaltning har burits av församlingen som helhet – eller i varje fall en majoritet av den – då en merpart av gudstjänstbesökarna oftast varit med i skaparsöndagarnas förberedande arbete. För några av oss har detta inneburit att gudstjänstfirandet startat redan tidigt under eftermiddagen för att konfirmeras i mässan.

Kontextualisering

Processerna inför Gudstjänsterna har i stor utsträckning byggt på deltagarnas egna livserfarenheter. Dessa livserfarenheter har fått speglas i de aktuella temana för kyrkoåret, men även speglats i de övriga deltagarnas erfarenheter. På så sätt har kontexten rört såväl personliga som lokala aspekter, och dessutom omfattat en stor del av själva den gudstjänstfirande församlingen.

Allas uttryck har getts samma utrymme och på så sätt har det skapats en kontext där ingen har getts tolkningsföreträde utan den samlade erfarenheten har ställs i centrum. Naturligtvis har detta aktualiserat och strukit under prästens roll som den sammanhållande och ytterst ansvarige för mässan.

Här nedan följer en genomgång av den så kallade ”Skaparsöndagen”

Skaparsöndag - upplägg

Inledning

Skaparsöndagen inleds klockan 15:00, alltså 3 timmar innan själva mässan. Första året hade starttid redan någon timme tidigare men detta visade sig bli för lång tid att ta i anspråk.

Vi inleder i kyrkorummet, sittandes i en halvcirkel nedanför koret. En stunds musik inleder samlingen. Därefter följer en process där var och en av deltagarna inbjuds att möta en text. Det första året hade vi speciella teman som deltagarna själva valde och som kopplades till bibeltexter. På senare tid har vi använt oss av de teman och texter som finns för kyrkoåret.

Texten – någon av söndagens texter – läses 3 gånger och vid varje läsning uppmanas deltagarna att välja:

- Ett ord
- En känsla

- En uppmaning

Efter varje läsning går vi ett varv i gruppen, där var och en får säga sitt ord, samt om personen vill, säga något om varför just detta ord blev valt. På så sätt har deltagarna fått värma upp både till dagens bibeltext och tema, sina egna livserfarenheter samt till gruppen som helhet.

Skapande och delande

Vi förflyttar oss sedan ner till ateljén. Ofta har vi en namnrunda, där vi ber deltagarna säga sitt namn samt något personligt, ofta kopplat till det tema vi redan berört. Därefter skapade vi under det första året ett utrymme för korta samtal 2 och 2. Dessa samtal, bara ett par minuter per styck, blev ett sätt att fortsätta processandet med dagens tema. Utgångspunkterna för dessa olika samtal sattes av oss anställda och genom att styra deltagarna - "sök upp någon du inte pratat med idag" - fick de flesta ny "input" till den egna processen.

Senaste året har vi av tidsskäl inte hunnit med dessa samtal, utan vi har gått direkt in i nästa fas som har handlat om målande. Var och en har fått måla – skapa – fritt under cirka 15 - 20 minuter. Som vanligt råder "konstnärlig frihet" att skapa utifrån det man hittills varit med om, både under dagen men även livet i stort.

Efter denna stund av skapande delar vi in oss i mindre grupper, besöker varandras bilder. I likhet med skaparkvällarna får den som målat – skapat – först säga något om den vill. Därefter följer en möjlighet för övriga deltagare i gruppen att "låna" bilden, spegla sina teman, sina egna liv och livserfarenheter utifrån det som hittills sagts och gjorts under eftermiddagen. På så sätt skapas ett samtal där dels var och en tar ansvar för de egna associationerna, dels ett ömsesidigt delande av livserfarenheter.

Vidare arbete, skapande och reflektion

Därefter får var och en möjlighet att fortsätta processen genom att välja en grupp. Oftast finns 3 olika grupper att välja mellan när det gäller att ta processen ett par steg ytterligare:

1. Skrivande. Genom fritt skrivande ges möjlighet att dels fördjupa den egna processen, men framför allt inbjuds deltagarna att formulera något som kan tas med in i mässan. Det kan vara tankar att dela i samband med predikan, böner av olika slag, eller någon annan typ av text.
2. Musik. Gruppen tar ansvar för att sätta psalmer och, så långt det är möjligt, ta ansvar att spela dessa. Gruppen improviserar fram preludium och postludium samt musik under ljusständning och delandet av nattvarden. Arbetet sker med hjälp av de olika instrument som finns tillgängliga i kyrkan. I de flesta fall har Mats och Per genom piano och kontrabas stått för en hållande struktur.
3. Kropp och rörelse. Genom kropp och rörelse gestaltas olika aspekter eller delaspekter av de olika teman som framkommit under dagen.

Detta moment brukar ta 30-40 minuter och efter det hjälps vi åt att tillsammans bära upp stafflier, hänga upp våra bilder och ställa i ordning kyrkorummet inför mässan. Vi hinner ta en paus och fika tillsammans och innan själva mässan klockan 18:00 ansluter några fler människor. Ungefär en timme senare är mässan, som vi tillsammans både skapat och firat avslutad!

Skaparsöndag – några glimtar

För att få en större förståelse av de upplevelser som deltagare haft under åren, kommer här några olika upplevelser. Namnen är fingerade och de är återberättade.

Skaparsöndag – Tema kärlek

Temat är kärlek och deltagarna har på olika sätt gett uttryck för sina livserfarenheter på papperet, med hjälp av färg och ord. Vid delandet av bilder hamnar Erik, 20 år, med Stina, drygt 75 år. Deras samtal blir intensivt! När vi efteråt stämmer av med dem, är de rörande överens att det varit ett givande möte! De har berättat för varandra om sina erfarenheter av kärleken. Bland annat har Stina berättat hur det var när hon träffade sin man, nu avliden, vid dansbanan den där gången för många år sedan. Vi som stått bredvid anar att ålderskillnaden i detta fall inte spelar någon roll, utan tvärt om, blir en viktig ingrediens i mötet. Temat är allmänmänskligt och genom delandet växer vi!

En annan skaparsöndag

Temat för dagen har processats i ord, bild, samtal och reflektioner. När vi ska dela in oss i 3 grupper – ord, musik eller kropp/rörelse – väljer Anna att gå in i kropp och rörelse gruppen. Anna är gammal, drygt 80, och har en kropp som är böjd, stel och aningen långsam i rörelserna. Anna skrattar säger något i stil med "det här har jag aldrig provat...". Vid mässan kliver hon fram under momentet av predikan. Tillsammans med 2 andra yngre kvinnor gör hon en kroppslig gestaltning av temat. För oss som är med och bevittnar det hela blir det en stark och berörande upplevelse.

Ytterligare en annan skaparsöndag

Under arbetet denna söndag väcks Eriks minnen från grundskolan, där han periodvis blev hårt mobbad och på olika sätt ansatt av övriga elever. Dessa minnen ligger ett antal år bakåt i tiden, men är naturligtvis snabbt framme i förgrunden, aktualiserade av dagens tema. Minnena handlar mest om ord! Periodvis följde dessa ord dagligen Erik. Det var en stor påfrestning för honom. Erik vill att denna utsatthet ska få sin plats i mässan och i den text som han skriver får all dessa ord vara med. I mässans inledning läser han därför sin text. Den består av alla svordomar, könsord, ilska och hat som Erik bemötts med. Nu får dessa ord sin plats i mässan. Orden är utmanande, några av dessa ord har vi aldrig tidigare hört i samband med en mässa. Efter sin text går Erik tillbaks till sin stol i kyrksalen och vi som fått lyssna är tagna.

Skaparsöndag - Tema mod

Temat för dagen har varit "mod". Elsa är åter med och har delat sina tankar och livserfarenheter av detta tema med oss andra med hjälp av både bilder och samtal. Den här söndagen väljer Elsa musikgruppen. Elsa har ingen erfarenhet av att spela. När vi ska musicera ihop får hon hjälp att välja ett instrument. Elsa fastnar för ett rytm-ägg. Vi låter Elsa börja. Försiktigt lägger hon en rytm med sitt ägg. Det blir grunden för musiken. Efter en stund får Pontus komplettera Märta med sin trumma. I tur och ordning faller sedan resten av

gruppen in. Stycket klingar av, vi samtalar om upplevelsen, såväl den enskilda som upplevelsen av hela gruppen. Vad upplevde jag? Hur var upplevelsen? Vad fungerade? Önskar jag någon förändring? Vill jag - eller vi - prova något nytt innan vi prövar en gång till i en andra tagning? Vi går in i musiken med olika förutsättningar. Elsa har aldrig spelat offentligt medan någon annan har tagit pianolektioner i många år. Oavsett detta blir alla hörda och lyssnade till, alla bidrar med sin del till detta stycka som efter några tagningar känns klart. Vi bestämmer att detta blir söndagens postludium! Så börjar vi samtala om vilka psalmer som skall finnas med. Då öppnar Elsa sin handväska och tar fram en papperslapp. Där har Elsa skrivit ner de psalmer som hon önskar skall vara med i mässan. Elsa vet sedan tidigare att de som är med i musik-gruppen inför mässan också får sätta psalmerna. Naturligtvis blir det dessa psalmer som vi sjunger i mässan.

Påskan under projekttiden

De 3 påskhögtider vi firat under projekttiden har haft ett särskilt fokus. Grundtanken har varit precis om med Skaparsöndagarna, att låta de enskilda deltagarna vara med och sätta sin personliga prägel på gudstjänsterna och mässorna, både som individer och grupp. Skillnaden har varit att vi dels inbjudit specifika personer att vara med, samt att vi kunnat erbjuda längre processer i arbetet inför själva mässorna och gudstjänsterna.

Översiktligt har det sett ut som följer:

Påskan 2010

En arbetsgrupp på 5 personer tog på sig att på frivillig basis arrangera öppen scen, öppna skaparateljéer, en vernissage, ett psalmcafé samt att vara en grund för arbetet kring de olika gudstjänsterna.

En annan grupp människor tog ansvar för musiken genom hela påskan, från skärtorsdagens mässa, via långfredagen, in i påsknattens mässa. Instrumentalmusik, sång och röstimprovisationer varvades med de klassiska koralerna. Till långfredagens gudstjänst inbjöds en dansare, som helt vitklädd gjorde rörelse- improvisationer i möte med de svartklädda musikerna som improviserade kring påskens koraler. Improvisationerna vägledades av de texter som läses i långfredagens gudstjänster.

Till påsknattsmässan hade en av de aktiva unga vuxna, som ett specialarbete i sin gymnasiala utbildning, gjort en egen mässa. Nyskriven musik, nyskrivna texter och bilder gestaltade denne unge mans möte med påskens budskap. Denna mässa hade arbetats fram under en längre tid, både i samarbete med skolan och vår präst, Helena. I framförandet ljussattes också kyrkorummet på ett särskilt sätt. Det blev en mässa som på många sätt bröt mot vad vi annars är vana vid.

Påskan 2011

Även här en grupp som på olika sätt tog ansvar för helheten vad gällde öppna ateljéer, vernissage, med mera. En stor skillnad detta år var att vi inbjöd elever och lärare från

Eskilstuna Folkhögskola att i möte med påskens texter och budskap göra sina egna konstnärliga responser. Vi fick ett antal målningar, textila uttryck samt fotografier. Dessa prydde kyrkorummet.

Till långfredagen inbjöds 2 etablerade jazzmusiker, för att ge sin tolkning och respons på påskens olika teman.

Påsknattsmässan utformades i samarbete med Daniel Gildenlöw, frontfigur i Eskilstunabandet ”Pain of salvation”.

Påskan 2012

Även denna gång hjälptes vi åt att ta ansvar för helheten vad gällde öppna ateljéer, vernissage, med mera. Denna påsk inbjöds en danspedagog, Magnus Andersson. Tillsammans med honom gavs deltagare möjligheten att på olika sätt möta påskens texter och varandra, genom kroppen och kroppens rörelser. Under de olika gudstjänsterna var dessa deltagare, i snitt femton personer vid varje tillfälle, med och gjorde olika gestaltningar – tablåer. Också denna gång blev det en mäsasom på många sätt bröt mot vad vi annars är vana vid.

Efter denna påsk bad vi deltagarna att skriftligen reflektera kring upplevelserna. Detta utifrån följande frågeställningar:

- Hur har jag upplevt denna påsk utifrån mötet med
 - Mig själv
 - De andra deltagarna
 - Kropp och rörelse passen
 - Bibeltexterna
 - Gudstjänsterna

Här följer tre personers reflektioner

Person 1.

Mig själv

Jag upptäckte nya sidor av mig själv i mötet med min kropp och mina rörelser. Jag uppmärksammade att jag till en början använde en begränsad rörelse-reportoar och att vissa typer av rörelser återkom. Jag insåg också hur svårt det var att prova något annat, något som låg utanför detta förväntade rörelsemönster jag skapat för mig själv. När jag senare vågade mig utanför mina egna begränsningar kände jag mig friare i min kropp.

Utifrån de kroppsrörelser jag återupprepade upptäckte jag något om mig själv och mina behov som jag ibland missar till vardags när allt bara rullar på. Jag tyckte att jag ofta återkom till mjuka, lätta rörelser och till en början tänkte jag att jag kanske inte vågar eller kan använda andra rörelser för att det inte skulle vara jag då.

Men när jag har reflekterat över detta i efterhand tänkare jag snarare att jag där och då hade ett behov att få vara i dessa mjuka, lättsamma och för mig vilsamma rörelser.

I och med att jag fick vara så mycket i min kropp och experimentera med olika rörelser kände jag att jag landade min kropp på ett sätt som jag inte har gjort tidigare. Jag kände mig lättare när jag gick och mer förankrad i mig själv. Jag fick spontana infall att röra mig mer, dansa etc. emellan dessa pass och efteråt.

De andra deltagarna

I mötet med de andra deltagarna upptäckte jag hur vackra och genuina alla blir när de är i sina kroppar och dansar och allt sker bortom orden. Det uppstod fina möten med de andra deltagarna när vi möttes i dansen. Jag upplevde stundtals en oerhörd närvaro och att en helhet infann sig.

I mötet med de andra deltagarna påminnes jag om mitt behov av eget utrymme. När vi dansade upplevde jag mestadels att det var roligt att vara en del av en gemenskap men ibland kände jag mig begränsad av andras närvaro och ibland kände jag en önskan om att vara ifred. Jag upplevde då en konflikt inom mig mellan att bejaka och ge mig hän och att faktiskt sätta gränser när jag inte ville relatera till andra. Men oftast blev jag inspirerad och fick leklust av att vara tillsammans och dansa med andra.

Kropp och rörelse

Det var härligt att få spendera så mycket tid med sin kropp och att få ge sig hän och dansa. Mer sånt!

Bibeltexter

Jag tycker det var fint att få göra denna resa i samband med påsken, som är en sån stark berättelse som berör oss alla och våra liv på olika sätt. Det blir kraftfullt när man går från svek, utsatthet, ensamhet och isolering till glädje, gemenskap, lust och lek, och framförallt när man får gestalta detta i sin kropp och inte bara låta det vara ord. Det märktes att det blir lättare att relatera till det när man lyfter bort det från orden till sin egen erfarenhet och sin egen kropp.

Jag upplevde dock att strukturen kring mötet med bibeltexterna varierade från dag till dag, vilket var synd. Ibland fick vi dela våra upplevelser och tankar i mötet med bibeltexten och ibland gick det bara förbi. Jag tycker det hade varit bra om man hade hållt formen varje dag.

När det gäller texterna hade det för min del varit bra att ha dessa på papper så man kan läsa med själv om man vill och gå tillbaka till texterna. Ibland var de så långa att det var svårt att hänga med.

Gudstjänsterna

I det stora hela tyckte jag det blev väldigt fina gudstjänster och mässor. Det var skönt att få vara aktiv i mässan med hela kroppen och att hela kyrkorummet togs i bruk. När det gäller nattvarden på mässorna och dopmomentet i påsknattsmässan upplevde jag att dessa blev exkluderande. När man använder halvcirkeln i nattvarden och någon enstaka gudstjänstbesökare väljer att inte delta, upplevde jag det var svårt att stå med ryggen till i halvcirkel och ta emot nattvarden. Även dopmomentet upplevde jag som exkluderande när vi skulle klämma ihop oss runt dopfunten och bekräfta dopet och läsa trosbekännelsen. Jag kände att jag inte riktigt visste vad jag gick med på i den stunden och tycker det är problematiskt när man ska läsa trosbekännelse och man inte har psalmbok och när man aktivt ska säga ja till ett moment man inte är förberedd på eller vet vad det innebär.

I övrigt tycker jag att dansen gav en extra dimension till orden och musiken i gudstjänsterna. Fint att få vara en del av detta!

Person 2

Hej. Nu har jag lite ro att skriva om påsken.

Jag var med på pass 1 och 3. Jag var orolig innan att min kropp inte skulle orka med rörelserna, men det gick väldigt bra och blev istället en viktig lärdom jag tog med mig efteråt. Jag tvingades lyssna extra uppmärksamt på min kropps signaler och kunde därför komma i balans väldigt bra. Jag gillade framför allt djupavslappningen där jag kunde rota mig i min trygga plats, något jag inte har haft förmågan att uppnå tidigare. Jag kom mycket nära mig själv och jag tror att mycket hade att göra med att det var en öppensinnad och trygg grupp. Det kändes som om vi alla var där med ett lekfullt sinne och öppna för vad som skulle hända. Jag kände en respektfull och accepterande atmosfär i gruppen. Jag kunde inte delta i de stora rörelsemomenten, men jag kände ändå att jag var med. Även om jag satt ner och vilade när de andra rörde sig runt, så kändes det som om det rörde sig inuti mig och jag kunde tänka mig rörelserna. Det var en stor frihet att vara där tillsammans med andra, leka och skratta tillsammans och samtidigt bottnade glädjen i något djupare.

Jag var med på en gudstjänst och reflekterade inte så mycket över det annat än att just skärtorsdagen alltid har berört mig extra mycket i sin starka symbolik. Jag tycker att det var ett väldigt bra upplägg överlag och är mycket nöjd ännu när jag tänker på påsken. Framför allt blev det en avslappning som jag behövde. Tid och redskap för att lyssna inåt och lyssna på kroppen.

Tack för ett väldigt bra arrangemang.

Person 3

Hej Mats! Tack för påskhelgen i Ansgar!

Jag tyckte det var häftigt med kropp o rörelse med Magnus. Lite ovant till att börja med, men det släppte mer allt eftersom. Det häftigaste var nog att vi gjorde det tillsammans och att det blev till en helhet allteftersom vi höll på. En upptäckt att man kan vara nära andra människor

genom detta sätt. Det var något jag inte tänkt på förut. Jag var inte alltid helt bekväm, men jag tyckte ändå inte att det gjorde något. Det fick väl bara vara så då.

Att läsa bibeltexter tillsammans på det sättet, är något jag är mycket mer van vid och som jag tycker är starkt. Jag använder mig ofta av den ignatianska traditionen och den liknar det vi gjorde i kyrkan. Där nämner vi både vad som är angeläget i mitt liv just nu och vad Gud säger till just mig genom texten just nu.

Jag kunde sakna att vi i det vi gjorde inte gav tillräckligt utrymme för lyssnande för Guds tilltal i det vi gjorde under dagarna. Var och en hade nog sina tydliga ”känningar”, men det är också något att dela.

Det finaste med gudstjänsterna (förutom påskens eget drama) var den äkta och riktiga delaktigheten. Det var liksom inte prästens gudstjänst och några som ”hjälpte till” – utan något vi gjorde och formade tillsammans. Det var allas vår gudstjänst!

Ja, det blev en annorlunda, häftig och spännande påsk! Tack för det!

Det har gett mig att mycket att reflektera kring så här lite efteråt. Särskilt detta med äkta delaktighet. Och hur delaktighet och gemenskap hör ihop.

Hälsa dina medarbetare!

Anna Jarl, tjänstgörande präst under påsken

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

19

Mässans ordinarium

En nätverksträff i mötet kyrka och EXA

Per Apelmo

Kort om innehållet

Under SKAPA har vi haft regelbundna nätverksträffar för personer inom EXA med intresse för Svenska Kyrkan. Vid ett av våra tillfällen arbetade vi processinriktat utifrån deltagarnas livserfarenheter med struktur hämtad från mässans ordinarium.

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

Mässans ordinarium

Nätverksarbete

Inledning

Som en del av utvecklingsarbetet SKAPA har vi anordnat nätverksträffar. Till dessa har aktiva och blivande EXA (Uttryckande Konst) utövare inbjudits. Träffarna har skett en till två gånger per år.

Tanken bakom träffarna har varit att

- Samla personer med erfarenhet av EXA för att få spegla vårt arbete
- Skapa en mötesplats för experimentellt arbete i och genom EXA där vi själva får pröva nya grepp.
- Skapa en mötesplats för personer med EXA förankring och som därtill är intresserade av att följa vårt utvecklingsarbete.
- Skapa ett nätverk av personer som själva är intresserade av att arbeta inom Svenska Kyrkan.
- Skapa ett forum för samtal kring frågor som berör människans andlighet och kreativa uttrycksformer.

I det som följer har vi valt att som exempel på vårt nätverksarbete presentera den träff över två dagar när vi arbetade tillsammans utifrån mässans ordinarium.

Bakgrund till nätverksmöte den 2-3 oktober 2009.

Inför mötet den 2-3 oktober 2009 hade vi återigen en möjlighet att tillsammans med en grupp intresserade pröva nya grepp. I vår arbetsgrupp i SKAPA förde vi hela tiden ett intensivt samtal som berörde kyrkan och kyrkans tradition i möte med samhället. Det var berikande samtal av både teologisk, filosofisk och ideologisk karaktär.

Under 2009 hade vi inlett ett samtal om kyrkans tradition och därmed också mässans ordinarium som ett uttryck för denna tradition. I våra samtal utgick vi som ett postulat, nämligen att kyrklig tradition uttrycker en samlad mänsklig erfarenhet. Denna samlade mänskliga erfarenhet göms dock ibland av utanpåverk som det kyrkliga språket och traditioner som har att göra med hur man skall vara, hur man skall bete sig. Det kan gälla hur man skall vara klädd och hur man skall använda språk och tonfall. En samling formalia som skymmer livet.

Vi beslöt oss för att lägga upp en process med utgångspunkt i mässans ordinarium. Deltagarna skulle genom de olika stegen i en process utmanas att spegla sina livserfarenheter. Därtill skulle vi inte tala om för deltagarna att strukturen, de olika stegen genom den samlade processen under två dagar hämtats från och förankrats i mässans ordinarium. På detta sätt ville vi utforska hur deltagarnas livserfarenheter korresponderade med mässans ordinarium. Vi

skulle därmed få en bild av hur människors erfarenheter på 2000-talet kunde speglas i en flera hundra år lång tradition.

På lördag eftermiddag avsåg vi delge deltagarna våra utgångspunkter för att lyssna till de reaktioner som växte fram.

I efterhand kan vi påstå att vi firade mässa tillsammans de här två dagarna. Välkommen att dela!

Upplägg

2-3 Oktober 2009

Fredag förmiddag **KYRIE – herre förbarma dig**

10.00 i kyrkorummet

Inledning med Musik – pianoimprovisation av Mats Stenlund och dikt

röd önskan

En röd önskan bor i mitt hjärta.

Jag bar den på mina händer och ingen såg den.
Jag ropade ut den på torgen, och ingen hörde den.
Jag gav den var kväll åt solen, att den skulle brännas till aska.

Jag kastade den utför bergen:
glödande som en stjärnsten
såg jag den falla i rymden,
smulas sönder mot jorden.
Men alltid kom den tillbaka,
kom för att bo i mitt hjärta.

Allting kan hända mig nu:
glädje bränna min själ,
sorger svepa över mitt liv,
vänner komma och gå.
Mitt hjärta har en röd önskan.
Jag kan inte gömma den,
kan inte ge bort den,
kan inte kämpa emot den mer.

Ebba Lindqvist ur ”Evighetens våglängd.”

Deltagarna välkomnas och vi presenterar planerna på en process genom olika steg där vi delar livserfarenheter. Vi presenterar också vårt förhållningssätt som vi ber deltagarna bekräfta som sitt inför det arbete som ligger framför: Respekten för var och en, att vi efteråt och för andra kan berätta om vår egen erfarenhet men att vi inte lämnar ut någon annans erfarenhet.

Ateljén

Namnruna samt ”ett instrument”: Deltagarna säger sina namn samt ger ett svar på frasen – om jag vore ett instrument skulle jag vara (instrumentet)
På detta sätt presenterar deltagarna sig för varandra.

När rundan är avklarad ber vi att få höra instrumenten. Vi går varvet runt och lägger på det ena instrumentet efter det andra. Till slut spelar hela orkestern. Det blir en vokal improvisation som får växa fram efter hand.

Därefter går vi runt i rummet som en ”Vandring på torget”, vi hälsar på varandra på olika sätt samtidigt som vi rör på kroppen på olika sätt. Det hela leds av en processledare (P).

Bildarbete – med uppgiften att under tjugo minuter måla: här är jag! Just nu!

Så sitter vi i en halvcirkel och formar en scen där deltagarna presenterar sina bilder. Var och en får en minut. Deltagarna får välja vilken sorts respons som önskas från övriga gruppdeltagare: ljud, ord, rörelse och så vidare: Välj vad du vill ha gruppen till! De flesta valde att få gruppens ordrespons.

Skrivarbete (11.15)

Det här behöver jag lämna bakom mig för att bli närvarande. Deltagarna arbetar enskilt till improviserad musik på piano och kontrabas. Musiken formas till en estetiska respons i stunden.

Det som skrivs lägger deltagarna i ett kuvert som de skriver sitt namn på. Så gjorde vi en ceremoni där var och en gick fram, la ner kuvertet i en korg, sa sitt namn och lite om vad som skrivits i kuvertet. Kuverten samlades och låstes in i kassaskåpet.

Avstämning/klarrunda

Gruppen står i en cirkel och var deltagare får frågan: Är det något som behöver sägas innan vi tar lunch? Nu finns ett tillfälle att kort säga det som eventuellt behöver bli sagt. Är du klar att ta lunch så säger du klar!

12.00 LUNCH

Fredag 13.00

GLORIA - lovsång

13.00 i kyrkorummet

Inledning med Musik – pianoimprovisation av Mats Stenlund och dikt

Idag har jag gått över isarna.
Hög himmel, tveksamma löften
och sol. Jag tänkte: mognaden
kommer sent men den kommer.

Nu packar jag böcker i lårarna,
bryter upp, väntar mig inte
just ro. Men dyrbar är tiden
dyrbar och ägnad för kärlek.

Mitt hjärta är starkt, det slår
som en näve i bröstet. En dag
flyger det fritt och rakt in
i den isblåa himlen.

Inget vet vi. Inget kan vi som människor
veta om det som var eller det som väntar.
Men om glädjen en gång hinner fram
då är den väntad, vi är beredda.

Jag hör i musiken en ton, den stiger
och faller. Envis som solen och envis
som jorden lever den i mitt hjärta
och vägrar att låta sig tystas.

Agneta Pleijel ur "Änglar och dvärgar."

Ateljén

Deltagarna vandrar över "torget" och knyter an 2 och 2 till varandra. Paren dansar Rygg mot rygg till "Gotham Project".

Arbete i lera

Deltagarna introduceras till temat: "En nära livet upplevelse" med andra ord en upplevelse där livet vibrerade på ett bra sätt. Denna upplevelse skall få en konstnärligt fri form i lera, där vi använder modellera i flera färger.

Deltagarna delar sin respektive "nära livet – upplevelse" med varandra i storgrupp.

Fredag 14.40

CREDO - trosbekännelse

Performance - arbete i 2 stora grupper.

Deltagarna får uppgiften att utifrån temat: "Detta är okränkbart, detta måste/vill jag värna!" forma en performance.

Inför uppförandet ser strukturen ut som följer.

Deltagarna presenterar sig och får applåder. Därefter genomför de sin performance varefter de återigen får applåder.

Det blev starka och berörande föreställningar där också humorn och skrattet fick plats.

Därefter fikar vi – tillsammans.

Fredag 15.40

SANCTUS – detta är heligt

Avslappning med inre resa till musik

Mats improviserar på piano medan Per guidar.

Temat är ”Möt din lust och längtan” (se ”Inre resor”)

Guiden styr resan på så sätt att deltagarna, som ligger på golvet, uppmanas möta sig själv och sin lust och sin längtan.

Bildarbete

Efter den inre resan där deltagarna mot slutet uppmanats att ”komma tillbaka” till rummet är uppgiften: ”Enskilt bildarbete – utifrån resan, ”detta är min längtan, hit strävar jag”, att forma som en skiss.”

Skrivarbete

Deltagarna sammanfattar för sig själva de tankar och känslor, de erfarenheter som berörts.

Deltagarna arbetar enskilt till improviserad musik på piano och kontrabas. Musiken formas till en estetisk respons i stunden.

Samling i kyrkan med allt materiel – var och en fick kliva fram, ta hjälp av någon om man ville, ge en presentation av sin process.

Avslut

”hum-dom”; deltagarna står tätt i en ring, ljuder tillsammans med var sin ton.

Festkväll

Morgonkaffe

Lördag 09.30

AGNUS DEI – o Guds lamm

i kyrkorummet

Inledning med Musik – pianoimprovisation av Mats Stenlund och dikt

Jag är trött på statyerna.

Jag står inte ut med så mycket sten.

Om vi fortfar att på det sättet

fylla världen med orörliga,

hur skall de levande kunna leva?

Jag är trött på minnesmärken.

Jag vill att människan när hon föds

ska andas de nakna blommorna,

den friska jorden, den rena elden

inte det som alla andra andats.

Lämna dem som föds ifred!

Lämna plats åt dem att leva!

Tänk inte ut allting åt dem.

Läs inte bara samma bok för dem,

låt dem upptäcka gryningen

och själva namnge sina kyssar.

Pablo Neruda

Ateljén

Deltagarna vandrar över ”torget” och knyter så småningom an 3 och 3 till varandra. Två masserar den tredje till inspelad klassisk musik.

Samling i cirkel, Diktläsning

Åkallan

Detta enda ögonblick av tvekan,
denna rädsla för blixten
som skulle krossa mig -

Vem gav mig den?

Skrämda flyr de vita fåglarna
från prövningen
som klipper deras vingar
till besinning
Som ett eko
barnets eviga sång om glömska
och försoning
Detta enda ögonblick av tvekan,
denna rädsla för blixten –
och barnet väntar ännu vid vägen
med sin bågare fylld
av mörka minnen och oavslutade avsked.

O denna rädsla att krossas!
Vem skall borttaga den?

Siv Arb ur Livs levande

Måla

Måla en bild om det som är oförlöst, det jag brottas med, det som står i vägen för leken och lusten. Det som är oförlöst.

Dela tankar i par, 2 och 2. Mats spelar sin musik.

Skriva

Skriv till dig själv på en särskild lapp. Detta vill jag lämna ifrån mig!
Improviserad musik på piano och kontrabas – som estetisk respons.

”Fri tid”

- för att fika, måla, skriva...

11.15 i kyrkorummet

Mats spelar orgel. Deltagarna sitter i en halvcirkel öppen mot koret. Under stolarna ligger de lappar som skrevs tidigare – detta vill jag lämna ifrån mig.

Ceremoni

Deltagarna går fram en och en, med en möjlighet att kort benämna det som står på lappen, för att sedan elda upp den..

Lördag 11.45

BENEDICAMUS – lovprisning

Avslutning

Deltagarna uppmanas summera arbetet under fredag-lördag.

Detta sker genom kreativa uttrycksformer i bild, ljud, ord, rörelse

Avslutande runda. Var och en kliver fram, cirka 5 minuter var, säger något samt gör ett kreativt uttryck som en sammanfattning av båda dagarnas arbete.

Lunch

13.45

Städade vi i ateljén för att sedan ta tid för samtal och reflektion:

vad är det vi varit med om?

Efter en första runda bland deltagarna presenterar vi strukturen för vårt arbete:

Mässans ordinarium

Fortsatt samtal

Vi avsätter också tid för att se framåt: söker planer för framtiden.

Avslut i kyrkorummet 16.30

Kort delande genom fri improvisation

Några sammanfattande kommentarer

Vi fick en mycket positiv respons från deltagarna. Dels utifrån processen i sig som varit rik.

Samtalet fördjupades när vi presenterade våra tankar om mässans ordinarium som väglett oss i upplägget av det processinriktade arbetet.

Flera uttryckte fascination, samklang och glädje.

SKAPA

BERÄTTELSE

Bilaga till SKAPA slutrapport; fördjupning - uppslagsverk

20

Teologisk reflektion

Helena Ekhem

Kort om innehållet

Teologisk reflektion

- Om SKAPA
- En religionspedagogisk förstudie kring konfirmandarbete
- Religionspedagogisk reflektion kring SKAPA
- Krönikor

Utvecklingsarbetet SKAPA, Eskilstuna församling

I det som blev projektet SKAPAS förstudie finns erfarenheter av hur mötet med Uttryckande konst (EXA) ger ingångar till människors inre som verbal kommunikation inte kan fånga. Projektets syfte och mål finns formulerat i flera dokument och handlar om ett växande hos individerna och ett växande som församling. De olika delarna i projektet samarbetar med varandra till en helhet. Här kommer jag att beskriva den helheten på två andra sätt än hur det är uppställt i projektbeskrivningen. Dels utifrån församlingsinstruktionens förståelse av församlingens identitet genom mission, gudstjänst, diakoni och undervisning. Och utifrån gudstjänstens rörelse, med de traditionella latinska orden: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus/Communicare, Agnus Dei/Missa.

SKAPA utifrån församlingsinstruktionens beskrivning

Mission – Det finns en rörelse i skapelsen som i sig är missionerande, dvs den sträcker sig ut till övriga skapelsen. Men alltför ofta uttrycker människor att det blir svårt att hitta sin plats i kyrkans sfär. Att språket, miljön och sättet att vara känns främmande. Projektet SKAPA handlar om att utforska rum, i mig själv och i traditionen, och att finna det mellanrum där mötet mellan dessa sker.¹

Gudstjänst – Gudstjänster firas, i projektet har det främst varit Ansgarsmässan, med dess form av tydlig struktur, samtidigt som den gett utrymme för musik, texter och annat gestaltande. Ett mål med projektets utforskande av gudstjänsten har varit att inte stänga ute någon erfarenhet från gudstjänstens sammanhang.

Diakoni – sociala/diakonala kontakter med individer och grupper. Här finns mycket dokumenterat av mina medarbetare kring växande bland deltagare i projektet. Att fånga egna livserfarenheter, att *komma till sig själv*², öppna sig för möte med sig själv och sin egen andlighet. Skapandet ett sätt att framkalla det.

Under visning - Bibelns berättelser, likt sagor, myter och berättelser ur andra traditioner är en oändlig källa av möjliga möten att beröras och fascineras av. Men att ta del av en berättelse leder inte med självklarhet till ett lärande. Hur möjliggör vi det möte som blir en aha-upplevelse, där vi lär av traditionen/berättelsen? Med det intermodala arbetssättet har vi sökt gå ytterligare ett steg: att lära i traditionen.

Traditionen innehåller en rörelse. Inkarnation är ständigt pågående. Hur blir ordet kött på denna plats? Hur gestaltas vägen genom död till liv? Hur utforskar vi det som relationerna rymmer på det sätt som Gud beskrivs som Fader, Son och Helig Ande?

¹ Winnicott kallar *det tredje rummet* det utrymme där leken finns, där skapandet och inlevelsen finns, där alla sinnen är öppna. Se Birgitta Knutsdotter Olofsson *I lekens värld* s 52 , Liber AB 2003

² I berättelsen om den förlorade sonen, Lukas 15, finns detta uttryck som handlar om självinsikt.

Ett sätt att förstå projektet SKAPA

I kyrkans tradition finns erfarenheter av livets rörelse gestaltade. Ett exempel är gudstjänstens, högmässans, struktur:

Här finns *Kyrie* – ropet till Gud, sökandet.

Här finns *Gloria*, ära, upplevelsen av livets djup och bredd, att det berör, lovsången till livet och Gud. Följt av *Credo* – formuleringarna kring det vi tror på. Att sätta ord på tron. Jag tror, trosbekännelsen. *Sanctus*, det heliga, handlingen som pekar utöver sig själv.

Communicare - där brödet bryts, mysteriet, vardagens rit, gemenskapen. Det som kommuniceras, åskådliggörs.

Och *Agnus dei*, Guds Lamm - bekräftandet att detta är för mig.

Missa – sändningen ut i världen. Detta handlar om mig och mitt liv, myndiggörandet och sändningen ut i världen.

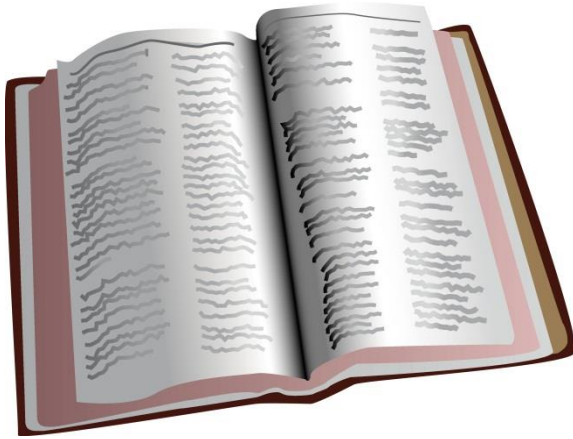
SKAPA-projektets upplägg kan förstås och beskrivas utifrån denna rörelse:

Kyrie – En analys av vår omvärld. Vi ropar ut de behov som vi ser.

Evangelium är en stark kraft – hur ser vi till att inte stå i vägen för den? Vilka hinder finns?
Projektets förstudie.

Gloria – Vi uttrycker oss utifrån våra liv, vår längtan, oro, glädje och sorg; i blid, musik och rörelse. *Skaparkvällar och tisdagskvällar. Projektets del A2*

Credo – Vi formulerar oss. I möte med varandra, vårt eget skapande och kyrkans tro och tradition, sätter vi ord på våra upplevelser och erfarenheter av livet och tron. *Skaparkvällarnas bibelateljé, tisdagskvällarnas teologisamtal och Ansgarsmässan. Projektets del A1.*

Sanctus/communicare – Vi möter människor. Med uttryckande konst som metod ser och bemöter vi unga människor där de befinner sig i livet. *Samtal med enskilda och grupper. Projektets del B.*

Agnus Dei/missa – Uti i världen. Vi söker platser och möjligheter till möten med nya människor. Vi bemyndigar unga att vara kyrkans medarbetare. *Vi håller kurser om professionalitet, självkännedom och bemötande. Individer kan söka pengar från projektet för att forma egna kreativa projekt och uppmuntrar människor att själva få en roll av ansvar i kyrkan. Projektets del C och D.*

Medarbetare i Svenska kyrkan

Framtidens medarbetare i svenska kyrkan kommer ha mycket större krav på sig att leda processer bland ideella. Det kommer vara nödvändigt att vara trygg i sig själv och förankrad i kyrkans tradition. Det kommer innebära god självkännedom och professionalitet och en medveten riktning mot det som är att vara kyrka; det äkta mötet mellan individ och tradition och gemenskapen kring det mötet, församlingens möjlighet till växt i kontinuitet och kontext.

Religionspedagogisk förstudie kring konfirmandarbete

Språk och miljö i konfirmandarbete
Religionspedagogisk förstudie till SKAPA

060125

Konfirmandarbete i Fors församling

När jag började arbeta i Fors församlings ungdomsteam för några år sedan, började vi ganska trevande. *Hur ser ungdomars värld ut? Hur kan vi skapa en miljö som främjar äkta möten? Hur kan vi finna ett språk som fungerar i dialog med ungdomar?*

Vi började med den ungdomsgrupp som vi fått ”ärva” och försökte finna en andaktsform att avsluta ungdomskvällarna med. Den gick till så att två höll i andakten och de andra fångade de psalmböcker som flög i luften.....Vi gjorde också en enkät för att ta reda på lite om våra ungdomar. Det enda vi verkligen fick reda på var att de avskydde att svara på enkäter...

Konfirmandstatistiken var verkligen katastrofal i Fors, vilket var en av anledningarna till att vi i teamet tillsatts; en präst, en pedagog, en musiker och en diakon. Så vi började besöka skolklasser för att bjuda in till konfirmandundervisning. Vi blev väl mottagna i klassrummen och många elever visade intresse. Vi upplevde inte alls att det fanns en ”töntstämpel” på kyrkan, som vi oroat oss för. Det vi upptäckte var snarare att det inte fanns *några bilder alls* av vad kyrkan är och gör! Än mindre av vad konfirmation är. Det visade sig sedan också att många av de som var intresserade stötte på problem hemma – föräldrarna var själva inte konfirmerade och ofta inte heller döpta: ”Sånt gör vi inte i vår släkt”.

Vi förstod att vi måste börja från scratch. Vi måste ge bilder för vad kyrkan gör och är och bilder för vad konfirmation är. En spännande, men skrämmande uppgift. Jag såg det som en stor möjlighet och ett viktigt ansvar. Den bild av kyrkan och konfirmation som vi förmedlar spelar stor roll för kyrkans framtid!

Så vi började från scratch. *Vad vill vi berätta om kyrkan? Hur kan vi göra det?* Vi gjorde upp en strategi. Det första var en vandring i kyrkan där ungdomarna fick möta olika personer som gav breda bilder av vad kyrkan är, en växtplats med historiska vingslag, en plats för tro, tvivel och livets alla frågor, samt en plats för egen eftertanke. Vandringen avslutas med att ligga i kyrkbänken och lyssna till orgelmusik.

I strategin, som vi fortfarande använder, ingår att följa upp vandringen med skolbesök, brev och en grillkväll med lokala ungdomsband då vi berättar om *de 70 stegen*, församlingens nya konfirmandmodell. Modellen bygger på en möjlighet för ungdomar, som ju oftast är styrda av sina intressen och scheman, att själva välja innehållet i sin konfirmation. Det handlar om att bättre möta den enskilde konfirmandens nyfikenhet (Fuglestad s 37). Den som vill föra djupa samtal eller lära sig mycket om Bibeln väljer sådana ”steg”, den som hellre ser på film kommer på ”filmstegen”, den som tycker om att sjunga går med i konfirmandkören och den som gillar rollspel åker på live med en av pedagogerna osv. Allt samtidigt som man tillhör en basgrupp.

Vad är undervisning och konfirmation?

I planerandet av strategin och den nya konfirmandmodellen påbörjade vi också ett samtal konfirmandmedarbetare emellan kring hur vi ser på undervisning och konfirmation. Många av oss var överens om att undervisning aldrig kan vara korvstoppning. Själv har jag ofta reagerat just på själva ordet konfirmandundervisning. Det känns laddat med bilder av kateder, säkerställande om att rätt stoff har förmedlats och en oro kring ifall den rätta och sanna läran verkligen överförts. Det fanns bland medarbetarna en rädsla att när vi tillämpar de 70 stegen, en metod som utgår ifrån konfirmanderna själva och deras liv och längtan, så skulle vi bara uppnå ”konfirmation light”.

Och frågan blir, *vad är kärnan i konfirmandundervisningen? Vad är omistligt? Och vad är konfirmation egentligen?* För så valde vi att kalla det. Inte konfirmandundervisning eller läsning, utan rätt och slätt konfirmation – en tid tillsammans som avslutas med en konfirmationshögtid i kyrkan.

Om inte innan, så satte detta verkligen igång en process hos mig kring kunskap och undervisning. Att nu läsa Fuglestads redovisning för Aristoteles indelning av olika sorters kunskap blev lite av aha-upplevelse för mig. Vad är det för kunskap vi ska förmedla? Ja det är inte vetenskaplig kunskap *episteme* och det är inte ett hantverk *techne*, det är *phronesis*, en helhet som inkorporerar kontext, intresse, etiska värderingar m m.

När Sakarias och Elisabet i Bibeln strävar med sin barnlöshet (1 Luk 1:18) uppenbarar sig en ängel för Sakarias och berättar att de ska bli föräldrar. När ängeln har talat färdigt, frågar Sakarias: *Hur skall jag få visshet om detta?* Ordet visshet är just *phronesis*. Att inte bara med sina öron höra orden, med sin hjärna komma ihåg dem, utan att med hela sin varelse bli ett med dess innebörd.

Konfirmation handlar om tro. *Hur förmedlar man tro? Går det att förmedla tro?* Nej, egentligen inte. Det är inte ett stoff att överföra. Det är att finna vägen till nyfikenheten, att hjälpa konfirmanderna komma i kontakt med sin egen andlighet; skapa miljön att våga det, hitta övningarna som ger ingången. Och till vårt förfogande har vi *den stora berättelsen*. Vi skapar miljön för mötet med *den lilla berättelsen*. Den enskilda människans berättelse.

Skillnaden mellan tro och religion

Tro är något som varje människa bär i sitt allra innersta. Ja, jag menar att alla människor tror, för alla har vi tankar om livet och döden, tankar om vad det är att vara människa. Alla människor bär en syn på sig själv och världen. Kanske är min tro just att inte tro på Gud, eller att tvivla? Men det är ändå någon form av tro, för det är format utifrån livets djupaste frågor, djupaste längtan, sorg, glädje, erfarenheter osv.

Religion är ett redskap, en gemensam trosföreställning där enskilda människor tillsammans får pröva och uttrycka sina erfarenheter av Gud. Man söker ett språk för att kunna formulera gemensamma trossatser. Dessa är inte ämnade att begränsa, tvärtom är de menade att underlätta människors väg att finna sin tro, sin andlighet, sin upplevelse av nåd.

Den kristna berättelsen är alltså vårt redskap. Alldeles för lätt hamnar man dock i en diskussion kring huruvida den är historiskt sann eller ej. Ur en pedagogisk synvinkel är berättelsen sann (dess historiska sanningsanspråk lägger jag helt åt sidan här). Att vara sann (som Larsson skriver) handlar om en nakenhet, att vara trogen sitt innersta, att vara ”utan

slöja”. Den stora styrkan i ”vårt redskap” är just berättelserna, menar jag. Uppdraget är att berätta berättelserna. Då blir vår tradition, vår religion, som sannast.

Att dansa med konfirmander

Om jag då ser på Groomes fem ”danssteg” (movements), så handlar steg ett och två om att finna kärnan i den egna berättelsen. Att berätta den lilla berättelsen, sin story, är det första. Orden och språket beskriver och skapar. När jag får berätta om mig själv så blir jag till. Nästa steg är att se sin egen kontextualitet – att ”av-slöja” sin berättelse. Då kan den möta den stora berättelsen. Här blir det viktigt att som pedagog lita på processen. Varje människa måste få tolka bibelns berättelse (se dess kontextualitet) och sin egen berättelse själv. Som konfirmandledare måste man våga det.

Att ”våga processen”, att som ledare stå tillbaka när konfirmanden trevande söker sina tankar kring livet och tillvaron, kan vara mycket utmanande. *Var går gränsen? Vilka tolkningar/”trossatser” kan jag inte ställa upp på?* En för mig utmanande sådan som jag ofta möter är tron på reinkarnation. Men jag vill låta bli att säga emot konfirmanderna. Som Fuglestad skriver; negativ feedback leder till handlingsförlamning.

Däremot bör man vara uppmärksam på människors destruktivitet, när viljan att slå på sig själv döljer det sanna. Då blir evangeliet, det glada budskapet, bara slagträn att dänga i huvudet på sig själv eller andra.

Det femte ”danssteget” tror jag också är viktigt, men frågan är om vi så ofta får se det hos konfirmanderna. Det handlar om trons konsekvenser. Om jag på riktigt tar in nåden och kärleken från Gud, så får det med nödvändighet konsekvenser, evangeliet blir utmanande. Och visst bränner det till hos konfirmanderna, de vill protestera mot alla världens orättvisor. Men de verkliga konsekvenserna av tron blir synliga mer på längre sikt.

Att dansa med konfirmander är att turas om att föra och följa, för i den kontext som vi ”dansar” finns att jag har makt i relation till konfirmanderna. Det är en av de kulturer och koder som råder. (Och fler finns, vilket jag vill fundera mer kring och bli uppmärksam på.) Det är jag som ledare som har makten och äger situationen. Det måste jag vara varse. Ofta hör jag konfirmanderna fråga (när de ska måla sitt livsträd): Är det här rätt? Blir det här bra? De är så fast i sitt eget rätt/fel tänkande. Och det är vi också! ”Konfirmation light”?!?! Vem av oss kan avgöra hur det som konfirmanderna varit med om har landat? Har det blivit *episteme, techne* eller *phronesis*?

Jag kan inte säga att jag vet hur ”ungdomars värld” ser ut. Jag kan inte heller säga om vi uppnått ”miljön” och ”språket” som gör att vi möter konfirmanderna i sanna möten och på samma våglängd. Men det är något som jag hela tiden funderar kring. Det är kanske inte något man uppnår, utan en process som man hela tiden arbetar med och i.

Konfirmandarbete som rit och relation

060330

Religionspedagogisk förstudie till SKAPA

Konfirmandarbetet i Eskilstuna Fors församling genomgick ett förändringsarbete för några år sedan. Då implementerades den nya konfirmandstrategin och den nya konfirmandmodellen: De 70 stegen. Modellen bygger på att samtliga fem distrikt samarbetar, samtidigt som varje distrikt har ett eget ansvar för sin basgrupp. Det gemensamma arbetet handlar om temasöndagar en gång per månad, ”fria steg” av olika slag – exempelvis filmkväll,

studiebesök, temakvällar, kör, rollspel, läger m m, och samordnas av ungdomsteamet som också skickar ut månadsbrev.

Jag har intervjuat samtliga elva konfirmandmedarbetare (två ledare per basgrupp samt ungdomsmusikern). Frågorna har handlat om överskridande mål, med konfirmandarbetet, människosyn, kunskapssyn, bibelsyn, Gudsbild m m. Det har varit mycket intressant och givande att samtala kring detta med var och en av mina medarbetare.

Människosyn

Varje medarbetare formulerar sig på sitt eget individuella sätt. Ibland tycker jag mig skönja liknande syn på saker, trots att formuleringarna skiljer sig. Ibland är synen radikalt olika. En utgångspunkt för allt arbete i kyrkan är vår människosyn; hur vi ser på våra medmänniskor och oss själva. Här varierade svaren bland konfirmandmedarbetarna. Alltifrån den obotlige optimisten som vill utgå ifrån att *alla människor vill mig väl*, till den som kallar sin människosyn pessimistisk. Där finns också den som uttrycker att alla människor kan förändra sitt eget liv om viljan bara är tillräckligt stark.

Många uttrycker människors lika värde, att varje människa är Guds skapelse, och samtidigt svårigheten i att verkligen behandla alla utifrån den principen. Man vill se människor som en möjlighet och att vi själva har mycket att lära av de människor vi möter. Även om inte alla sa det precis på det här sättet, så tror jag att mina medarbetare skulle hålla med om att vi ser konfirmanderna som *tänkande människor som inom sig bär livets frågor och en längtan, efter Gud och efter kontakten med sin egen andlighet*.

Mål i konfirmandarbetet

Målet i vårt konfirmandarbete skulle jag med hjälp av mina medarbetares ord kunna sammanfatta så här: *Att följa konfirmanden i en process i deras liv där vi möter dem och bekräftar dem, så att ett frö börjar gro som kan öppna till deras andliga källa. Vi vill att konfirmanderna ska få med sig en upplevelse, en relation till kyrkan och till bibelns berättelser.*

Språket

Något som återkommer bland mina medarbetare är att det som konfirmanderna är med om, det vi gör och pratar om, ska vara relevant i konfirmandernas egna liv. Det handlar om det äkta mötet, där vi befinner oss i en inbjudande miljö, lyssnar på varandra och finner ett språk så vi förstår varandra. Ett problem tror jag då är just hur vi själva uttrycker oss. Det finns språk i kyrkan som är så främmande. Om vi själva säger att viktigast i konfirmandarbetet är att konfirmanderna ska lära känna Jesus Kristus (sådana svar fick jag också), så måste vi samtidigt formulera för oss själva vad vi menar med det.

På vilket sätt blir det viktigt och relevant i konfirmandernas liv? *Vad är viktigt och relevant i deras liv?* Mia Lövheims studie, **Ungdomars livsvillkor och värderingar** lyfter fram att dagens ungdomar är mer öppna för en religiös dimension i tillvaron än tidigare generationer, om än mer mångtydig (s 47-51). Bland deras värderingar är *frälsning* något som värderas lägst (s 53). Alltså blir det inte relevant att använda det ordet, eller att lägga fokus på det perspektivet.

Utifrån detta skulle det vara rimligt att fokusera det vi lyfter fram i mötet med konfirmanderna kring ett skapelseperspektiv. Björn Wiedel skriver i **Personlig livstolkning och religiös tradition** om skapelsespiritualitet. När man talar om Guds treenighet, Guds tre sidor, Fader –

Skapare, Son – Frälsare, Ande – Livskraft, så har det första perspektivet, skapelseperspektivet, alltmer kommit i skymundan. *Skapelsen har inte tagits på allvar som själva grunden för människans existens idag utan har i stället fått en romantiserad sidoroll* (s 180).

Skapelseperspektivet handlar om Gud som den ursprunglige skaparen, men också om en skapelse som ständigt pågår. Psalm 76 i Svenska psalmboken uttrycker detta: *En helande Gud som gör trasigt till helt*. Wiedel skriver fortsättningsvis *Skapelsetron [...] upphöjer allt skapat till något gudomligt* (s181). Och *Allt skapande är att träda i kontakt med skaparen* (redogörelse för Matthew Fox "Creation spirituality" s181ff.).

Jag menar inte att andra perspektiv är oviktiga. Att *livstolkning på dopets grund*, som det står i **Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete** (s 7) är något som är centralt i konfirmandarbetet håller mina medarbetare med om – nåden att alltid få en ny möjlighet, mönstret som våra liv och hela Guds skapelse följer: från död till liv. Det är något som vi som medarbetare själva kan inkarnera i vårt sätt att förhålla oss till konfirmanderna och som handlar om Jesus betydelse i våra liv.

Kun-skapande

Kunskap är en process, menar flera av mina medarbetare. Den handlar om att integrera det man lär i sitt eget liv. Det är tydligt att de beskriver en kunskapssyn som överrensstämmer med Otto Laurits Fuglestads definition av *phronesis* (**Pedagogiska processer** s 122), en helhet som innefattar kontext, intresse, etiska värderingar m m.

Fuglestad understryker också att lärande inte är *fråga om en kunskapsförmedling och ett lärande i ett abstrakt socialt rum, utan social praktik i en kulturell kontext* (s 115). Kunskapen söker sitt sammanhang, är beroende av miljön och måste slå rot i människans inre. Man se det som en kreativ process i en befrämjande miljö. I lärandet ligger också skapandet. Kun-skapande!

Kunskap är att göra

Några av medarbetarna talar också om *görandet*. Det man gör det kommer man ihåg, det förstår. Att göra teologi. Som *Befrielse teologin* tar sin utgångspunkt i Israels folks befrielse ur slaveriet i Egypten, så kan bibelns berättelser bli berättelser om mig själv och mitt liv.

Bibelsyn är en fråga som jag också tagit upp med mina medarbetare. Någon svarade att *bibeln är ju fullkomligt livsfarlig...* Alla är ense om att den är viktig, mångfacetterad och måste tolkas¹⁹. Visst är bibeln en bok som kan och har använts till att förtrycka människor, att kriga osv. Men det är en bok om människor, deras liv och relaterande till Gud.

En aha-upplevelse för mig blev när jag var i Sydafrika och besökte kvinnor som studerade bibeln (kontextuell teologi). När de läste berättelser som den om Jeftas dotter, eller om kvinnan som styckades osv, så blev det en bekräftelse av hur de har det i sina liv. Tänk, berättelser om oss finns i Guds egen bok!!!

Kunskap är att vara

Kunskap är *ett sätt att vara, ett sätt att leva, en slags livspraxis*, skriver Rune Larsson utifrån Groomes kunskapssyn i **Livets berättelser** (s. 65).

¹⁹ En person menade att det är en objektiv bok och att vi ska vara försiktiga att låta teologin skena iväg.

Groome talar också om fem *movements* i undervisningsprocessen (s 104ff). Det handlar om att få till stånd ett äkta möte mellan den enskilda människans livsberättelse och den stora berättelsen, dvs Guds berättelse och bibelns berättelser. I dessa movements ingår att först berätta den egna berättelsen, se dess kontextualitet och sedan möta den stora berättelsen, tolka det egna livet utifrån den och så småningom låta detta få konsekvenser i det egna livet.

Konfirmandarbete som relation.

Omistligt i konfirmandarbetet, säger flera av mina medarbetare, är gruppen, gemenskapen, sammanhållningen – att skapa relationer och förtroende. Här har arbetet sin utgångspunkt, här tar det sin början. Konfirmanderna kan berätta den egna berättelsen. Göra sin resa att *komma hem till sig själv*, som det står i liknelsen om den förlorade sonen – en bild som konfirmandmedarbetarna i Fors tycker passar på konfirmandens resa att få syn på sig själv, sitt värde, sin andlighet och Gud.

Martin Modéus skriver i sin bok **Mänsklig Gudstjänst** om gudstjänsten som relation och rit. Första delen av boken handlar om gudstjänsten som relation. Han tar sin utgångspunkt i det dubbla kärleksbudet och menar att för att en gudstjänst skall vara meningsfull, så handlar det om möten: mötet med Gud, mötet med sig själv och mötet med andra människor. Alla dessa relationer bör komma till uttryck.

Jag tror att detta också är överförbart på konfirmandarbetet. Relationen till gruppen, de andra konfirmanderna och konfirmandledarna kan ge tryggheten att våga möta sig själv och sin andlighet, att möta Gud – att röra sig i enlighet med Groomes *movements*.

Redskap

Som viktiga redskap i konfirmandarbetet ser mina medarbetare alltså gemenskapen, upplevelser, musik, sin egen ödmjukhet, tystnaden och stillheten, och traditionen. Men flera av konfirmandmedarbetarna menar att traditionen kan stjälpas mer än hjälpa. Då menar de inte bara korståg och inkquisition, utan stela gudstjänster, oreflekterad teologi och formuleringar exempelvis i psalmverser, syndabekännelse och bön.

Ritens roll i konfirmandarbetet

Konfirmation är en företeelse som religionssociologiskt kan beskrivas som en övergångsrit – ett tillfälle i livet, liksom vid dop, vigsel och begravning, då det behövs en rit för att bekräfta och synliggöra det nya som har skett, en övergång, i detta fall till ett vuxnare liv. Martin Modéus skriver också om gudstjänsten som rit. I del två av sin bok skriver han om *vårt behov av rit och dess framväxt* (s 219ff). Konfirmationsgudstjänsten är inte den enda rit som konfirmanden stöter på och har behov av. De gudstjänster och andakter som vi firar i församlingen och tillsammans med konfirmanderna är viktiga delar i konfirmandarbetet.

Här ser jag att det finns en djup klyfta i församlingens liv. Det är med stor glädje som jag konstaterar att så många av oss konfirmandmedarbetare delar människosyn och mål i konfirmandarbetet. Men det behövs en förnyelse i gudstjänstlivet. Varje gudstjänst som firas i den här församlingen bör firas så att den befrämjar relationerna människor emellan och möjliggör mötet med Gud och sig själv. Man bör använda ett språk som inte är främmande och former som ger utrymme för var och en. Samtidigt är det dags för oss som kyrka att finna nya ingångar. En gudstjänst kan vara aldrig så inkluderande och genomtänkt, för den som inte känner sig hemma i kyrkan kan det vara alltför främmande ändå eller helt enkelt inte kännas relevant.

Mia Lövheims sammanställning pekar på att ungdomar idag söker *inre kvaliteter och äkthet*. Det är viktigt för dem *att inte få sin frihet begränsad* (s 53). Viktigt är också sådant som har med personlig livskvalitet att göra: *självförverkligande, ledarskap och trygghet* (s 54). Detta bör finnas med när vi tänker kring vårt arbete och de gudstjänster som vi firar.

Framtid

I det här arbetet har jag fått syn på ett ord som jag tror är viktigt för det framtida arbetet i församlingen, nämligen *skapandet*. Det handlar både om skapelsen och Gud som skaparen, och samtidigt om det egna skapandet och kreativiteten. Jag tror att ett nyckelord i konfirmandarbetet och församlingsarbetet kan vara just skapandet (kun-skapandet), att locka fram kreativiteten och komma närmare andligheten, äktheten, den egna kärnan. Men också att skapa teologi, att utifrån våra egna liv här och nu tolka bibelns berättelser och skapa möten med oss själva, Gud och varandra. Och låta detta finnas med i våra riter, andakter och gudstjänster.

Skaparverkstad

Här i Ansgarsdistriktet i Fors församling har vi börjat något som vi kallar Skaparkvällar. Vi använder kyrkorummet till en stunds stillhet och lyssnade till musik. Samtalar med några ord om vart musiken förde oss. Sedan får deltagarna genom olika kreativa former, som att måla eller skriva, genom rörelse, drama eller att lera uttrycka sig själv. Man får själv välja om de andra ska kommentera det man gjort och säga vad de ser. Kvällen avrundas med en stund i kyrkan och möjlighet att visa eller läsa upp det man gjort.

Nytänkandet i dessa skaparkvällar har inneburit att människor som aldrig annars känt sig hemma i kyrkan eller skulle haft tanken att sätta fot här känner sig välkomna och hemmastadda. Människor i alla åldrar kommer och finner gemenskap med varandra. Det handlar i högsta grad om att finna sin egen andlighet, och samtal om Gud är ofrånkomliga.

Kanske kan en ny gudstjänstform växa fram ur detta? En gudstjänstform som tar sin utgångspunkt i människors andliga längtan.

Konfirmandarbetets utgångspunkt

110603

Reflektion utifrån Cook Everists fasetter för konfirmandarbete

Konfirmander ☺. Riktlinjer för konfirmandarbete heter det dokument som finns till stöd för hur konfirmandarbetet i Svenska kyrkan bör bedrivas. Det är ganska öppna regler, mer som rekommendation. Om man läser riktlinjerna upptäcker man att det finns två rörelser: en mot att konfirmanden bekräftas som individ. Det handlar om att de ska fundera kring sin identitet. 15-års åldern är en brytningstid i livet – av samhället räknas man som ett steg vuxnare: man får köra moped, se barnförbjuden film, blir byxmyndig och blir straffmyndig. Det är alltså en fas i livet när man förväntas kunna ta större ansvar för sina handlingar. Att ta ansvar för sig själv i relation till andra handlar om etiska värderingar och om att fundera kring sin egen tro och livsåskådning.

I Riktlinjerna för konfirmandarbete finns också en annan tydlig linje – den där konfirmanderna förväntas socialiseras in i den kristna tron och ett moraliskt tänkande, det finns någon form av förväntan att konfirmanderna ska tillägna sig traditionen och ett moraliskt tänkande. Jag blir alltid oerhört misstänksam när det andas att det skulle kunna handla om att inte själv reflektera kring innebörden i det stoff man förväntas lära sig.

Intressant att titta närmare på vad gäller konfirmandarbete tycker jag att Norma Cook Everists åtta fasetter för inläring är (s 103f). Everist beskriver åtta metoder för inläring som var och

en kan fungera som komplement till varandra och skapa en helhet i att vara en lärande organisation, där alla lär av varandra.

1. Community – konfirmationen sker inom församlingen. Som församling är man en lärande organisation. Jag lär mig av konfirmanderna, de lär av varandra.
Konfirmandtiden är en vandring tillsammans, en tid då man gör gemensamma upplevelser och delar liv med varandra. Allt ansvar ligger inte på mig som pedagog att prestera det som konfirmanderna ska lära sig – det är en resa som vi gör tillsammans.
2. Presentation – Gud finns alltid bortom sin egen uppenbarelse. Men i de berättelser som vi fått att förmedla för att själva tolka våra upplevelser och teorier om Gud finns en väldig bredd och dynamik. För att göra dem rättvisa bör vi fundera kring hur vi presenterar dem. Det är värt att lägga ner arbete på detta. Inte minst bör berättandet inte förringas; ett berättande där lyssnarens egen situation kan kännas igen i den problematik eller livssituation som berättelsen handlar om.
3. Discussion – samtalet är inte bara det som inträffar efteråt. Dialog och diskussion är en viktig del av lärandet, menar Everist, som ger några tips på hur man kan hjälpa till att förlösa samtalet: exempelvis genom att skapa en god miljö, genom att var och en i rummet får säga något inledningsvis – vilket underlättar att prata mer. Genom att be människor att utveckla det de sagt, genom att själv vara tyst och lyssna.
4. Study – Everist menar att det trots allt finns ett stoff att ta till sig i den kristna tron. Men när kan man säga att man fått en förståelse för något? Här gäller att bemyndiga människor att söka kunskap och att ställa frågorna.
5. Individual – Vi är alla individer som lär oss olika. Aspekter att fundera kring för den enskilde är: När är jag mest alert? Hur länge kan jag behålla uppmärksamheten? Miljön? Vilket funkar bäst – ljud- eller synintryck?
6. Confrontation – konfrontation är nödvändigt. För alla kommer det en tidpunkt när det vi trott på, vår livsstil eller våra upplevelser kommer att ifrågasättas. Konfrontation kan innebära ett lärande genom konflikt eller debatt, vilket kan vara en vald metod eller något som kommer av sig självt.
7. Experience – underskatta aldrig upplevelser! Retreater, studieresor, läger – upplevelser ger minnen för livet. Everist lyfter till min glädje fram dramatiseringar och simuleringar. Att arbeta med dramatiserade vandringar och upplevelsevandringar har länge varit den metod som jag föredragit framför alla andra. Det gör skillnad att ha sett Marias tårar när Josef inte vill gifta sig med henne för hon är gravid. Det gör skillnad att ha hört kvinnan vid Sykars brunn berätta om mannen som förändrade hennes liv; som fick henne att ställa ner den så livsviktiga vattenkrukan för att rusa iväg och berätta. Det gör skillnad att ha mött Hagar som berättar om Seendets Gud som räddat livet på henne och Isamael. Det gör skillnad att ha upplevt hiphopp-dans i kyrkan till orgelmusik. Det gör skillnad att ha hört ABBA, Lady Gaga och Star Wars spelas på orgeln i den medeltida kyrkan.
Under den här rubriken nämner Everist också ”inre resor” i fantasin – ett fantastiskt arbetssätt, tycker jag!
8. Reflection – att reflektera exempelvis genom att skriva. Det kan vara den egna dagboken eller boken som läses av konfirmandledaren som ”svarar” eller kommenterar – här förs en diskussion som annars kanske inte kommit till stånd. Ett

annat reflekterande kan vara genom att i mötet med bibelberättelser (och kanske låta den berättelsen möta en bild man själv målat) skriva en text som kommer för en; poesi, prosa eller en helt ny berättelse.

Även om konfirmation handlar om att lära sig något för att kunna bekräfta sitt dop, så tror jag att den viktigaste lärdomen är att lära känna sig själv. När man gör det blir det möjligt att stå i relation till sig själv, till andra och att reflektera kring sin relation till det "eviga Du" som jag kallar Gud.

När man ska informera om konfirmation är det inte alltid helt lätt. Det är svårt att motivera ungdomar att "bekräfta sitt dop". Det blir lätt tal om att det är så roligt, man får nya vänner och åker på läger. Men det är inte helt osant. Jag är mer och mer övertygad om att utan upplevelserna, utan relationerna, så skulle reflektionen kring den egna platsen och relationen till Gud inte ges samma möjlighet att växa och utforskas.

Religionspedagogisk reflektion kring SKAPA

Religionspedagogisk förståelse av Skaparkväll (Groome)

Mia Lövheim skriver i sin studie *Ungdomars livsvillkor och värderingar* att hon ser "en fortsatt försvagning av kollektivistiska värden och en ökning av individualistiska värden" (s 54). ***Hur bemöter jag som präst och religionspedagog denna värderingsförskjutning mot individualisering - didaktiskt och metodiskt?***

"Människan har enligt Groome en inneboende förmåga och vilja att söka meningen i tillvaron eller med Lonergan: Människan har en '**eros...for meaning**'", skriver Larsson i sin redogörelse av Groome (*The Way of Shared Praxis* s 15). Denna "erotiska kärlek till det meningsfulla" (som det också skulle kunna översättas som) är på många sätt den utgångspunkt och människosyn utifrån vilken jag möter människor; att vara människa är att ha en längtan efter en relation till det heliga.

Om jag ska få vara med i en människas meningssökande och kunskapande kring livets stora frågor, så krävs att jag får en ingång, att det sker ett möte. Vi måste finna ett språk och en miljö där vi kan kommunicera med varandra. Den kommunikationen måste också handla om ämnen som är angelägna för den person jag möter. Lövheims studie visar till exempel att "frälsning" inte är en fråga som engagerar ungdomar (s 53).

Vad är då angelägna frågor för, exempelvis ungdomar av idag? Det är inte fel att anta att de frågeställningar som människor burit i årtusenden också är frågor i våra liv idag. Men som människa lever vi alltid i en kontext som formar oss, vår ryggsäck och våra glasögon (det vi bär med oss och hur vi ser på omgivningen och framtiden). På sidan 6 i *The Way of Shared Praxis* (Groome), skriver Larsson att begreppet "sharing" innebär att Groome tar avstånd från "såväl historielöshet som individualism". Att vi inte är historielösa håller jag definitivt med om, men att individualism per konsekvens skulle hindra ett delande håller jag inte med om. I vår kontext är individualismen en del av den kontext där kunskapandet sker.

Jag måste kliva in i ungdomars värld på något sätt om jag ska hitta "språket" och miljön att möta dem. Jag måste finnas på internet, jag måste finnas på deras skolor, jag måste lyssna på deras musik och finnas på ungdomsfestivaler o dyl. Lena Roos skriver i Olsson-Thurfjells bok, *Hermeneutik, didaktik och teologi*, om studiebesökets nytta: "Genom att stiga in i en

annan miljö kan vi försöka se en annan värld genom att vara närvarande i den, snarare än att betrakta den ovanifrån, som en entomolog skärskådar en säregen insekt. För ett kort ögonblick får man vara gäst i en annan verklighet” (s 136). På samma sätt behöver jag göra studiebesök i den värld som tillhör ungdomarna.

Vad ser jag då? Vilken längtan ser jag? Vilka frågor? Vilken existentiell oro? Och HUR bemöter jag detta/adresserar jag detta. Får jag dessa frågor att kunna träda fram och kunna belysas? När jag säger att det handlar om språk, så menar jag inte bara att välja mellan svenska, arabiska eller ungdomsslang. Man kan också tänka att det handlar om kroppsspråk och tonfall – att inte tala ”kyrkiska”. Men även om jag är varse dessa olika språk, så kan samtalen ändå kännas som att det finns en mur mellan mig och den jag talar med – vi möts inte i orden. Hur kliver vi in i en gemensam miljö där vi hittar varann och där frågorna sedan får utrymme?

Då menar Groome så här (*The Way of Shared Praxis*, s 4): **”Den kristna undervisningens natur och mål kräver [...]att vi vidgar perspektivet till att gå utöver det enbart kognitiva.”**

I Ansgarskyrkan i Eskilstuna församling, där jag har min arbetsplats, har vi med medel från Svenska kyrkan på riksplan utvecklat ett projekt som vi kallar SKAPA. Projektet bygger på ett antagande – att *Uttryckande konst, eller på engelska Expressive Arts, EXA (som är ett redskap för kommunikation), är en fungerande metod i mötet med människor, för att skapa ett gemensamt ”språk” att kunna uttrycka sig och samtala kring andlighet och livets djupaste frågor; rädsla, relationer, identitet, vad det är att vara människa, m m, och därigenom uppliva en längtan att fördjupa tillhörigheten till kyrkan.*

Navet i projektet SKPA är de Skaparkvällar som vi nu haft på torsdagskvällar sedan ett antal år tillbaka. Skaparkvällarna har deltagare som är allt från 10-80 år, men mest unga vuxna; kristna, men även andra religiösa tillhörigheter, inte minst ett flertal som inte tidigare beskrivit sig själva som troende. En gång per månad är det bibelateljé. Det pedagogiska upplägget för en Skaparkväll med bibelateljé kan beskrivas utifrån Groomes movements (*Samtal vid brunnar*, Larsson, s 188):

Focusing activity

Deltagarna samlas i kyrkan och lyssnar till musik. Var och en sätter sig skönt till rätta (gärna med en filt om så önskas). I kyrkan är mycket ljus tända och med blickarna riktade mot altaret (rummets betydelse...) så lyssnar man till ett stycke musik på ca 10-15 minuter som någon i musikgruppen valt. När vi lyssnat klart delar vi två och två eller tre och tre upplevelsen av den musik vi lyssnat till – om vi tyckte om den, om det kom några bilder eller färger eller väckte några minnen för oss under lyssnandet. Sedan går vi ner till vår ”skaparateljé”. Vi presenterar oss för varandra (det är en öppen kväll, så alla känner inte varandra). Vi leds i några minuters kroppsrörelse innan vi börjar måla!

Dessa moment, musiken och rörelsen är som input och uppmjukning – ett sätt att ”rikta in deltagarnas uppmärksamhet på deras eget varande i tid och rum.”

Movement 1

Nu målar vi! Varje deltagare uppmuntras att leka med färgerna på pappret. Vi är olika som människor och har olika erfarenhet av att måla, men det kan aldrig bli fel. När du sätter

penseln mot pappret då är det ditt uttryck och det är rätt! I bilden är det var och ens egna uttryck som kommer fram och som på något sätt har med deltagarens liv att göra.

Den som vill sätter sig sedan och tittar på sin bild och formulerar några ord utifrån det hon eller han ser i sin bild och de känslor eller tankar som format bilden. Andra väljer kanske att fika istället för att skriva.

Movement 2

Nu delar vi in oss i grupper om ca 4-5 personer. Vi besöker varandras konstverk. Viktigt är att konstnären själv får inleda och svara på frågan om hon eller han vill ha kommentarer till sin bild. Man måste alltid kunna få säga pass – det handlar om respekten för den egna integriteten. De flesta säger ja. Då är ordet fritt att säga vad man ser i den andres bild. Men vi påminner oss själva och varandra om att det vi säger handlar om oss själva och inte om den som målat bilden – konstnären får lyssna och ta till sig det som hon eller han känner igen sig i.

Detta blir ett mjukt sätt och en möjlighet att våga den ”kritiska förståelsen av den egna erfarenheten”. En miljö och ett sammanhang där det ofta blir starka samtal och ett djupt delande av liv, med stor respekt för var och en.

Movement 3

Bilden som målats får här möta en bibeltext. Vi sätter upp deltagarnas bilder och får sedan lyssna till en bibeltext. Texten läses ett par gånger. Sedan delar vi upplevelser kring vad vi hört i texten, ställer frågor till texten, både rent historisk-kritiska frågor och existentiella.

Movement 4

Nu får var och en skriva fritt. Med inspiration av sin egen bild, de andras bilder och bibeltexten skrivs nya texter. Därefter delar vi texterna på samma sätt som vi delade bilder i Movement 2. Det blir verkligen en dialog mellan tradition och de enskilda deltagarna och dialog deltagarna emellan. Var och ens personliga uttryck finns med i text och bild. De får möta traditionen och de får möta de andra deltagarna. Samtal med tårar, skratt och djupa insikter är inte ovanligt.

Movement 5

Avrundningen sker när vi återsamlas i kyrkan, där bilderna läggs på golvet framför altaret och en stund av improviserad musik och möjlighet för var och en att lyfta fram sin bild, läsa sin text, uttrycka sig i rörelse, ord, eller toner ges. Dessa stunder är inte en gudstjänst, men väl en aldrig så andlig stund som för många kommit att betyda att de sökt sig vidare in i kyrkan. Många gånger finns bilderna och inte minst de texter som sprungit ur bibelateljén med i den kommande söndagens mässa. För den som inte är gudstjänstvan blir det en möjlighet att hitta till mässan och hitta sig själv i gudstjänstens språk och tilltal.

Helena Ekhem
100601

Praktisk teologi i projektet SKAPA

Religionspedagogisk modell för praktisk teologi²⁰

Situation: *En elev på gymnasieskolan har tagit sitt liv*

Descriptive empirical task. Vad är det som händer?

Jag blir uppringd av kuratorn på gymnasieskolan. En elev i år 3 har tagit sitt liv. Jag tar reda på detaljer: var det skedde, hur familjebilden ser ut, vilken klass, vilka lärare, vilket gymnasieprogram, var elevens vänner finns (vilka andra skolor och program som är särskilt utsatta), var han/hon bodde.

Jag beger mig direkt till skolans kris-teamsmöte. På vägen dit funderar jag kring min roll – som präst, som kyrka in i denna situation. Vilken roll kommer jag att få? På vilket sätt blir jag insläppt och får deras förtroende? Vilken roll kan jag ta? Vilken roll vill jag ha?

Jag ser detta som en enskild händelse. En individ, en ungdom, har valt att sluta sitt liv på det här sättet. Men jag ser det också i perspektivet av att jag under mina åtta år som skolpräst i Eskilstuna hunnit vara med om det här ett antal gånger (elva dödsfall på skolor varav sex självmord). Det händer att ungdomar tar sitt liv. Det går inte att blunda. Det går inte att lägga locket på. Det är också något som kan "smitta". Vad finns det för trender? Vad finns för tendenser? Vad är mina erfarenheter från de tidigare tillfällena?

På krismötet finns personal från Stödcentrum – de oerhört erfarna, skickliga och professionella psykologerna som jag mött vid flera av de tidigare tillfällena. Det känns gott och varmt. Jag har stort förtroende för dem och känner att det är ömsesidigt.

- Rollen i kristeamet – känner deras förtroende. Jag vill vara noga med att inte ta över. Kuratorn och lärarna behöver stöttning för att själva möta elever och övrig personal. Att tillsammans med de andra fundera kring en strategi för "smitto-risken".
- Jag får uppdraget att hålla en minnesstund på skolan. Vad kan jag säga, vad blir min roll? För att kunna hålla den bästa möjliga minnesstund, hur behöver jag agera?
- Eftersom jag några månader tidigare har mött klassen ifråga, samt de andra klasserna på samma program, tar jag rollen av att vara med och samtala med eleverna. Jag vill det eftersom det också blir en möjlighet att lyssna in de bilder och frågor som finns, vilket ger mig möjligheten att svara upp mot det i minnesstunden.

Interpretive task. Hur kan man tolka denna situation utifrån andra discipliner? Utifrån kontexten?

Hur ska jag förstå det som har hänt, inte bara utifrån elevens bakgrund och situation, utan också utifrån sammanhanget och omgivningen?

- Jag vänder mig till psykologins område, bl a samtalar jag med psykologerna på stödcentrum och en av kyrkvårdarna (i kyrkan där jag är verksam), som är psykolog: Vilka tankar och känslor väcker detta? Det är ett känt fenomen att det finns en tendens att andra följer efter och gör likadant. Vilka signaler bör man vara uppmärksam på? Vilka känslor av skuld och skam kan finnas förknippat med händelsen?

²⁰ Enligt Richard Osmers modell

- Sociologins område: Vilka behov finns nu? Uppenbart är att man precis som efter stora nationella katastrofer, som mordet på Anna Lind, Estonia och tsunamin söker sig till en samlingsplats där man kan tända ljus, lägga blommor och gråta tillsammans. Där behöver det finnas en hållande atmosfär. Ett minnesrum med en bok att skriva i, tända ljus, blommor och ett foto på den avlidne. Det blir ett rum att vara i med det som är svårt.
- Fysiologiskt, det medicinska området - sjuksköterskor och läkare vittnar om att sorg och chock tar mycket kraft. Eleverna kommer att behöva något sött, exempelvis saft! Det behövs också värme och närhet, kramar. Viktigt att ingen lämnas ensam.
- Jag pratar med lärarna på skolan vad gäller det pedagogiska sammanhanget. Hur ser situationen ut för de elever jag nu möter? Hur är deras miljö? Hur är man mot varandra? Hur bemöts de i sin lärandeprocess? Hur ser identiteten ut för det gymnasieprogram som eleven gick på?
- Hur är det att gå år tre på gymnasiet? Jag tar hjälp av den omvärldsanalys som finns från Eskilstuna kommun som visar att det är svårt att få jobb efter gymnasiet. Hos kommunen finns också statistik och enkätundersökningar som visar hur ungdomar mår. När jag riktar kameran mot ett större perspektiv så blir det tydligt att ungdomssjälvord har kantat min gärning här i Eskilstuna. Kommunens statistik kan bekräfta förhöjda siffror på tonårssjälvord.
- I möte med andra ungdomar förhör jag mig kring den stress som är relaterad till att ta studenten, att bli vuxen och förväntas välja sina livsvägar. "Mitt livs största chock", säger några. Jag får också reda på vilken musik som är viktig för dem och inte minst hur stor vikt musiken verkligen har i deras liv. Jag får också inblick i deras liv genom kommunikation på Facebook och insikt i dess betydelse som mötesplats, kommunikationsplats och identitetsskapande medium.
- Religionssociologi – vilken grad av religiositet finns? Vilka religiösa tolkningsmönster kan finnas bland ungdomarna? Vilka religioner kan jag förvänta mig finns representerade? Eskilstuna är den mest "sekulariserade" staden i Mälardalen, som är den mest sekulariserade regionen i det mest sekulariserade landet, Sverige. Kyrkligheten är låg, men det behöver inte betyda att andligheten och de existentiella frågorna inte är lika närvarande som någon annanstans. (Sid 115 På spaning efter framtidens kyrka).

Normative task.

A) Hur ser min teologi ut? Vilka etiska värderingar, vilka bilder av Gud, vilken människosyn bär mig i mötet med människorna som berörs av det som hänt? Vad förmedlar jag?

Om det finns i mig att jag menar att någon har skuld i det som skett, eller att jag själv är osäker, eller rädd, då kommer det att märkas – i alla fall om jag inte för mig själv har lyft fram det. Så vad tror jag? Vilken teologi är det som bär mig i en sådan här situation?

Många teologer har inspirerat och format mig och min teologi. Allt ifrån kyrkofäder som Augustinus, till Luther och feministteologer. En stor favorit är Gustaf Wingren – och förstås KG Hammar. Resonemanget nedan är färgat av dem.

Vilka existentiella frågeställningar väcks i denna situation och hur tänker jag teologiskt kring dem?

- *Skuld – kunde jag ha gjort något?* "Om jag bara hade sagt något annat, ringt, besökt osv." Ytterst har var och en ansvar för sitt eget liv. Ingen kan frånta en människa ansvaret för det egna livet.
- *Du skall icke dräpa – det är ett brott mot 10 Guds bud.* I Kristen tro kom Jesus och upphävd lagarna som finns i Gamla testamentet. De är sprungna ur ett samhälle som handlade om att

framför allt annat föra stammen vidare. Självmord var det största sveket mot omgivningen och därmed också mot Gud. Att ta ett människoliv är aldrig rätt. Men "Kristuskeendet" handlar om liv i överflöd! Alltså är Gud större än vår förståelse, våra fel och brister.

- *Kommer han/hon till himlen nu? Eller...* Många människor kan vittna om hur det är att uppleva helvetet. Det kan man göra i detta livet. Men en Gud som till sitt väsen är kärlek och godhet vill ta emot varje människa som själv vill det. Vad nu himlen är för ställe, så är det en plats eller ett tillstånd som erbjuds varje människa. Hur Gud sedan hanterar det vi gjort fel (synder), det vet inte jag. När jag ser orättvisa och elaka handlingar, så är jag glad att det är Gud och inte jag som är människors domare.
- *Arg på Gud, hur kunde Gud tillåta detta? Är Gud allsmäktig eller?* Guds makt är nog inte av den sort som vi tänker oss. Det verkar mer vara den typ av makt som finns i den totala utsattheten. Guds styrka ligger i att totalt släppa taget. Som Långfredagens händelser – i den totala nakenheten och maktlösheten, prestigelösheten – där kan man inte bli ägd av någon. Ingen kan äga Gud. När det inte finns mer att förlora – då vinner livet. Gud är den som gråter med oss i smärtan och utsattheten.
- *Varför? Vad är det för mening med detta?* Ibland kan man se efter en tragisk händelse att det kom något gott ur den. Men det kan aldrig vara meningen med själva händelsen. Exempelvis när en förälder förlorar sitt barn, då kan jag inte komma på någon förklaring i världen. Man kan prova tankar kring människans bortvändhet eller att Gud ser ett större perspektiv än vi kan. Men, inför det meningslösa tror jag att Gud ställer sig lika frågande som vi. Gud är inte svarens gud. Däri ligger Guds närhet till oss.
- *Saknad, tomhet, existentiell ensamhet. Att bli sviken, lämnad ensam.* Att vara människa är att djupast sett vara ensam. Ingen människa kan till fullo förstå en annan eller veta hur det är att vara den personen. Tror vi det kommer vi ständigt att bli besvikna på andra människor. I vårt allra innersta är Gud "den andre", (för att använda Bubers ord) som är ett subjekt att möta och växa i relation till. Detta är att räkna med en andlig dimension, en förståelse av att det finns en gudomlig verklighet.
- *Skam – jag skäms över något jag sagt eller gjort. Jag skäms över att min vän/familjemedlem inte ville vara kvar hos mig.* Känslor av skam är svåra att komma åt, för de säger: jag är inte värd att älskas. Om varje människa är skapad i Guds avbild, skapad som Guds ögonsten, då finns inga gränser för nåden och kärleken. Då får var och ens erfarenheter plats. Inga tankar, känslor eller erfarenheter är "fel" – allt omfamnas av Gud.

B) Vilken teologi formar min syn på min roll som präst och kyrkans funktion i det som skett?

Att vara kyrka är att gestalta evangelium. Att med sitt förhållningssätt och med orden förmedla den allomfattande och överraskande nåden, befrielsen och upprättelsen som ger möjlighet att leva som försonad människa. Med fel och brister, tillgångar och möjligheter.

Först och främst att jag bär prästkragen säger: Det är inte jag, Helena Ekhem, som är bärare av den gudomliga nåden. Jag är del av något större. Jag är själv buren – av prästämbetet, där vi är många som ikläder oss det, och av Gud, som den lilla människa jag är. Om jag tror att jag ska komma med svaren eller styrkan, då är jag ute på hal is, ute i fel ärende. Men kanske för att jag djupast bekänner mig till en större verklighet, kan jag orka finnas nära det som är obeskrivligt svårt.

Om jag använder Lärandets tre cirklar (Larsson, Religionspedagogiska reflektioner s. 153) så skulle jag placera mitt möte med gymnasieskolan i den första cirkeln för lärande. Larsson menar att kyrkan aldrig kan råda över de bilder av kristen tro som förmedlas inom den yttre/första cirkeln, men att det är klokt att utveckla en strategi för kyrkans röst i det offentliga rummet, präglad av ödmjukt partnerskap och delaktighet. Även om jag inte kan styra över de bilder som växer fram, så bör jag vara så genomtänkt och teologiskt förankrad att jag med mina ord och mitt sätt att agera i alla fall inte hindrar evangeliets framfart. Då kan jag och den kyrka jag representerar bli *en trovärdig röst i samhällslivet* (Larsson s 154).

Pragmatic task. Vad gör jag? Vilken strategi använder jag mig av för att bemöta situationen och gestalta evangelium/vara kyrka – i krisgruppen, i klassrummet, på minnesstunden?

I krisgruppen

Här är jag tillgänglig, lätt att få tag på och, om det över huvud taget är möjligt, släpper jag det jag har för händer och kommer. Jag försöker att inte ta över, utan vara inlyssnande och hjälpa lärarna att själva orka möta elevernas tårar och frågor; stå för en trygghet, oräddhet, andlighet och förankring i traditionen. Med mina ord försöker jag att inte skapa distans (ingen ”kyrkiska” eller färdiga svar). Jag är med i utformandet av ett minnesrum på skolan och jag ringer kyrkvaktmästare och kollegor som bemannar kyrkan så ungdomarna kan ses där efter skoltid.

Jag vill förekomma med att ha en förförståelse för eventuella behov av andra religiösa företrädare, exempelvis muslimsk. Jag är en samtalspartner och erbjuder mina tjänster när det gäller strategi för att motverka ”smittorisik” – att prata suicidbenägenhet med elever, lärare och föräldrar. Jag är också med i utvärdering och översyn av krisplanen efteråt. Jag och kyrkan finns med i ett nätverk av skolkuratorer och skolsköterskor när det gäller att motverka självmord.

Att möta ungdomarna i klassrummet

Som en del av arbetet på gymnasieskolorna inbjuder vi till *Livsvandring* i kyrkan. Den vandringen handlar just om det de ställs inför när de tar studenten – livsval, identitetskris, existentiell oro m m. Jag hade mött elevens klass och parallellklasser några månader tidigare och fick därmed en god ingång till samtal i klassen. Tillsammans med dem hade jag redan funnit ett språk och bilder för livet där vi kunde mötas i samtal. Min roll: tydlig, tillgänglig och jordnära. En klasslärare eller mentor var självklart också med.

Stunden i klassrummen var dels en sorts ”debriefing”, men också en möjlighet att få bilder till minnesstunden. I en ”runda” kom var och en till tals. Vi andra lyssnade på ett icke-värderande sätt, genuint intresserade; du har något att tillföra, det du tänker betyder något, för mig, för klassen, för livet!

- Hur fick du reda på dödsfallet? Var var du? Vad gjorde du när du fått reda på det? Vad tänkte du? Vilka känslor väckte det i dig? Kontaktade du någon då? Vad pratade ni om?
- Vilka bilder har du av honom /hennes – ”ett NN-minne”. Vad brukade han/hon säga, göra? (Vad behöver finnas med i en minnesstund som handlar om den här personen?)
- Vad behöver du nu? Att någon håller om dig? Något att dricka? Lite frisk luft? Säga något – är det något som du har på tungan? Något som behöver sägas? Är det kanske något du känner att du inte kan säga här, men behöver prata med någon. Tänk efter själv och sök upp någon att prata med!

Också viktigt i klassrummen är att prata om suicidalfaktorer, vad bör de vara uppmärksamma på bland sina vänner, på sig själva...

Hur utformar jag minnesstunden?

Musiken är det viktigaste språket i minnesstunden. Här tar jag hjälp av ungdomarna, skolans musiklärare samt församlingens ungdomsmusiker.

Läraren visar mig en uppsats som eleven har skrivit. Den handlar om identitet. Eleven hade skrivit "Jag är den jag är". Jag kopplar genast till bibelorden om Gud som ur den brinnande busken på Moses fråga *Vad är ditt namn?* svarar: *Jag är, jag är den jag är*. Utifrån detta säger jag ungefär så här:

- Vem var NN? Ni har var och en era bilder... Några har berättat följande bilder för mig...
- Jag säger tydligt att var och en har själv ansvar för sitt eget liv – ingen bär skuld.
- Låter frågan Varför förbli uttalad, men obesvarad. Lyfter fram ilskan och saknaden.
- Kopplar till Gud – med NN's egna ord *Jag är den jag är*. Gud är inte de tydliga svarens Gud. Gud ÄR. I frågorna, i omsorgen om varandra, bortom masker och roller. Inte bara i någon himmel långt borta utan också här.

Eskilstuna 110331
Helena Ekhem

Bilaga 1

Richard Osmer's modell för interpretation i praktisk teologi

1. *Berätta*: Vad är situationen? Vad är det som händer?

2. *Tolka*: Hur kan man tolka denna situation utifrån andra discipliner? Utifrån kontexten, sammanhanget och omgivningen?

3 *Teologi*:

a) Hur ser min teologi ut? Vilka etiska värderingar, vilka bilder av Gud, vilken människosyn bär mig i mötet med människorna som berörs av det som hänt? Vad förmedlar jag?

b) Vilken teologi formar min syn på min roll och kyrkans funktion i det som skett?

4. *Praktik*: Vad gör jag? Vilken strategi använder jag mig av för att bemöta situationen och gestalta evangelium/vara kyrka i den givna situation?

Tro inte att du kan förstå en annan människa, men du kan möta henne 110603

Empati och lyssnande – om möte med konfirmander utifrån Sharon Todd

I konfirmandarbetet har vi en övning som i stort sett varje konfirmandgrupp utsätts för. Det är fikastund och konfirmanderna drar var och en en lapp. Två i gruppen får sitta vid dukat bord och blir serverade tårta. De andra förpassas till golvet där de får dela på några bitar knäckebröd och en mugg med smutsigt vatten. Övningen går ut på att skapa medkänsla med människor i tredje världen som inte har de tillgångar vi har. Ofta skapar övningen starka känslor.

När jag läser Sharon Todd *Att lära av den Andre* (Studentlitteratur 2008) börjar jag ompröva syftet i konfirmandövningen. Todd menar att kravet på empati inte med nödvändighet leder till ett etiskt ställningstagande. *Kravet på empati är inte bara ett krav på en känsla. Det förutsätter även en viss relationell form, en viss inbördes relation till den andre* (s 73).

Att känna empati, menar Todd, är inte med självklarhet ett resultat av att se den andre i dess alteritet, utan oftast om ett försök att göra den andre lik mig själv, ett hopp om att överbrygga en gemensam grund.

Todd utmanar på många sätt tycker jag. Även begreppet kärlek ifrågasätter hon vad gäller dess inneboende möjlighet att verkligen se den andre. Är kärleken i Buber-termer ett Jag-Du-möte eller är det en projektion? Kärleken är självgod (Todd citerar Levinas, s 107).

Det är först när kärleken och empatin kan skilja sig från ägandet – viljan att ”greppa” den andre, som de kan leda till sanna etiska ställningstaganden.

Ordet skuld tar Todd också upp. Jag som alltid varit så försiktig med skuldbegreppet. Jag tycker exempelvis att syndabekännelsen i gudstjänsten är problematisk – detta är i och för sig en annan diskussion. Men det intressanta är att Todd lyckas visa på att känslan av skuld kan leda till ett gott lärande: *om våra elever lider under bördan av ett vaknande ansvar för den Andre, kämpar med att bearbeta sin egen kärlek och aggression inför en annans smärta, behöver skulden höras – och faktiskt även lyssnas till* (s 164). Hon verkar mena att skuld fungerar bättre än empati, att skuld handlar om kärlek.

Todds bok handlar om det lärande som kan ske i det äkta mötet med den andre. När den andre verkligen får vara något annat, får vara kvar i sin alteritet. Först då kan relation uppstå och då kan ett lärande ske.

Ibland har vi människor förmågan att förpacka varandra. Att med vår förförståelse sätta en etikett på de människor vi möter: invandrare, tonåring, kriminell, folkpartist osv. På ett sätt är detta bra. Att förstå hur en tonårings värld och känsloliv är kan hjälpa i bemötandet. Men allt för ofta gör förpackningarna att vi inte ser varandra ordentligt, att det inte blir ett Jag-Du-möte.

För att kunna möta den andre är det lyssnandet framför allt som Todd lyfter fram. (Följande resonemang finns på s 177ff). Först lyssna. Lyssnaren träder in i den talande personens spirande tanke, genom att inte försöka ta över eller projicera sig i den andre. Lyssnaren låter sig bli nedsänkt i den andres tal. Lyssnandet är uppmärksamhet för den andres inneboende tal. Det finns en risk med detta lyssnande – när vi bereder denna form av lyssnandemiljö kan det hända nya saker. Det kan ske en förlust av det tidigare sättet att se och värdera tingen.

Lyssnaren genomgår en oundviklig sorgprocess. När jag lyssnar till dig och uppmärksammar ditt tal, inser jag att det som du säger inte kan placeras in i det som jag har vetat innan.

Det första steget är det förutsättningslösa lyssnandet. Det andra steget är sorg. Det tredje är hopp. Engagemanget i mötet mellan talare och lyssnare skapar ett potentiellt rum av hopp för båda parter. Detta hopp är något som innan var okänt, oväntat. Lyssnandet är ett uppmärksammande av talet men också av den som talar, den Andre bortom orden. Det är en relation. Alteriteten är det som ligger bortom. Det vi inte kan greppa eller ha några bilder för. Inte äga bilderna av. Tro inte att du kan förstå en annan människa, men du kan möta henne. I Romarbrevet står det om hoppet: ett hopp som man ser uppfyllt är inte något hopp, vem hoppas på det han redan ser?

Och så tänker jag att denna rörelse som Todd beskriver blir tydlig i berättelsen om Lärjungarna som springer till graven. Först kommer Petrus och Johannes. De konstaterar med sin egen förförståelse och springer lika snabbt därifrån. Sedan kommer Maria Magdalena. Hon stannar och lyssnar. Till änglarna och till trädgårdsmästaren.

Hon lyssnar inte med sin egen förförståelse utan tar emot orden utifrån den andres alteritet. Vem har tagit kroppen? Var har ni lagt den? Det blir också en sorg i henne – allt är så konstigt, så obegripligt. Inget är sig likt. Men i lyssnandet kan hon också höra det nya – hoppet. Det är inte som hon tänkt sig, inte som hon någonsin kunnat ana. Hon hör sitt namn. Maria. Och lyssnar hon verkligen noga så upptäcker hon att hennes namn nu nämns på andra sidan om den öppna graven. Berättelsen handlar om det eviga hoppet!

Ja, så arbetar jag med bibelberättelserna. Det är spännande att kunna koppla teori och praktik i mitt arbete. Att reflektera, gestalta och vara – i mötet med andra.

Kommer vi att fortsätta med att utsätta konfirmanderna för knäckebröd eller tårta? Ja, troligtvis. Det startar i alla fall ett samtal om orättvisor i världen!

Att tala om Gud

Reflektion kring erfarenheter från SKAPA

Tror du på Gud? För många kulturer och i många länder, kanske de flesta länder på jorden, är frågan oviktig. Gud och tron är en självklarhet. Så är det inte i den kontext som är Eskilstuna idag. Bland de flesta ungdomar vi möter är det mindre laddat att säga Jag tror på spöken än Jag tror på Gud. Det har naturligtvis med Gudsbilder att göra; vad menar vi när vi säger Gud? En ambition med Skapaprojektet har varit att komma i de samtal där Gudsbilder lyfts fram. Vad är Gud? Vilka uttryck, bilder, toner eller färger kan peka mot det som är större? Vilka erfarenheter har vi som handlar om detta?

När vi möter ungdomar som funnits i SKAPA under flera års tid, som varit med på flera läger, konfirmerats och brinner för att åka med som konfirmandledare, vad kommer det sig att de fortfarande säger: Jag tror inte på Gud...? Det är så tydligt att de här genom SKAPA mött något som är större och som varit otroligt betydelsefullt i deras liv. En av deltagarna skriver så här efter sitt konfirmandläger:

Kommer att sakna stället enormt. Människorna, platsen o allt. Tack basgruppen för alla samtal vi hade, att ni lyssnade på vad jag hade att säga. Tack alla smågrupper vi delats in i, att ni också lyssnat. Ni har ingen aning om hur tacksam jag är att få uppleva det jag upplevt dessa nio dar. Sångstunder, pratstunder, kyrkan. Alltihop. Dikterna som skrivits ihop utav ord vi sagt. Det var underbart att någon gång få sin röst hörd. Att veta att folk vet att jag finns, existerar. Skaparstunderna, att bara få måla. Inga kritiseringar eller nerklankningar på bilderna man målat. Inga betyg på hur man skrivit. Att få känna den fria känslan. Att veta att om man skulle brista ut i gråt, skulle någon ta dig i sin famn o trösta dig. Jag har blivit accepterad, och sedd. För en gångs skull så var alla vänner. Inget skitsnack bakom ryggen, inga onda tankar om någon annan. Och en gemenskap som man annars måste noggrant leta efter för att hitta. Som man skulle få kämpa för, för att få ihop. Men här föll det bara naturligt. Det blev en stark grupp. En grupp av människor man kan luta på. Det jag vill komma fram till är att jag är väldigt tacksam över att fått lära känna alla. Och ni kommer alltid ha en plats i mitt hjärta oavsett vad som händer!

Det hon uttrycker är en tydlig upplevelse av att bli bekräftad. Men hon pratar inte om Gud. Betyder det att vi har missat att hjälpa henne tolka sin tro utifrån den kristna traditionen? Skulle kyrkans fortlevnad behöva att konfirmanderna bekänner sig rotade i kyrkans tradition och berättelser tydligare; att de tar ordet Gud i sin mun? Behöver vi ta ansvar för att återerövra det religiösa språket?

Kanske räcker det som ambition i ett konfirmandarbete, den upplevelse av gemenskap och bekräftelse som konfirmanden beskriver? Om vi själva är burna av ett levande evangelium, så kommer kyrkan att överleva. Konfirmandens uttryck handlar om vad hon behöver för sin överlevnad i det sammanhang som är hennes liv. Hennes beskrivning av sina upplevelser är med de ord hon kan använda för att bli tagen på allvar. Kanske innebär den sekularisering,

individualisering och globalisering som kännetecknar Eskilstuna i världen idag, att glappet till kyrkans och traditionens sätt att tala om livet, är större än vad vi från inomkyrkligt håll anar? Kanske behövs mycket mer av SKAPA:s förhållningssätt i vad det är att vara kyrka?

Helena Ekhem

Krönikor

En skaparkvällsdeltagares berättelse

För ett år sedan trodde Gustav att han var den ende som tänkte så här. Många stora frågor och funderingar men ingen att prata med.

Malin i hans klass verkade ha liknande tankar. En torsdag följer han med Malin till skaparkväll i Ansgarskyrkan *När du sätter penseln på pappret, då blir det rätt*, säger Per Ni *sätter er skönt till rätta och är med musiken*, instruerar Mats

Efter musik och målande är det dags att titta på varandras bilder. Varje ”konstnär” har rätt att tacka ja eller nej till samtal kring hans eller hennes bild. Samtalet är inte en bedömning av bilden.

Det blir ett delande och skrattande – men framför allt ett meningsfullt samtal. Gustav mötte människor som ville prata om livet. Avslutningen sker uppe i kyrkan. Alla bilder finns med. Någon har skrivit ord till sin bild. Det är fritt fram att improvisera i ord, rörelse, musik och ljud. Någon väljer att bara gå fram och hålla upp sin bild.

Skaparkvällarna blir Gustavs andningshål. Så småningom började han komma på tisdagskvällarna också. Särskilt när det var politik eller teologisnack. Han följde med på sommarkonfirmandläger fast han var några år äldre än de andra. Han har också åkt med på skaparläger får unga vuxna.

Han har bokat några samtal med en medarbetare i projektet SKAPA. Det har hjälpt honom att få syn på vissa mönster i hans liv.

I söndags var Gustav med på Skaparsöndag – en heldag som bär fram mot Ansgarsmässan. I mässan läste han sin egen text som handlade om kärlek:

Om jag hatar nazisten, mördaren, min nästa, då har jag en bjälke i mitt öga.

Om jag kastar första gatstenen på sverigedemokraten, då utövar jag samma ondska som jag säger mig bekämpa.

Om jag är perfekt, fulländad och ofelbar, då har jag förlorat min kärlek.

Busshållplatsen

Vid en busshållplats sitter en äldre dam. På var och en av hållplatsens skyltar står det *Livet*. Hur vet man då vilken buss man ska ta på resan ut i livet? Det är två nybakade studenter som frågar. Man vill ju inte hamna på fel buss! Damen på bänken kan just inte ge dem så mycket tips. Men hon vet något om bussarna. En handlar om yrkesval, en annan om vänner och familj, en tredje om sex och samlevnad. Men den fjärde bussen är hon osäker på. Det sägs att den går till framtiden, andra säger döden, men det står ju *Livet* på den...

Damen kan inte vägleda ungdomarna mer än så. *Men*, säger hon från bänken vid busshållplatsen, som i denna scen är placerad längst fram i koret i kyrkan: *Den här platsen*

kan man alltid komma tillbaka till. Det finns alltid nya möjligheter. För mig har den här platsen alltid varit den viktigaste.

Scenen är del av en interaktiv teater som gymnasieelever får ta del av i Fors kyrka i Eskilstuna. Efteråt besöker jag dem i klassrummet. Då är jag inte utklädd till gammal dam, utan i min vanliga roll som ungdomspräst. Samtalen i klassrummet kommer ofta att handla om framtiden. Vilka drömmar har vi? Vad skrämmer oss inför framtiden? Vilka möjligheter har vi var och en?

Att vara ung idag är inte så lätt. Många känner ett krav på självförverkligande – att finna det som är just min väg i livet. Livets alla möjligheter ligger framför dem – bara de inte tänkte sig att börja jobba, för det är näst intill omöjligt att få jobb...

”Jag trodde att jag skulle lära mig om kristendomen på det här kyrkobesöket, och så handlar det här bara om livet”, säger en elev nästan ilsket. Samtidigt som jag blir full i skratt, så vet jag att det hon säger uttrycker något som hennes klasskamrater också tänker. På ett sätt skulle det vara enklare så – om kyrkan vore något annat än det vanliga livet. Om det var kuriosa eller museiverksamhet vi ägnade oss åt. Men tänk om det är så att kyrkan är den mest angelägna platsen i mitt liv?

Eller så är det busshållplatsen vid väggkanten där tussilagon växer? Hursomhelst behövs de platser och berättelser som pekar mot nya möjligheter som väntar, även när vi har tagit fel buss. När livet inte blev som vi tänkt oss, då finns det alltid en ny buss att åka med. Koret i kyrkan och tussilagon vid väggkanten berättar just detta för mig.

Sjung om studentens lyckliga dar!

Helena Ekhem
April 2010

Estetisk respons

Augusti månad rullar på med allt vad det innebär – kräftor, surströmmingspremiär, skolstart, semesterslut och så valsput, eftersom det är valår. Överallt syns affischer och plakat, i brevlådan ligger lappar med valmanifest och på torget har båsen börjat dyka upp. Tydliga tecken på det stundande valet. Överallt är det ord, ord, ord. De känns lite tjatiga, urvattnade, tröttsamma. Jag vet att de måste finnas – det är så vi kommunicerar med varandra. Men ibland längtar jag bortom orden.

Häromkvällen såg jag en stjärna falla. Då får man önska sig något, sägs det. Men jag hann inte tänka ut någon önskning innan nästa stjärnfall kom, och nästa. Liggandes på trädäcket utanför sommarstugan, med blicken riktad upp mot den stjärnklara natthimlen, kändes det som en 3D-film när stjärnorna kom farande mot mig. Stjärnfallen blev inte mindre spektakulära för att jag visste att det var meteorregn – en skur meteorer som under några dagar varje år i augusti närmar sig jordens atmosfär och där brinner upp. Under några nätter bjuds vi på ett fantastiskt tilltal, så tydligt och starkt, ordlöst.

Att beskriva detta skådespeleri med ord blir bara tafatt. Men att försiktigt krypa ner i det spegelblanka vattnet under den mörka stjärnklara augustinatten, blev som en **estetisk respons**. Likaså att med hjälp av Spotify plocka fram Elvis Presleys stämma: ”I see the stars, I

hear the rolling thunder, thy power throughout the universe displayed..." i den mest exporterade av svenska låtar, psalmen *O, store Gud* (How great thou art). Inte som ett svar eller en tolkning, men som en replik tillbaka.

Undrar om man skulle bli mindre trött på orden om vi använde oss mer av estetisk respons? Hur vi röstar i valet har så många fler dimensioner än de ord som kastas mot ord. Tänk om partiledarnas tal istället kommenterades med en dikt, eller målning i talande färger, ibland kanske en falskt klingande fiol? Tänk om åhörarna skulle dansa Svansjön eller streetdance i Tantolunden när Mona Sahlin talat?

När vi ses på jobbet efter semestern, skulle vi istället för att säga: "Å, har du klippt dig, vad fint..." exempelvis kunna göra en piruett, sjunga Små grodorna, eller citera Romeo och Julia! Förresten, hur skulle en estetisk respons till surströmmingen kunna te sig?

Helena Ekhem
Augusti 2010

Hoppets sång

Det är kejsaren, Augustus, som bestämmer sig för att räkna alla sina undersåtar. Hela världen ska skattskrivnas. Josef och Maria beger sig till Betlehem, trots att Maria är höggravid. Men tyvärr finns det ingen plats att bo i Betlehem. Eller - de kommer inte ens in i Betlehem, för runt hela staden går en 9 meter hög mur!

Det är advent. Vi har tänt både första, andra och tredje ljuset och det börjar lukta jul. Och än en gång riktas våra blickar mot Betlehem. Vad finns det för hopp där idag?

Om Josef och Maria skulle komma dit idag. Om de skulle ta sig genom muren, skulle det vara lätt för dem att hitta till den där grottan. Det var faktiskt en grotta som Jesus föddes i. Stallen på den här tiden i den här delen av världen grävdes ut under marken. Och idag är det bara att följa Star street. Den heter så, gatan som sägs ha varit den väg som Maria och Josef kom. Den är lätt att hitta för den är upplyst med stjärnor av neon... När man går längs gatorna i Betlehem är det inte helt lätt att känna kontakt med hoppets berättelse, den som den kristna traditionen har så central.

Ovanpå grottan som man tror att Jesus föddes i, har man byggt en stor kyrka som tre olika kristna traditioner samsas om, var och en med sin uppfattning om hur man bäst förvaltar det man ser som heligt.

I närheten av Födelsekyrkan ligger Mjölkgrottekyrkan. Enligt en legend spillde Maria en droppe bröstmjölk här. Väggarna är täckta av ett vitt pulver, som också säljs i små påsar. Här arbetar Lawrence. Han är franciskanermunk och kan berätta om alla de par som kommit hit under hans 15 år i Mjölkgrottan. Par som varit ofruktsamma och som efter besöket blivit gravida.

Jag har inget behov av att ifrågasätta legenden. Berättelsen handlar om hopp, precis som Advent gör. En tid för alla som hoppas på något. Kanske är det just ett barn man hoppas på; att bli gravid och få välkomna ett nytt liv in i världen? Eller kanske en annan sorts nytt liv: Att bli frisk från en sjukdom? Att få jobb? Längtan efter kärlek, värme och gemenskap? Eller frihet - för staden Betlehem idag? Hoppet om murar som ska falla.

Nära Mjölkgrottekyrkan ligger Arab Culture Centre, ett interreligiöst center. Här arbetar man med unga människor – för att inte känna att världen är så liten som den stad vars murar de bor innanför. Via Internet har de muslimska och kristna ungdomarna kontakt med israeliska ungdomar utanför muren. De kan inte träffas - annat än på Skype! Men de kan sjunga. De kan stå på varsin sida om muren och trotsigt sjunga tillsammans. Så tar hoppet gestalt i Betlehem idag.

Helena Ekhem
121212

Inkarnation

Engagerat berättar konfirmanderna om filmen som de har sett – den var ”otecknad”. Jag slutar lyssna och blir kvar vid ordet. Otecknad. Att ordet finns tyder ju på att tecknad film har blivit normen, det som man i min barndom max kunde se i 5-minuterssnuttar under jullovsmorgon. En stund av verklighetsförankring. Jag är klart äldre. Samma typ av verklighetsförankring som när recepttidningen nostalgiskt blickar tillbaka till svunna tider och föreslår att man ska bjuda på retrorätten paj. Paj med god fyllning - Inte längre kreativt och modernt utan retro. En fläkt av skam drar över mig.

Ett annat exempel är ordet *köttrymden*. Det känns ju inte som så länge sedan man blev bekant med cyberrymden; internet och eterns obegränsade värld. Och nu behövs ett ord som beskriver den verkliga världen, köttrymden, för att cyberrymden blivit norm. Man kan fråga sig vilken av dessa världar som egentligen är mest verklig?

Cyberrymden är ju oändlig, som universum. Här är i stort sett allt möjligt. Svindlande utforskade möjligheter bortom tid och rum. På internet får man själv definiera vem man är. Man kan vara den man vill vara och bygga sin profil i olika världar; världar som öppnar sig genom ikoner, genvägar och länkar. Men internet är också skrämmande, inte minst för den som inte är så hemma på datorer: saker, information och människor kan försvinna eller komma vilse i cyberrymden.

Köttrymden däremot är mer begriplig, lättare att ha koll på. Köttrymden är konkret. Här finns tid och rum och kropp. Avstånd, kulturell tillhörighet, ålder, ekonomi och inte minst fysiska möjligheter ger tydlighet och sätter gränserna. Det är liksom kött. Här är saker vad de ser ut att vara. Förutom just kött, förresten. Här kan det ju hända att nötköttet i lasagnen inte alls kommer från någon ko, utan visar sig vara hästkött. Keso är inte köttfärs på mumintroll, även om det ser så ut. Och i köttfärspajen ingår inget kött alls. (Undrar om den fortfarande räknas som retro då?) *Så vilken värld är egentligen mest verklig?*

I konfirmationsgudstjänsten i söndags mötte vi bibelberättelsen om kvinnan med blödningar; hon som varit sjuk i 12 år. Hon var verkligen begränsad av köttrymden. Där fanns inget internet där hon kunde trotsa sina begränsningar och vara social ändå. I sin förtvivlan och med det hopp som var hennes tro, söker hon sig ut i folkhopen och närmar sig Jesus.

Folkmängden ger henne skydd likt en osynlighetsmantel och hon tänker att bara hon snuddar vid Jesus klädnad så skulle det göra skillnad. Knappt har hon hunnit känna läkandets kraft i kroppen förrän hon också känner blickarna mot sig. Som blixtar ur en mobiltelefons kamera. En ögonblicksbild. Ett *instagrammoment*. Bilden från köttrymden kablas snabbt ut i

cyberrymden. Den skippar papperstidningen och går direkt på nätupplagan; bilden som avslöjar. Och i skammen svarar hon: Ja, det var jag.

Men bland blickarna finns också de varma ögonen. Jesus blick, Guds ögon. För Jesus är Gud - i köttrymden. I nattvarden säger vi Kristi kropp. Analyserar vi ingredienserna så är det bröd, men vi säger Kristi kropp. Det är också som en instagrambild. Det är cyberrymden som tar gestalt i köttrymden. För att berätta att ingen behöver skämmas för det hen är.

Kristi kropp för dig utgiven – ta emot framtid, nytt liv och nya definitioner av verkligheten.

Helena Ekhem, 130305

Kreativitet river murarna i själen

En jättelik nyckel pryder infarten till flyktinglägret Aida camp i Betlehem. Nyckeln syns lång väg och någonstans intill porten står klottrat: Rätten att återvända.

Balquees är 11 år. Han är född i Aida camp och har bott här hela sitt liv, precis som hans föräldrar.

Lägret upprättades när marken där hans farföräldrar bodde skulle tillfalla den nybildade staten Israel. Otaliga familjer drevs ur sina byar och sina hem. Balquees farfar, som flera andra, har fortfarande kvar nyckeln till det forna hemmet och länge ville han tro att det bara var en tidsfråga innan de alla skulle få återvända.

Men flyktinglägret består idag inte längre av tält, utan av permanenta hus, för lägret visar sig inte vara en tillfällig lösning. Husen ligger trångt med smala gränder emellan. Inga grönområden eller lekparkar får plats.

Att bo i Aida camp är som att vara i fängelse. Från de höga beväpnade vaktornen i muren omkring lägret bevakas invånarna ständigt. Att ta sig utanför murarna kräver tillstånd och det är svårt att få.

Skolan i Aida camp är så överfull att man måste ha två skift. Därför finns det bara utrymme för de mest centrala läroämnena – språk, matematik och naturkunskap. Den som vill studera vidare måste få tillstånd att ta sig utanför murarna och även om man fått det, så tar det drygt 2 timmar varje gång man ska ta sig igenom check-pointen. Dvs om vakterna behagar öppna.

Balquees farfar visar barnen sin nyckel. De har hört berättelsen många gånger, de vet namnet på den by som de kommer ifrån, men de har aldrig satt sin fot där. De har hört om de stora gröna vidderna och om hur det gick till när familjerna tvingades lämna byn. Rätten att återvända – det är ett mantra som de hört så många gånger, men vem som har rätt är en sedan länge alldeles för tilltrasslad fråga. Det är svårt att se att barnen i Aida camp kan känna något hopp inför framtiden?

Intill porten med den stora nyckeln ligger Lajee Center. Det är ett kreativt kulturcenter för barn. Här arbetar man med att samla berättelser. Man målar och fotograferar. Tillsammans med några vänner har Balquees skrivit en bok där hans egna fotografier finns med. På Lajee center sätter man upp fotoutställningar, bjuder till dansföreställningar, visar sina filmer och sjunger sina sånger.

Muren kan hindra mig från att studera- men den kan inte hindra mig från att drömma, säger en ung flicka. Arbetet på Lajee center vittnar om att kreativitet och skapande inte bara är näring för själen, det handlar om överlevnad. Det handlar om att muren vägras ta boning i själen. Det som farfars nyckel också representerar.

Helena Ekhem
Nyligen hemkommen från Palestina
2010-11-08

Möte med evigt nu

Nu är nu. Men nu har det nuet blivit då. Så fort går ett ögonblick. Ändå kan det bestämma riktning på resten av livets ”nu”. *Ögonblick som förändrar livet*, heter Annika Östbergs bok. Annika, som suttit i fängelse i Kalifornien i 28 år av sitt liv, beskriver hur det var i det ”nu” när hennes dåvarande pojkvän sköt en man framför hennes ögon. Då uppstod ett hål i tillvaron, säger Annika. Det ögonblicket placerade henne i fängelse i över halva hennes liv. Nyligen var hon gäst i TV-rutan - från fåtöljen hos Skavlan, sittandes bredvid Kevin Costner. Och ännu mer nyligen hade jag förmånen att träffa henne.

Jag hade en fråga att ställa till Annika. Hur var det att träffa Kevin Costner? Ytlig fråga? För mig var den viktig. Och Annika bekräftade det jag tyckte mig ha sett - att han visade henne respekt och var intresserad av hennes berättelse. Det är ingen självklarhet. Synen på straff och kriminalvård är så olika i Sverige och USA. Ta bara ordet – kriminalvård. Det som i det svenska systemet handlar om att vårda den som varit kriminell till ett ansvarsfullt liv, handlar i USA om en period av bestraffning. Och Annikas skildring vittnar om den inställningen.

Nu är Annika efter mycket om och men fri, och har blivit lite av en kändis i Sverige. Om hon inte begått brottet, så hade hon inte varit på Skavlan och froterats med Costner, invänder någon, förtjänar hon att göra det?

Inget kan ge tillbaka offrens liv. Annika bär för alltid ett ansvar för de liv som lämnade hål i tillvaron. Det kan inte förändras hur långt fängelsestraff hon än avtjänar. Kanske handlar livet egentligen mindre om vad vi förtjänar och mer om ögonblick som förändrar.

Annika berättar om när hon träffade en hund för första gången på 20 år. Hur hon rörde vid den varma mjuka pälsen. Hur hon möttes av pigga gyllenbruna ögon som lyste av ”vad ska vi hitta på nu?” Där fanns inget av den avsky och det förakt som mött henne i så många ögon. Ett evighets-nu som andades nytt liv.

Jag vet inte hur berörd Annika blev av mötet med Kevin Costner, men jag blir berörd av hennes berättelse. Den ger djup åt orden nåd och människovärde – i detta nu.

Helena Ekhem
Oktober 2011

Var köper ni era ljus?

Det är fikastund i öppna förskolan. Runt borden sitter föräldrar med sina barn. Många av dem är inte särskilt ”kyrkliga”; många från olika kulturer med annat språk som modersmål och annan religion. En pappa frågar *Var köper ni era ljus?*

Frågan är enkel och konkret, men visar sig vara större än så. Det blir ingången till ett samtal om att tända ljus för det som är svårt och viktigt i livet. Om liv och död och tankar kring evigheten, livet efter döden och meningen med livet. Om dopet, den oro och det hopp man hyser för sitt barns framtid.

I förra veckan la vi fram slutrapporten för projektet SKAPA. Projektet har pågått i lite över tre år och finansierats med hjälp av Svenska kyrkans riktade utvecklingsstöd. Det har handlat om att utforska de kreativa uttrycksformernas möjlighet att öppna upp för möten med livets djup och andliga dimensioner.

Mina kollegor är utbildade i Uttryckande konst (Expressive Arts, EXA, som det heter i internationella kretsar). För några år sedan startade vi Skaparkvällar. Ett ganska enkelt och lekfullt sätt att mötas i bild, musik, rörelse, text. Min högst personliga erfarenhet blev att när jag målat en bild eller på annat sätt uttryckt mig kreativt, då flödade tillgången till min egen kreativitet på ett nytt sätt. När jag hade min bild, hur enkel den än var, framför mig, då blev mötet med bibeltexten mer levande. Då blev mötet med en annan människa mer öppet för livsfrågornas djup och bredd.

Kreativitet handlar inte om att måla en bild eller forma ett objekt; det handlar om att lyfta fram det ljus och mörker som bor i vårt inre och placera dem framför oss så vi kan gå i dialog med dem. Ungefär så uttrycker sig Skapelseteologen Matthew Fox. Han menar att allt skapande är att träda i kontakt med Skaparen. Kreativiteten, förmågan att skapa, kanske är det sätt på vilket vi är skapade i Guds avbild?

I projektet SKAPA har vi använt det här arbetssättet i konfirmandarbetet, i sociala/diakonala möten, i gudstjänster, i fortbildningsinsatser, i handledning, i möten med skolklasser, i krisarbete, på öppna förskolan, med körer och på äldreboenden. Erfarenheterna är många och finns väl dokumenterade. Ibland skiljer de sig kanske inte så mycket från annat väl genomtänkt pedagogiskt arbete. Men några saker blir extra tydliga.

Fina ord kan och har formulerats kring vad det är att vara kyrka och församling. Men utan det förhållningssätt som öppnar för det äkta mötet blir det bara ekande brons, en skrällande cymbal. Att vara kyrka och församling handlar om att forma en miljö som är en möjlig växtplats; att gestalta ett förhållningssätt där öppenheten för det äkta mötet ständigt finns. Där förväntan är att den jag möter är ett subjekt. Och finna det språk där mötet kan ske. Den kommunikationen underlättas av kreativa uttrycksformer. Ibland kanske själva språket är kreativiteten? Då kan den enklaste fråga vid fikabordet på öppna förskolan en vanlig vardag rymma livets vibrerande kraft, en nära-livet upplevelse.

Var köper ni era ljus? Pappan på öppna förskolan vänder sig till min medarbetare. Istället för att besvara frågan med att vi beställer ljusen via internet, så svarar medarbetaren ungefär: Ja, det stämmer, här går det åt mycket ljus. Samtalet öppnar sig.

Helena Ekhem 130212